

ПРИДНІПРОВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ БУДІВНИЦТВА ТА
АРХІТЕКТУРИ

Економічний простір

Збірник наукових праць
(www.eprostir.dp.ua)

№ 114

Дніпропетровськ
ПДАБА
2016

УДК 336
ББК 65.01
Е 45

Друкується відповідно рішення Вченої Ради
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.
(Протокол №4 від 25.10.2016 р.)

Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації 279/3
видано Міністерством юстиції України 17.05.07р.

Науковий збірник «Економічний простір» включено до спеціалізованого
Переліку ВАК України з економіки (Наказ МОНУ №1081 від 29.09.2014р.)

Збірник включений до міжнародних наукометричних баз даних
INDEX COPERNICUS – з жовтня 2012р. :

http://journals.indexcopernicus.com/+_p3843.3.html

Российский индекс научного цитирования (РИНЦ) – з грудня 2013р.:

http://elibrary.ru/title_about.asp?id=41282

GOOGLE SCHOLAR – з червня 2016 р.:

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=sLRr06MAAAAJ&hl=ru>

Головний редактор:

доктор економічних наук, професор Орловська Юлія Валеріївна.

Редакційна колегія:

д.е.н. Іванов С.В.,

д.т.н, заслужений діяч науки

д.е.н. Коломицева О.В.,

і техніки України Большаков В.І.,

д.е.н. Тараненко І.В.,

д.е.н. Божанова В.Ю.,

д.е.н. Поповиченко І.В.,

д.е.н. Вакульчик О.М.,

д.е.н. Стукало Н.В.,

д.е.н. Верхоглядова Н.І.,

д.е.н. Уманець Т.В.,

д.е.н. Дубницький В.І.,

д.е.н. Чимшит С.І.,

д.е.н. Задоя А.О.,

д.е.н. Чужиков В.І.,

д.е.н. Залунін В.Ф.,

д.е.н. Шейнфілде М.

ISSN 2224-6282

ISSNe 2224-6290

Е 45 Економічний простір: Збірник наукових праць. – №114. –
Дніпропетровськ: ПДАБА, 2016. – 247 с.

В збірнику розглядаються сучасні проблеми просторових економічних систем, сталого екологізберезуючого розвитку економіки, інноваційних процесів макро і мікрорівня, кластерних форм організації бізнесу, ресурсозбереження, фінансових та інвестиційних аспектів економічного зростання, ефективності регуляційних дій органів державного управління та місцевого самоврядування.

Окремої уваги в збірнику набувають питання підвищення якості освітянських функцій вищих навчальних закладів, ролі освіти в постіндустріальному суспільстві.

Для студентів, аспірантів, науковців, викладачів, представників органів державного управління та місцевого самоврядування.

УДК 336

ББК 65.01

© ПДАБА, оформлення, 2016

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

<i>Дорофєєва Х.М., к.е.н.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ.....	5
<i>Кахович О.О., к.е.н., Варламова О.А., Левченко Л.М.</i> ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ПРОЦЕСІВ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	16
<i>Левченко Л.М., Тівєриадська Л.В., Якименко А.М.</i> ПРИРОДА ТА МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	24
<i>Орловська Ю.В., д.е.н., Чала В.С., к.е.н., Вовк М.С., к.е.н.</i> ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗВИТОК КРАЇН ЄС.....	41

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

<i>Верхоглядова Н. І., д.е.н., Коваленко-Марченкова Є. В.</i> ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗІ.....	53
<i>Євсєєва Г. П., д. н. з держ. упр., Кахович О. О., к. н. з держ. упр., Левченко Л.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄС: УРОКИ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ.....	64
<i>Захарченко С. В., к.е.н.</i> СТАН РИНКУ ПРАЦІ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ: ОЦІНКА ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ МІЖНАРОДНОГО ІНСТИТУТУ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ.....	79
<i>Кахович О.О., к.н.з держ.упр., Квактун О.О., к.е.н., Мащенко С.О., к.е.н.</i> ПРОБЛЕМАТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В СУЧАСНИХ ТЕОРІЯХ ДЕРЖАВНОГО Й ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ.....	92
<i>Мащенко С.О., к.е.н. Гончарова К.В., к.е.н., Дугінець Г.В., к.е.н.</i> ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНИХ ТЕОРІЯХ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	33
<i>Орловська Ю.В., д.е.н., Квактун О.О., к.е.н., Кахович О.А., к.н.з держ.упр., Варламова О.А.</i> ПРОБЛЕМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС.....	104
<i>Прушківський В.Г., д.е.н., Леховіцер В.О.</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАШИНОБУДУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	115
<i>Пулїна Т.В., д.е.н., Коротунова О.В., к.т.н., Атаманюк К.В.</i> АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ.....	127

<i>Яцків М. І., к.е.н., Матійчук О. І., к.е.н.</i> ТАРИФНА СИСТЕМА В МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	140
--	-----

ФІНАНСИ, ПОДАТКОВА СИСТЕМА ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

<i>Гладинець Н.Ю., к.е.н., Вайдич Т.І.</i> КРЕДИТНО-БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ...	150
<i>Панченко А.В., к.е.н., Михальчишин Ю.М.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	161
<i>Ползікова Г.В., к.е.н.</i> ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПОДАТКОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗА ЕТАПАМИ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ.....	172
<i>Приходченко О.Ю.</i> ЕВОЛЮЦІЯ СТРУКТУРИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	183
<i>Халатур С. М., к.е.н., Бровко Л.І.,к.е.н., Халатур О.В.</i> УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ	196

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОСТОРОВО - КЛАСТЕРНИЙ БІЗНЕС

<i>Василичев Д.В., к.е.н., доц.Гречко С.В.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ПЕРСОНАЛУ В КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	204
<i>Мілаш І.В., к.е.н.</i> ДІАГНОСТИКА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УПРАВЛІННІ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ.....	211
<i>Судакова О.І., к.т.н., Медведовська Т.П., к.пед.н., Загорюк Ю.Г., Головянко К.М.</i> ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТАТНЬОГО РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....	223
<i>Швець Ю. О., к.е.н., Малига Д.А.</i> ІННОВАЦІЙНІ ПРОЕКТИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЗА УМОВ ЗМІННОСТІ ЧИННИКІВ ОТОЧУЮЧОГО СЕРЕДОВИЩА.....	234

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 338.47:656

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ¹

Дорофєєва Х.М., к.е.н.*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

У статті розглянуті особливості транспортної інфраструктури різних видів транспорту розвинених країн світу. Актуальність дослідження обумовлена тим, що на сьогодні, на жаль, жодна з транспортних мереж не здатна задовольнити зростаючу потребу у перевезеннях, як пасажирів, так і вантажу; визначення особливостей розвитку транспортної інфраструктури розвинених країн світу дозволить встановити головні вектори прогресивного вдосконалення транспортних мереж країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою. Метою дослідження є аналіз розвитку транспортної інфраструктури розвинених країн світу, виявлення загальних тенденцій та особливостей її функціонування за кожним з видів транспорту. Особлива увага приділена розгляду взаємозв'язку обсягів інвестицій та особливостей розвитку транспортної інфраструктури за кожним видом перевезень. Встановлено загальні тенденції та особливості розвитку транспортної інфраструктури розвинених країн світу.

Ключові слова: транспорт, транспортна інфраструктура, інвестиції, наземний транспорт, авіаційні мережі, морський транспорт

UDC 338.47:656

FEATURES OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT OF THE DEVELOPED COUNTRIES

Dorofieieva K., PhD in Economics*Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mikhail Tugan-Baranovsky*

The article describes the transport infrastructure features of developed countries` different transport modes. Relevance of the study is in the fact that today, unfortunately, none of the transport networks are able to satisfy the growing need for transportation, both passengers and cargo; the determining the characteristics of the developed countries` transport infrastructure will determine the main vectors of progressive transport networks` improvement in developing countries and countries

© Дорофєєва Х.М., к.е.н., 2016

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Держаного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом 20538

with economies in transition. The objective of study is to analyze the development of transport infrastructure in developed countries, to identify common trends and features of operation for each type of transport. Particular attention is paid to the interconnection between investments and features of transport infrastructure for each type of transportation. The general trends and features of developed countries' transport infrastructure are defined.

Keywords: transport, transport infrastructure, investment, land transport, air network, maritime transport

Актуальність проблеми. На сьогодні в світовій економіці спостерігається стала тенденція до підвищення потреби в транспортних послугах. Країни світу зацікавлені в високій якості міжнародних транспортних перевезень (забезпечення зберігання вантажу, висока швидкість перевезень при низькій вартості, тощо), що потребує відповідного розвитку транспортної інфраструктури. Саме тому ефективність функціонування транспортних систем країн світу на сьогодні визначається рівнем розвитку відповідної інфраструктури, що здатна забезпечити швидкість транспортування, високий ступінь збереження вантажу; надати оперативну інформацію щодо місця знаходження вантажу, вартості перевезення, ступеня спеціалізації транспортних засобів, тощо. При збільшенні попиту на транспортні послуги, активному розвитку міжнародного ринку перевезень та збільшенні вимог до якості транспортування, все ще існує проблема невідповідності рівня розвитку транспортної інфраструктури умовам світового ринку. Досвід розвинених країн світу дозволить виявити загальні тенденції у розвитку транспортної інфраструктури та встановити ефективні напрями розвитку транспортної галузі країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню різних аспектів розвитку транспортної інфраструктури, присвячені роботи таких вчених, як О.Б. Чернега, А. Шафер, Д. Падалкіна, О.В. Бойко та З.П. Двудіт, П. Фоуракр, О.О. Фастовця, Г.А. Жовтяка та інших. Однак, більшість досліджень присвячені проблемам розвитку транспортної інфраструктури з позиції проблем функціонування та впровадження інноваційних технологій, не беручи до уваги загальні тенденції та структуру світової транспортної системи.

Метою дослідження є аналіз розвитку транспортної інфраструктури розвинених країн світу, виявлення загальних тенденцій та особливостей її функціонування за кожним з видів транспорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні здебільшого наземний транспорт піддається реструктуризації з метою створення умов максимальної відповідності вимогам замовників. Саме тому, відповідно до даних Міжнародного транспортного форуму (МТФ) (табл. 1), обсяг інвестицій у розвиток інфраструктури наземного транспорту серед розвинених країн світу збільшився від 5% до 50% за період 2010-2014 рр. При цьому до розвинених країн світу відносяться 2 групи держав: 1 група – економічно розвинені країни (Великобританія, Італія, Канада, Німеччина, США, Франція, Японія) та 2 група – «малі» економічно високо-розвинуті країни Західної Європи (Австрія, Бельгія, Данія, Ісландія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція) [1]. Нажаль, статистичні дані наявні не за всіма країнами (США) та роками, що не дає змогу відновити повну картину щодо побудови тенденцій інвестування у транспортну інфраструктуру, проте дозволяє визначити загальні з них.

У 2010-2014 рр. значно збільшився обсяг інвестицій у розвиток наземної транспортної інфраструктури в Данії – на 69,6%, Франції – на 19,9%, Фінляндії – на 38,8%, Люксембурзі – 16,5%, Великобританії – 21,2%. Це пов'язано перед усім з тим, що інвестиції в наземну транспортну інфраструктуру є не тільки каталізатором розвитку всіх галузей економіки, а й позитивно впливають на рівень та якість життя населення, так як саме автомобільний та залізничний транспорт найбільш широко використовуються для пасажирських перевезень. Тим не менш, обсяг інвестицій в інфраструктуру наземного транспорту скоротився в Австрії на 13,1%, в Швеції – на 1,6%, в Швейцарії – на 45%, що пов'язано із зміною стратегічних пріоритетів інвестування в даних країнах. Тенденція до скорочення обсягів інвестування проте є короткостроковою (в Швеції лише у 2014 році порівняно з 2013 роком), адже, як зазначає Всесвітній банк, відсутність належного рівня інвестицій в транспортну інфраструктуру знижує темпи зростання економіки у довгостроковій перспективі в середньому на 1-3% [2].

Таблиця 1 – Динаміка обсягів інвестування в розвиток транспортної інфраструктури розвинених країн світу

Показник	Інвестиції у наземний транспорт, млн. євро			Інвестиції в морський транспорт, млн. євро			Інвестиції в авіатранспорт, млн. євро			
	Рік	2010	2013	2014	2010	2013	2014	2010	2013	2014
Країна										
Австрія		2337,2	2022	2030	-	-	-	174,4	-	-
Бельгія		1579,6	1845,1	1592,9	230	197	150	29,8	92,5	106,6
Канада		16092,6	14097,4		319,6	630,3	-	607,8	1154,6	1032,6
Данія		1332,9	2043	2260,9	49,4	163,8	-	47,9	79,6	-
Фінляндія		1280	1756	1777	69	39	44	45	35	86,2
Франція		17110	22863	20525	328	446	460	759	757	700
Німеччина		16147	16780	17105	965	780	450	1480	930	770
Ісландія		79,4	41,8	-	14,4	13,2	-	1	1,1	-
Італія		8204	7080	-	1345	1126	-	634	87	-
Японія		47082,4	-	-	2168,9	2290,8	-	2361,6	1130,7	-
Люксембург		340,2	366	396,5	-	-	-	6,7	0,2	1,7
Нідерланди		3649	-	-	-	-	-	-	-	-
Норвегія		3153,9	4682	-	18,9	28,6	-	203,1	484,7	-
Швеція		3101,4	3116,8	3051,7	107,3	101,2	-	78,8	289,3	114,6
Швейцарія		6459,4	-	3550,1	-	-	-	210,8	294,04	293,9
Великобританія		12875,9	11752	15615,9	-	-	-	-	-	-

Джерело: складено автором на основі [3]

Відповідно до даних МТФ обсяг інвестицій в розвиток інфраструктури наземного транспорту складає від 80% до 90% (залежно від країни) від загального обсягу інвестицій у формування та розвиток транспортної інфраструктури, що свідчить про зацікавленість інвесторів у можливостях довготривалого капіталовкладення у транспортну галузь через високий рівень ліквідності таких активів та короткого строку окупності. В середньому обсяг інвестицій у розвиток автомобільної та залізничної інфраструктури і кілька разів перевищує відповідні капіталовкладення у розвиток морського та авіаційного транспорту. Лише в Японії обсяг інвестицій в наземний транспорт трохи більше ніж в 2 рази перевищує обсяг відповідних капіталовкладень у розвиток морської та авіаційної інфраструктури. Це пов'язано перед усім із тим, що транспортна система Японії одна з найгустіших у світі мереж всіх видів транспорту, особливо автошляхів та залізниць. Що стосується інших розвинених країн, то відносно рівномірними є інвестиції в транспортну інфраструктуру Австрії, Бельгії, Данії, Фінляндії, Ісландії, Люксембургу та Швейцарії.

Про рівень розвитку інфраструктури наземного транспорту розвинених країн світу можливо судити за розвитком глобальних міст. Важливо зауважити, що тенденція до збільшення обсягів інвестицій у розвиток залізничного транспорту знаходить своє відображення у показниках використання цього виду транспорту для пасажирських перевезень (табл. 2). Так, в Мадриді, Берліні, Гонконзі, Нью-Йорку, Стокгольмі, Сідней, Токію, Відні та Вашингтоні використанні залізничних перевезень більш популярне, ніж автобусні маршрути (в Вашингтоні залізниці використовуються більш ніж в 2 рази частіше, ніж автобусні маршрути; в Берліні – на 31,7%, в Мадриді – на 40,6%). При цьому, найбільша довжина залізничних шляхів характерна для Лондону та Шанхаю, найменша – для Відня, однак щільність шляхів в цих містах достатньо висока, що свідчить про прогнозне зниження пропускної та провізної здатності поїздів. Що стосується автобусних перевезень, що найменші показники їх щільності характерні для Токію та Відня, де населення майже повністю віддає перевагу залізничному транспорту навіть для повсякденного користування завдяки розвинутій інфраструктурній мережі.

Таблиця 2 – Інфраструктура наземного транспорту глобальних міст розвинених країн світу станом на початок 2016 року

Показники	Інфраструктура громадського транспорту						Викоритання транспортної інфраструктури у розрахунку на 1 добу	
	Залізниця і міські автобуси			Щільність			Залізниця	Автобуси
	Довжина залізничних шляхів, км	Кількість залізничних станцій	Розмір міських автобусів	Довжина залізничних шляхів на мілн. населення	Кількість залізничних станцій на км ² площі	Кількість міських автобусів на мілн. населення		
Місто								
Барселона	110	154	1,072	33,8	0,263	331	1,084	475
Берлін	146	173	1,316	41,8	0,194	376	1,386	1,052
Чикаго	180	145	1,877	51	0,172	531	632	859
Гонконг	218	152	5,743	30,4	0,138	799	4,701	3,833
Лондон	436	310	7,5	52,5	0,197	903	3,641	6,397
Мадрид	292	300	2,095	90	0,496	645	1,644	1,169
Нью-Йорк	373	468	4,344	44,8	0,592	521	4,521	1,825
Шанхай	454	280	16,235	30,9	0,15	692	5,756	7,592
Сінгапур	178	134	4,212	33,5	0,187	792	2,649	3,481
Стокгольм	110	100	2,114	51,7	0,015	994	874	841
Сідней	329	308	2,213	70,5	0,025	474	829	625
Токію	304	285	1,462	33,6	0,458	162	8,715	554
Відень	74	101	496	42,2	0,243	282	1,608	323
Вашингтон	171	86	1,519	46	0,035	408	780	358

Джерело: складено автором на основі [4]

Не зважаючи на активний розвиток залізничного транспорту, існуючі перевізники невзможі в повному обсязі задовольнити зростаючий попит на послуги транспортування. Це пов'язано із недостатнім розвитком відповідної інфраструктури, що ускладнює транзитні перевезення і підвищує транспорту ризику і вартість послуг відповідно. У таких умовах особливої актуальності набирає використання власного транспорту, що підвищує необхідність у розвитку інфраструктури автомобільних перевезень.

Світовий парк вантажних автомобілів протягом останніх 30-ти років збільшився на 50%, а легкових – на 35%. Більша частина автотранспортних засобів належить розвиненим країнам, як і основна частина дорожньої мережі з твердим покриттям. На міжнародному ринку автотранспорту в 2015 році діяло більше 600 млн. транспортних засобів, 86% з яких – легкові автомобілі, 13% - вантажні автомобілі, 1% - автобуси. Найбільшу питому вагу на міжнародному ринку автоперевезень мають Європа – 40%, Америка – 32% та Азія – 21% [5]. Серед глобальних міст найбільша довжина доріг характерна для Лондону, Нью-Йорку, Шанхаю та Токіо, при цьому показник щільності доріг (відношення довжини доріг до загальної площі міста) в усіх містах окрім Шанхаю свідчить про значне навантаження на автомобільну мережу. Легкові автомобілі, здебільшого персональні, займають більше 78% автомобільних перевезень у цих містах, незважаючи на урядові програми щодо розвитку суспільного транспорту.

Як зазначалося вище, в умовах глобалізації спостерігається прискорення розвитку економік та поглиблення їх взаємодії, що призводить до збільшення попиту на перевезення, у т.ч. числі на значні відстані. Авіаційні мережі з початку їх формування розглядалися як мережі з високим потенціалом для здійснення високошвидкісного сполучення, а сьогодні їх технологічний та економічний рівень розвитку дає змогу обслуговувати великі транспортні потоки з відносно низькою вартістю, але з високим рівнем надійності.

Збільшення попиту на авіаційні перевезення вимагає від країн мати у розпорядженні відповідний ресурс навантажувальної та пропускної здатності.

На сьогодні в світі нараховується більше 40 тис. аеропортів, при цьому 37,5% яких розташовані на території США. Високим рівнем показників пасажирообігу характеризуються аеропорти США, Європи та Азі (табл. 3). Найбільш динамічні темпи розвитку мають аеропорти

Азії та деякі аеропорти Близького Сходу. Міжнародні аеропорти Дубай та Джакарта Сукарно-Хатта лише у 2012 році замкнули десятку найбільших аеропортів світу, потіснивши Франкфурт (57520 тис. пас.) та Гонконг (56062 тис. пас.), а у 2013 році кількість пасажирів, що пройшли через аеропорт Дубай збільшилася на 14,2% порівняно з 2012 роком, що дозволило йому обійти аеропорти Далласа та Парижу. Швидкі темпи розвитку аеропорту Дубай, як великого розподільчого вузла та вторинного хаба, обумовлюється підвищенням попиту на авіаційні перевезення з та до країн Азії у зв'язку з їх туристичною привабливістю. Значні інвестиції у розвиток аеропорту, його розширення призвели до збільшення у 2011-2012 роках пропускної здатності до 60 млн. пасажирів на рік [6, с. 25]. Однак, вже у 2014 році до десятки лідерів серед аеропортів повернувся Гонконг міжнародний з пасажирообігом 63,1 млн. пасажирів, потіснивши аеропорт Джакарта. Також, збільшення обсягів відправлених та прийнятих пасажирів у 2014 році дозволило аеропортам Лос-Анджелесу та Дубай потіснити в рейтингу аеропорт Чикаго. Варто відзначити, що темпи росту пасажирообігу аеропортів розвинутих країн Азії динамічніші за темпи росту показників аеропортів розвинених країн (США та Європа). Так, аеропорт Кепітал протягом останніх п'яти років збільшив обсяги пасажирських перевезень майже на 50%, а аеропорт Джакарта Сукарно-Хатта – майже вдвічі, у той час як визнані лідери ринку Хітроу та Хартсфілд-Джексон продемонстрували зростання показника лише на 7,9% та на 4,8%, відповідно.

Таблиця 3 – Десять найбільших аеропортів за кількістю обслугованих пасажирів

№	Місто	Аеропорт	Кількість пасажирів, тис. ос.			
			2008	2012	2013	2014
1	Атланта	Хартсфілд-Джексон	90 039	95 487	94 431	96 179
2	Пекін	Кепітал	55 938	81 929	83 712	86 128
3	Лондон	Хітроу	67 055	69 983	72 367	73 408
4	Токіо	Ханеда	66 736	66 795	68 907	72 827
5	Чикаго	О'Хара	70 819	66 835	66 904	69 999
6	Лос-Анджелес	Лос-Анджелес	59 816	63 688	66 627	70 663
7	Дубай	Дубай	37 441	57 685	65 912	70 476
8	Париж	Шарль де Голь	60 875	61 612	61 462	63 814
9	Даллас/Форт-Уерт	Даллас/Форт-Уерт	57 093	58 591	60 436	63 554
10	Джакарта	Джакарта Сукарно-Хатта	32 233	57 773	60 137	57 221

Джерело: складено автором на основі [7]

Станом на 1 січня 2015 року світовий флот збільшився на 3,5% порівняно з 2014 роком, що є найнижчим річним приростом за останні 10 років. На початок року світовий флот нараховував близько 89,5 тис. суден із сукупним дедвейтом 1,75 млрд. т, однак в умовах зменшення постачання нових суден у сукупності із скороченням обсягів тоннажу, що відправлявся на слом, вартість перевезення вантажів вже не компенсував природне старіння флоту [8]. Питома вага розвинених країн в сукупному вантажообороті контейнерних портів світу зменшилася до приблизно до 28,1%, що свідчить про посилення тенденції до зменшення їх частки в загальному вантажообігу контейнерних портів, в той час як питома вага країн, що розвиваються збільшується. Ефективність роботи портів і терміналів має важливе значення, оскільки вона відображається на конкурентоспроможності торгівлі країни. Продуктивність роботи портів і терміналів залежить від багатьох факторів, включаючи трудові відносини, кількість і види вантажного обладнання, якість прилеглої зони, канали підходу до порту, наземні під'їзди і ефективність митних служб, а також можливі концесії, що надаються міжнародним операторам терміналів.

В цілому в даний час здійснюється ряд великих проектів, які нададуть безпосередній вплив на судноплавство і порти. Наприклад, в 2014 році почалося будівництво другої гілки Суецького каналу паралельно існуючому каналу, і ці роботи були продовжені в 2015 році. Як очікується, пропускна здатність каналу збільшиться в середньому з 49 суден в день до 97; зменшиться як час проходження по каналу, так і час очікування. Проект будівництва нової гілки Суецького каналу є частиною великої програми заходів бюджетно-фінансового стимулювання, спрямованих на відновлення темпів економічного зростання, що спостерігалися до 2011 року, а саме на рівні приблизно 7% в рік [8].

Важливо зауважити, що більшість крупніших портів світу розташовані в країнах, що розвиваються (з 20-ти найбільших портів світу – 16 розташовані в країнах, що розвиваються, 3 – в країнах Європи, 1 – в Північній Америці). Всі 10-ть найбільших портів знаходяться в Азії, що свідчить про важливе значення цього регіону як центру обробної промисловості (табл. 4). Найбільш високі темпи зростання були відзначені в порту Нінбо (12%), який, незважаючи на це, залишився на п'ятому місці і за яким за динамікою зростання впритул слідували порти Дубай і Танджунг-Пелепас. Така ситуація у розвитку транспортної інфраструктури морських перевезень пов'язана із значними інвестиціями в розвиток.

Таблиця 4 – Вантажобіг десяти найбільших контейнерних терміналів світу, млн. ДФЕ*

Порт	2012 рік	2013 рік	Зміна в %, 2013/2012 рр.	2014 рік	Зміна у %, 2014-2013 рр.
Шанхай	32,5	36,6	12,57	35,2	-3,62
Сингапур	31,6	32,6	3	33,8	3,89
Шеньчжень	22,9	23,2	1,48	24	3,27
Гонконг	23,1	22,3	-3,31	22,2	-0,68
Нінбо	15,6	17,3	10,73	19,4	12,1
Гуанчжоу	17,04	17,6	3,75	18,6	-5,61
Циндао	14,7	15,3	3,83	16,6	8,5
Дубай	14,5	15,5	7,01	16,5	6,83
Тяньцзінь	13,2	13,6	2,8	15,2	11,43
Роттердам	12,3	13	5,69	14	8,15

* ДФЕ (двадцятифутовий еквівалент) – умовна одиниця виміру місткості вантажних транспортних засобів [9]
Джерело: складено автором на основі [8]

Висновки. Отже, аналіз стану розвитку транспортної інфраструктури дозволив визначити такі тенденції її розвитку:

в залізничному транспорті

- спостерігається збільшення обсягів інвестицій в розвиток залізничної інфраструктури у зв'язку відносно нижчим тарифом на перевезення та загальними показниками екологічності;

- підвищення ролі залізничного транспорту в загальній інфраструктурі глобальних міст;

- впровадження інноваційних технологій у розвиток залізничного транспорту;

в автомобільному транспорті

- спостерігається відносно стабільна ситуація в інвестуванні розвитку автомобільної інфраструктури у зв'язку зі швидкістю такого виду перевезень та гнучкою маршрутизацією;

- скорочення питомої ваги користування автомобільним транспортом в загальній структурі наземних перевезень в найбільш розвинених країнах та містах світу;

- спостерігається сталість у колі проблем, що пов'язані із розвитком автомобільної інфраструктури (зниження пропускної здатності, забруднення навколишнього середовища, найбільший процент нещасних випадків, тощо);

в авіаційному транспорті

- спостерігається скорочення обсягів інвестицій у розвиток авіаційної інфраструктури розвинених країн світу, що пов'язано з переорієнтацією вектору світового пасажирообігу на Близький Схід у зв'язку із туристичною привабливістю країн регіону;

- підвищується роль авіаційних мереж у загальній структурі транспортної системи розвинених країн світу;

- підвищується роль комбінованих літаків у загальному світовому парку, що пов'язано із їх більшою економічною вигідністю в умовах нестабільного попиту на пасажирські та вантажні перевезення та збільшенням експлуатаційних витрат авіакомпаній;

- головними світовими авіахабами залишаються аеропорти саме розвинених країн світу - атланський «Хартсфілд-Джексон», пекінський «Кепітал», лондонський «Хітроу» та аеропорт «Ханеда» в Токіо, що стабільно збільшують показники міжнародного пасажирообігу та вантажообігу та значно впливають на розвиток авіамереж та загальний економічний розвиток держав, у яких розташовані;

в морському транспорті

- спостерігається загальне скорочення інвестицій в розвиток морського транспорту в розвинених країнах світу через незначний попит на такий вид транспортування;

- незначна питома вага портів у світовій структурі перевезень;

- скорочення темпів зростання флоту через зношеність судів та незначний обсяг капіталовкладень в розвинених країнах світу.

Таким чином, в умовах підвищення уваги світового співтовариства до глобальних проблем людства, стратегії формування справедливого та динамічного економічного зростання транспортна інфраструктура стає одним з найбільш важливих напрямків подальшого розвитку. Ефективний розвиток транспортної інфраструктури має позитивний вплив на екологічну, соціальну та економічну стійкість суспільства. Транспортна інфраструктура, обслуговуючи практично всі види міжнародних відносин, є основою формування внутрішніх і міжнародних ринків та забезпечує повномасштабний розвиток ринкової економіки і суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародна економіка. Підручник./ За ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.;
2. Лысый А.Ф. Пути повышения инвестиционной привлекательности морского транспорта / А.Ф. Лысый // Вісник Донецького національного університету [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/64/9776-puti-povysheniya-investicionnoj-privlekatelnosti-morskogo-transporta.html>;
3. Transport infrastructure investment and maintenance spending. Official web-site of International transport forum. Available at: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ITF_INV-MTN_DATA;
4. Key transport statistics of world cities. Official web-site of Land Transport authority. Available at: https://www.lta.gov.sg/Itaacademy/doc/13Sep_105-Pan_KeyTransportStatistics.pdf;
5. Мировая транспортная инфраструктура. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://neolit.ua/articles/mirovaja-transportnaja-infrastruktura>;
6. Дорофеева Х.М. Особливості розвитку транспортних мереж ЄС / Х.М. Дорофеева // Управління економічними системами: концепції, стратегії, інновації: матеріали міжнар. наук-практич. конференції (м. Київ, 27-28 березня 2015 р). – Київ: Київський економічний науковий центр, 2015. – С. 24-27.;
7. Офіційний сайт : International Civil Aviation Organization [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.icao.int/Pages/default.aspx>;
8. Обзор морского транспорта 2015 год. Конференция ООН по торговле и развитию. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2015_ru.pdf;
9. Двадцатифутовый эквивалент. Словари и энциклопедии на Академике. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/750198>.

УДК 339.944.2

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ПРОЦЕСІВ
ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА****Кахович О.О., к.н. з держ.упр.
Варламова О.А.
Левченко Л.М.***ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»*

В статті проаналізовані основні підходи до проблематики транскордонного співробітництва. Виявлено, що світові інтеграційні процеси потребують створення якісно нової системи управління. Виокремлені основні специфічні принципи розвитку транскордонного співробітництва, які вироблені практикою діяльності євро регіонів, та загальні принципи державної політики у цієї сфері. Проаналізовані основні види транскордонного співробітництва. Зроблений висновок, що транскордонне співробітництво в Україні стає одним з важливих напрямів європейської інтеграції, що здійснюється на регіональному рівні і регіональна політика держави у сфері розвитку транскордонного співробітництва повинна бути спрямована на організацію ефективної системи підготовки та забезпечення реалізації транскордонних проектів.

Ключові слова: державне управління, міжнародні зв'язки регіонів, транскордонне співробітництво, євро регіони, державна політика, транскордонні проекти

UDC 339.944.2

**PUBLIC ADMINISTRATION AND MANAGEMENT OF
TRANSNATIONALIZATION PROCESSES AND INTERREGIONAL
COOPERATION****Kahovich O., PhD in Publ.Admin. Sc.
Varlamova O.
Levchenko L.***Pridniprovska State Academy of Civil Engineering and Architecture*

This paper analyzes the main approaches to cross-border cooperation. It is discovered that world integration processes demand creation of a brand new system of management. It is distinguished the main specific principles of cross-border cooperation development that are worked out by euro regions activities and general principles of governmental policy in this field. It is analyzed the basic forms of cross-border cooperation. It is concluded that cross-border cooperation in Ukraine becomes one of the most important directions of European integration that is performed on regional level, and governmental regional policy in cross-border cooperation should be directed to organization of an effective cross-border projects preparing and implementation system.

Keywords: governance, international ties of regions, cross-border cooperation, euro regions, governmental policy, cross-border projects

Актуальність проблеми. Глибокі перетворення у всіх сферах суспільного життя, подальша демократизація суспільства, національне відродження України зумовлюють необхідність докорінного перегляду підходів до державного управління. Побудова незалежної демократичної держави та світові інтеграційні процеси потребують створення якісно нової системи управління, враховуючи як реалії сучасного життя і перспективи соціально-економічного розвитку, так і досвід управління в розвинутих країнах світу та вітчизняний історичний досвід.

Вивчення політики з регулювання міжнародних зв'язків регіонів сьогодні набирає неабиякої ваги в силу того, що в сучасному світі взаємодія країн наповнюється новим змістом завдяки міжнародному співробітництву регіонів держав. Така тенденція збагачує як міжнародну, так і внутрішню політику держав. Для України сьогодні принципово важливе значення мають відносини з державами, які входять до таких впливових міжнародних організацій як Рада Європи, Європейський Союз, НАТО, ОЧЕС тощо.

Важлива роль субнаціональних регіонів, їх вплив на міжнародний та загальнодержавний політичні процеси визначають необхідність глибокого і комплексного вивчення політики з регулювання міжнародних зв'язків, яка здійснюється на наднаціональному, національному і регіональному (субнаціональному) рівнях. Тому дуже важливо з'ясувати принципи, на яких будується зазначена політика, її цілі, зміст, форми і напрями реалізації. Своє значення також мають питання характеристики правових норм, які сьогодні регулюють міжнародні зв'язки регіонів з огляду на процеси європейської інтеграції та регіоналізму.

Аналіз останніх наукових досліджень. З середини 90-х років минулого століття проявилася значна зацікавленість учених до проблематики транскордонного співробітництва. Велику увагу цим проблемам приділили: Д.Віллерс (Німеччина); Р.Федан, Т.Коморніцкі, Т.Лієвські, З.Макела, М.Ростішевські (Польща); Б.Борісов, М.Ілієва (Болгарія); С.Романов, В.Білчак, Л.Вардомський (Росія); П.Кузьмішин, Ю.Тей, (Словаччина) та вітчизняні вчені: О.Амоша, П.Беленький, І.Бураковський, Б.Буркинський, О.Вишняков, С.Гакман, М. Долішній, В. Євдокименко, Є.Кіш, В.Ляшенко, Ю.Макогон, М.Мальський, А.Мельник, А.Мокій, В.Пила, С.Пирожков, С. Писаренко, Н.Мікула, О.Чмир та ін. Більшість досліджень стосувалася соціально-економічного розвитку конкретних прикордонних територій та практичної діяльності євро регіонів.

Означені проблемні питання потребують подальшого дослідження з огляду на практику країн Західної Європи. Вони мають багатий досвід формування і реалізації досліджуваної політики. В свою чергу, цей досвід вимагає узагальнення та вивчення, оскільки отримані знання можуть бути корисними для визначення оптимального шляху розвитку України, яка активно залучена до процесу європейської інтеграції та має чіткі наміри стати повноцінним членом Європейського Союзу. Крім того, належну увагу слід приділити зростаючій ролі українських регіонів у євроінтеграційному процесі.

Метою дослідження є виявлення сутності та основних складових політики з регулювання міжнародних зв'язків регіонів на основі аналізу здобутків зарубіжної та вітчизняної теорії і політичної практики міжнародних зв'язків регіонів у країнах Західної Європи, а також визначення шляхів використання зазначеного досвіду в сучасному політичному процесі українського суспільства.

Викладення основного матеріалу дослідження. За сучасних умов розширення процесів глобалізації зростає роль транскордонного співробітництва (ТКС) регіонів та відкриваються нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях і підвищення їх конкурентоспроможності. Наприкінці минулого століття регіональна політика ЄС перейшла до нової парадигми - від застосування механізмів ліквідації диспропорцій регіонального розвитку шляхом міжрегіонального перерозподілу ресурсів до мобілізації природно-ресурсного потенціалу територій і застосування принципу субсидіарності. Цей підхід був використаний суміжними прикордонними регіонами Європи, які налагодили взаємні контакти між державними регіональними органами влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, суб'єктами господарювання територій, об'єднуючи зусилля для вирішення спільних проблем, і від співробітництва за окремими транскордонними угодами перейшли до співробітництва в рамках євро регіонів [10].

Німеччина, Польща, Чехія та інші країни створили євро регіони по всьому периметру своїх кордонів, що зумовлювалося, зокрема, поглибленням євроінтеграційних процесів та удосконаленням механізмів фінансування регіонального розвитку в ЄС.

Найбільш нормативно опрацьованим є транскордонне співробітництво, що означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між

територіальними общинами або властями, що перебувають під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, а також укладення з цією метою необхідних угод або досягнення домовленостей. Міжрегіональне співробітництво розуміють як різнобічні зв'язки, встановлені між регіонами, що належать до різних держав.

Транскордонне співробітництво в умовах розвитку інтеграційних процесів має властивість прискорювати процеси вирівнювання якості життя населення прикордонних територій, приводити її до середньоєвропейського рівня та сприяти вільному переміщенню товарів, капіталів і людей через кордон. Воно забезпечує мобілізацію місцевих ресурсів та підвищення ефективності їх використання, робить можливим об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем у транскордонному регіоні. Транскордонне співробітництво відіграє важливу роль як «полігон» для випробовування та адаптації європейського законодавства, інструментарію підвищення ролі регіонів, адаптації механізмів фінансової підтримки [2].

Основними специфічними принципами розвитку ТКС, які вироблені практикою діяльності євро регіонів, є:

- засади партнерства, рівноправності, рівнозначності сторін;
- принцип субсидіарності, який розуміється як передача на вищий рівень лише тих завдань, що не можуть бути реалізовані власними силами на регіональному рівні; та допомоги, який розуміється як допомога міжнародних, державних та регіональних інституцій та організацій у досягненні цілей транскордонної співпраці, що реалізуються регіонами та місцевими спілками;
- принцип солідарності прикордонних територій, що ввійшов до останньої версії Європейської хартії прикордонних та транскордонних регіонів - документа Асоціації європейських прикордонних регіонів;
- принцип існування концепції стратегії транскордонного розвитку.

Регіональні відмінності можуть бути навіть проявом непідготовленості більшості прикордонних регіонів до економічних перетворень. Динамічні зміни прикордонних регіонів на загальнонаціональному тлі розвитку транскордонного співробітництва набувають різних форм управління розвитком прикордонних територій.

Найбільшого поширення із цих форм на сьогодні отримали євро регіони та спеціальні економічні зони (СЕЗ).

Метою транскордонного співробітництва є усунення негативних наслідків прикордонного розміщення територій, тобто їх віддаленості від головних економічних центрів країни і одночасно використання тих можливостей, які відкриваються у зв'язку із близькістю території сусідньої країни. Така співпраця є істотним чинником поліпшення міждержавного клімату, виникнення стосунків порозуміння і приязні. Серед основних передумов розвитку транскордонного співробітництва виокремлюємо такі: природно-ресурсний потенціал регіонів; стан у них екології; економічний і трудовий потенціал; рівень розвитку інфраструктури; нормативно-правова база; мовну, релігійну, культурну подібність. Одночасно наголошено, що важливим чинником транскордонного співробітництва нині стають науково-технічні досягнення регіонів, їхня спеціалізація на прогресивній техніці та наукомістких технологіях.

Відповідно до Закону України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року транскордонне співробітництво визначено як спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [9]. Єврорегіон - це організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво.

Суб'єкти транскордонного співробітництва є територіальні громади, їх представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України, що взаємодіють з територіальними громадами та відповідними органами влади інших держав у межах своєї компетенції, встановленої чинним законодавством та угодами про транскордонне співробітництво.

Учасниками транскордонного співробітництва можуть бути юридичні та фізичні особи, громадські організації, що беруть участь у транскордонному співробітництві.

Державна підтримка розвитку транскордонного співробітництва, сукупність рішень і дій організаційного, правового, фінансового

характеру органів державної влади України, спрямованих на реалізацію проектів (програм) транскордонного співробітництва.

Правовою основою транскордонного співробітництва є Конституція України, міжнародні договори України, що регулюють відносини у цій сфері, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цей Закон та інші нормативно-правові акти.

Метою державної політики у сфері транскордонного співробітництва є створення сприятливих умов для ефективної та взаємовигідної співпраці суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва України, підвищення соціально-економічного розвитку регіонів України та рівня життя населення.

Державна політика у сфері транскордонного співробітництва ґрунтується на принципах:

- законності;
- чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між суб'єктами транскордонного співробітництва України;
- гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;
- забезпечення рівних можливостей для регіонів України щодо співпраці в рамках транскордонного співробітництва;
- розмежування відповідальності та повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади з метою найбільш ефективного розв'язання проблем та завдань у сфері транскордонного співробітництва;
- створення ефективних механізмів забезпечення умов для здійснення транскордонного співробітництва.

Транскордонне співробітництво в межах повноважень суб'єктів транскордонного співробітництва України може здійснюватися в економічній, соціальній, науково-технічній, культурно-освітній, екологічній та інших сферах, а також у питаннях надання взаємної допомоги у надзвичайних ситуаціях.

Транскордонне співробітництво може здійснюватися:

- в межах створеного єврорегіону;
- шляхом укладення угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах;

- шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва.

Суб'єкти транскордонного співробітництва України відповідно до законодавства можуть обирати інші форми транскордонного співробітництва.

Загальну координацію транскордонного співробітництва та контроль за додержанням законодавства з питань транскордонного співробітництва здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики.

У разі коли угодою про транскордонне співробітництво передбачається розміщення органів транскордонного співробітництва на території України, вони можуть утворюватися як юридичні особи. В окремих випадках їхні функції можуть покладатися на відповідні виконавчі органи місцевого самоврядування та структурні підрозділи місцевих органів виконавчої влади. Орган транскордонного співробітництва виконує завдання, покладені на нього територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади, відповідно до його повноважень та у порядку, передбаченому законодавством України.

Висновки. Однією із найважливіших тенденцій розвитку національних економік європейських країн у другій половині ХХ ст. стало посилення їхньої взаємозалежності і визрівання на цій основі регіональної економічної інтеграції. Однією із форм зближення вітчизняної економіки із національними економіками сусідніх держав є транскордонне співробітництво.

Можна констатувати, що транскордонне співробітництво в Україні стає одним з важливих напрямів європейської інтеграції, що здійснюється на регіональному рівні, і починає посідати провідне місце у процесі формування її регіональної політики. Поглиблення транскордонного співробітництва відкриває нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях й підвищення їх конкурентоспроможності шляхом мобілізації природно-ресурсного потенціалу сусідніх територій. Таке об'єднання зусиль для вирішення спільних та ідентичних проблем найбільш ефективно здійснюється через реалізацію транскордонних проектів у різних сферах суспільного життя. Тому регіональна політика держави у сфері розвитку

трансграничного співробітництва повинна бути спрямована на організацію ефективної системи підготовки та забезпечення реалізації трансграничних проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Матвеев С.Е. Організація регіональних систем інформаційного забезпечення трансграничного співробітництва: Автореф. дис... канд. ек. наук: 08.10.01 / НАН України, Інститут регіональних досліджень. - Львів, 2005.
2. Мікула Н.І. Трансграничне співробітництво в умовах інтеграційних процесів України: Автореф. дис... доктора. ек. наук: 08.10.01 / НАН України, Інститут регіональних досліджень. - Львів, 2005.
3. Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України. ІРД. Редкол.: відп. ред. академік НАН України М.І.Долішній. - Львів, 2001. - 719 с.
4. Ярошук В. Розвиток регіонів Європейського Союзу: еволюція тенденцій регіональної політики і досвід для України // Європейський Союз: 50 років після Римських угод. Євроінтеграційні перспективи України: нові моделі: Збірник статей та тез доповідей за підсумками науково-практичного семінару 12 травня 2007 року / За ред. Г.Г.Алавацького, В.М.Кривцової та Д.В.Ягунова. - Одеса, 2007. - С. 82-87.
5. Урбан О.В. Трансграничне співробітництво України як форм розвитку європейської економічної інтеграції: Автореф. дис... канд. ек. наук: 08.10.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. - Львів, 2004.
6. Іжа М.М. Європейські моделі регіонального розвитку / Європейське право та порівняльне правознавство : збірник статей / За ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка, О. В. Кресіна ; упор. О. В. Кресін, О. Д. Рожко. – Київ – Шамборі : Логос, 2010. – С. 375 – 382.
7. Мікула Н. Євро регіони : досвід та перспективи : [монографія]. / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
8. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (від 21.05.1997, № 280/97-ВР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>.
9. Закон України «Про трансграничне співробітництво» (від 24.06.2004, № 1861-15) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>.
10. Власов В. Г. Європейський досвід реалізації політики з регулювання міжнародних зв'язків регіонів : політико-правовий аналіз / В. Г. Власов // «Гілея : науковий вісник» : збірник наукових праць. – К. , 2015. – Вип. 94 (3). – 443 с. – С. 342 – 346.

УДК 336.71

ПРИРОДА ТА МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**Левченко Л.М.
Тіверіадська Л.В.
Якименко А.М.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

В статті здійснено аналіз сутності та сучасних механізмів прояву фінансової глобалізації. Визначено, що зміна природи постіндустріальної економіки призвели до формування іншої, глобальної ролі фінансових потоків. Доведено, що головними рисами глобалізації міжнародної фінансової сфери є: прогрес в інформаційних технологіях, процеси лібералізації міжнародної фінансової сфери, уніфікація роботи на фінансових ринках, зростання обсягів інвестицій фізичних осіб, фінансові інновації, сучасний розвиток теорії портфельного інвестування. Досліджено зміни в структурі світового фондового ринку в процесі його глобалізації, які відображають цілеспрямовані дії регулюючих органів, професійних учасників світового ринку для створення глобальних фінансових центрів з метою залучення інвестицій в світову економіку. Отримано висновок, що для країн з високорозвиненим ринком активів фінансова глобалізація дозволяє залучити значні інвестиції навіть в період їх загального спаду. Інвесторам вигідно вкладати туди, де зберігається висока активність та капіталізація ринку, навіть, якщо ця країна живе в борг (наприклад США). Але цей борг також включається в капіталізацію ринку та не дозволяє допустити спаду виробництва продукції, оскільки завдяки високій інвестиційній активності в спекулятивному та реальному секторах створюються нові технології, та зберігається висока конкурентоспроможність економіки.

Ключові слова: фінансова глобалізація, міжнародна фінансова система, транснаціоналізація, фінансовий ринок, приватні інвестори, кастодіальні банки.

UDC 336.71

THE NATURE AND MECHANISM OF FINANCIAL GLOBALIZATION**Levchenko L.
Tiveriadska L.
Yakymenko A.***Pridniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture*

The article presents the results of analyzing the nature and modern manifestation mechanisms of financial globalization. It has been determined that the changing nature of post-industrial economy has led to the formation of a new global role of financial flows. The article determines that the main features of globalization of international finances are progress in information technology, liberalization of international

financial sphere, unification of the financial markets, increased investments from individuals, financial innovation, and the modern development of the portfolio investment theory. The changes in the structure of world stock market are analyzed in the context of its globalization; these changes reflect the purposeful actions of regulatory bodies and professional participants of the world market aimed at the creation of global financial centers to attract investments to the global economy. A conclusion is made that countries with a highly developed financial asset market are able to attract significant investment even during the period of their general decline due to financial globalization. Areas with high capitalization and market activity are profitable for investors even if the country is living in debt (e.g. the US). But this debt is also included in market capitalization and prevents production decline, because new technologies are being created, thanks to strong investments in the speculative and real sector, and the competitiveness of the economy remains high.

Keywords: financial globalization, the international financial system, transnationalization, financial market, private investors, custodian banks.

Актуальність проблеми. В кінці ХХ століття найбільш розвинені країни вже створили постіндустріальне суспільство. Розвиток глобалізації за рахунок поширення інформаційних технологій стали чинником зміни логіки мислення від індустріальної до постіндустріальної. Це призвело до того, що досягнуте лідерство економічних суб'єктів закріплюється на багато років і формує правила та стандарти гри для суб'єктів інших країн в сфері міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин, які являють собою найбільш складну сферу економіки. До того ж зміна природи постіндустріальної економіки призвели до формування іншої, глобальної ролі фінансових потоків. Саме в цих умовах елементи валютно-фінансової системи здатні впливати на економічні параметри, які в тій чи іншій мірі визначають місце національної економіки на світовій арені.

Аналіз останніх наукових досліджень. Природа фінансової глобалізації досліджується у роботах таких видатних вітчизняних і зарубіжних дослідників, як В. Базилевич, Б. Бернанке, О. Білорус, О. Василик, Т. Вахненко, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Грінспен, Г. Капріо, Д. Клінгебіел, В. Кочетков, А. Крокет, А. Ламфолуссі, Р. Левайн, Д. Лукьяненко, І. Лютий, Ф. Мішкін В. Міщенко, Дж. Сорос, Д. Стігліц, Д. Тобін, Г. Фішер та інші. Разом з тим аналіз публікацій цих авторів призводить до висновку про те, що наявні підходи та

концептуальні положення вимагають переосмислення в зв'язку зі зміною ролі валютно-фінансової системи в умовах поширення постіндустріальної економіки, яка стала комплексною системою, що має властивості саморозвитку та самовідтворення.

Мета роботи: проаналізувати природу та механізм фінансової глобалізації в сучасних умовах, а також виявити специфічні тенденції її прояву.

Викладення основного матеріалу дослідження. Глобалізація охоплює усі сфери життєдіяльності людей. Її поширення призводить до збільшення відкритості, усуваючи технологічні та політичні бар'єри між країнами на шляху переміщення капіталів, робочої сили, товарів та послуг.

Вперше поняття «глобалізація» було введено професором Гарвардської школи бізнесу Т. Левітом в статті «Глобалізація ринків» в 1983 р [9] Деякі дослідники вважають, що процес глобалізації почався значно раніше. Так, Ф. Дефарж пише, що саме великі географічні відкриття поклали початок глобалізації. Досягнення ХІХ століття - індустріальна революція, революція в транспорті та демографічні зміни в свою чергу розширили та прискорили процес глобалізації. Закріпили формування світової геополітичної арени дві світові війни та три глобальні зміни в світовій економіці в ХХ столітті: деколонізація, поява глобальної системи міжнародного обміну в сфері торгівлі, фінансів та технологій, а також включення посткомуністичних держав і країн «третього світу» в міжнародні економічні відносини. Як відомо, невід'ємною рисою глобалізації є процес руху всіх видів потоків: капіталу, людей, технологій, послуг, інформації та ідей [7, с.4]. Вважається, що мотором глобалізації є міжнародна діяльність ТНК. А фінансова глобалізація - це результат інвестицій ТНК. Отже можна зробити висновок, що в сучасних умовах, глобалізація пов'язана з всеохоплюючою транснаціоналізацією усіх видів діяльності.

Фінансова глобалізація - основна, найбільш динамічна складова загального глобалізаційного процесу, що охопила сучасний світ. Безперечно, фінансова глобалізація збільшилась за рахунок економічної інтеграції, яка бурхливо розвивалася в ІІ половині ХХ століття. Хоча ряд аспектів фінансової глобалізації є результатом розвитку безпосередньо фінансової сфери. Так само як й зростання міжнародного руху капіталу, виникнення нових фінансових інструментів, створення колективних валют та багато іншого.

Головними рисами глобалізації міжнародної фінансової сфери є: прогрес в інформаційних технологіях, процеси лібералізації міжнародної фінансової сфери, уніфікація роботи на фінансових ринках, зростання обсягів інвестицій фізичних осіб, фінансові інновації, сучасний розвиток теорії портфельного інвестування.

Слід зазначити, що нові умови постіндустріальної економіки створюють відповідні умови для формування елементів міжнародної валютно-фінансової системи.

По-перше, валютна система традиційно сприймалася як система, ядром якої були і залишаються міждержавні відносини. Вся еволюція світової валютної системи, її характеристики зводяться до того, як держави вибудовували міждержавні грошові потоки, формували валютні курси, забезпечували стійкість платіжних балансів. І сучасні проблеми функціонування світової валютної системи концентруються навколо питань державної валютної політики та міждержавних валютно-фінансових відносин. З іншого боку, сьогодні основними учасниками валютних операцій є приватні учасники світових ринків - (компанії, біржі, банки). Вони здійснюють всі основні валютні операції, продаючи і купуючи валюту при здійсненні ЗЕД та інвестиційних капіталовкладень. Масштаби цих приватних операцій набагато перевершують державні. Діяльність численних, відносно автономних від держави, приватних учасників спирається на відповідну, відносно автономну незалежну інституційно-організаційну інфраструктуру, яка включає в себе мережу фондових бірж та розрахунково-клірингову систему. Рівень якості клірингової організації визначає величину транзакційних витрат та конкурентоспроможність біржі. В рамках приватних міжнародних валютно-фінансових відносин використовуються свої власні форми та методи роботи, валютно-фінансові інструменти. Така діяльність, безумовно, підкоряється нормам міждержавних валютних відносин, але її масштаби та інтенсивність безпосередньо позначається на державній валютній політиці. Сьогодні доводиться говорити про зміну взаємозв'язку між державною та приватною валютною політикою. Приватні учасники глобального фінансового ринку створили свою інфраструктуру і держава не має до цього відношення. Виходить, що валютна система - це вже не тільки і не стільки міждержавні відносини, скільки міжнародні приватні та міждержавні валютні відносини, де держави змушені адаптуватися до ситуації, яка формується приватними інтересами, тобто приватними інвесторами.

Отже можна зробити висновок, що глобалізація інвестиційного бізнесу розвивається, не враховуючі державних кордонів. Дійсно, якщо 10-15 років тому інвестиційний бізнес носив локальний характер як за кількістю пропонованих клієнтам продуктів, та охоплював групи банків, фондів, страхових компаній, розташованих на відносно невеликому географічному просторі, то тепер в зв'язку з загальною глобалізацією економіки, він має характер всесвітнього бізнесу. У зв'язку з цим його ефективність стала залежати від тієї концептуальної моделі, риси якої набуває формат інвестиційного бізнесу в процесі глобалізації його ресурсів.

При об'єднанні різних фінансових ринків з істотно різними правилами усіма учасниками ринку визнається законодавча база країни, яка надає відповідні міжнародні розрахункові та торговельні послуги. Країна, яка створила такий міжнародний майданчик для торгів своїми та іноземними активами, значно збільшує свої капіталізацію і стає цікавою для інвесторів. Тим самим країна-організатор торгів і розрахунків купує частину глобального інвестиційного бізнесу та має право вимагати від нерезидентів дотримання правил, встановлених на цьому міжнародному майданчику.

Саме за рахунок цього транснаціональна компанія при виведенні своїх акцій на фондовий ринок прагне зробити це на більшій кількості ринків цінних паперів, так як суттєво підвищує ринкову вартість своїх активів і знижує тим самим залежність від якогось одного ринку і свій ризик втрати капіталу. Відбувається транснаціоналізація обороту акцій компанії на різних біржах світу та зростання її інвестиційної привабливості, оскільки число потенційних покупців її акцій теж зростає.

У свою чергу транснаціоналізація на біржах цінних паперів обумовлює необхідність транснаціоналізації банківського бізнесу, яка перш за все, стосується єдиних стандартів обслуговування клієнтів, витрат та ризиків банківського бізнесу. Вона проявляється в тому, що банки, які обслуговують транснаціональних клієнтів, повинні забезпечити своїм клієнтам можливість управління рахунками в різних банках, обслуговуючих в свою чергу центральний офіс, склади, виробництво які розташовані в різних країнах. Уже зараз більшість платіжних трансакцій здійснюється через транснаціональні платіжні системи за допомогою телекомунікацій INTERNET, SETTLEMENT ONLINE або INTERSETTLE та SWIFT.

Кредити, застави, активи та інвестиції також набувають транснаціональний характер. Оскільки ці ресурси позичальники отримують завдяки інститутам, що здійснюють транснаціональний інвестиційний бізнес.

Таким чином, глобалізація світової економіки істотно змінює характер банківського бізнесу. Ключовим фактором при цьому є те, що банківська система, що враховує у своїй діяльності стандарти глобалізації банківського бізнесу, виявляється більш захищеною від криз. Це відбувається внаслідок того, що криза банків, по суті, означає загальні труднощі доступу до фінансових джерел, які для світової банківської системи відбуваються періодично.

Але глобалізація надає різний вплив на економіку різних країн. Характер її впливу (позитивний або негативний) залежить від ліквідності банківської системи та інститутів фондового ринку. Для країн, в яких ринки мають низьку ліквідність і сприйнятливість банківської системи до криз глобалізація позначається самим негативним чином. Такий ринок не в змозі утримати відтік капіталу під час криз. Більш того, різке зниження спекулятивних операцій призводить до збільшення коливань національної валюти та зменшення інвестицій в реальну економіку країни. Більшість компаній на такому ринку малопривабливі для покупців бізнесу.

Слід зазначити, що спільно з банками працюють інвестиційні та кастодіальні банки. Останні забезпечують персоніфікацію послуг кожному з інвесторів, в якій би країні він не знаходився. Така персоніфікація відноситься до всього, що може зацікавити інвестора (терміни, обсяги та формати надання звітності про позичальників, відкриття, ведення рахунків в даній країні та за кордоном, розширення географії капіталовкладень, першокласні банківські гарантії під інвестиції та для операцій з цінними паперами, продаж активів інвесторам на біржі, надання їх в заставу тощо).

Кастодіальні банки з більш високою гарантією обслуговують рахунки бюджету країни, виплачують податки, здійснюють переоформлення (сек'юритизацію) активів в цінні папери, перетворюючи їх в інвестиції та грошові ресурси, забезпечуючи тим самим фінансування економічного зростання країни. Вони ж найбільш ефективно знижують ринкові ризики та страхують їх у оптових

страховиків за нижчими тарифами. Фактично такий вид банків утворює скелет глобальної ринкової економіки, виступаючи в якості кредитних установ, інститутів розрахунково-касового обслуговування, портфельних та прямих інвесторів, учасників міжбанківського ринку, фінансових консультантів і ощадних банків.

За підсумками відбувається глобалізації великого асортименту кредитних заставних інструментів світ зміг на рубежі ХХ та ХХІ століть створити наближену до ідеалу інфраструктуру, яка забезпечує зменшення кредитних ризиків за рахунок їх перерозподілу через інші ринки, а також досягла глибокої інтеграції з резервними і страховими системами. Таким чином, створюється глобальна міждержавна збутова мережа, що охоплює близько 120 країн світу.

За допомогою кастодіальних технологій стало можливим існування електронних систем заставного кредитування, які працюють цілодобово в режимі on-line в середовищі підвищених взаємних гарантій і резервів, що не обкладаються додатковими політичними умовами та не знижують можливість отримання прибутку від вкладень в економіку. Створена система GlobalCustody, дає шанс для здійснення «стерилізації» портфельних інвестицій, а також досить швидко створювати додатковий капітал в силу міжнародної сек'юритизації активів та боргів та інших кредитних продуктів, методи використання яких в розвинених країнах вже давно розроблені та добре відпрацьовані, і це дає можливість національним економікам залишатися конкурентоспроможними в силу гнучкості фінансової системи при кризових ситуаціях і догляді інвесторів з фондового ринку.

Кастодіальні банки проявили себе з найкращої сторони при здійсненні операцій, пов'язаних з купівлею або продажем бізнесу. Спочатку вони сприяють накопиченню вартості бізнесу своїх клієнтів, купуючи і продаючи активи на ринку. Далі вони надають першокласні гарантії покупцям бізнесу в тому, що він має потенціал зростання вартості, або має привабливу для інвестора матеріальну базу, наприклад, технології, здатні багаторазово підвищувати продуктивність праці. І, нарешті, при покупці вони гарантують покупцеві достовірність тієї інформації про характер бізнесу та його перспективності, яка проходить під їх контролем в якості фінансового консультанта.

Висновки. Таким чином дослідження природи та механізму фінансової глобалізації дозволило зробити висновок що, зміни в структурі світового фондового ринку в процесі його глобалізації відображають цілеспрямовані дії регулюючих органів, професійних учасників світового ринку для створення глобальних фінансових центрів з метою залучення інвестицій в світову економіку. В даному випадку основою стає значна глобалізація міжнародних капіталопотоків, що включає в механізм зростання ринкової капіталізації багато країн, які мають значний економічний потенціал та відповідно потребують інвестиції в свої перспективні проекти.

Для країн з високорозвиненим ринком активів фінансова глобалізація дозволяє залучити значні інвестиції навіть в період їх загального спаду. Інвесторам вигідно вкладати туди, де зберігається висока активність та капіталізація ринку, навіть, якщо ця країна живе в борг (наприклад США). Але цей борг також включається в капіталізацію ринку та не дозволяє допустити спаду виробництва продукції, оскільки завдяки високій інвестиційній активності в спекулятивному та реальному секторах створюються нові технології, та зберігається висока конкурентоспроможність економіки. Звідси прямий шлях до розвитку економіки, що базується на принципі «більше позик – більше швидкий темп зростання, конкурентоспроможності та продуктивності продукції».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білорус О .Г. Фінансова глобалізація : парадигмальні зрушення йризики / О.Г. Білорус, О. В. Гаврилюк // Фінанси України. – 2013. – No 7. – С. 7–17.
2. Белорус О .Г. Мировой структурный кризис и трансформации глобальной финансовой системы / О. Г. Белорус // Економічний часопис-XXI– 2014. – No 7-8. – С. 4–7.
3. Гладчук К. Глобалізація на світових фінансових ринках та її наслідки / Ринок цінних паперів України. 2011. - No3-4. – С. 14 – 20
4. Калініченко Л.Л. / Глобалізація банківської діяльності та її вплив на банківську систему України // Вісник економіки транспорту і промисловості, No43, 2013. – С 77-81.
5. Лук'янов В. Сучасна фінансова економіка: глобалізаційна складова та цивілізаційні пріоритети / Банківська справа. 2013. – No1 – С. 64 – 75.

6. Ткаченко Н.В. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток фінансових посередників / Н. В. Ткаченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О.І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 26. – С. 81–88.
7. Defarges P.M. Lamondialisation. Presses Universitaires de France, 1997 P. 4.
8. PaulBond / The globalization of commercial banking // Business and Economics Journal. Електронне джерело. Режим доступу: <http://www.aabri.com/manuscripts/11891.pdf>
9. Levitt TH. The globalization of markets// Harvard Business Review. May-Juin. 1983. P. 92-93.
10. Schmukler S. FinancialGlobalization: Gain and Pain for Developing countries// EconomicReview. – SecondQuarter 2004. – Federal Reserve Bank of Atlanta. – 2004. – 83 p.

УДК 330.341:339.736

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗВИТОК КРАЇН ЄС**Орловська Ю.В., д.е.н.****Чала В.С., к.е.н.****Вовк М.С., к.е.н.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

Стаття присвячена аналізу впливу глобальної економіки на розвиток країн ЄС. Проведений аналіз впливу глобальної економіки на розвиток країн ЄС показав, що сьогоденні умови глобалізації здебільшого наголошують на важливості розвитку продуктивності економіки та успішності в міжнародній торгівлі. Критерієм, що відображає результативність політики економічного зростання країни слід вважати успішність в міжнародній торгівлі і, в першу чергу, зростання експорту як показнику, який відображає торговельну ефективність країни в конкурентній боротьбі на світових ринках товарів та послуг. Це зумовлене тим, що найбільші темпи зростання демонструє саме торговельний сектор глобальної економіки, який в собі узагальнює економічні ефекти від всіх інших проявів інтернаціоналізації бізнесу та міжнародних рухів факторів виробництва. В країнах ЄС переважна частка збільшення національного доходу досягнута безпосередньо за рахунок підвищення продуктивності праці, при цьому зростання економіки відбувається в більшій мірі внаслідок зростання частки освіти. Отже, вплив глобальної економіки на розвиток країн ЄС та їх досвід у адаптації до вимог постіндустріального суспільства свідчать про те, що сьогодні країни мають посилювати інтелектуалізацію економіки, розвивати інформаційний обмін, а також розвивати інноваційний сектор для зміцнення конкурентоспроможності експорту.

Ключові слова: глобальна економіка, постіндустріальне суспільство, економічна ефективність, міжнародна конкурентоспроможність

UDC 330.341: 339.736

THE INFLUENCE OF GLOBAL ECONOMY ON THE DEVELOPMENT OF THE EU COUNTRIES**Orlovska Y.V., Doctor of Econom. Sc.****Chala V.S., PhD in Economics****Vovk M.S., PhD in Economics***Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture*

The aim of current paper was to review the influence of global economy on the development of the EU countries. The analysis has shown that the present conditions of globalization mainly emphasize the importance of productivity and success in international trade. Criteria, reflecting the effectiveness of economic growth policies

should be success in international trade and, especially, export growth as an indicator that reflects the economic efficiency of the country and its ability to compete in world markets for goods and services. It is due to the fact that trade sector demonstrates the highest growth rates in global economy and summarizes the economic effects of all other forms of internationalization and international movements of factors of production. In the EU countries the percent of the increase in national income has been reached through the increase in labor productivity. Economic growth has been achieved largely due to the increase in the share of education. Consequently, the impact of the global economy on the development of the EU and the experience of the EU countries in adapting to the requirements of postindustrial society highlights that today the government of other countries should strengthen the intellectualization of the economy, promote information exchange and develop innovative sector for increasing export competitiveness.

Keywords: global economy, postindustrial society, economic effectiveness, international competitiveness

Актуальність проблеми. Тенденції сьогодення свідчать про посилення світогосподарських зв'язків у всіх сферах економіки країн. Проте розвиток цих зв'язків в глобальному геоекономічному просторі нерівномірний і в значній мірі залежить від того, на скільки країни зуміли адаптуватися до вимог постіндустріального суспільства та водночас підтримувати економічне зростання та конкуренто-спроможність в умовах необхідності розвитку факторів постіндустріального середовища. Обґрунтування цих факторів, їх розуміння та розвиток в значній мірі сприятимуть формуванню відповідних вимогам постіндустріального суспільства векторів розвитку. Регіон ЄС на сьогоднішній день займає лідируючі позиції у розвитку факторів конкурентоспроможності в глобальному середовищі та в умовах постіндустріального суспільства. Отже, аналіз впливу глобальної економіки на розвиток країн ЄС в умовах постіндустріального середовища допоможе виявити ті сфери впливу з боку урядів інших країн, на які слід сфокусувати зусилля для того, щоб досягати високого рівня конкурентоспроможності на глобальних ринках.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вплив глобальної економіки на розвиток будь-якої країни розглядається багатьма вченими та аналітиками з точки зору змін у їх конкурентоспроможності на глобальних ринках. Питання міжнародної конкурентоспроможності країн у глобальному геоекономічному просторі розглядаються в працях

Л.Антонюк, Р.Аткінсона, Я.Базиліук, К.Балабанова, С.Гарелі, Н.Гражевської, М.Данна, Д.Доллара, С.Дятлова, Д.Есті, Я.Жаліла, В.Корчун, О.Кубатко, Д.Малащюка, М.Міроненка, С. Мочерного, Ю.Орловської, А.Піліна, Д.Сакса, І.Тараненко, Г.Філюк, Ю.Хватова, Б. Хікмена, Ю.Чентукова, О.Шніпко та інших. Проте слід зазначити, що більшість публікацій відображує економічний аспект впливу глобальної економіки на розвиток країн, в той час як це питання доцільно розглядати всебічно, особливо в умовах постіндустріальної економіки.

Метою дослідження є аналіз впливу глобальної економіки на розвиток країн ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація як процес формування складного, взаємопов'язаного світового економічного, фінансового, політичного, правового та культурного простору, розпочалася в останній третині ХХ ст. І хоча найбільший акцент дослідники феномену глобалізації роблять на економічній сфері її прояву, оскільки саме з неї і розпочався цей процес, проте, доцільно також досліджувати політичну, інформаційну, освітню, екологічну, транспортну, культурну, демографічну, а також воєнну сфери її розповсюдження [1-4].

Відомо, що економічна глобалізація як світова тенденція базується на інтернаціоналізації економіки, під якою зазвичай розуміється процес еволюції міжнародних економічних зв'язків на базі зміни форм міжнародного поділу праці, що проявляється у більш інтенсивному розвитку міжнародної торгівлі та формуванні міжнародної власності як основи переходу до вищого рівня взаємодії держав. Розвиток процесу інтернаціоналізації зумовив перехід зі стану взаємозалежності до взаємопереплетіння та взаємодоповнення національних економік. Характерною відмінністю таких глобальних зв'язків від перших проявів інтернаціоналізації у вигляді експортно-імпортних операцій стало їх створення не лише в економічній сфері, а й в політичній, соціальній, екологічній тощо. Можна стверджувати, що глобалізація поширилася майже на всі види діяльності людини, які знаходять своє відображення у відносинах: «людина-суспільство» та «людина-природа».

Разом з тим, досліджуючи процес глобалізації як нову ступінь розвитку інтернаціоналізації економіки, С.П.Лапаєв зауважує, що «...те, що робить економічну систему ефективною в глобальному відношенні,

може одночасно привести до зниження внутрішньої ефективності» [5, с.13]. При цьому автор справедливо зауважує, що орієнтація лише на внутрішні критерії ефективності без врахування критеріїв конкурентоспроможності економічних систем в міжнародному просторі, заважатиме інтеграції країн в глобальну економіку.

Розвиток країн ЄС відбувається в умовах посилення конкурентної боротьби на світових ринках ресурсів та продуктів постіндустріальної економіки, яка формує нові виклики економічної глобалізації. Одним з таких викликів є зростання негативних впливів «високовуглецевих» економік на стан екології, що супроводжується зворотнім впливом екологічної кризи на якість відтворення основного ресурсу постіндустріальної економіки – висококваліфікованого трудового ресурсу, здатного на розробку й впровадження інновацій, а також створення та експортування екологічно безпечної продукції, конкурентоспроможної на міжнародних ринках. Саме ці еколого-економічні загрози більш як сорок років спонукають країни світу загалом та країни ЄС, зокрема, розробляти та впроваджувати інструменти еколого-економічного розвитку, завдяки чому відбувається об'єктивний процес заміщення традиційної («коричневої») економіки економікою сталого екологозбережувачого розвитку («зеленою» економікою). У цих умовах економічне зростання стає все більш залежним від здатності швидко реагувати на зміни у світовому попиті на нові «екологічні» товари та послуги, а також на здорові умови праці та мешкання.

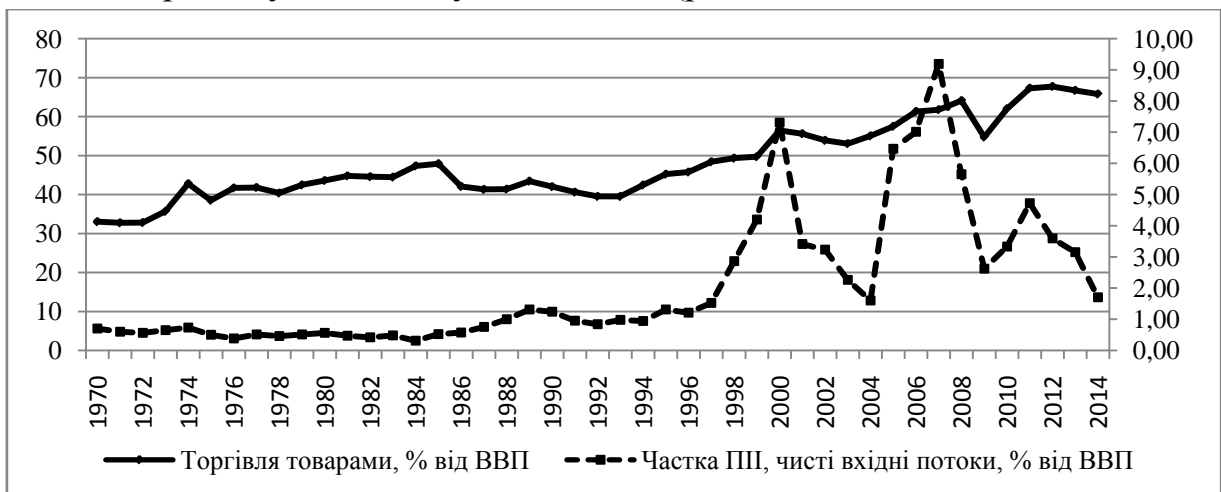
Слід зазначити, що в постіндустріальну епоху, що найбільшою мірою проявляється в умовах сучасного етапу економічної глобалізації, роль традиційних факторів економічного розвитку зменшується на фоні зростання системної дії нових постіндустріальних чинників забезпечення економічного розвитку та суспільного добробуту.

Як справедливо зазначив засновник теорії постіндустріального суспільства американський соціолог та публіцист Д. Бел, «...якщо індустріальне суспільство визначається через кількість товарів, що позначає рівень життя, то постіндустріальне суспільство визначається якістю життя, вимірюється послугами – охороною здоров'я, відпочинком і культурою». При цьому знання та інформація стають стратегічними ресурсами та трансформуючими агентами постіндустріального суспільства [6].

Разом з тим вчені наголошують, що традиційні чинники економічного зростання країн не перестають діяти, вони певним чином «відходять на задній план» [7-9], залишаючись основним базисом формування конкурентних переваг країн. Більш того, все частіше науковці стверджують про тенденції «реіндустріалізації» економічних систем в рамках постіндустріальної парадигми «деіндустріалізації» економіки [10-11]. При цьому мова йде про розвиток нових індустрій з виробництва таких продуктів, попит на які збільшується під впливом вимог якісного середовища життя, освіти та праці, збереження природних ресурсів, нових підходів до зростання продуктивності праці, що в цілому формують соціо-еколого-економічний контекст сучасних конкурентних переваг країн.

Слід зазначити, що сьогоденні умови глобалізації здебільшого наголошують на важливості розвитку продуктивності економіки та успішності в міжнародній торгівлі. Незважаючи на те, що посилення економічної взаємодії між країнами в епоху глобалізації відбувається одночасно і в сфері торгівлі товарами та послугами, і в сфері інвестиційних та кредитних відносин на міжнародних ринках капіталу, і в сфері міграції трудових ресурсів, технологічних та інформаційних обмінах, проте, найбільші темпи зростання демонструє саме торговельний сектор глобальної економіки, який в собі узагальнює економічні ефекти від всіх інших проявів інтернаціоналізації бізнесу та міжнародних рухів факторів виробництва.

Так, частка міжнародної торгівлі у відсотку від ВВП в країнах ЄС значно перевищує їх частку ПІІ в ВВП. (рис. 1).

*Рис.1 Частка торгівлі товарами та ПІІ у ВВП країн ЄС, %
Розроблено авторами за [12]*

Тому критерієм, що відображає результативність політики економічного зростання країни слід вважати успішність в міжнародній торгівлі і, в першу чергу, зростання експорту як показнику, який відображає торговельну ефективність країни в конкурентній боротьбі на світових ринках товарів та послуг [13].

Слід зазначити, що саме зі зростанням експорту найчастіше сьогодні пов'язують поняття економічної ефективності країн та їх конкурентоспроможності багато вчених та аналітиків міжнародних організацій, а найбільш поширеним та цитованим визначенням міжнародної конкурентоспроможності країн є визначення, надане комісією Президента США з промислової конкурентоспроможності [14]: «конкурентоспроможність нації – це ступінь, в якому вона може при вільних і справедливих ринкових умовах виробляти товари та послуги, що відповідають вимогам міжнародних ринків при одночасному розширенні реальних доходів своїх громадян».

За думкою засновника сучасної теорії конкурентоспроможності націй М.Портера існує два головних індикатори конкурентної переваги націй: 1) наявність істотного та стійкого експорту та/або 2) значні інвестиції, засновані на навичках та активах, створених в країні [15], а світова Організація економічного та соціального розвитку (ОЕСР) розраховує міжнародну конкурентоспроможність країн за допомогою показників імпоротної та експортної конкурентоспроможності країн [16]. В свою чергу Банк Англії при дослідженні індикаторів міжнародної конкурентоспроможності країн відзначив, що остання, особливо в сфері обробного сектору промисловості, в значній мірі залежить від відносних експортних цін, відносної експортної продуктивності, а також відносної вартості одиниці праці [17].

Отже, саме різноманітні показники обсягу експорту вчені та міжнародні організації відносять сьогодні до найголовніших показників залученості країн до світового процесу глобалізації. Так, наприклад, ООН відносить до індикаторів глобалізації загальну вартість експорту у відсотках до ВВП, загальну вартість торгівлі у відсотках до ВВП, торговельний баланс, загальну вартість торгівлі на душу населення, зростання темпів торгівлі та експорту [18]. Таким чином, обсяги експорту можна справедливо охарактеризувати як основний індикатор економічної ефективності країн.

Результати досліджень вказують на те, що в країнах ЄС переважна частка збільшення національного доходу досягнута безпосередньо за рахунок підвищення продуктивності праці, при цьому зростання економіки відбувається в більшій мірі внаслідок зростання частки освіти. Такі висновки підтверджують гіпотези теорій щодо об'єктивного процесу розвитку економіки знань, постіндустріальної економіки, прояви якої стали найбільш рельєфними з посиленням процесів економічної глобалізації.

В ході дослідження також виявлені такі сфери поширення глобалізації на розвиток країн ЄС, як поглиблення виробничого співробітництва; глобалізація продуктивних сил через обмін засобами виробництва й науково-технічними, технологічними знаннями та міжнародною спеціалізацією та кооперацією; формування глобальної матеріальної, інформаційної, організаційно-економічної інфраструктури, що забезпечує здійснення міжнародного співробітництва; посилення інтернаціоналізації обміну на основі поглиблення міжнародного поділу праці, зростання масштабів та якісної зміни характеру традиційної міжнародної торгівлі упредметненими товарами.

При цьому все більш вагомим напрямком міжнародного співробітництва в регіоні ЄС стає сфера послуг, що розвивається швидше сфери матеріального виробництва; збільшення масштабів міжнародної міграції робочої сили; зростаюча інтернаціоналізація впливу виробництва і споживання, що викликає збільшення потреби в міжнародному співробітництві, спрямованому на вирішення глобальних екологічних проблем та поліпшення якості життя. Перелічені вище процеси, що нерозривно пов'язані з розвитком системи суспільних відносин, науковці вважають проявами нової епохи – постіндустріального суспільства [19-21].

Слід зазначити, що виокремлення послуг як фундаменту постіндустріального суспільства стало результатом трансформації суспільної свідомості та поглядів на людський капітал, особливо висококваліфікований, який саме в постіндустріальних умовах стає центральним ресурсом виробництва та економічного зростання. Тому головною ознакою постіндустріальної епохи стає вже не фізична сила (як це було в доіндустріальну епоху) або енергія (імператив індустріальної епохи), а інформація, при цьому центральною складовою

постіндустріального суспільства виступає високопрофесійна робоча сила, адже саме освіта дозволяє їй відповідати умовам постіндустріального суспільства. Головною ж умовою організації ефективного виробництва в постіндустріальному суспільстві є досягнення високого рівня та якості життя, яке визначається якістю послуг, при цьому фундаментальними сферами послуг, які забезпечують високий рівень життя, стають здоров'я та освіта, а тими сферами послуг, що забезпечують додаткові зручності життя – відпочинок та культура.

Говорячи про ключові економічні індикатори постіндустріального суспільства, слід зазначити, що на сьогодні базисним критерієм постіндустріального суспільства вважається перевищення частки сфери послуг у ВВП країн в 50%. Слід зазначити, що в країнах ЄС, зокрема, в Люксембурзі, Франції, Італії, Бельгії, Німеччині, Австрії ця частка останні 15-20 років стабільно перевищує 70% [22].

Глобалізація ринків, зростання числа транснаціональних компаній, нові технології, що полегшують вихід на нові ринки, тиск, що росте з боку акціонерів – все це породжує гіперконкуренцію, що «вийшла за межі національних ринків» [23-24]. Виходячи з того, що конкурентоспроможність учасників глобального ринку гіперконкуренції в першу чергу формується в площині інноваційної активності учасників ринку, успішність такої активності проявляється як в постійному вдосконаленні бізнес-працівників, так і в задоволенні нових споживчих запитів постіндустріального суспільства. При цьому найбільших конкурентних переваг набувають «інтелектуальні» продукти.

Відповідно, «знання» в продуктах і послугах формує велику частку створеної вартості. Цей процес розвивається завдяки зростанню наукоємної продукції і розвитку ринку інтелектуальних товарів та послуг. Інтелектуалізація використовуваних технологій, в свою чергу, забезпечує різке підвищення продуктивності праці. Вченими доведено, що в сучасних економіках знань, зокрема, в країнах ЄС, понад 50% ВВП створюється в інтелектуальному секторі виробництва, а понад 70% приросту ВВП обумовлюється поширенням нових інформаційних технологій та підвищенням освітнього рівня працівників [25]. При цьому на втілення нових знань у нові технології, устаткування, освіту працівників та організацію виробництва розвинені країни, в тому числі країни ЄС виділяють до 80-95% приросту ВВП. Зростання ролі і

вагомості інформаційного сектору засвідчує деіндустріалізацію постіндустріальних економік [12]. Тенденція деіндустріалізації проявляється в зменшенні частки «старих галузей»: видобувних, переробних, традиційних сільського господарства та будівництва. Одночасно з цим простежується тенденція формування та інтенсивного розвитку «нових індустрій», нових галузей. В першу чергу розвиваються нові індустрії послуг, але також можна казати про «реіндустріалізацію» в сфері фізичних продуктів, призначених для формування умов якісного відтворення основного ресурсу постіндустріальної економіки – здорового висококваліфікованого працівника.

Разом з тим, особливістю постіндустріального етапу розвитку глобальної економіки є відносне зменшення в часі продуктивності економіки, і в першу чергу це відбувається завдяки погіршенню фізичних характеристик людського потенціалу внаслідок екологічної кризи. Якщо кваліфікована праця – основний ресурс постіндустріальної економіки, то його відтворення має відбуватися в умовах високої якості життя, стандартів «зеленої» економіки та сталого екологоузгодженого розвитку. Натомість сучасний етап економічної глобалізації характеризується значним навантаженням на природу як на екологічну складову якості життя населення, що є результатом негативних еколого-економічних (антропогенних) ефектів.

Висновки. Проведений аналіз впливу глобальної економіки на розвиток країн ЄС показав, що сьогоденні умови глобалізації здебільшого наголошують на важливості розвитку продуктивності економіки та успішності в міжнародній торгівлі.

Критерієм, що відображає результативність політики економічного зростання країни слід вважати успішність в міжнародній торгівлі і, в першу чергу, зростання експорту як показнику, який відображає торговельну ефективність країни в конкурентній боротьбі на світових ринках товарів та послуг. Це зумовлене тим, що найбільші темпи зростання демонструє саме торговельний сектор глобальної економіки, який в собі узагальнює економічні ефекти від всіх інших проявів інтернаціоналізації бізнесу та міжнародних рухів факторів виробництва. Саме різноманітні показники обсягу експорту вчені та міжнародні організації відносять сьогодні до найголовніших показників залученості

країн до світового процесу глобалізації. В країнах ЄС частка торгівлі товарами у ВВП в останні сягає 65%.

В країнах ЄС переважна частка збільшення національного доходу досягнута безпосередньо за рахунок підвищення продуктивності праці, при цьому зростання економіки відбувається в більшій мірі внаслідок зростання частки освіти.

В ході дослідження також виявлені такі сфери поширення глобалізації на розвиток країн ЄС, як поглиблення виробничого співробітництва; глобалізація продуктивних сил через обмін засобами виробництва й науково-технічними, технологічними знаннями та міжнародною спеціалізацією та кооперацією; формування глобальної матеріальної, інформаційної, організаційно-економічної інфраструктури, що забезпечує здійснення міжнародного співробітництва; посилення інтернаціоналізації обміну на основі поглиблення міжнародного поділу праці, зростання масштабів та якісної зміни характеру традиційної міжнародної торгівлі упредметненими товарами.

Отже, вплив глобальної економік на розвиток країн ЄС та їх досвід країн ЄС у адаптації до вимог постіндустріального суспільства свідчать про те, що сьогодні країни мають посилювати інтелектуалізацію економіки, розвивати інформаційний обмін, а також розвивати інноваційний сектор для поширення конкурентоспроможності експорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аржанова И.В., Барышникова М.Ю., Брандербург У. и др. Императивы интернационализации / И.В. Аржанова, М.Ю. Барышникова, У. Брандербург и др. – М.: Логос, 2013. – 420 с.
2. Большева Н.Н. Развитие языка в условиях глобализации: социально-философский аспект : диссертация ... кандидата философских наук : 09.00.11.- Красноярск, 2006. – 171 с.
3. Горелов А.А. Глобализация как объективная тенденция мирового развития / А.А. Горелов // Век глобализации. – 2009. – №1. – С.79-90.
4. Понарина Н.Н. Глобализация высшего образования и проблемы интернационализации образовательных систем. [Електронний ресурс] / Н.Н.Понарина // Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/globalizatsiya-vysshego-obrazovaniya-i-problemy-internatsionalizatsii-obrazovatelnyh-sistem>, вільний. – Назва з екрану, рос.

5. Лапаев С.П. Глобализация как новая степень развития интернационализации экономики / С.П. Лапаев // Вестник ОГУ. – 2007. – №8. – С.10-14.
6. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society / D. Bell – N.Y., 1976. – P.54.
7. Базилюк Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: Моногр.– К.: НІСД, 2002.– 132 с.
8. Біляцький С. Постіндустріальна трансформація світової економіки / С. Біляцький // Нова політика. – 2002. – №2. – С.21-24.
9. Гражевська Н. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному постіндустріальному вимірі / Н. Гражевська // Економіка України. – 2008. – №9. – С. 54-63.
10. Фурастье Ж. Великая надежда XX века / Ж. Фурастье. – М. : Наука, 2001. – 183 с.
11. Clark C. A. Theory of Economic Growth / C. A. Clark – Econometrica, Vol. 17, Supplement: Report of the Washington Meeting (Jul., 1949) – P. 112–116.
12. Статистичні дані сайту «Indexmundi.com» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.indexmundi.com/>, вільний. Назва з екрану, англ.
13. Тараненко І.В. Удосконалення товарної структури експорту як фактор підвищення конкурентоспроможності країн / І.В. Тараненко // Економічний вісник національного гірничого університету. – 2013. – №43. – С. 37-46.
14. Матеріали Єврокомісії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-commission/index_en.htm, вільний. Назва з екр., англ.
15. Porter M. Competitive Advantage of Nations / M. Porter. – New York: Free Press, 1990 (2nd. ed. – New York: Free Press, 1998). – 896 p.
16. Матеріали ОЕСР. OECD Environmental Indicators. Towards sustainable development, 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/>, вільний. Назва з екрану, англ.
17. Atkinson R.D. Competitiveness, innovation and productivity: clearing up the confusion / R.D. Atkinson. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.itif.org/2013-competitiveness-innovation-productivity-clearing-up-confusion.pdf>, вільний. Назва з екрану, англ.
18. Матеріали ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unesco.org/>, вільний. Назва з екрану, англ.
19. Стеченко. В.В. Теоретичні аспекти постіндустріального суспільства / В.В. Стеченко // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №4. – С. 13-22.
20. Чухно А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та значення для України / А.Чухно // Економіка України. – 2001. – №11. – С. 42-49.

21. Шнипко О. Постіндустріальна глобалізація: сутність, чинники, тенденції та суперечності розвитку / О. Шнипко // Економіст. – 2005. – №4. – С. 76-80.
22. Доклад ООН «Мировое экономическое положение и перспективы в 2013 году». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/>, вільний. Назва з екрану, рос.
23. Сахно А.А. Деретуляція ринків як основа мотивації рушійних сил гіперконкуренції / А.А. Сахно // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014 – №6. – С.120-123.
24. Филюк Г.М. Гіперконкуренція як вища форма конкуренції в умовах глобалізації. [Електронний ресурс] / Г.М. Филюк // Режим доступу:http://tpe.econom.univ.kiev.ua/data/2009_19/zb19_12.pdf, вільний. Назва з екрану, укр.
25. Статистичні дані Світового атласу даних Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knoema.ru/enpr_ecexint/enp-countries-exchange-rates-and-interest-rates, вільний. Назва з екрану, англ.

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 332.145:658.281

ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗІ

Верхоглядова Н. І., д.е.н.

Коваленко-Марченкова Є. В.

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Стаття присвячена дослідженню питання конкурентоспроможності потенціалу галузі національного господарства та вивченню факторів, що впливають на її формування. Для цього в статті розглянуті та проаналізовані основні теоретичні підходи до визначення категорії «конкурентоспроможність», вивчені тотожності і розбіжності розуміння конкурентоспроможності науковцями. У роботі досліджена сутність конкурентоспроможності потенціалу галузі зокрема. На нашу думку, конкурентоспроможність потенціалу галузі є складною соціально-економічною системою, що визначається властивостями її елементів, характером їхніх взаємозв'язків та формується під впливом багатьох факторів. В статті розглянута сутність категорій «фактор» та «фактор конкурентоспроможності». Оскільки саме фактори конкурентоспроможності потенціалу галузі обумовлюють розвиток складових її потенціалу, нами розроблена класифікація факторів конкурентоспроможності потенціалу галузі за різними ознаками, серед яких сфера виникнення, дія, тривалість впливу, ступінь контрольованості, походження, спеціалізація, значимість, інтенсивність впливу та його спрямованість.

Ключові слова: потенціал галузі, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність потенціалу, фактор, фактор конкурентоспроможності, національне господарство

UDC 332.145:658.281

COMPETITIVENESS FACTORS OF THE BRANCH POTENTIAL

Verhogradova N., Dr.of Econ.Sc.

Kovalenko-Marchenkova E.

Prydniprovskya State Academy of Civil Engineering and Architecture,

Dnipro The article is devoted to studying the competitiveness potential of branch of national economy and factors influencing its formation. For this purpose the article considers and analyzes the main theoretical approaches to the definition of the «competitiveness» and explored the essence of competitiveness of the branch potential in particular. We believe that the competitiveness of the potential of branch is a complex social-economic system, is determined by properties of the elements and the nature of their

relationships and is influenced by many factors. The article considers the nature of categories «factor» and «competitiveness factor.» As soon as competitiveness factors of branch potential exactly determine the development of components of its potential, we have developed the classification of competitiveness factors of branch potential on different characteristics, the sphere of occurrence, the action, duration of influence, the level of control, origin, specialization, importance, the intensity of influence and its orientation are between of them.

Keywords: potential of branch, competitiveness, competitiveness of potential, factor, competitiveness factor, national economy

Актуальність проблеми. На сьогоднішній день актуальною задачею національної економіки є підвищення її конкуренто-спроможності, що забезпечується конкурентоспроможністю потенціалу окремих галузей, в тому числі, і будівельної галузі. Сьогодні серед науковців існують розбіжності у розумінні категорій конкурентоспроможності та конкурентоспроможності потенціалу, тому доцільно проаналізувати підходи, що їх вивчають. Для забезпечення конкурентоспроможності потенціалу галузей національної економіки потрібне чітке розуміння того, які фактори впливають на формування конкурентоспроможності їх потенціалу. Для цього доцільно, перш за все, проаналізувати сутність факторів конкурентоспроможності потенціалу галузі національного господарства та надати їх класифікацію.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблематикою визначення категорії «конкурентоспроможність» у різні часи займались багато вчених, серед них такі науковці як В. Хомяков, Т. Вяткіна та П. Вяткін, М. Гельвановський, В. Жуковська, І. Трохимова, Б. Гунський, Н. Педченко, К. Кузнєцова, Р. Фатхутдінов. Конкурентоспроможність потенціалу вивчалась у роботах Н. Краснокутської, А. Воронкової, А. Кваско. Визначення поняття «фактор» надають М. Корольова, Л. Чумак та К. Селезньова, а термін «фактор конкурентоспроможності потенціалу галузі» вивчають І. Ліфіц та С. Савчук. Але недослідженим залишається питання класифікації та систематизації факторів конкурентоспроможності потенціалу галузі.

Метою роботи є проаналізувати фактори конкурентоспроможності потенціалу галузі та надати їх класифікацію.

Викладення основного матеріалу дослідження. Досліджуючи проблему конкурентоспроможності потенціалу галузей економіки, варто

відзначити, що відсутнє загальноприйняте її визначення. Для початку, варто визначитися з сутністю поняття конкурентоспроможності в загальному її вигляді.

В. Хомяков, Т. Вяткіна та П. Вяткін наводять визначення поняття «конкурентоспроможність», представлені в роботах інших науковців [13]:

- конкурентоспроможність як володіння властивостями, які створюють переваги для суб'єкта економічного змагання розглядали М. Гельвановський, В. Жуковська, І. Трохимова;

- конкурентоспроможність як обумовлене економічними, соціальними і політичними факторами стійке становище країни або товаровиробника на внутрішньому і зовнішньому ринках визначається в роботі Б. Гунського;

- конкурентоспроможність як зіставлення конкурентних позицій господарюючих суб'єктів на одному ринку висвітлюється в роботах Н. Педченко [7].

К. Кузнєцова визначаючи конкурентоспроможність акцентує увагу на наявності певних переваг (ресурсів) та спроможності і вмінні їх правильно використовувати у суперництві з іншими «гравцями» для досягнення своїх цілей.

Погоджуючись з усіма наведеними вище визначеннями, відзначимо, що найбільш прийнятним є визначення конкурентоспроможності, запропоноване Р. Фатхутдіновим, на думку якого конкурентоспроможність – це властивість об'єкта, що характеризує ступінь реального чи потенційного задоволення ним конкретної потреби, у порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку [14].

Більшість науковців сходяться на думці, що конкурентоспроможність є відносним поняттям, яке відображає відмінність процесу розвитку даного суб'єкта дослідження від інших суб'єктів, які виступають у якості його конкурентів. Вона є найважливішим узагальнюючим показником оцінки фінансової, виробничо-господарської, організаційної діяльності господарюючого суб'єкта, який відображає процеси розвитку суб'єкта конкуренції [8].

Що стосується конкурентоспроможності потенціалу, то серед науковців, що займалися його дослідженням, немає однастайності щодо визначення сутності цього поняття. Слід зазначити, що в науковій літературі поняття конкурентоспроможності має різні інтерпретації, трактуючись по-різному залежно від того, до якого економічного об'єкту

воно застосовується. Таким об'єктом є національне господарство, галузь, регіон, підприємство, товар або послуга.

Так, Н. Краснокутська, конкурентоспроможність потенціалу розглядала на мікроекономічному рівні і визначала її як комплексну порівняльну характеристику потенціалу, яка відображає рівень переваги сукупності індикаторів якості використання ресурсів та організації взаємозв'язків між ними, що визначають ефективність потенціалу на певному ринку в певний проміжок часу щодо сукупності індикаторів підприємств-аналогів [5].

Наводиться визначення конкурентоспроможного потенціалу підприємства і в роботах А. Воронкової, яка трактує це поняття як сукупність виробничо-фінансових, інтелектуальних і трудових можливостей підприємства, які забезпечують йому стійкі конкурентні позиції на ринку [3].

А. Кваско зазначає, що конкурентоспроможність потенціалу підприємства надає порівняльну характеристику і відображає рівень переваги сукупності показників оцінки стану його ресурсів та можливостей відносно аналогічних показників підприємств-конкурентів на визначеному сегменті ринку за певний проміжок часу. Якщо трансформувати це визначення можна сформулювати узагальнене уявлення щодо сутності конкурентоспроможності потенціалу певного об'єкту дослідження. Конкурентоспроможність потенціалу об'єкта є його узагальненою порівняльною характеристикою, що відображає рівень переваги сукупності показників оцінки стану ресурсів об'єкта та його можливостей відносно аналогічних показників інших об'єктів на визначеному сегменті ринку за певний проміжок часу [6].

Водночас, на рівні господарського суб'єкта (підприємства) та на інших рівнях (галузі, регіону, національного господарства) характеристики та критерії конкурентоспроможності потенціалу дещо різняться. Це можна пояснити, в першу чергу різною природою зазначених об'єктів.

Зупинившись на понятті «конкурентоспроможність потенціалу галузі», слід відзначити, що вона передбачає наявність раціональної галузевої структури групи високо конкурентних підприємств-лідерів, що є орієнтирами для інших підприємств галузі, налагодженої дослідницько-конструкторської та виробничо-технологічної бази, гнучкої галузевої інфраструктури та відпрацьованої системи виробничого, науково-

технічного, матеріально-технічного та комерційного співробітництва всередині галузі, а також з іншими галузями країни та за її межами.

Отже можна стверджувати, що конкурентоспроможність потенціалу галузі як складної соціально-економічної системи полягає в комплексній спроможності високопродуктивно використовувати ресурси всередині даної системи, що визначається властивостями її елементів та характером їхніх взаємозв'язків, що забезпечує їй більш високу інвестиційну привабливість порівняно з іншими галузями національної економіки.

Тобто, конкурентоспроможність потенціалу підприємств є лише однією з умов конкурентоспроможності потенціалу галузі, яка, в свою чергу, є запорукою конкурентоспроможності потенціалу більш високого рівня. Отже, можна стверджувати, що наявність галузей з високою конкурентоспроможністю потенціалу є необхідною для забезпечення конкурентоспроможності потенціалу на макрорівні, водночас не є виключною її умовою.

Виходячи з викладеного вище, можна запропонувати наступне визначення конкурентоспроможності потенціалу галузі національної економіки – це узагальнююча порівняльна характеристика галузі, що відображає рівень переваги сукупності показників оцінки стану її ресурсів та можливостей відносно аналогічних показників інших галузей на конкретному сегменті ринку за певний проміжок часу.

Таке визначення є справедливим, адже конкурентоспроможність має розглядатися не як біполярні поняття «конкурентоспроможний – неконкурентоспроможний», а як володіння певним ступенем конкурентоспроможності, яку в найбільш простий градації можна визначити як «низька, середня, висока». При необхідності можливою є подальша її диференціація. У зв'язку з цим, на перший план виступає не перемога в конкурентній боротьбі, а можливість досягнення намічених цілей. Поряд з цим, неконкурентоспроможна галузь не здатна брати участь в конкуренції: фізично підприємства-виробники в ній можуть бути присутніми на ринку, але не можуть домогтися бажаного результату.

Однак зі стратегічної точки зору галузь, яка володіє товаром, що забезпечує уявну непорушність свого положення, має проводити постійний моніторинг на випадок появи конкурентів, щоб встигнути вжити превентивних заходів.

Доцільно у визначенні застосувати термін «змагання», а не «боротьба», оскільки, по-перше, не завжди боротьба між конкурентами носить непримиренний антагоністичний характер: останнім часом, як свідчить не тільки світова, а й вітчизняна практика, конкуруючі ринкові суб'єкти домовляються між собою про узгоджену цінову політику, про розподіл ринкових сегментів тощо; по-друге, термін «змагання» передбачає виключно партнерські, рівноправні відносини: методи конкуренції не завжди виявляються сумлінними, нерідкі приклади використання комерційного шпигунства, створення конкурентам негативного іміджу.

При цьому, конкурентоспроможність потенціалу галузі носить відносний характер: ступінь реалізації конкурентних переваг можливий на різному рівні на різних ринках, вона здатна змінюватися з плином часу [1].

Твердження В. Хомякова, Т. Вяткіної та П. Вяткіна щодо того, що елементи конкурентоспроможності потенціалу підприємства мають відповідати концепції його розвитку, доповнювати й удосконалювати її, на нашу думку може бути справедливо застосовано і до конкурентоспроможності потенціалу галузі [13].

Це є закономірним, адже усі складові конкурентоспроможного потенціалу підприємства взаємопов'язані між собою, а їх поєднання характеризує стан та можливості галузі по створенню, зміцненню та розвитку власних конкурентних переваг. Отже, слабкість одного з елементів є джерелом виникнення ризиків і вимагає додаткових витрат для приведення у відповідність зростання можливостей.

Конкурентоспроможність потенціалу галузі формується під впливом багатьох факторів. З огляду на це, варто уточнити, що саме мається на увазі при використанні терміну «фактор конкурентоспроможності потенціалу галузі».

Слово «factor» має латинське походження [2] та визначається науковцями як істотна об'єктивна причина певного явища, вплив якої визначає характер та окремі риси об'єкта впливу.

У «Статистичному словнику» під редакцією М.А. Корольова пропонуються такі визначення поняття фактора:

1) причина, що знаходиться в певному логічному зв'язку із слідством;

2) числова величина (стат. – «показник»), що знаходиться в певному кількісному взаємозв'язку з іншим показником, часто званім результативним;

3) у математичній статистиці – внутрішньо притаманна еволюції об'єкту безпосередньо не спостережувана причина, якої може бути надана кількісна визначеність [11].

К Селезнєва наводить наступні властивості фактора:

- по-перше, він володіє спроможністю при впливі на певне явище змінювати його кількісні та якісні характеристики;

- по-друге, поняття фактора включає силу, яка надає імпульс руху і змінює просторово-темпоральні характеристики предмету впливу;

- по-третє, фактор є величиною, яка у кожен момент часу має точку впливу на предмет, кількісне значення впливу та його спрямованість у просторі;

- по-четверте, фактор, залучений у процес господарської діяльності, є економічним ресурсом (активом), винагородженням якого виступає релевантна форма факторного доходу;

- по-п'яте, властивість фактору генерувати дохід не реалізується автоматично, а забезпечується за умови його ефективного використання [10].

Професор І. Ліфіц, фактор конкурентоспроможності визначає як безпосередню причину, наявність якої є необхідною і достатньою для зміни одного або декількох критеріїв конкурентоспроможності [4].

С. Савчук пропонує під фактором конкурентоспроможності розуміти довільну властивість економічного середовища або самого суб'єкта економіки, здатне впливати на процес і результати функціонування даного суб'єкта в конкурентному середовищі [9]. Таким чином, пояснює автор, фактори конкурентоспроможності - це підмножина факторів життєздатності суб'єкта у конкурентному середовищі.

Конкуренція в галузі залежить від характеру галузі, а також специфічних факторів, якими є промислова політика, відношення уряду, система конкуренції, здатність аналізувати конкурентів.

Виявлення факторів конкурентоспроможності потенціалу є складним і важливим етапом роботи, оскільки саме фактори обумовлюють розвиток кожної складової потенціалу галузі. На основі систематизації існуючих ознак нами розроблена класифікація факторів конкурентоспроможності потенціалу галузі (рис. 1.)

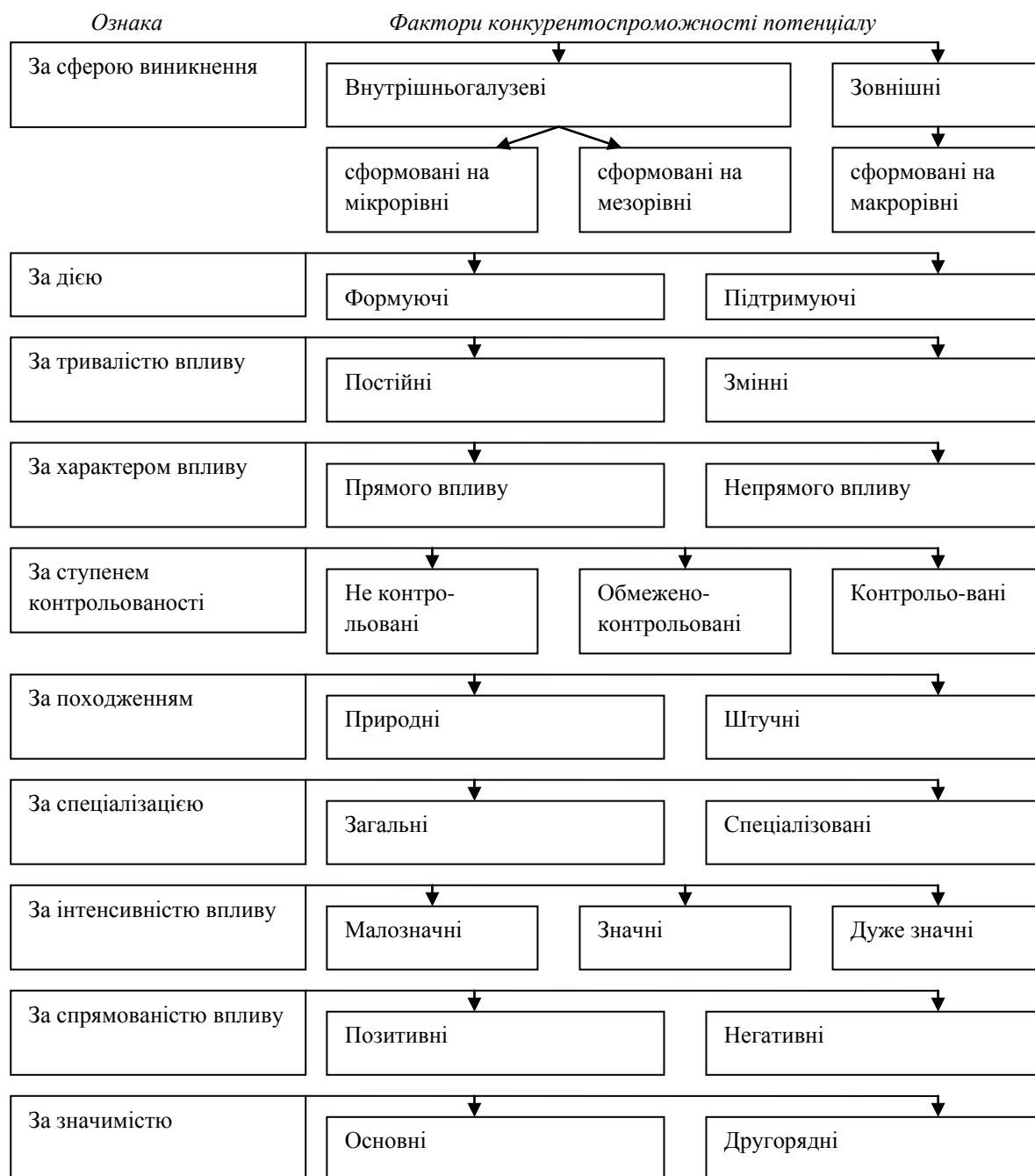

Рис. 1. Класифікація факторів конкурентоспроможності потенціалу галузі

Розроблено автором на основі систематизації існуючих ознак

Якщо розподілити всі фактори конкурентоспроможності потенціалу галузі залежно від сфери виникнення, то можна виділити внутрішньогалузеві та зовнішні фактори. Внутрішньогалузеві фактори конкурентоспроможності галузі залежать від стану галузі та підприємств, що входять до її складу. Внутрішні фактори можуть формуватися на мезорівні та мікрорівні. Зовнішні фактори не залежать від характеристик галузі і формуються на макрорівні.

Фактори, сформовані на мікрорівні, створюються на рівні підприємств галузі та обумовлені їх організаційно-управлінськими, ресурсними, фінансовими характеристиками.

До таких факторів може бути віднесено: організаційно-управлінські фактори, ресурсні фактори, виробничі, соціально-психологічні, інноваційно-інвестиційні та інформаційні фактори.

Фактори, сформовані на мезорівні – фактори, що створюються на галузевому рівні і включають: ринкові, інфраструктурні, інвестиційні, законодавчо-правові та природно-ресурсні фактори.

Фактори, сформовані на макрорівні – чинники зовнішнього впливу, що виникають за межами підприємств та галузей (на державному та світовому рівнях). Дана група факторів включає в себе економічні, соціальні, політичні, юридичні умови, що виникають під впливом обмежувальних або стимулюючих заходів з боку державних органів, банків, інвестиційних компаній, суспільних груп, політичних сил, громадських організацій тощо.

Так, факторами, сформованими на макрорівні, можна вважати: політико-правові, економічні, екологічні, соціальні, а також зовнішньо економічні фактори.

Як влучно зазначає Л. Чумак, враховуючи сучасні темпи змін кожного фактору, створення конкурентоспроможного потенціалу спрямовується на перспективу та забезпечення його гнучкості [12]. Для досягнення цього результату потрібен деталізований аналіз факторів впливу, з врахуванням того, що окремі складові потенціалу галузі неоднаково реагують на зміну перерахованих факторів.

Цікавим є поділ факторів на дві групи:

- формуючі фактори, що визначають можливу наявність конкурентних переваг, тобто сприяють їх досягненню;
- підтримуючі фактори, що сприяють утриманню конкурентних переваг.

До формуючих факторів досягнення конкурентоспроможності потенціалу галузі можна віднести організаційно-управлінські, інноваційно-інвестиційні та виробничі фактори, ринкові; науково-технологічні, інвестиційні, економічні, соціальні та зовнішньоекономічні фактори.

До підтримуючих факторів конкурентоспроможності потенціалу галузі відносяться такі фактори, які сприяють утриманню конкурентоспроможності галузі та її потенціалу: модернізація факторів

виробництва та його технологічного рівня в галузі; державна підтримка галузі; економічна та соціальна стабільність в галузі та країні.

Крім того, всі фактори конкурентоспроможності потенціалу галузі за тривалістю впливу можна класифікувати на постійні (вплив яких триває протягом тривалого часу) та змінні (вплив яких з часом змінюється), а також за характером впливу - на фактори прямого та непрямого (опосередкованого) впливу.

Аналізуючи фактори конкурентоспроможності потенціалу галузі важливо врахувати, наскільки їх вплив може бути контрольованим. З цієї точки зору фактори конкурентоспроможності потенціалу можуть бути неконтрольованими, обмежено-контрольованими та контрольованими. Неконтрольовані фактори не можуть бути проконтрольовані не лише на галузевому, але й на державному рівні. Обмежено-контрольовані фактори можуть бути проконтрольовані на державному рівні, але не піддаються впливу на галузевому рівні. Щодо контрольованих факторів, то їх вплив повністю контролюються на галузевому рівні.

Деякі автори розглядають фактори за їх походженням (природні та штучні фактори), спеціалізацією (загальні та спеціалізовані), інтенсивністю впливу (малозначні, значні та дуже значні) та його спрямованістю (позитивні та негативні). За значимістю всі фактори конкурентоспроможності потенціалу галузі можуть бути розподілені на основні та другорядні.

Отже, вивчаючи фактори конкурентоспроможності, ми на основі систематизації ознак, що запропоновані різними дослідниками класифікували їх за сферою виникнення, дією, тривалістю впливу, ступенем контрольованості, походженням, спеціалізацією, інтенсивністю та спрямованістю впливу, значимістю.

Висновки. Проаналізувавши праці вчених, що розглядали категорію «конкурентоспроможність потенціалу галузі», можемо зробити висновок, що це багатомірна комплексна властивість використання певних ресурсів, яка визначається її складовими та характером їхніх взаємозв'язків, характеризується інвестиційною привабливістю, формується під впливом факторів. Проведене дослідження дозволило визначити основні класифікаційні ознаки факторів конкурентоспроможності потенціалу галузі.

Подальше дослідження буде спрямовано на вивчення взаємозв'язку факторів конкурентоспроможності потенціалу галузі з його складовими та інструментарію забезпечення конкурентоспроможності потенціалу галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Большой экономический словарь / Под. ред. А.Н. Азрилян, 5-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
2. Бондаренко И.В. Формирование приоритетов в развитии предприятий: аспекты управления маркетинговым потенциалом / И.В. Бондаренко // Прометей: Рег. зб. наук праць з економіки. – Донецьк : ДЕГІ, 2005. – №1. – С. 156–162.
3. Воронкова А. Діагностика стану підприємства: теорія і практика. Монографія / за заг. ред. проф. А.Е. Воронкової. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 448 с.
4. Лифиц И. М. Формирование и оценка конкурентоспособности товаров и услуг: Учебное пособие для вузов Юрайт-Издат, 2004. - 335 с.
5. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навч. посіб.] / Н.С. Краснокутська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
6. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: Монографія. - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. - 368 с.
7. Педченко Н. С. Деякі аспекти конкуренції і конкурентоспроможності в ринковій економіці // Регіональні перспективи, 2000, №4(11). – С.48.
8. Реутов В. Е., Вельгош Н.Э. Управление конкурентоспособностью (Монография). - Симферополь: Таврия, 2005. - 200с .
9. Савчук С.И. Основы теории конкурентоспособности / ИПРЭЭИ НАН Украины. – Мариуполь: Рената, 2007. – 520с.
10. Селезньова К.В. Обґрунтування факторів впливу на розвиток експортного потенціалу машинобудівного підприємства / К.В.Селезньова // Вісник НТУ «ХП». – 2013. – №45(1018). – С.102–115.
11. Статистический словарь. Издание второе, переработанное и дополненное. Главный редактор М.А.Королев. – М.: «Финансы и статистика», 1989. – 623 с.
12. Чумак Л.Ф. Факторы влияния на формирование конкурентоспособного потенциала предприятия режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Ekopr/2013_1/p_62_69.pdf
13. Хомяков В.І. Формування конкурентоспроможності підприємницького потенціалу підприємств (теоретичні аспекти) / В.І. Хомяков, Т.Г. Вяткіна, П.С. Вяткін // Прометей: Рег. зб. наук праць з економіки. – Донецьк : ДЕГІ, 2006. – № 1. – С. 163–166.
14. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. Серия «Высшее образование». - М.: ИНФРА-М, 2000. - 312 с.

УДК 332.14+338.242

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄС: УРОКИ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ**Євсєєва Г. П., д. н. з держ.упр.
Кахович О. О., к. н. з держ.упр.
Левченко Л.М.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

Реформування державного управління в країнах ЄС, динамічність, складність та суперечливість процесів суспільного розвитку в умовах нестабільного середовища, посилення конкуренції та поглиблення кризових явищ зумовлюють підвищення вимог до функціонування системи державного управління. Сучасне державне управління повинно адекватно реагувати на вимоги часу, виробляти й реалізувати стратегії суспільного розвитку на основі врахування екзогенних й ендогенних чинників, воно має забезпечувати не тільки поступальний розвиток суспільства, а й стабільність суспільних відносин, а це для України за нинішніх умов є особливо важливим завданням. Тому перманентне реформування системи державного управління стає однією з основних складових сучасної державної політики. У статті охарактеризована концепція публічного управління в системі забезпечення економічного й соціального розвитку країн Європейського Союзу та їх регіональних утворень. Здійснено аналіз механізмів та технологій формування і реалізації регіонального управління в країнах Європейського Союзу. На основі вивчення досвіду трансформації інституту публічного управління в країнах ЄС запропоновано принципи регіонального управління та напрямки їх адаптації до сучасних умов інституційних перетворень в Україні.

Ключові слова: публічне адміністрування, регіональне управління, європейське спіробітництво.

UDC 332.14+338.242

**FEATURES OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE EU:
LESSONS FOR REGIONAL MANAGEMENT IN UKRAINE****Yevseieva G. P., Dr. Sc.(State management)
Kakhovich O.O., PhD in Pub.Adm. Sc.
Levchenko L.M.***Pridniprovs'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Public administration reform in the EU countries, dynamism, complexity and contradiction of social development processes in unstable conditions, competition enhancement and depth of crisis phenomena make for requirement increasing to the functioning of public administration system. Up-to-date public administration should properly respond to the demands of time to develop and implement strategies of social

© Євсєєва Г. П., д. н. з держ.упр., Кахович О. О., к. н. з держ.упр., Левченко Л.М., 2016

development on the base of consideration of exogenous and endogen, it should ensure not only the progressive development of society but stability of social relations, it is particularly important for present Ukraine. That is why permanent reform of public administration system is one of the principal constituents of present public policy. The article described the concept of public administration in the system of economic and social development of the European Union countries and their regional entities. We analyzed the mechanisms and technologies of formation and implementation of regional administration in the European Union. On the base of experience study of transformation of the Institute of Public Administration in the EU countries we off the principles of regional management and direction of their adaptation to present day conditions of institutional reforms in Ukraine.

Keywords: public administration, regional administration, European cooperation.

Актуальність проблеми. З огляду на прагнення активізації участі України в європейському регіональному співробітництві, просування її в напрямку загальноєвропейської інтеграції об'єктивною є необхідність вивчення позитивного досвіду регіональної політики ЄС. Конструктивне залучення цього досвіду в процес розробки та реалізації державної регіональної політики України пришвидшити процес інтеграції з позитивним коефіцієнтом.

Регіоналізація та децентралізація стали провідними принципами європейської політики, це швидко відбилосся на зростаючій важливості «багаторівневого правління» та спричинило суттєві зміни в організації регіонального рівня управління. Процеси децентралізації, що відбуваються у більшості європейських країн, супроводжуються введенням і реалізацією принципів досконалого управління під впливом європейської регіональної політики. Наближення української системи публічного управління до європейських принципів врядування потребує здійснення якісних і кількісних змін в організації регіонального управління.

Основне завдання держави в контексті забезпечення збалансованого розвитку регіонів повинно бути спрямоване на створення такого економічного, політичного та правового середовища й інституційної інфраструктури, які б стимулювали підприємства, інвестиційні процеси та підвищували конкурентоспроможність регіонів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питанню ролі й місця регіонального управління в процесі становлення, вдосконаленню та

реалізації положень, що визначають європейське управління в цілому, формуванню регіонального рівня управління в європейських державах, присвячені наукові розробки таких західних вчених, як: Д.Ален, Г.Волес, М.Келлі, І.Корте-Реаля, Т.Ларссона, К. Номдена, Ф.Петітвілля, Л.Дж. Шарпа та ін. Питання, що відображають вплив процесів євроінтеграції на систему державного управління в Україні, зокрема на регіональному рівні, постійно перебувають у центрі уваги вітчизняних вчених: В.Бакуменка, З.Балабаєвої, В.Вакуленка, В.Воротіна, І.Грицяк, М.Долішнього, В.Керецмана, М.Лендшел, В.Мамонової, С.Романюка, В.Чужикова. Дослідження методологічного характеру щодо європейських принципів державного управління та принципів регіонального управління в країнах ЄС відображені в працях вчених: Г.Атаманчука, А.Гранберга, Е.Коваленка, В.Козбаненка, В.Лексіна, С.Максименка, Ю.Наврузова, П.Надолішнього, Н.Нижник, Г.Райта та ін.

Мета статті – ідентифікація сучасних тенденцій становлення інституту публічного управління та узагальнення особливостей формування і реалізації регіонального управління в країнах ЄС, вироблення практичних рекомендацій щодо імплементації інноваційної моделі публічної влади як суб'єкта формування і реалізації регіонального менеджменту для України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Регіональна політика ЄС як об'єкт управлінського впливу і визначальний вектор регіонального управління країн ЄС сформувалася і реалізується під впливом факторів глобалізації, ускладнення взаємозв'язку «регіоналізм - глобалізм», транснаціоналізації економіки, особливостей сучасної регіоналізації глобального ринку, формування нової моделі просторової архітектури світового ринку. Європейський Союз, який став результатом цих впливів, як і Європейський ринок, є прикладом регіонально-центриської моделі розвитку, яка спочатку об'єднала країни з розвинутою ринковою економікою, які, поступово розширюючи ринок, приєднали країни з середнім і низьким рівнем розвитку.

Регіональне управління ЄС, яке зорієнтовано на адміністративно-територіальну регіоналізацію, сприяє соціально-економічній конвергенції країн і регіонів, тобто вирівнюванню територіальних диспропорцій шляхом підтримки неконкурентоспроможних регіонів. Основні її напрямки це: сприяння структурній перебудові та розвитку

депресивних територій; надання фінансової допомоги регіонам, де спостерігається стагнація промисловості; боротьба з тривалим безробіттям, підтримка ініціатив зайнятості; фінансування розвитку сільсько-господарських територій та прискорення структурної перебудови сільського господарства; допомога малонаселеним регіонам; зменшення диференціації у рівнях економічного розвитку країн - нових членів ЄС.

В основі регіонального управління ЄС лежить принцип субсидіарності, сенс якого визначається двома основами функціонування ЄС: соціальною доктриною католицизму та принципом пропорційності, який полягає в можливості вибору рівня рішення і його виконання у сфері змішаної компетенції. Євросоюз приймає необхідні рішення і дії на наднаціональному рівні лише в тому випадку, якщо подібне не може бути належним чином здійснене державами-членами. При цьому самі держави вправі вирішувати проблеми не тільки на національному, а й на регіональному і локальному рівнях. Іншими словами, мова йде про реалізацію Концепції багаторівневого управління в ЄС.

Попри позитивні кроки в напрямку інституціалізації регіональної політики ЄС, її заходи, спрямовані на вирівнювання економічного розвитку, не повною мірою забезпечили досягнення поставлених цілей. У першу чергу, це зумовлено тим, що Євросоюзу властиві ті самі суперечності глобалізації, як і світу загалом, - нерівномірність, асинхронність, диспропорційність. На розвиток регіонів та відповідно регіональну політику ЄС впливають такі мегатенденції, як посилення тиску транснаціональних компаній на національні та регіональні ринки, активізація інтеграційних і партнерських відносин між суб'єктами-конкурентами з метою успішного функціонування на ринку; активізація конвергенції традиційних галузей; формування надпотужних корпоративних структур у новій галузевій організації; зростання диспропорцій в концентрації капіталу; зростання проблем конкурентності тощо.

Співробітництво між Україною та ЄС у сфері регіональної політики на сьогодні зосереджено на таких напрямках: імплементація Меморандуму про взаєморозуміння для встановлення діалогу у сфері регіональної політики; налагодження взаємодії між представниками місцевої та регіональної влади України та ЄС в рамках Комітету регіонів ЄС; реалізація на регіональному рівні проектів з урахуванням

фінансових інструментів ЄС; сприяння залученню регіонів України до діяльності європейських регіональних асоціацій.

Оцінка глобальних чинників, мегарегіональних суперечностей ЄС, «нової політики» ЄС окреслює вимоги, що стоять перед Україною:

- поява ризиків (геоекономічних, економічних, енергетичних, демографічних), що зумовлені поляризацією полюсів економічного зростання, вибором альтернативи - відкрита конкуренція українських товарів і послуг на європейському ринку чи конкуренція на ринках СНД, необхідністю корекції галузевої і секторальної структури економіки регіонів;

- потреба виокремлення важливих питань і проблем регіональної політики, які необхідно врахувати при розробці та реалізації стратегії співробітництва;

- необхідність модернізації механізмів регіональної політики - механізму вибору пріоритетів, механізму фінансування структурних змін в регіонах, механізму переорієнтації інвестицій в пріоритетні галузі та сектори економіки;

- подальше удосконалення системи інституційного забезпечення регіонального розвитку, зокрема, задіяння нових форм транскордонного співробітництва, розвиток міждержавних регіональних кластерів.

У країнах Європейського Союзу успіхи в проведенні адміністративного реформування значною мірою зумовлені чітким його розумінням не як самодостатнього процесу, а забезпечувальної діяльності зі створення адміністративної системи, спроможної комплексно здійснити необхідні суспільні перетворення. У підходах до публічного управління, що реалізуються в країнах ЄС, переважає логіка ринку. Публічне адміністрування базується на засадах нового публічного менеджменту, основу концепції якого складають ринкові моделі регулювання.

У процесі пошуку ефективних адміністративно - управлінських моделей в країнах-членах ЄС реалізуються засади теорії суспільно-політичних мереж, які передбачають удосконалення управління публічними справами на основі формування певної сукупності інтегрованих державних та недержавних утворень у різних сферах суспільного життя, учасники яких взаємодіють між собою на підставі спільного інтересу, ресурсної залежності, горизонтальних формальних і

неформальних відносин і зорієнтовані на спільне розв'язання суспільно значущих проблем через пошук компромісу інтересів. Однак неспроможність нового державного менеджменту і мережевого підходу вирішити цілий ряд важливих проблем публічного адміністрування, що стосуються не тільки економічної, а й соціальної ефективності діяльності владних структур, стала поштовхом до переосмислення реформ державного управління. У цьому контексті значним проривом у методологічному забезпеченні удосконалення державного управління в країнах ЄС став перехід до управлінської політики в категоріях «good governance». Загальний зміст концепції «good governance» полягає в тому, що публічне адміністрування позбувається надмірної жорсткості, деталізації й регламентації, воно базується більше на горизонтальних, ніж на вертикальних зв'язках між урядовими структурами, інститутами громадянського суспільства і бізнесом. Грунтуючись на пошуку компромісу міждержавними та недержавними структурами, зацікавленими в об'єднанні зусиль для досягнення взаємовигідного результату, такий тип управління здатний виробляти більш ефективні рішення щодо задоволення потреб суспільного розвитку і може бути взятий за основу вдосконалення системи державного управління в Україні.

Досвід публічного врядування в розвинутих країнах світу свідчить про перехід від суб'єктно-об'єктної моделі управління, яка притаманна і Україні, до моделі «досконалого, ефективного управління», котра виникла внаслідок трансформації концепції «нового суспільного управління», створюючи середовище консенсусу між державними і недержавними інституціями з приводу розподілу та використання ресурсів у вирішенні конкретних завдань та проблем. Модель ефективного управління втілює демократичні принципи управління, максимальну прозорість та підзвітність публічних інститутів, політичний плюралізм та свободу засобів масової інформації, передбачає підвищення результативності управління за рахунок досягнення поставлених цілей при мінімальних витратах соціальних ресурсів.

Визнаючи можливості такої моделі для України, необхідно вказати на бар'єри в її реалізації:

- 1) система державної влади України досі спирається на адміністративно-командні принципи, які в умовах свободи слова та політичної конкуренції перешкоджають принципам ефективного публічного врядування;

2) діалог громадських організацій з органами державної влади, що відбувається через створені при органах центральної та місцевої влади громадські ради, є не досить активним і ефективним;

3) на місцевому рівні громади, маючи можливості обирати власні представницькі структури, реально позбавлені права брати участь в управлінні територіями, впливати на їх соціально-економічний розвиток через відсутність необхідної фінансової бази;

4) досі відсутнє регламентування процедури реалізації державно-приватного партнерства, не ведеться моніторинг результативності реалізації вже укладених регіональних угод в його рамках в руслі тих додаткових переваг, які отримує держава і бізнес.

Для побудови ефективної моделі публічного управління в Україні необхідно:

1) вирішити питання інституційного закріплення публічного управління з відповідним передбаченням правової відповідальності органів публічної влади та їх посадових осіб, упорядкуванням публічно владних компетенцій та функцій, адміністративних процедур у прийнятті управлінських рішень та наданні публічних послуг, правового закріплення індикаторів оцінки ефективності діяльності органів влади та місцевого самоврядування (у цьому аспекті найпроблемнішим є відсутність критеріїв цієї оцінки);

2) дотримуватися деполітизованого компетентістного підходу, максимального врахування європейських стандартів роботи з кадровим корпусом при наборі на публічну службу, проводити регулярне підвищення кваліфікації публічних службовців, розробляти тренінгові продукти, спрямовані на покращення вмінь та вдосконалення основних компетенцій;

3) залучати суб'єкти громадянського суспільства до співпраці на етапі не лише вироблення, а й ухвалення рішень; використовувати форми прямої демократії та законодавчо унормувати процеси лобіювання групових інтересів; для підвищення рівня довіри громадян до владних інституцій застосовувати інструментарій репутаційного менеджменту, забезпечуючи при цьому протидію та профілактику маніпулювання громадською свідомістю. Врахування даних пропозицій сприятиме наближенню вітчизняної системи публічного управління до європейських стандартів.

Є необхідність у модернізації муніципальної складової в публічному управлінні. В Україні на даному етапі спостерігається тотальна неспроможність місцевих органів самоврядування вирішувати нагальні проблеми територіальних громад, а отже, належним чином здійснювати публічне управління на муніципальному рівні.

Враховуючи досвід країн ЄС, котрим вдалося побудувати ефективні системи місцевого самоврядування та виробити дієві механізми публічного управління на локальному рівні, доцільно сконцентрувати роботу у таких напрямках: сприяти розвитку традицій політичної культури учасницького типу; здійснити децентралізацію бюджетної системи; сформувати ефективну систему громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Зарубіжний досвід потрібно переносити на вітчизняні реалії із врахуванням національних традицій та особливостей соціально-економічного розвитку України. Виходячи з досвіду країн членів ЄС, чіткий розподіл сфер компетенції та повноважень між органами місцевого самоврядування та органами державної влади можливий на основі: прийняття відповідних змін до Конституції України, нової редакції Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації», а також законів для кожного рівня місцевого самоврядування, відповідно, Законів України «Про місцеве самоврядування громади», «Про місцеве самоврядування району», «Про місцеве самоврядування області»; законодавчого розмежування понять «повноваження державної влади» та «повноваження місцевого самоврядування»; дотримання принципу субсидіарності: до відання місцевого самоврядування мають бути передані повноваження, які можна ефективно реалізувати на рівні територіальної громади; фінансового забезпечення виконання органами місцевого самоврядування делегованих їм повноважень; трансформації місцевих державних адміністрацій як органів виконавчої влади загальної компетенції внаслідок позбавлення їх та передачі відповідним органам місцевого самоврядування відповідних функцій і повноважень організаційно-господарського характеру.

Управління територіальним розвитком в Україні ґрунтується на взаємодії всіх його учасників та організаційних структур управління, що здійснюють регулятивні функції. В прикладному аспекті така взаємодія забезпечується шляхом: врахування та збалансування інтересів всіх

учасників економічної діяльності в регіоні; взаємоузгодження дій органів виконавчої влади на центральному і регіональному рівнях та органами місцевого самоврядування; виключення різновекторної спрямованості дії регуляторів, які використовуються з метою стабілізації економічного розвитку регіону та подолання їх депресивності; дотримання єдності правової основи реалізації заходів, спрямованих на забезпечення пропорційності регіонального розвитку; формування організаційних структур регулювання з огляду на реалізацію стратегічних цілей розвитку регіону, які забезпечують вертикальні та горизонтальні зв'язки на території. Із розвитком ринкових відносин дія вертикальних зв'язків буде послаблюватися, а більшого значення набуватимуть горизонтальні відносини, які формуватимуться під впливом відтворювальних процесів на ринку; надання пріоритету економічним методам регулювання з активним залученням суб'єктів регіональної економіки до розв'язання проблем, які порушують механізми збалансованого розвитку.

Характер відносин між суб'єктами управління територіальним розвитком в Україні залежить не тільки від державної регіональної політики і регіональних особливостей її реалізації, а й позиції і розуміння необхідності розв'язання територіальних проблем з боку суб'єктів господарювання, ринкових інституцій та населення. Взаємодія між ними на сьогодні характеризується такими внутрішніми проблемами: прийняття управлінських рішень щодо регулятивних дій не завжди враховує місцеві умови і забезпечує участь громадськості; неповно реалізується задекларована Кабінетом Міністрів України позиція щодо укладання договорів (контрактів) між центральними органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування на виконання програмних заходів; взаємодія відбувається на формальній основі, без врахування інтересів суб'єктів регулювання та належного представництва в державних координаційних органах представників бізнесу, громадських організацій, наукових та фінансових установ; відсутнє погодження позицій органів влади з місцевими бізнесовими та громадськими організаціями при прийнятті непопулярних рішень щодо усунення причин, що спричиняють нерівномірний регіональний розвиток; відсутня чітка вертикальна координація діяльності на всіх рівнях управління.

У контексті підвищення ефективності стратегічної взаємодії суб'єктів управління економічним і соціальним розвитком території та розв'язання проблем збалансованого розвитку територій актуальними залишаються питання: узгодження державних та регіональних стратегічних пріоритетів на основі активізації укладання угод щодо регіонального розвитку та угод про міжрегіональну співпрацю, кооперацію та інтеграцію; формування і підтримка мережі інституцій, які б сприяли територіальному розвитку; правового закріплення статусу агенцій регіонального розвитку на засадах приватно-публічного партнерства; прискорення прийняття Програми реформування системи державного управління регіональним розвитком в Україні.

Особливе місце в дослідженні можливостей імплементації досвіду регіональної політики ЄС в Україні посідають технології та інструментарій ідентифікації, вичленування, делімітації та підтримки розвитку проблемних (депресивних) територій. Існування останніх у країнах ЄС зумовлене сформованими територіальними диспропорціями та асиметріями як між країнами-членами ЄС, так і всередині кожної з них. Зокрема, за досвідом ЄС підтримка структурно слабких регіонів може здійснюватись двома шляхами: орієнтації на скорочення дисбалансів у рівнях економічного розвитку регіонів на основі принципу соціальної справедливості; зміцнення конкурентноздатності окремих регіонів з метою досягнення найбільш високих макроекономічних показників загалом по країні. Безпосередній практичний інтерес при формуванні новітньої державної регіональної політики України стосовно розвитку депресивних регіонів мають такі механізми реалізації регіональної політики ЄС, як: надання фінансових ресурсів та фінансової допомоги; розробка та реалізація спеціальних програм; забезпечення підготовки і перепідготовки кадрів; сприяння реструктуризації підприємств, інноваційному розвитку; розвиток виробничої, соціальної та ринкової інфраструктури; надання інвестиційних премій за спорудження об'єктів, що покращують економічну структуру, стан навколишнього середовища; надання пільгових кредитів на інвестування, гарантій на позики, допомоги у виділенні земель під будівництво; створення територіальних консорціумів, акціонерних товариств для закінчення раніше розпочатого будівництва; розробка цільових програм загальнонаціонального,

регіонального та місцевого рівнів; фінансовий та промисловий лізинг; сертифікати промислового розвитку; урядові гарантії під кредити комерційних банків; впровадження єдиних соціальних стандартів; податкова та торговельна політика; освітня політика; вдосконалення спеціального інструментарію менеджменту; засоби стимулювання розміщення нових підприємств у перенаселених регіонах і містах; просторовий розподіл господарської діяльності; формування інноваційних структур та кластерів; здійснення міжрегіонального та транскордонного співробітництва.

Державна підтримка розвитку депресивних територій має проводитись в комплексі з іншими антикризовими заходами загальнонаціонального значення, а саме: оздоровленням соціально-економічної ситуації в державі, створенням умов для її сталого розвитку, забезпеченням оптимальної структури економіки, переважанню інноваційного спрямування розвитку, підвищенням рівня та якості життя населення незалежно від місця його проживання.

Економічний розвиток муніципальних утворень є складним процесом, що має певні орієнтири, специфічні характеристики, ступінь інтенсивності. Тому в організації власної економічної діяльності кожне муніципальне утворення має виходити із специфіки умов своєї території та вирішувати це завдання на основі проведення місцевої економічної політики, яка продовжує та конкретизує загальнодержавну та регіональну політику. Різноманіття типів муніципальних утворень дозволяє класифікувати місцеву економічну політику за об'єктами цілеспрямованої дії, а саме на: формування сприятливого економічного середовища малого підприємництва та раціональне використання наявних місцевих ресурсів й інфраструктури (об'єктом впливу є економічне середовище малого бізнесу); зниження напруги на місцевому ринку праці та мінімізацію рівня безробіття (об'єктом впливу є економічно активне населення); проведення активної інвестиційної політики (об'єктом цілеспрямованого впливу є капітал); використання природних ресурсів муніципальних утворень (об'єктом впливу є система природокористування та забезпечення екологічної рівноваги).

Враховуючи, що сьогодні місцеві фінанси в Україні перебувають у глибокому кризовому стані, слід приділити увагу проблемам удосконалення бюджетної політики на місцевому рівні.

Найважливіші заходи, спрямовані на вихід із кризового стану місцевих бюджетів мають включати: підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів; розширення доступності та підвищення якості бюджетних послуг, що надають за рахунок коштів місцевих бюджетів; розширення ресурсів місцевих бюджетів; запровадження демократичних процедур управління коштами місцевих бюджетів; удосконалення контролю за використання коштів місцевих бюджетів. Для удосконалення фінансової бази публічного управління необхідно: розробки соціального бюджету; реформування системи місцевого оподаткування; удосконалення податкової компоненти активізації соціально-економічних процесів у регіоні.

Слід приділити увагу до проблеми формування та реалізації регіональної інноваційної політики України. Після розширення ЄС до структурних змін в економіці країн ЄС застосовуються фінансові та організаційні інструменти розв'язання проблем територіального розвитку, перспективи регіонального розвитку пов'язуються з активним створенням полюсів зростання та наукових центрів, конкурентоспроможних на міжнародному рівні. Усвідомлення європейськими країнами необхідності розвитку економіки, базованої на знаннях, знайшло своє відображення у спрямуванні близько 70% від обсягу коштів із загального бюджету структурних фондів на фінансування таких пріоритетних напрямів розвитку регіонів з відсталою економікою, як науково-дослідна та інноваційна діяльність, базова інфраструктура, розвиток людських ресурсів та інформаційне суспільство.

Базуючись на досвіді розвитку інноваційних процесів регіональної політики ЄС, можливо окреслити пріоритетні напрями використання європейського досвіду в Україні, а саме: посилення інноваційної складової стратегій соціально-економічного розвитку регіонів, розробка і реалізація регіональних інноваційних програм; поглиблення міжгалузевого та внутрішньогалузевого співробітництва, у тому числі й міжнародного, на основі науково-технічної діяльності в межах мережових структур та інноваційних кластерів. При цьому головним критерієм формування державної регіональної політики має стати відповідність прогнозованих соціально-економічних показників регіонів критеріальним обмеженням економічної безпеки.

Також доцільно створення міжнаціональної електронної платформи для обміну нагромадженим досвідом країн ЄС у сфері практичної реалізації інструментарію публічного управління. Така платформа створить підґрунтя для обговорення найактуальніших питань розвитку територій, залучення громад і створення ресурсних центрів; дасть можливість бути залученими до обговорення актуальних питань розвитку територій; дозволить отримувати консультації експертів з місцевого самоврядування та проектного менеджменту чи просто від своїх колег; генерувати нові ідеї для муніципальної реформи, спільно шукати рішення і реалізовувати їх у нових програмах з надання публічних послуг; принести позитивні зміни в громади.

Особливий акцент – це взаємозв'язок структурної та соціальної політик в системі економічної безпеки держави та регіонів. Стратегічним напрямком соціальної політики, на думку вчених, має бути цільова установка скорочення різниці між найбільш бідними і багатими прошарками населення. Крім системи оподаткування, для вирішення цього завдання необхідна спеціальна організація інститутів, які б не дозволяли концентрувати в одних руках значні ресурси. Відповідно, основними напрямками проведення соціальної політики визначено: відновлення довіри до держави, її фінансових інститутів та економічної політики; застосування компенсаторного методу при реалізації непопулярних економічних рішень уряду, що можуть призвести до погіршення якісних соціальних параметрів; реалізація структурних зрушень лише в обсягах наявних ресурсів і відповідно до стратегічних завдань розвитку держави та регіонів.

Відтворення регіональних освітніх систем України в найближчі роки може значно ускладнитись через зростаючу конкуренцію з навчальними закладами країн-сусідів, котрі можуть скористатися певними недоліками реформування системи освіти України та отримати переваги для своїх регіональних освітніх систем, регіонального ринку праці та національної економіки. Слід зазначити, що ситуацію, яка склалася, необхідно постійно моніторити для визначення необхідних заходів, які обов'язково доведеться приймати у випадку значного відтоку вітчизняних студентів у закордонні навчальні заклади.

Розбудова сучасної системи публічного управління потребує реформування професійної підготовки та мотивації державних

службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування. Основними мотиваційними стимулами для діяльності в органах виконавчої влади повинні стати посилення наступних факторів: соціальна та правова захищеність державних службовців; підвищення оплати праці; чітке розмежування функціональних обов'язків; прозора система просування по службі, висування на посаду.

Висновки. Для України завдання вироблення дієвих механізмів реформування державно-управлінської системи постають з особливою актуальністю, з одного боку, в зв'язку із загостренням кризових явищ в соціальній та економічній сферах, низькими позиціями у світових рейтингах конкурентоспроможності національних економік за індексами розвитку державного управління, сприйняття корупції, а з іншого - в зв'язку з євроінтеграційними прагненнями, а відтак, й орієнтацією на європейські принципи державного управління. При цьому очевидно є доцільність європеїзації національної системи державного управління, яка повинна базуватись на вивченні й узагальненні досвіду реформування державного управління в країнах Європейського Союзу.

Успіх реагування на вимоги, що постали перед Україною в умовах загострення глобальних і мегарегіональних суперечностей, залежатиме від реальної здатності до співробітництва регіональних та місцевих влад, переведення започаткованих форм співробітництва з європейськими партнерами в площину розроблення і реалізації міжрегіональних інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних, освітніх проектів і програм, створення мережі міжрегіональних центрів інноваційного розвитку, розв'язання проблем нелегальної міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безверхнюк Т.М. Державне управління на регіональному рівні та державне регулювання регіонального розвитку: змістовне наповнення й ресурсне забезпечення // Теорія та практика державного управління. – Вип. 3 (15). – Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006 - С. 146-153
2. Безверхнюк Т.М. Сучасні парадигми регіонального управління: плюралізм методологічних підходів // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць – Вип. 1(29). – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. – С. 51-58
3. Грицяк І.А. Управління в Європейському Союзі: теоретичні засади: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 236 с.

4. Давтян С.Г., Пойченко А.М., Саханенко С.Є. Організаційно-правовий механізм державного управління на місцевому рівні: Навчальний посібник. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2006. – С. 231-247 с.
5. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети. – К.: Наукова думка, 2006. – 515 с.
6. Європейський Союз: основи політики, інституційного устрою та права: Навч. посібник / Кер. проекту Г.Шиманськи-Гайер; Наук.ред. В. П'ятницькій; Т-во Карла Дуйсберга; М-во екон. України; Ін-т європейської політики, м.Берлін. – К., Кельн: Заповіт, Б.р. – 2000. – 369 с. (Україна на шляху до Європи)
7. Європейські принципи державного управління / Пер. з англ. О.Ю. Куленкової. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 52 с.
8. Каримова А.Б. Регионы в современном мире // СОЦИС. – 2006. - №5. – С.38
9. Миронова Т.Л., Добровольська О.П., Процай А.Ф., Колодій С.Ю. Управління розвитком регіону: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С.108-110
10. Проміжний рівень управління в європейських державах: складність проти демократії? / За ред. Т.Ларсона, К.Номдена, Ф.Петітвілля – К.: К.І.С., 2003. – 346 с.
11. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України: Проект Київського центру Ін-ту Схід-Захід. / С. Максименко, Є. Кіш, М. Лендбел, І. Студенніков; за ред. С. Максименка. – К.: Логос, 2000. – 72 с.
12. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
13. Указ Президента України від 13 грудня 2003 р. № 1433/2003 «Про державні програми з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки» / Уряд. кур'єр. – 2003. - № 244. – 25 грудня 2003 р. – С.10
14. Фетеску І. Шляхи підвищення ефективності державного управління: європейський вимір // Актуальні проблеми реалізації Плану дій Україна - ЄС: зб. статей за результ. наук.-практ. конф. 9 лютого 2007 року, м. Одеса / За заг. ред. В.Кривцової, Д.Ягунова // ОРІДУ НАДУ. – Одеса: Фенікс, 2007. – С. 83-88
15. Europäische Union = Европейский Союз / Verfasser: I.Berggreen-Merkel, N.Kraxenberger; Übersetzung ins Russische A.Matsnev. – München; Bonn: Bayerische Verwaltungsschule: Bundesakademie für öffentliche Verwaltung im Bundesministerium des Innern, 1997. –s.289-293
16. Sharpe L.J., (ed.) Rise of Meso Government in Europe: Sage Publications. – London, 1993. – p.1

УДК 330.341:332.122:331.5(477)

**СТАН РИНКУ ПРАЦІ ЯК ЧИННИК
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ:
ОЦІНКА ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ МІЖНАРОДНОГО ІНСТИТУТУ
РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ****Захарченко С. В., к.е.н.***Вінницький кооперативний інститут*

Показано значення ринку праці як чинника міжнародної конкурентоспроможності країн і регіонів. На основі методології Інституту розвитку менеджменту (ІРМ – Лозанна, Швейцарія) запропоновано авторський варіант методики оцінювання міжнародної конкурентоспроможності країни та її регіонів за станом ринку праці. Наведено оцінки стану ринку праці України та її регіонів у період до російської агресії за індикаторами заробітної плати, фонду робочого часу працівників, продуктивності трудових відносин, мотивації працівників у компаніях, втрат робочого часу, рівня кваліфікації працівників, гендерної рівності у сфері праці, залучення креативних працівників, в тому числі іноземних та топ-менеджерів. На основі одержаних оцінок визначено основні напрями удосконалення ринку праці України та її регіонів у контексті підвищення їхньої конкурентоспроможності, а саме: підвищення ціни робочої сили; дотримання оптимального співвідношення між рівнями заробітної плати працівників різних категорій; раціональне використання фонду робочого часу; адекватна мотивація працівників та підвищення рівня їхньої освіти і кваліфікації.

Ключові слова: ринок праці, конкурентоспроможність (країни, регіону), фактори (субфактори, індикатори) конкурентоспроможності, оцінка, конкурентна позиція (місце в рейтингу ІРМ-Лозанна)

UDC 330.341:332.122:331.5(477)

**LABOR MARKET AS A FACTOR OF COMPETITIVENESS OF
UKRAINE AND ITS REGIONS: ASSESSMENT OF METHODOLOGY
OF THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR MANAGEMENT
DEVELOPMENT****Zakharchenko S., PhD in Economics***Vinnitsia cooperative institute*

The article considers the importance of the labor market as a factor of international competitiveness of countries and regions. The author suggests his own methodology of evaluation a country and its regions` international competitiveness according to its labor market on the basis of the methodology built by the Institute of Management (IMD – Lausanne, Switzerland). The assessment of the labor market in Ukraine and its regions during the period of Russian aggression was made, taking into consideration

such indicators as wages, working hours of employees, productivity of labor relations, employee motivation in the companies, loss of working hours, level of skills, gender equality at work, attracting creative workers, including international and top managers. Having based on the assessments obtained, the author recommends some approaches to the improvement of Ukrainian and its regional labor market due to the growth of their competitiveness. It means increasing labor cost, keeping the optimum ratio in the pay scale for employees of various professional levels, rational use of working hours, and effective motivation of employees and improving their education and enhancing their hard skills.

Keywords: labor market, competitiveness (country, region), factors (subfactors indicators) competitiveness assessment, competitive position (in the ranking IMD-Lausanne)

Актуальність проблеми. В інформаційну епоху міжнародна конкурентоспроможність країн і регіонів визначається не стільки капіталом, скільки робочою силою, особливо креативною, яка нині відіграє провідну роль на міжнародному, національних і регіональних ринках праці. Тому оцінка (у міжнародному вимірі) конкурентного потенціалу ринку праці України та її регіонів має не тільки наукове, а й важливе практичне значення. Вона, з одного боку, показує значення ринку праці як чинника міжнародної конкурентоспроможності країни і її регіонів, а з іншого – дозволяє визначити стратегічні напрями зміцнення його конкурентного потенціалу в глобальному й, зокрема, євроінтеграційному просторі.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Помітний внесок у розробку науково-практичних засад оцінювання, аналізу та удосконалення ринку праці України та її регіонів в контексті підвищення їх конкурентоспроможності, в т. ч. й міжнародної, зробили фахівці Фонду «Ефективне управління» [1] та окремі вчені – О. Єрмакова [2], Е. Лібанова [3], О. Процесвят [4], А. Семикіна [5], В. Шевчук і В. Єсіна [6], Б. Юськів і О. Пляшко [7] та інші.

Наявні наукові напрацювання дають достатньо повне уявлення про вплив ринку праці на міжнародну конкурентоспроможність України та її регіонів. Водночас більшість досліджень спирається на методологію Всесвітнього економічного форуму або на власні підходи, тоді як дослідження за методологією Інституту розвитку менеджменту (ІРМ – Лозанна, Швейцарія [8]) все ще знаходяться на початковій стадії.

Мета роботи полягає в оцінюванні конкурентного потенціалу ринку праці України та її регіонів на основі методології ІРМ та в пошуку шляхів його зміцнення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ефективність бізнес-діяльності в країні та її регіонах значною мірою визначається станом національного й регіональних ринків праці. Особливо важливе значення має якість і структура робочої сили та ефективність її використання. Це пояснюється тим, що рівень кваліфікації працівників та їх здатність до креативної діяльності активізує інноваційну діяльність і, отже, сприяє економічному зростанню й підвищенню конкурентоспроможності країни та її регіонів [9, с. 18-19]

Для підвищення конкурентного потенціалу ринку праці важливо забезпечити тісний зв'язок між стимулами до праці, між продуктивністю праці та оцінкою її результатів, між структурою робочих місць та професійно-кваліфікаційною структурою робочої сили. Слід також мати на увазі, що низька вартість робочої сили зазвичай негативно позначається на кількісних і якісних параметрах відтворення населення – на рівні народжуваності і статево-віковій структурі, на рівні освіти і кваліфікації працівників тощо. З іншого боку, вартість робочої сили не має бути й занадто високою, оскільки це збільшить витрати у сфері бізнесу й негативно позначиться на показниках ефективності бізнес-діяльності.

Для встановлення оптимального рівня вартості робочої сили важливо, щоб у країні та регіонах «запрацював» механізм соціального партнерства. Він, як відомо, передбачає встановлення відносин між роботодавцями та найманими працівниками на основі взаємного врахування інтересів і соціального захисту малозабезпечених верств населення.

Крім того, національний і регіональні ринки праці мають бути гнучкими, щоб забезпечити швидке переміщення працівників з одного сектора економіки в інший, а часто – з одного регіону в інший, та мати можливість щодо залучення креативних працівників, у т. ч. й зарубіжних, зокрема у сферу менеджменту.

В системі факторів конкурентоспроможності країн і регіонів, згідно методології ІРМ, для субфактора «Ринок праці», що відноситься до фактора «Ефективність бізнесу», основними індикаторами визначені такі: якість робочої сили, раціональність її використання, рівень заробітної плати.

Щоб виявити, які індикатори, що характеризують ринок праці, сприяють чи, навпаки, гальмують процес підвищення конкурентоспроможності країни та її регіонів, застосовується спеціальна методика [10, с. 114-118]. Згідно з нею, оцінки індикаторів-стимуляторів конкурентоспроможності одержуються на основі співвідношення (у відсотках) фактичних (країни і регіонів) і максимальних значень індикаторів (країн-лідерів за кожним із індикаторів). Відповідно, оцінки індикаторів-дестимуляторів конкурентоспроможності одержуються за співвідношенням мінімальних і фактичних значень індикаторів.

Наш підхід до оцінки конкурентного потенціалу регіонів за індикаторами ринку праці також передбачає використання процедури «міжнародного зважування» індикаторів національної конкурентоспроможності – за співвідношенням їх значень і значень індикаторів країн-лідерів.

Значення агрегованого індексу конкурентоспроможності країни і регіонів за індикаторами ринку праці розраховувалися як проста середня арифметична з усіх часткових коефіцієнтів.

На основі наведеної методики одержано оцінки міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів за станом ринку праці. В основу розрахунків покладено індикаторну базу ІРМ за 2012 рік. Їй була надана перевага тому, що в подальшому на показниках конкурентоспроможності економіки України та її регіонів за субфактором ринку праці позначилися події, пов'язані з Революцією гідності (2013–2014 рр.) та анексією українських територій Росією (з 2014 р.). Для розрахунків, окрім матеріалів ІРМ [8], використано матеріали Державної служби статистики України [11], Міжнародного інституту менеджменту (МІМ-Київ) та Фонду «Ефективне управління» [1, с. 102-207].

Оцінка та аналіз міжнародної конкурентоспроможності України та її регіонів за субфактором ринку праці проводилися спочатку за індикаторами оплати праці, потім розглядалися й інші важливі індикатори.

Укладачі рейтингу ІРМ вважають, що чим меншою є повна погодинна оплата (компенсація витрат робочої сили) для виробничих працівників, тим більш конкурентоспроможним буде бізнес. Тому на перше місце рейтингу піднялася Індія (0,80 дол.). Мало від неї відстає й Україна – 2,15 дол. (8-ме місце). На відміну від укладачів рейтингу ІРМ, ми дотримуємося протилежної точки: тільки високопродуктивний бізнес

здатен виплачувати високу заробітну плату. Найдорожчою ж робоча сила для бізнесу є у Києві (3,19 дол.), Донецькій (2,47) та Київській (2,27 дол.) областях, а найдешевшою – у Херсонській, Тернопільській та Чернігівській областях (1,60-1,65 дол.). Отже, регіони з вищим рівнем заробітної плати виробничих працівників за 1 год. мають займати вищі місця в рейтингу.

За індикатором зміни питомих витрат на оплату праці у виробничій сфері Україна не представлена в рейтингу ІРМ. За нашими розрахунками, за цим індикатором, маючи скорочення витрат на 1,0 %, мала б займати 26-те місце в рейтингу. А найбільше скорочення витрат мало місце у Казахстані – на 13,13 %. У країн-сусідів України воно також суттєве – у Росії – на 12,4 % (2-ге місце), у Польщі – на 8,2 (7-ме місце). З-поміж регіонів України зміна питомих витрат на оплату праці у промисловості (в сторону їх зниження) найбільше торкнулася Севастополя (на 2,5 % – на рівні Сінгапуру, який займає 18-те місце в рейтингу ІРМ), Івано-Франківської (на 1,7) та Донецької (на 1,3 %) областей. Водночас вони продовжували зростати у Хмельницькій (на 3,0 % – на рівні Литви, яка займає 37-ме місце в рейтингу ІРМ), Тернопільській (на 0,9), Чернівецькій (на 1,1) Волинській (на 0,3) та Сумській (на 0,1 %) областях.

Невелика винагорода за працю у сфері послуг (банківський сектор, управління, освіта, охорона здоров'я і соціальна допомога тощо) також скорочує прямі й опосередковані (через податки) витрати бізнесу на заробітну плату. Тому найвищі місця в рейтингу ІРМ займають країни з найменшою винагородою за працю у сфері послуг – Індонезія, Індія та Філіппіни. За ними – на 4-му місці – Україна з такими середньорічними доходами працівників: уповноваженого банку з обслуговування кредитної лінії – 14382 дол., начальника відділу – 6930 дол., учителя початкових класів – 3399 дол., особистого помічника – 6276 дол., працівника центру обробки викликів – 5099 дол. Досить повне уявлення про винагороду за працю у сфері послуг в регіональному розрізі може дати показник середньорічної заробітної плати штатних працівників сфери послуг. Найменшим цей показник є у Тернопільській, Волинській та Рівненській областях (від 2793 до 2900 дол.), а найбільшим – у Києві, Донецькій та Дніпропетровській областях (від 5840 до 4680 дол.), яким ми і віддаємо перші місця в рейтингу регіонів.

За розмірами винагороди управлінцям Україна в рейтингу IPM також посідає високе (4-те) місце. Управлінський корпус у рейтингу презентують такі його представники (з відповідним річним доходом в Україні), як: генеральний директор – 107510 дол., інженер – 19895 дол., директор підприємства – 62442 дол. та менеджер з персоналу – 717245 дол. Регіональної статистики рівнів заробітної плати керівних та інженерно-технічних працівників в Україні немає. Але оскільки ці працівники зазвичай мають найвищий рівень заробітної плати, то опосередковано про рівень їх сукупних доходів в регіонах можна судити за питомою вагою працівників, заробітна плата яких перевищує 5 тис. грн. (628 дол.). Найменшою частка високооплачуваних працівників є в Тернопільській (3,8 %), Волинській (4,7) та Чернігівській (5,1 %) областях, а найвищою – у Києві (22,8 %), Донецькій (14,7) та Луганській (13,2 %) областях.

За співвідношенням особистої винагороди директора і його підлеглих лідерство в рейтингу IPM утримують країни, в яких «ножниці» винагороди найменші. Так, у Словенії, яка очолює рейтинг, це співвідношення – 1,83. В Україні воно складає 16,08 (25-те місце). Оскільки регіональної статистики за цим співвідношенням також немає, то можна скористатися непрямыми даними, зокрема даними питомої ваги працівників, заробітна плата яких нижче прожиткового мінімуму. Вони вказують на те, що найбільше низькооплачуваних працівників у Волинській, Чернівецькій та Чернігівській областях (понад 8 %), а найменше – у Києві (2,8 %), Донецькій та Одеській областях (по 4,5 %).

За кількістю робочих годин, що припадає на одного працівника Україна займає 23-тє місце в рейтингу IPM (1960 год. проти 2600 год. у Катару). Серед регіонів України найбільший фонд робочого часу працівників мають Дніпропетровська область (1979 год., що відповідає 21-му місцю рейтингу – після Болгарії) та міста Київ і Севастополь (від 1952 до 1950 год.), а найменший – області зі значними проблемами на ринку праці – Івано-Франківська (1815 год., що відповідає 36-му місцю рейтингу – після Бразилії), Тернопільська (1825), Рівненська та Чернівецька (по 1834 год.).

За продуктивністю трудових відносин експерти в рейтингу IPM відвели Україні скромне 43-тє місце (5,63 бала проти 8,65 у Швейцарії). Ми вважаємо, що на регіональному рівні продуктивність цих відносин

буде вищою за умови більшої частки працівників, охоплених трудовими договорами. Серед українських регіонів найбільшою вона є у Сумській (91,2 %), Луганській (90,4) та Івано-Франківській (87,5 %) областях, а найменшою – у Києві, Київській та Дніпропетровській областях (від 64,6 до 77,3 %), де немає гострих проблем із працевлаштуванням.

Мотивація працівників у компаніях України загалом є невисокою – 53-тє місце в рейтингу ІРМ (4,73 бала проти 8,05 у Швейцарії). На регіональному рівні доволі повно мотиваційний механізм характеризує частка премій за виробничі результати у фонді оплати праці. Найбільшою вона є в Києві (41,0 %), Дніпропетровській (37,5) та Київській (34,1 %) областях. А найменше працівники стимулюються у регіонах із великою кількістю проблемних підприємств – Чернівецькій, Івано-Франківській та Тернопільській областях (близько 20 %).

За втратами робочих днів через трудові суперечки Україна займає чільне (10-тє місце) в рейтингу ІРМ (0,70 дня в середньому на 1000 працівників), мало поступаючись лідерам – Австрії, Люксембургу та Сінгапуру, у яких таких втрат практично немає. Мінімальні втрати робочого часу має Малайзія (0,20 дня). На регіональному рівні втрати робочого часу можна виразити часткою невідпрацьованого часу у структурі фонду робочого часу (у відсотках). Найменшими ці втрати є у Києві і Херсонській області (13,3 %), Севастополі (13,5) та АР Крим (13,6 %), натомість, найбільшими – у Луганській (16,6 %), Львівській (15,7) та Волинській (15,7 %) областях.

Питання навчання персоналу не є пріоритетним завданням для українських компаній. Про це свідчить 53-тє місце України в рейтингу ІРМ (4,90 бала проти 7,85 у Швейцарії). Найкраща ситуація з підвищенням кваліфікації штатних працівників (у відсотках до їх облікової кількості) в індустріально розвинених регіонах. Це пояснюється гострою необхідністю модернізації у них техніко-технологічної бази виробництва. І, навпаки, регіони з розвинутою сферою послуг (Київ, Київська та Одеська області) відчують меншу потребу (на рівні 6,5 %) у підвищенні кваліфікації своїх працівників.

Забезпеченість країн і регіонів робочою силою можна оцінювати за часткою економічно активного населення (ЕАН) у всьому населенні. За цим індикатором Україна займає 38-тє місце в рейтингу ІРМ (22056,9 тис. / 45706,1 тис. x 100 % = 48,26 %). Першу позицію утримує

Люксембург (75,0 %). Серед регіонів України більше половини економічно активного від усього населення в Києві (52,9 %), Севастополі (50,2) та Харківській області (50,03 %). Найменша частка ЕАН у Івано-Франківській, Тернопільській та Волинській областях (від 42,0 до 46,3 %) із доволі високою часткою дітей та підлітків (до 15 років) та осіб пізнього післяпрацевдатного віку (старше 70 років).

Україна відноситься до країн, які мають незначне зростання чисельності ЕАН (0,02 %). За цим індикатором (44-те місце в рейтингу ІРМ) вона значно поступається лідеру – Туреччині (4,19 %), водночас суттєво випереджає Японію, яка займає останнє місце в рейтингу (-2,84 %). Найбільший приріст чисельності ЕАН серед регіонів мають Сумська (3,5 %), Рівненська (2,5) та Полтавська (1,6 %) області. Найбільші втрати (близько 1 %) ЕАН мали Луганська і Київська області та м. Севастополь.

Для бізнесу приховане безробіття у вигляді часткової зайнятості має певний сенс, оскільки скорочує його витрати на утримання робочої сили. Тому країни, що мають найвищі відносні показники часткової зайнятості (Індонезія – 41,92 % та ін.) очолюють рейтинг ІРМ. Україна за рівнем вимушеної неповної зайнятості не включена в рейтинг, але фактично вона мала б займати 41-ше місце (8,60 %). З іншого боку, велика частка працівників з неповною зайнятістю є свідченням низької конкурентоспроможності їх на ринку праці. Серед регіонів України найбільша неповна зайнятість працівників відмічається у Запорізькій (17,1 % – 20-те місце після Чилі), Івано-Франківській (12,6) та Львівській (12,5 %) областях. Відносно невеликий рівень неповної зайнятості працівників мають Донецька (5,6 %, що відповідає 45-му місцю рейтингу – після Перу) і Одеська (6,3 %) області та Київ (5,8 %).

Гендерну рівність у сфері праці кількісно характеризує частка жінок в ЕАН. В Україні вона складає 45,19 %, що відповідає її 29-му місцю в рейтингу ІРМ. Це на 5,1 % менше, ніж у Литві, однак значно більше, ніж у мусульманських нафтовидобувних країнах Перської затоки – Катарі і ОАЕ (понад 12,0 %). На регіональному рівні за індикатором економічної активності жінок виділяються Сумська (47,7 %, що відповідає 6-му місцю рейтингу, яке займає Данія), Чернігівська (47,5 %) і Донецька області (47,3 %). Невисокою є частка жінок в ЕАН (близько 44 %) у Закарпатській (для них там мало вільних робочих

місць), Херсонській (де чимало жінок зайнято в домашньому присадибному господарстві) та Одеській (де чимало жінок є домогосподарками) областях.

Частка іноземної робочої сили в ЕАН України є мізерною, тому що її чисельність складає близько 3 тис. осіб. Можливо тому українська статистика не веде її систематичного обліку. Відповідно, за цим індикатором Україна не включена в рейтинг ІРМ. Водночас цей індикатор дуже важливий для нафтовидобувних країн Перської затоки – Катару, де частка іноземної робочої сили досягла 94,2 % та ОАЕ (90,2 %), а з європейських країн – для Люксембургу (66,9 %).

За доступністю для бізнесу кваліфікованої робочої сили експерти ставлять Україну на 38-ме місце в рейтингу ІРМ (5,55 бала проти 8,08 у Ірландії). Диференціацію цього індикатора в регіональному плані досить повно відображає частка ЕАН, що має вищу освіту – повну, базову та неповну. Зрозуміло, що найбільшою ця частка є у містах – Києві (73,4 %) та Севастополі (64,4 %). Більше 50 % ЕАН з вищою освітою різного рівня у Донецькій та Харківській областях. Найменша частка ЕАН з вищою освітою у Чернігівській, Закарпатській та Волинській областях (від 33,9 до 36,6 %).

В умовах ринкових відносин для успішного ведення бізнесу важливе значення має забезпеченість країни та її регіонів фахівцями з фінансів. Оскільки Україна порівняно недавно перейшла на засади ринкової економіки, її забезпеченість такими фахівцями є ще недостатньою: 45-те місце в рейтингу ІРМ (5,92 бала проти 8,70 у Швейцарії). Певне уявлення про забезпеченість регіонів такими фахівцями дає показник частки ЕАН, зайнятого фінансовою діяльністю. Найбільший відсоток таких фахівців сконцентровано у Києві, Дніпропетровській та Київській областях (від 5,4 до 2,2 %), а найменше (близько 0,8 %) – у Чернівецькій, Кіровоградській та Тернопільській областях.

До останнього часу приватні підприємства працювали на основі припущення, що капітал дорожчий, а праця дешевша. Нинішня кризова ситуація змістила акценти. Для багатьох підприємств основним лімітуючим чинником зростання стає саме кваліфікований та вмотивований персонал, який дедалі важче утримувати й залучити. Тому Україну нині охопив новий процес – конкуренція за залучення і утримання талантів підприємствами, який за кордоном отримав назву

«хедхантинг» (headhunting – «полювання за головами»). Експертами він оцінюється у 6,78 бала (32-ге місце в рейтингу IPM) проти 8,73 бала у Південної Кореї (що на 28,8 % більше). На останній позиції – Колумбія (4,67 бала, що на 31,1 % менше, ніж у України). Зазвичай, для залучення і утримання талантів застосовується комплекс заходів, що реалізується на основі гнучкості заробітної плати. За стимулюванням талантів експерти Фонду «Ефективне управління» з-поміж регіонів України на перші позиції в рейтингу виводять Київ (5,76 бала), Одеську (5,49) та Тернопільську (5,22) області, а на останні – Луганську (4,63), Волинську (4,69) та Хмельницьку (4,72 бала) області.

Зростанню конкурентоспроможності України та її регіонів не сприяє «відтік мізків», спричинений неухабним ставленням держави до працівників науки, низьким рівнем заробітної плати, застарілістю обладнання і неможливістю самореалізації амбітних учених. У перехідні 1990-ті Україну виїзд фахівців вищої кваліфікації (докторів і кандидатів наук) за межі України, значно зріс. Починаючи з 1991 р., за кордон тільки на постійне місце проживання виїхали 675 українських докторів наук. Більшість із них (приблизно дві третини) віком до 50 років, в якому діяльність учених найпродуктивніша. Основний пік припав на 1994-1996 рр. [12, с. 23].

За оприлюдненою інформацією, 39 % наукової еліти, що виїхала, працевлаштувалися в Росії, 37 % – у США і 24 % – у більш ніж 10 країнах світу, серед яких Німеччина, Канада, Ізраїль, Польща [13]. За даними Державної служби статистики України, число докторів наук, які виїжджають за кордон на постійне місце проживання за останні п'ять років в середньому не перевищувало 6 осіб. Тому нині «відтік мізків» не так сильно впливає на конкурентоспроможність України, хоча вона й посідає за цим індикатором 56-те місце в рейтингу IPM (2,20 бала проти 7,97 у Норвегії). На регіональному рівні, за оцінками експертів Фонду «Ефективне управління», «відтік мізків» найменше впливає на зниження конкурентоспроможності Київської (2,81 бала) і Дніпропетровської (2,57) областей та Києва (2,59 бала), а найбільше – Чернігівської, Львівської та Житомирської областей.

Україна, активно інтегруючись до світового ринку робочої сили, в основному постачає робочу силу, в т. ч. й кадри високої кваліфікації, за кордон. У зворотному напрямку трудова міграція є незначною, тому що вплив бізнес-клімату на залучення іноземних висококваліфікованих

фахівців є мінімальним. Експерти оцінюють його у 3,31 бала (51-ше місце в рейтингу ІРМ) проти 9,29 у Швейцарії. Причому виявити цей вплив на регіональному рівні досить проблематично.

Аби підвищити результативність вітчизняного бізнесу, важливо щоб зростав міжнародний досвід менеджерів вищої ланки. Хоча проти 1990-х років він значно зріс, все ж у системі міжнародних координат він залишається невисоким – 4,61 бала (46-те місце в рейтингу ІРМ) проти 8,33 у Швейцарії, що у 1,8 раза менше.

Загалом українській економіці не вистачає компетентних топ-менеджерів, про що свідчить 44-те місце країни в рейтингу ІРМ за цим індикатором (4,82 бала проти 7,55 у Гонконгу). Про рівень їх використання на регіональних ринках праці певною мірою може свідчити показник чисельності незайнятих топ-менеджерів (у розрахунку на 10 тис. ЕАН). За цим показником краще виглядають (від 15 до 18 осіб) регіони з рекреаційною (Одеська і Закарпатська області), вугільною (Донецька і Луганська області) та сервісно-управлінською (Київ) спеціалізацією. Найгірша ситуація з використанням кваліфікованих управлінців у Чернігівській, Черкаській та Житомирській областях (31-32 незайнятих топ-менеджерів на 10 тис. ЕАН).

Недостатня увага в регіонах до залучення креативних працівників, у т. ч. з-за кордону, суттєвий «відтік мізків», недостатня кількість кваліфікованих топ-менеджерів обумовлюють низький рівень креативності регіонів України, який тісно корелює (коефіцієнт кореляції – 0,83) з обсягами валового регіонального продукту, а тому суттєво позначається на їхній конкурентоспроможності [14, с. 65].

Загалом за субфактором «Ринок праці» Україна в рейтингу ІРМ-2012 займала 30-те місце. На першому місці – Філіппіни, а наші сусіди – Росія та Польща – займали, відповідно, 23-те та 39-те місця [8]. Найвищі ж позиції в рейтингу конкурентоспроможності регіонів України за цим субфактором займали: Київ (у середньому 57,5 % від найкращих значень індикаторів субфактора – за рахунок високої частки ЕАН, зокрема що має вищу освіту, значного фонду робочого часу, високої загальної і погодинної оплати праці, в т. ч. додаткової, особливо у сферах управління, фінансів та послуг); Дніпропетровська та Донецька області (відповідно 49,4 та 47,3 % – за рахунок високої частки ЕАН, значного фонду робочого часу, високої загальної і погодинної оплати праці, в т. ч. додаткової, зокрема у промисловості) (рис. 1).

*Рис. 1. Міжнародна конкурентоспроможність України та її регіонів за індикаторами ринку праці ІРМ-2012, середній % від значень індикаторів країн-лідерів
Джерело: побудовано автором за розрахунковими даними*

Регіонами-аутсайдерами за цим субфактором виступають: Тернопільська (35,3 %), Чернівецька (36,0) та Хмельницька (37,0 %) області, що характеризуються невисокою часткою ЕАН, зокрема з вищою освітою, малим фондом робочого часу, високим рівнем неповної зайнятості, зокрема кваліфікованих управлінців, низьким рівнем заробітної плати, в т. ч. додаткової.

Висновки. Наведені вище оцінки конкурентного потенціалу ринку праці в Україні та її регіонах служать підґрунтям для визначення шляхів його зміцнення. Основними з них є такі: масове запровадження погодинної оплати праці; підвищення ціни робочої сили; дотримання оптимального співвідношення між рівнями заробітної плати працівників різних категорій; раціональне використання фонду робочого часу; удосконалення практики укладання трудових договорів; адекватна мотивація працівників та підвищення рівня їхньої освіти і кваліфікації; утримання талантів, зокрема вчених і топ-менеджерів; залучення іноземних креативних працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012. Назустріч економічному зростанню та процвітанню [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2012_body_ua_20.11.2012.pdf

2. Єрмакова О. А. Роль соціального капіталу у підвищенні конкурентоспроможності регіонів Українського Причорномор'я / О. А. Єрмакова // Шляхи підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів України : матеріали круглого столу (Одеса, 27 червня 2013 р.). – Одеса : Регіон. філ. HSCL у м. Одеса, 2013. – С. 122-126.
3. Лібанова Е. Оцінка конкурентоспроможності українського ринку праці в контексті інтеграції України у глобальну економіку / Елла Лібанова // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 7. – С. 62-65.
4. Процевят О. С. Трудовий потенціал як фактор підвищення конкурентоспроможності регіону (на прикладі Львівської області) / О. С. Процевят // Соціально-трудові відносини: теорія та практика : зб. наук. праць. – 2014. – № 1 (7). – С. 208- 212.
5. Семикіна А. В. Науково-методичні основи оцінювання конкурентоспроможності людського капіталу / А. В. Семикіна // Соціально-трудові відносини: теорія та практика : зб. наук. праць. – 2014. – № 2 (8). – С. 479-487.
6. Шевчук В. В. Вплив показників ринку праці на загальні показники конкурентоспроможності регіонів України / В. В. Шевчук, В. О. Єсіна // Комунальне господарство міст : наук.-техн. зб. Серія : Економічні науки. – 2013. – Вип. 109. – С. 345-351.
7. Юськів Б. М. Рейтингування регіонів України за конкурентоспроможністю людських ресурсів / Б. М. Юськів, О. С. Пляшко // Регіональна економіка. – 2015. – № 3. – С. 61-72.
8. World Competitiveness Yearbook 2012. IMD [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>
9. Брикова І. В. Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів в глобальному економічному просторі / І. В. Брикова // Міжнародна економічна політика. – 2007. – № 7. – С. 5-27.
10. Захарченко С. В. Конкурентоспроможність України та її регіонів: міжнародний вимір : [монографія] / С. В. Захарченко. – Вінниця : Консоль, 2016. – 413 с.
11. Державна служба статистики України : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Наумовець А. Г. Із доповіді «Роль міжнародної мобільності вчених на різних етапах історії науки України» / А. Г. Наумовець, О. С. Попович // Вісник НАН України. – 2012. – № 1. – С. 22-23.
13. Ісакова Л. Куди течуть «українські мізки»... [Електронний ресурс] / Любов Ісакова. – Режим доступу : http://www.tovarish.com.ua/print/Kudy_techu.html
14. Кваша Т. Підходи до оцінки рівня креативності регіонів як важливого чинника їхньої конкурентоспроможності / Тетяна Кваша, Наталія Мельничук // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2011. – № 1. – С. 57-67.

УДК 352/354

**ПРОБЛЕМАТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО
УСТРОЮ В СУЧАСНИХ ТЕОРІЯХ ДЕРЖАВНОГО Й
ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ****Кахович О.О., к.н.держ.упр.****Квактун О.О., к.е.н.****Мащенко С.О., к.е.н.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

Сучасна адміністративно-територіальна система не задовольняє потреб суспільства. Функціонування органів територіального управління не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях. Реформування адміністративно-територіального устрою є основною складовою адміністративно-територіальної реформи, яка спрямована забезпечити ефективність системи управління територіями, упорядкувати взаємовідносини органів влади різних рівнів для забезпечення підвищення рівня життя кожного громадянина. Адміністративно-територіальний устрій держави є одним із чинників забезпечення територіальної цілісності держави, її динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку та національної безпеки. Метою статті є характеристика проблематики адміністративно-територіального устрою в сучасних теоріях державного й територіального управління. У статті визначено основні недоліки існуючої системи адміністративно-територіального устрою України. Виокремлено внутрішні і зовнішні причини необхідності зміни адміністративно-територіального устрою. В ході дослідження було визначено, що вітчизняні науковці підтримують необхідність реформування адміністративно-територіального устрою. У статті проведено аналіз сучасних теорій формування адміністративно-територіального устрою. На основі аналізу було визначено трирівневу, дворівневу моделі адміністративно-територіального устрою та модель базового рівня.

Ключові слова: територіальний устрій, адміністративно-територіальна одиниця, адміністративно-територіальний устрій, реформування, органи територіального управління

UDC: 352/354

**PROBLEMATICS OF THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL
SYSTEM IN MODERN THEORIES OF THE PUBLIC AND
TERRITORIAL ADMINISTRATION****Kakhovich O.O. PhD in Publ.Admin. Sc.****Kvaktun O.O. PhD in Economics****Mashchenko S.O. PhD in Economics***Dniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture*

The modern administrative-territorial system dissatisfies the necessities of society. Functioning of organs of territorial management does not provide creation and support

© Кахович О.О., к.н.з держ.упр., Квактун О.О., к.е.н., Мащенко С.О., к.е.н., 2016

of favorable vital environment, necessary for all-round development of man, his self-realization, protection of his rights, grants to the population high-quality and accessible administrative, social and other services on corresponding territories. Reformation of administrative-territorial device is the basic component of administrative-territorial reform. This reform is directed to provide efficiency of control system by territory, to put in order the relations of different levels of public authorities in an order to provide the increase of standard of living of every citizen. Administrative-territorial system is one of factors of providing of territorial integrity of the state, its dynamic, balanced socio-economic development and national safety. The purpose of the article is description of problems range of administrative-territorial system in the modern theories of public and territorial administration. The basic problems of Ukraine's administrative-territorial system were defined in the article. Internal and external reasons of necessity of change of administrative-territorial system are accentuated. It was detected during research the Ukrainian scientists support the necessity of reformation of administrative-territorial system. The analysis of modern theories of administrative-territorial system's forms is conducted in the article. On the basis of analysis the three-level, two-level models of administrative-territorial system, and also model of base level were identified.

Keywords: territorial system, administrative-territorial unit, administrative-territorial system, reforming, local public administration

Актуальність проблеми. Сучасна адміністративно-територіальна система не задовольняє потреб суспільства. Функціонування органів територіального управління не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях. Реформування адміністративно-територіального устрою є основною складовою адміністративно-територіальної реформи, яка спрямована забезпечити ефективність системи управління територіями, упорядкувати взаємовідносини органів влади різних рівнів для забезпечення підвищення рівня життя кожного громадянина.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням питань адміністративно-територіального устрою присвячували праці значна кількість науковців, зокрема О.В. Батанов, Ю.І. Ганущак, П.В. Жук, В.С. Куйбіда, І. Й. Магновський, М. П. Орзіх, З.О. Сірик, М.І. Фащевський, Н.В. Фоміцька, Ю.П. Шаров, В.С. Штефан та інші. Результати аналізу наукових праць вітчизняних дослідників свідчать

про підтвердження необхідності реформування адміністративно-територіального устрою України. Однак питання раціональної перебудови адміністративно-територіального устрою та налагодження функціонування органів територіального управління потребують ретельного дослідження.

Метою роботи є характеристика проблематики адміністративно-територіального устрою в сучасних теоріях державного й територіального управління.

Викладення основного матеріалу дослідження. Адміністративно-територіальний устрій держави представляє собою поділ території держави на систему територіальних одиниць різного рівня, відповідно до яких утворюються місцеві органи державної влади і управління. Він є одним із чинників забезпечення територіальної цілісності держави, її динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку та національної безпеки.

Територіальний устрій України визначається Розділом 9 Конституції України. Зокрема у статті 132 зазначено, що територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

В Україні існує трирівневий адміністративно-територіальний устрій: вищий рівень – області, Автономна Республіка Крим, міста Київ і Севастополь, які мають спеціальний статус; середній рівень – райони і міста обласного підпорядкування; нижчий рівень – райони в містах, міста районного підпорядкування, села, селища.

Одним із суттєвих недоліків сучасної адміністративно-територіальної системи України є її надмірна подрібненість. Це не дозволяє за наявного фінансово-економічного, інституційного та кадрового потенціалу:

- забезпечити покращення якості адміністрування на місцях;
- максимально наблизити адміністративні послуги до населення;
- забезпечити економічний розвиток територій.

За розрахунками фахівців, співвідношення між одиницями першого і другого рівнів адміністративно-територіального устрою України

становить 1:20, а з урахуванням міст республіканського і обласного значення – 1:26. Між одиницями другого і третього рівнів – 1:60. З огляду на недостатність фінансової, економічної і адміністративної самостійності середньої та нижньої ланок місцевої влади таке співвідношення є малоефективним [10].

Серед недоліків існуючої системи адміністративно-територіального устрою України виокремлюють наступні:

- концентрація повноважень та ресурсів навколо центральних органів виконавчої влади;
- централізоване адміністративно-територіальне управління, що стримує розвиток самоврядування одиниць адміністративно-територіальної системи України;
- законодавчу неврегульованість правового статусу адміністративно-територіальних одиниць;
- розташування на території міст інших міст, а також сіл, селищ як окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Крім зазначених недоліків системи адміністративно-територіального устрою України деякі дослідники виокремлюють внутрішні і зовнішні причини необхідності зміни адміністративно-територіального устрою України. Серед внутрішніх причин Фоміцька Н.В. виокремлює наступні [1]:

- диспропорції у розвитку адміністративно-територіальних одиниць;
- неоднакова доступність населення у отриманні різного роду послуг;
- нерівномірність фінансування адміністративно-територіальних одиниць;
- складний механізм взаємодії місцевих органів влади;
- недосконалість побудови органів місцевого самоврядування.

Крім внутрішніх існують ще зовнішні причини, до яких належать наступні [1]:

- доведення існування в Україні наукової школи з державного управління та здійснення реформ в державі на науковій основі;
- дотримання положень ратифікованих в Україні європейських нормативно-правових актів;
- підтримання іміджу демократичної;

- держави дотримання основних стандартів адміністративно-територіального устрою держав ЄС.

У Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленій Указом Президента України [2] однією з ключових реформ визначено реформування системи державного управління. Нова модель територіальної влади повинна ґрунтуватися на засадах децентралізації, забезпеченні спроможності місцевого самоврядування, реалізації положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципах субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Низка науковців наголошують на необхідності використання досвіду країн Європи. Зокрема, Штефан В.С. пропонує враховувати досвід європейських держав, які здійснюють управління розвитком територій. Насамперед, на думку науковця, в організації місцевого самоврядування корисним є досвід Франції.

За державним устроєм Франція – унітарна держава складного типу. Має три рівні адміністративно-територіального устрою: регіон, департамент, муніципалітет. До її складу входять 27 регіонів, 101 департамент, майже 37 тис. комун. У Франції застосована централізована муніципальна модель. Округи та кантони є адміністративно-територіальними одиницями проміжного рівня, які представляють центральну владу. Окрім того, держава має упорядковану законодавчу базу регулювання організації та діяльності місцевого самоврядування на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою [3].

У Раді Європи вважають, що адміністративно-територіальну реформу варто проводити шляхом укрупнення. На думку європейських експертів, адміністративно-територіальна реформа може сприяти зміцненню громади, для чого треба визначити площу одиниці, яка відповідатиме її функціям та повноваженням. Існуючі місцеві громади будуть об'єднанні у більші муніципальні утворення, а кількість районів скоротиться. Це надасть можливість муніципалітетам займати більшу площу та виконувати більше функцій, які закріплені за районами. Таким чином, менша кількість укрупнених районів будуть стратегічними одиницями з покладеними на них функціями, які повинні здійснюватися відповідно до стандартів на великій території із великою спроможністю. Це дозволить забезпечити ефективність системи розподілу ресурсів, підпорядкованості та

ефективності послуг, шляхом розподілу функцій між місцевим самоврядуванням та державною адміністрацією.

Вітчизняні науковці підтримують необхідність реформування. І розглядають цю можливість за трирівневим або дворівневим типом моделі адміністративно-територіальної системи держави.

Наприклад, Жук П.В. пропонує закріпити трирівневу модель системи адміністративно-територіальних одиниць, яка повинна мати наступний вигляд [4]. Нижчому рівню самоврядування відповідатимуть адміністративно територіальні одиниці – територіальні громади: сільські (у разі входження тільки сільських поселень), селищні (у разі входження селищних, або селищних і сільських поселень), міські (у разі входження міських, або міських, селищних і сільських поселень) територіальні громади.

Середній рівень адміністративно-територіального поділу становитимуть райони, територія яких складатиметься з територіальних громад, розташованих у їх межах. Міські територіальні громади з чисельністю мешканців понад 150 тис. при цьому можуть поєднувати компетенції адміністративно-територіальних одиниць рівня району і міської територіальної громади.

Вищий рівень адміністративно-територіального поділу відповідатиме областям, Автономній Республіці Крим та Києву, як місту зі спеціальним статусом.

Для оптимізації структури місцевого самоврядування Матвієнко А.С. пропонує сформуванню дворівневу систему адміністративно-територіального устрою [5].

Перший, так званий, базовий рівень територіальної організації держави представляють райони. Їх орієнтовну кількість складає 900 одиниць.

Другий рівень представляють області. Крім того, дослідник пропонує надати містам статусу району (100–800 тис. осіб) та області (понад 800 тис. осіб), що буде закріплено у Конституції та відповідних законах України. Завдяки цьому мегаполіси будуть виведені зі складу області, що дозволить зменшити диспропорції між нинішніми областями щодо кількості населення [5].

Система адміністративно-територіального устрою має служити основою для побудови ефективної публічної влади та для забезпечення гармонійного розвитку суспільства. Деякі дослідники пропонують розглядати її у контексті існуючої системи організації влади та з

урахуванням необхідності досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку регіонів [6].

Магновський Й.І. наголошує на залежності адміністративно-територіального поділу території держави не лише від соціально-економічних факторів, а і від інтересів організації системи влади, акцентуючи увагу на історично зумовлених причинах утворення адміністративно-територіальних одиниць. «Історично адміністративно-територіальний устрій виник як механізм управління територіями держави і населенням, яке на них проживало. І цю функцію він виконує і донині». Дослідник виокремлює необхідні умови реформування адміністративно-територіального устрою, а саме: вирішення питань підвищення ефективності системи управління, покращення діяльності його апарату та скорочення витрат на його утримання [7].

Дехто з вітчизняних науковців, зокрема Ганущак Ю.І., Куйбіда В.С., Фащевський М. І., схиляються до думки про необхідність проведення реформування лише на базовому та субрегіональному рівні. На думку Ганущак Ю.І. [8], реформування адміністративно-територіального устрою повинно ґрунтуватися на моделюванні нових адміністративно-територіальних одиниць за соціально-економічним підходом формування громад. Такий варіант передбачає об'єднання поселень навколо центрів економічної діяльності. При визначенні меж таких громад необхідно забезпечувати, по-перше, неперервність та повноту заповнення простору; по-друге, відсутність анклавів та ексکلавів; по-третє, нерозривність території області як адміністративно-територіальної одиниці; по-четверте, співвимірність площ новоутворених громад; по-п'яте, нерозривність сільських рад, як найстійкіших утворень.

Подальший розвиток системи територіального управління та територіальної організації влади в Україні залежить від формування спроможних територіальних громад. Сам процес їх формування дослідник представляє у триетапній моделі. На першому етапі необхідно визначити потенційні адміністративні центри майбутніх спроможних територіальних громад (це можуть бути міста обласного значення та районні центри). На другому етапі визначається зона доступності населених пунктів до адміністративного центру спроможної територіальної громади (ця зона має складати від 20 км до 25 км по автошляхах з твердим покриттям). На

третьому етапі визначається адміністративний центр з населених пунктів, які розташовані за межами зони доступності [9].

Формування дієздатних громад може відбуватися за трьома варіантами.

В першому варіанті існуючі райони служитимуть адміністративно-територіальними одиницями базового рівня. В цьому випадку залишаються без змін існуюча соціальна мережа, центри надання адміністративних послуг та мережа державних органів. Зміни в місцевих органах публічної влади будуть зведені до перевodu службовців з районної державної адміністрації до органу місцевого самоврядування базового рівня.

Другий варіант передбачає радикальну зміну адміністративно-територіального устрою. В основу даного підходу закладено принцип добровільного об'єднання територіальних громад. В результаті буде створено 1300–1400 територіальних громад, з яких 177 – на базі міст обласного значення. У містах обласного значення мережа закладів та кількість службовців органів місцевого значення не зміниться. В інших територіальних громадах необхідно буде створити нову інфраструктуру соціальної сфери, державних органів та сформувати нові адміністративно-управлінські апарати як органів місцевого самоврядування, так і органів державної влади.

За третім варіантом необхідно провести розукрупнення районів, в яких має проживати не менше 10 тис. осіб, і створити на базі існуючих кількох додаткових одиниць. Нова територіальна громада, створена на основні населеного пункту, що не є районним центром, може утворитися лише за умови наявності на її території всієї необхідної інфраструктури та фінансових ресурсів у її бюджеті для утримання. Перевагою даної моделі є досить швидкі темпи її реалізації оскільки такий підхід потребує внесення змін лише до окремих статей Конституції України, а не перегляду цілих її розділів [5].

В аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень «Модернізація адміністративно-територіального устрою України: політичний вимір» основою модернізації адміністративно-територіального устрою України визначено необхідність створення нового четвертого рівня – регіонально-адміністративного округу [10]. Запропонований рівень об'єднуватиме декілька областей, які мають

спільні господарські, історичні і культурні зв'язки. Регіонально-адміністративний округ буде володіти значною частиною повноважень в питаннях економічного розвитку, збору податків, формування бюджету та реалізації соціальних програм. Для ефективного виконання покладених на округ повноважень необхідно дотримуватися принципу субсидіарності, що зумовить [10]:

- надання широких повноважень регіонально-адміністративним округам, областям і районам в питаннях економічного розвитку та транспортної інфраструктури, формування та реалізації програм соціального розвитку, збору податків;

- необхідність самостійного наповнення місцевих бюджетів, а не через перерозподіл фінансових ресурсів та дотації центральними органами влади;

- зменшення кількості базових територіальних громад шляхом об'єднання існуючих громад, що повинне забезпечити кількісну однорідність населення на найнижчому адміністративно-територіальному рівні.

Проаналізовані сучасні теорії формування адміністративно-територіального устрою можна згуртувати у такі групи:

Перша група (трирівнева модель). Підтримуються прихильниками укрупнення системи адміністративно-територіального устрою держави, які наполягають на збереженні її трирівневої структури.

Друга група (дворівнева модель). Підтримуються прихильниками укрупнення системи адміністративно-територіального устрою держави, які наполягають на формуванні дворівневої структури.

Третя група (модель базового рівня). Прихильники акцентують увагу на необхідності реформування середнього та базового рівня адміністративно-територіального устрою.

Ми схилиємося до думки про те, що раціональна та успішна реалізація адміністративно-територіального реформування України буде залежати від можливості застосувати інтегральний підхід до формування і реалізації державної політики у правовій та організаційній сферах. При реформуванні адміністративно-територіального устрою України та її регіонів потрібно застосувати науковий підхід, щоб враховувати та нейтралізувати чинники, які спричиняють неприйняття минулого досвіду реформування. Щоб попередити прорахунки в процесі

реформування, застосування механізму упорядкування адміністративно-територіального устрою має проходити з врахуванням історичних засад його побудови, а не лише опираючись на зарубіжний досвід [11].

Орзіх М.П. зауважує, що для удосконалення адміністративно-територіальної системи на науково-системних принципах необхідно застосувати структуровану модель адміністративно-територіального устрою [12].

Запропонована модель передбачає наявність основних адміністративно-територіальних одиниць (ОАТО), до яких належать регіони та територіальні округи; факультативні адміністративно-територіальні одиниці (ФАТО), які включають екологічні зони, прикордонні зони, зони територіальної оборони та режимні територіальні одиниці; основні самоврядні адміністративно-територіальні одиниці (САТО), до складу яких входять міста з районним розподілом самоврядних територій, міста з районним розподілом територій, міста без районного розподілу, селища, райони та сіла; факультативні самоврядні адміністративно-територіальні одиниці, до яких належать області, міста-курорти, гірські населені пункти, селища, зони зі спеціальним економічним режимом.

Запровадження в практику державного управління розвитком регіонів України стандарту NUTS забезпечить одразу декілька переваг для планування та реалізації можливих напрямків переформатування територіального устрою. Саме стандарт NUTS, наголошує дослідник, дасть змогу довести хибність багатьох тверджень щодо необхідності федералізації України і разом з тим дозволить сформувати ефективну модель регіональної організації влади [13].

Висновки. Удосконалення системи адміністративно-територіального устрою є завданням комплексного управлінського механізму, який повинен містити усі структурні елементи загального механізму державного управління, які спроможні впливати на територіальний аспект управлінської діяльності [14].

В юридичному сенсі територіальний устрій – це не тільки внутрішня організація держави з поділом її території на складові частини, а її матеріальна основа та просторові межі публічної влади. Це системне явище, яке не витримує розпорошення. Механізм упорядкування адміністративно-територіального устрою має

ґрунтуватися не лише на зарубіжному досвіді, а і з урахуванням минулого досвіду реформування. Забезпечення реалізації цілей реформування територіального устрою неможливо досягти без публічного адміністрування. Питання територіального устрою України, зокрема визначення змісту цього поняття, правового статусу і видів адміністративно-територіальних одиниць, повноваження органів щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою України, є питаннями загальнодержавного значення і врегульовуються лише законом. [15]. Реалізація подальших кроків щодо реформування адміністративно-територіальної системи потребує розроблення і прийняття відповідних нормативних актів. Насамперед, необхідно прийняти Закон «Про адміністративно-територіальний устрій», який визначатиме основні засади державної політики в цій сфері, затвердить конструкцію адміністративно-територіального устрою, визначатиме особливості визначення меж населених пунктів, процедури внесення змін до системи адміністративно-територіального устрою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фоміцька Н. В. Причини для зміни адміністративно-територіального устрою України / Н. В. Фоміцька. // Державне будівництво. - 2011. - № 1.
2. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» від 12 січня 2015 р. №5/2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
3. Штефан В. С. Досвід зарубіжних країн – членів Європейського Союзу в реформуванні адміністративно-територіального устрою / В. С. Штефан // Проблеми законності. - 2014. - Вип. 125. - С. 184-192.
4. Жук П. В. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні. / П. В. Жук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2015. - Вип. 1. - С. 20-25.
5. Матвієнко А.С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна : монографія / А.С. Матвієнко. — К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. — 376 с
6. Тур О. В. Теоретичні аспекти визначення складових адміністративно-територіального устрою України / О. В. Тур // Моделювання регіональної економіки. - 2014. - № 1. - С. 150-156.

7. Магновський І. Й. Удосконалення адміністративно-територіального устрою України як один із основних складових забезпечення прав і свобод людини та громадянина. / І. Й. Магновський // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. - 2008. - Вип. 20. - С. 58-66.
8. Моделювання адміністративно-територіальних одиниць як етап підготовки реформи адміністративно-територіального устрою. / Ю. Ганущак // Ефективність державного управління. Збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 38. - с. 316- 324
9. Власюк О. С. Стан і проблеми реформування адміністративно-територіального устрою України. / О. С. Власюк // Регіональна економіка. - 2015. - № 3. - С. 16-23.
10. «Модернізація адміністративно-територіального устрою України: політичний вимір» : аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/979/>.
11. Зелінська Н. Аспекти комплексного взаємовпливу складових механізму державного управління упорядкуванням адміністративно-територіального устрою України на регіональному рівні. / Н. Зелінська // Актуальні проблеми державного управління. - 2016. - Вип. 1. - С. 46-50.
12. Орзіх М. П. Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України./ М.П. Орзіх // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – Випуск 26.– с. 18-24.
13. Сірик З. О. Європейський досвід реформування адміністративно-територіального устрою. / З. О. Сірик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2015. - Вип. 3. - С. 49-54.
14. Верещук І. Демократичний механізм удосконалення системи адміністративно-територіального устрою в Україні. / І. Верещук // Публічне управління: теорія та практика. - 2014. - Вип. 3. - С. 51-57.
15. Конституційний Суд: Рішення від 13.07.2001 № 11-рп/2001 // Офіційний вісник України від 03.08.2001 2001 р., № 29, стор. 162, стаття 1327, код акту 19478/2001.

УДК 332.14

**ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В
СУЧАСНИХ ТЕОРІЯХ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ****Мащенко С.О., к.е.н.****Гончарова К.В., к.е.н.****Дугінець Г.В., к.е.н.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

У статті проаналізовані основні підходи до визначення поняття регіонального менеджменту. Виявлено, що більшість науковців розглядають поняття регіонального менеджменту як науку, що базується на економічних законах та знаходить реалізацію через методичні прийоми з метою їх впливу на господарську діяльність регіону. Однак, через трансформаційні зміни сучасного стану економіки регіонів, авторами сформоване авторське визначення регіонального менеджменту. Виокремлені основні завдання та об'єкти регіонального менеджменту. Проаналізовані сучасні моделі регіонального розвитку, та виявлено, що для нашої держави найбільш вдалою є ліберальна модель регіонального розвитку, яка передбачає взаємодію регіональних та державних органів влади та спрямована на створення умов для розвитку самостійності регіонів. Досліджені основні напрямки розвитку регіонального менеджменту в сучасних умовах розвитку економіки. Зроблений висновок, що з переходом господарства регіону на ринкові відносини повинна змінюється й функціональна структура механізму регіонального управління.

Ключові слова: регіон, регіональна економіка, регіональний менеджмент.

UDC 332.14

**TRANSFORMATIONS OF REGIONAL MANAGEMENT IN MODERN
THEORIES OF REGIONAL ECONOMY****Mashenko S.O., PhD in Economics****Goncharova K.V., PhD in Economics****Duginets G.V., PhD in Economics***Prydniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture*

This paper analyzes the basic going to the ground the concept of regional management. It is discovered that most scientists the concepts of regional management are examined as science which is based on economic laws and finds realization through methodical receptions, with the purpose of their influence to economic activity of the region. However, through the transformation changes of the modern state of economy of regions, authors are form author determination of regional management. It is distinguished the basic tasks and objects of regional management. It is analyzed the modern models of regional development and it is discovered that for our state most

© Мащенко С.О., к.е.н., Гончарова К.В., к.е.н., Дугінець Г.В., к.е.н., 2016

successful is a liberal model of regional development, which foresees co-operation of regional and state organs of power and directed on conditioning for development of independence of the regions. It is discovered that basic directions of development of regional management in the modern terms of development of economy. It is concluded that with passing of economy of region to the market relations must the functional structure of mechanism of regional management changes.

Keywords: region, regional economy, regional management.

Актуальність проблеми. На сьогодні одним з найбільш актуальних питань, яке постає перед державними та регіональними органами влади є питання управління регіональним розвитком. Впровадження децентралізації та перехід до регіонального управління потребує комплексного вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем розвитку регіону. На сьогодні процес регіонального менеджменту потребує суттєвого удосконалення та реформування. Держава разом з регіональними органами влади повинні чітко визначити та сформулювати цілі та задачі економічного розвитку, розробити та впровадити нові законодавчі акти та програми, які б були дієвими для виконання усіма суб'єктами господарювання. Цього можливо досягти за рахунок впровадження нових або вдосконалення існуючих підходів до регіонального менеджменту.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемами територіально-економічного устрою держави були досліджені М.В. Ломоносовим, А.Н. Ридищевим, К.І. Арсеньєвим та іншими. А.Вебер, А. Льюїс, А. Маршал, Й.Г. Тюнен присвятили свої праці регіональним проблемам розвитку та питанню управління територіями. Проблемам соціально - економічного розвитку приділяли увагу вітчизняні вчені, а саме О.І. Амоша, М.П. Бутка, В.М. Гейць, М.Г. Чумаченко та інші.

Однак, незважаючи на значні доробки закордонних та вітчизняних вчених питання регіонального менеджменту потребує подальших досліджень. Через трансформаційні зміни, які відбуваються у вітчизняній економіці, а саме децентралізація зумовлюють необхідність вдосконалення методологічних та практичних аспектів регіонального менеджменту.

Мета роботи. Проаналізувати поняття регіонального менеджменту, його трансформаційні зміни в сучасних теоріях регіональної економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Задля розкриття мети роботи розглянемо сутність поняття регіонального менеджменту. На думку В. Попова регіональний менеджмент як один з видів спеціального менеджменту являє собою сукупність принципів, методів, форм та засобів впливу на господарську діяльність регіону [1, с. 1]. На нашу думку, так визначення автора є доволі доречним але потребує доповнення.

Інше визначення регіонального менеджменту наводить Н.М. Поколодна. Так, на думку вченої регіональний менеджмент – це галузь економічної науки, що займається вивченням економічних і соціальних факторів, явищ, які обумовлюють функціонування господарства регіонів, а також розробку форм методів керування цим процесом [2]. На нашу думку, визначення автора не є повним, регіональний менеджмент слід розглядати спираючись на вивчення й екологічних факторів та явищ.

Дослідник Гриньова В.М. визначає регіональний менеджмент як науку, що вивчає складові системи управління розвитком території, взаємозв'язок між ними при врахуванні дії об'єктивних економічних законів [3]. З визначенням автора слід погодитись частково, на нашу думку, розглядати регіональний менеджмент слід не тільки з урахуванням економічних законів, а і факторів впливу на розміщення продуктивних сил.

Науковці З.В. Гончарова та А.І. Гаврилов вважають, що регіональний менеджмент є одним з видів спеціального менеджменту та представляє собою сукупність принципів, методів, форм і засобів впливу на господарську діяльність регіону [4], [5]. Дане тлумачення науковців є доречним та яке розкриває сутність поняття регіонального менеджменту.

Отже, можна зробити висновок, що більшість науковців розглядають поняття регіонального менеджменту як науку, що базується на економічних законах та знаходить реалізацію через методичні прийоми з метою їх впливу на господарську діяльність регіону.

На нашу думку, регіональний менеджмент - це економічна категорія, яку слід розглядати як комплекс методів та процедур, що реалізуються з урахуванням соціо-еколого-економічних умов розвитку регіону та спрямована на вирішення економічних, соціальних, екологічних проблем окремого регіону.

Спираючись на визначення категорії регіонального менеджменту до його основних завдань слід віднести:

- забезпечення високого рівня та якості життя населення регіону;
- формування економічної, соціальної, екологічної політики регіону;
- прогнозування регіонального розвитку окремого регіону з урахуванням соціо-еколого-економічних умов його розвитку;
- формування економічних механізмів стимулювання інвестиційної привабливості регіону;
- забезпечення екологічної безпеки в регіоні та охорону навколишнього середовища;
- формування науково-технічної та інформаційної бази.

Проаналізувавши сутність та виокремивши завдання регіонального менеджменту, слід приділити увагу об'єктам регіонального менеджменту, які класифікуються за такими ознаками, а саме:

- приналежність об'єкту до тієї або іншої форми власності;
- характер продукції (послуг), вироблених суб'єктом господарювання;
- характер і ступінь дії суб'єкта господарювання на економічні, соціальні, екологічні і інші процеси в регіоні;
- покращення умов життєдіяльності населення, задоволення потреб людей поза сферою виробництва [4].

Таким чином, слід зазначити, що до об'єктів регіонального менеджменту можна віднести всі господарські одиниці регіону, однак безпосередніми об'єктами регіонального менеджменту є підприємства і організації. Ефективність регіонального менеджменту залежить від визначення дієвих принципів, які мають бути сталими, а змінюватись повинні лише методи й інструменти залежно від поставлених цілей, а також від зовнішніх і внутрішніх умов розвитку регіону.

Для подальшого дослідження нами був проаналізований іноземний досвід формування механізму управління регіональним розвитком в економічно розвинених країнах, за яким можливо виокремити декілька типів моделей управлінської стратегії. Так, вченою Е.А. Гроздевою була проведена класифікація сучасних моделей регіонального розвитку [6] (табл.1).

Таблиця 1 – Сучасні моделі регіонального розвитку [6]

Назва моделі	Характеристика моделі
Адміністративно-бюрократична	Органи регіонального управління підпорядковані органам державного управління в проведенні державної регіональної політики. Вирішення регіональних проблем виконується на основі реалізації державних галузевих програм
Ліберальна	Передбачається широкий набір організаційних форм взаємодії органів управління різних рівнів з регіонами, в тому числі шляхом створення умов для розвитку самостійності
Органічна	Рівноправність взаємодії органів управління державного і регіонального рівнів в вирішенні проблем як регіонального, так і загальнодержавного розвитку економіки. Для цієї моделі характерно повне охоплення економічного простору в межах окремих держав та міждержавних утворень

Вживання тієї або іншої моделі регіонального менеджменту передусім обумовлене особливостями еволюційного розвитку держави та її регіонів, відмінностями політичного устрою самої держави, природно-кліматичних умов, місцерозташування та етнічного складу населення. На нашу думку, в сучасних умовах розвитку нашої держави найбільш вдалою є ліберальна модель регіонального розвитку, адже саме вона передбачає взаємодію регіональних та державних органів влади та спрямована на створення умов для розвитку самостійності регіонів. В період запровадження децентралізації застосування саме цієї моделі буде найбільш функціональним.

Що стосується трансформаційних змін регіонального менеджменту, то слід зазначити що з переходом від планово-директивної системи управління господарством регіону, яка функціонувала в період входження нашої держави до РСРС перехід до регіонального менеджменту повинен полягати в таких змінах:

- спрямування розвитку регіону на вирішення соціальних проблем, на відтворення умов, що забезпечують високу якість життя населення регіону;

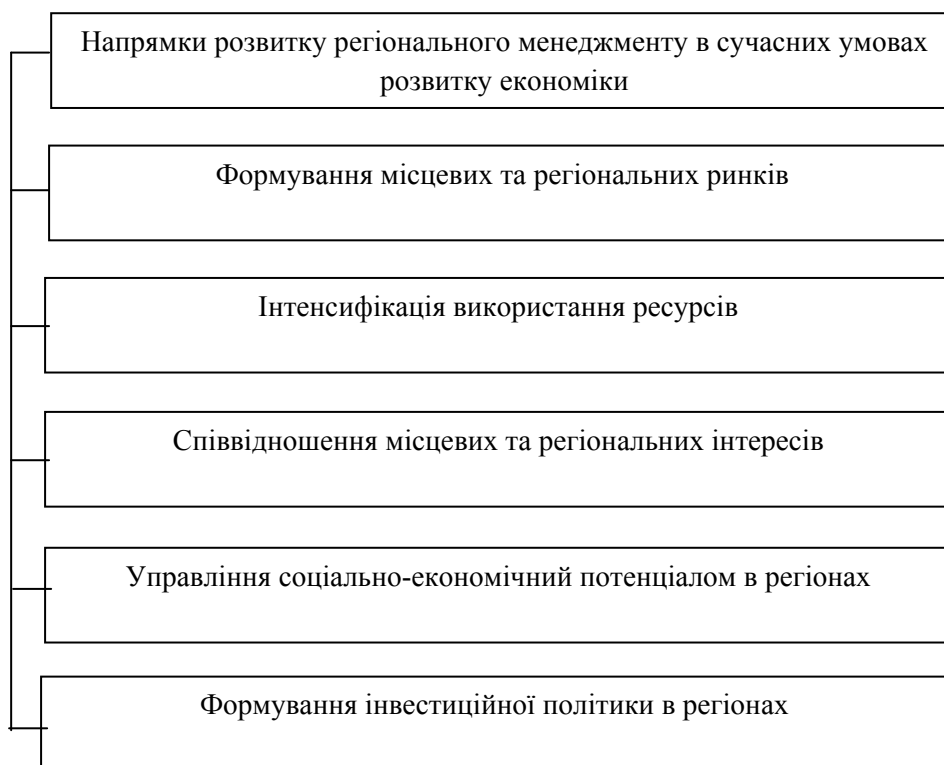
- формування організаційно-економічних умов для реалізації всіма господарюючими суб'єктами регіону принципів економічної свободи і господарської самостійності;

- спрямування політики регіону на організація виробництва тих видів продукції, які мають попит на міжрегіональному і зарубіжному ринках і, які в подальшому можуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності регіону;

- створення нових інформаційних баз з моніторингу для забезпечення системного аналізу і контролю соціальної, економічної та екологічної ситуації в регіоні;

- координація та оцінка кінцевого результату регіонального менеджменту в залежності від соціо-еколого-економічного розвитку регіону.

Слід зазначити, що наукові основи регіонального менеджменту в нашій країні знаходяться у стадії формування. Зарубіжний досвід можливо розглядати в контексті формування регіонального менеджменту на території України. При впровадженні регіонального менеджменту на сучасному етапі розвитку економіки слід звернути увагу на напрямки його розвитку. Так сучасний регіональний менеджмент повинен бути спрямований на ефективне управління соціально-економічний потенціалом в регіонах, підвищення ефективності використання місцевих ресурсів, співвідношення місцевих та регіональних інтересів, формування місцевих та регіональних ринків та їх інфраструктури та формування інвестиційної політики в регіоні (рис. 1).

*Рис. 1 Напрямки розвитку регіонального менеджменту в сучасних умовах розвитку економіки
Складено авторами за [7]*

Регіональний менеджмент функціонує відповідно до законів розвитку ринкової системи господарювання, і його механізм повинен забезпечувати гнучке регулювання соціально-економічних процесів в

регіоні в ринкових умовах, що змінюються [8, с.41]. В процесі переходу від планово-централізованої до ринкової системи регулювання господарства регіону руйнуються вертикальні зв'язки, однак формуються горизонтальні, міжрегіональні зв'язки. З переходом господарства регіону на ринкові відносини змінюється функціональна структура механізму регіонального управління, що веде до деформації і скорочення його організаційної і ієрархічної структур. Різко зростає роль опосередкованих методів взаємодії суб'єктів і об'єктів регіонального і національного управління, ускладнюються їх господарські зв'язки, відношення з приводу використання власності і так далі.

Висновки. В роботі розглянуто сутність поняття регіонального менеджменту з позиції різних наукових підходів. Визначено, що більшість науковців розглядають поняття регіонального менеджменту як науку, що базується на економічних законах та знаходить реалізацію через методичні прийоми з метою їх впливу на господарську діяльність регіону. Для більш чіткого розуміння надане авторське визначення регіонального менеджменту. Спираючись на надане визначення авторами наводяться основні завдання та об'єкти регіонального менеджменту. Проаналізовані декілька типів моделей управлінської стратегії та вирішено, що для українських реалій найбільш дієвою є ліберальна модель управлінської стратегії. Також вченими зазначені основні напрямки розвитку регіонального менеджменту в сучасних умовах розвитку економіки. Зроблений висновок, що з переходом господарства регіону на ринкові відносини повинна змінюється й функціональна структура механізму регіонального управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Попов В. Социология управления [Электронный ресурс] / В. Попов. – Режим доступу: <http://www.inventech.ru/lib/sociolog/sociolog 0032/>.
2. Покологна М.М. Регіональний менеджмент у туризмі // Коммунальное хозяйство городов. – 2006. – С. 400-405.
3. Гриньова В.М., Новікова М.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Харківський держ. економічний ун-т. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2004. – 753с.
4. Гаврилов А.И. Региональная экономика и управление: Учеб. пособие.– М.: Юнити, 2002.– 239 с.

5. Гончарова З.В. Методи регіонального менеджменту в управлінні житлово-комунальним господарством // Коммунальное хозяйство городов. – 2008. – С. 84-89.
6. Гроздева Е.А. Современные концепции регионального менеджмента [Электронный ресурс] / Е.А. Гроздева – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-kontseptsii-regionalnogo-menedzhmenta>
7. Туленков М. Концептуалізація понять менеджмент і «управління» в сучасному науковому дискурсі [Текст] / М. Туленков // Політичний менеджмент. – 2009. – № 3. – С. 101 – 111.
8. Сторонянська І. Регіональний розвиток України: проблеми інтеграції та конвергенції [Текст]: монографія / І. Сторонянська. – Л.: ІРД НАН України, 2010. – 324 с.

УДК 334.012.74+332.14

**ПРОБЛЕМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ
ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС****Орловська Ю.В., д.е.н.****Квактун О.О., к.е.н.****Кахович О.А., к.н.з держ.упр.****Варламова О.А.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

У статті розглянуто основні проблеми децентралізації та регіоналізації економічної діяльності України в контексті інтеграції до ЄС. Проаналізовано досвід європейських країн щодо формування регіональної моделі. Визначено, що регіоналізація та децентралізація соціально-економічних процесів є об'єктивною передумовою становлення нової моделі господарювання, покликаної збалансувати соціально-економічні інтереси у просторі і часі будь-якої країни. Виокремлено принцип субсидіарності, який розглядається як передумова такого політичного устрою, що базується на функціональній свободі управління: держава, згідно з цим принципом, гарантує своїм громадянам свободу і незалежність, місцеве й регіональне самоврядування. Захист свободи через реалізацію принципу субсидіарності належить до провідних цінностей європейського політичного устрою. Проаналізувавши досвід європейських країн щодо реалізації державної регіональної політики, зазначено про необхідність створення в Україні гнучкої та стійкої системи врегулювання локальних та загальних інтересів.

Ключові слова: децентралізація, регіоналізація, глобалізація, ЄС, принцип субсидіарності, територіальні громади.

UDC 334.012.74+332.14

**THE PROBLEMS OF DECENTRALIZATION AND
REGIONALIZATION OF ECONOMIC ACTIVITIES IN UKRAINE IN
THE CONTEXT OF EU INTEGRATION****Orlovska Y.V., Doctor of Econom.Sc.****Kvaktun O., PhD in Economics****Kahovich O., PhD in Publ.Admin. Sc.****Varlamova O.A.***Prydniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture*

In the article the main problems of decentralization and regionalization of economic activities in Ukraine in the context of EU integration have been analysed. The

© Орловська Ю.В., д.е.н., Квактун О.О., к.е.н., Кахович О.А., к.н.з держ.упр.,
Варламова О.А., 2016

experience of European countries in forming a regional model has been reviewed. There has been determined that regionalization and decentralization of socio-economic processes is an objective prerequisite for the development of new business models, designed to balance economic and social interests in space and time in any country. the principle of subsidiarity has been highlighted and seen as a prerequisite of such a political system based on the freedom of control: the state, according to this principle, guarantees its citizens freedom and independence, local and regional government. Protection of freedom through the implementation of the principle of subsidiarity is one of the leading values of the European political system. After analyzing the experience of European countries in implementation of the state regional policy, there has been noted the necessity of creation in Ukraine of a flexible and sustainable system for the settlement of local and general interest.

Keywords: decentralization, regionalization, globalization, EU, the principle of subsidiarity, territorial communities.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. Насьогодні процеси регіоналізації та децентралізації країн світу є основами демократичної побудови держави і громадянського суспільства. Справжня демократія може бути реалізована в державі лише тоді, коли місцева та регіональна сфери діяльності ґрунтуються на демократичних засадах. Поширення демократичної відповідальності на місцевий та регіональний рівні є ознакою громадянського суспільства. Сучасні виклики глобалізації – принципи субсидіарності та децентралізації – належать до базових цінностей європейських держав. Адже європейські держави, які були централізованими, саме під впливом глобальних викликів провели регіоналізацію та децентралізацію своїх державних структур. Україна як посткомуністична держава шукає нову організацію політико-владного механізму, орієнтовану на принцип субсидіарності. Відповідно до нього на регіональний і місцевий рівень мають бути передані важливі проблеми політичного та державного управління. Тому, на наш погляд, дана проблематика є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх наукових досліджень з досліджуваної проблеми та визначення питань, що не вирішені. Актуальні питання забезпечення процесу децентралізації та регіоналізації в Україні та ЄС стали предметом розгляду багатьох відомих дослідників, серед яких варто відзначити наукові дослідження провідних вчених України: С.О. Білої, М.І.Долішнього,

З.С.Варналія, Д.Г.Лук'яненко, А.І.Мокія, В.Є. Новицького, С.М.Писаренко, О. І. Рогача та інших. Разом з тим, проблема належного обґрунтування та втілення окремих принципів децентралізації та регіоналізації економічної діяльності в Україні в контексті інтеграції до ЄС недостатньо розглянута в сучасній науковій літературі.

Тому **метою статті** є аналіз проблем децентралізації та регіоналізації економічної діяльності в Україні, враховуючи інтеграцію до ЄС.

Викладення основного матеріалу дослідження з науковим авторським обґрунтуванням отриманих результатів. Структурно складний соціально-економічний розкол у територіальному просторі України обумовив нелінійний характер регіональної соціально-економічної політики, що здійснює суперечливий вплив на розвиток їх виробничого, ресурсного та людського потенціалу. Головною причиною цього є відсутність в країні цілісної дієвої системи реалізації державної регіональної політики та несформованість ефективного механізму взаємодії центру з регіонами та міжрегіональних зв'язків.

Існуюча ситуація з одного боку йде в розрізі із реальним процесами, які відбуваються в багатьох європейських країнах пов'язаних із розширенням прав територіальних громад, їх самоорганізації та самоуправління місцевим розвитком, а з другого боку – зумовлює об'єктивну необхідність передачі основних повноважень у сфері регіонального і місцевого розвитку органам місцевого самоврядування. Отже, на сьогодні потрібно здійснювати пошук якісно нової моделі взаємодії та перерозподілу владних повноважень на користь органів місцевого самоврядування, невід'ємним компонентом якої є децентралізація функцій на принципах субсидіарності у системі розподілу повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, що представляють адміністративно-територіальні одиниці різного рівня.

Серед основних причин недієздатності місцевого самоврядування в Україні є [1]: слабкість фінансової бази; хронічний брак ресурсів для вирішення повсякденних питань місцевого, регіонального розвитку; домінування принципу «ручного управління»; суб'єктивізм, що особливо проявлявся в процесі прийняття державно-управлінських рішень на рівні громад тощо. Внаслідок хронічної нестачі фінансових та матеріальних ресурсів, розвиток місцевого самоврядування в Україні фактично

зупинився на рівні територіальних громад, які теж створюються неефективно. При цьому дуже важливо зрозуміти, що регіоналізація та децентралізація соціально-економічних процесів – це об'єктивна передумова становлення нової моделі господарювання, покликаної збалансувати соціально-економічні інтереси у просторі і часі.

Зарубіжний досвід показує, що практичне застосування децентралізації зумовило появу явищ і процесів регіоналізаційного характеру в європейських країнах (тобто регіоналізації), що, своєю чергою, вплинуло на трансформацію усталених у цих країнах форм державного устрою. Тому в багатьох країнах світу так історично склалося, що протягом ХІХ–ХХ століть утвердилися нові форми державного устрою, які не лише є основою муніципальної (або місцевої) та регіональної автономії, а й забезпечують їхнє ефективне функціонування. Як наголошують науковці [2, 3], провідними принципами європейської політики виступають деконцентрація, децентралізація та регіоналізація, а «місцева та регіональна автономія стали принципами європейського конституційного права, тобто такого конституційного права, яке є спільним для всіх країн Європи». Пояснюється це щонайменше двома обставинами [2].

По-перше, саме завдяки своїм звичним та прозорим сферам життєдіяльності муніципальна (місцева) та регіональна автономії уможливають розв'язання суспільних проблем із максимальним наближенням до інтересів громадян.

По-друге, муніципальні (місцеві) та регіональні особливості, а також знання громадянами та громадськими об'єднаннями проблем місцевого й регіонального характеру можуть розглядатися та вирішуватися безпосередньо лише на муніципальному (місцевому) та регіональному рівнях, що й дає змогу для реалізації орієнтованої на потреби людей муніципальної та регіональної політики.

Регіональна політика стає все більше важливою для урядів європейських держав. Цей висновок можна зробити на основі аналізу статистичних даних про динаміку витрачених ЄС коштів на регіональну політику. Уже зараз обсяг коштів, що направляються на регіональний розвиток, за розрахункам експертів ЄС, становить 10–15% від бюджету окремих держав [3]. В останні роки видатки на нього поряд з видатками

на проведення загальної сільськогосподарської політики стали найбільшою статтею видатків, потіснивши всі інші.

Кожна країна-член ЄС здійснила свою концепцію регіоналізації і децентралізації. Велику роль при цьому відіграють історичні традиції розвитку інституту регіонального управління. Значення принципу субсидіарності розглядається як передумова такого політичного устрою, що базується на функціональній свободі управління: держава, згідно з цим принципом, гарантує своїм громадянам свободу і незалежність, місцеве й регіональне самоврядування. Захист свободи через реалізацію принципу субсидіарності належить до провідних цінностей європейського політичного устрою. Принцип субсидіарності в інституціональному контексті спирається на просту концепцію: повноваження, які мають держава або група держав із метою загальних інтересів, – це тільки ті повноваження, які індивіди, сім'я, компанії та місцеві або регіональні влади не можуть реалізувати окремо [4].

У контексті ЄС субсидіарність означає, що функції, передані Союзу, – це такі функції, що країни-члени ЄС на різних рівнях прийняття рішень не можуть виконувати задовільно. Будь-яке передавання повноважень має відбуватися з належним ставленням до національної ідентичності та повноважень регіонів. Реалізація принципу субсидіарності в системі європейського адміністративного простору є динамічною концепцією, що дає змогу застосовувати розширені повноваження ЄС там, де цього потребують обставини, і, навпаки, бути обмеженими в тому випадку, якщо розширення вже не виправдане.

Такі процеси децентралізації влади й управління, зміцнення регіональної ідентичності стимулюють регіони країн Центральної та Східної Європи до самостійного виходу на зовнішню арену. Формується відповідне коло проблем, що регіони вирішують безпосередньо між собою. Це питання культурного співробітництва, обміну управлінським досвідом, питання зовнішньої торгівлі товарами і послугами, виробленими в цих регіонах, а також пошук інвестицій для регіональних проєктів. Слід особливу увагу також звернути на важливий феномен політичного життя цих країн – відповідність напрямів внутрішньої політики, у тому числі й організації управління, на рівні адміністративно-територіальних одиниць, стандартам ЄС.

Таким чином, йдеться про формування певної єдиної моделі організації управління на рівні самоврядних структур, яким має відповідати кожна країна, що проголосила вступ до ЄС метою державотворення. Так само важливим чинником для розвитку регіоналізму в країнах Центральної та Східної Європи видається інституціональне оформлення регіональної самостійності, а також впровадження на регіональний рівень різноманітних за формою та змістом концепцій самоврядування [5].

Слід визначити такі основні напрями дослідження процесу розвитку системоутворюючих принципів організації діяльності органів місцевого самоврядування під впливом глобалізації та регіоналізації, які можуть бути корисними й для України: системні характеристики взаємовпливу державно-управлінських структур на розвиток органів влади на рівні самоврядних структур; інституціональна організація влади на центральному, регіональному та місцевому рівнях і регіоналізація владних відносин через імператив регіональної політики в загальній схемі державної політики національної держави; характеристика впливу механізмів формування центральної влади на процес розвитку місцевого самоврядування; організація та розвиток служби в органах місцевого самоврядування (інституціоналізація політичних посад в управлінні, політична визначеність та нейтральність посадових осіб місцевого самоврядування; аналіз стану взаємовідносин центральних і регіональних структур управління.

Особливо цікавим для України може бути досвід країн – нових членів ЄС, накопичений за той період, коли вони будували правову, інституційну та імплементаційну базу для регіонального розвитку. Аналізуючи практику управління та реалізації регіонального розвитку у ЄС, ми повинні враховувати таке. Більшість старих членів ЄС мають довгу історію політичної та фіскальної децентралізації.

Отже, їхні інституційні та людські ресурси для управління політикою та фінансові засоби для реалізації політики на місцевому рівні значно потужніші. Існують системи планування національного рівня з чітко скоординованими структурними/галузевими операційними планами. Можливості врядування, управління та реалізації політики регіонального розвитку дуже розвинені. Існує добре розвинена банківська система, поєднана з чіткими правами власності на

землю/майно (кадастром), що означає, що позикові кошти отримати легше. Є також потужні агентства регіонального розвитку, агенції, які надають послуги для бізнесу, та досвідчені спеціалісти з регіонального розвитку, спостерігачі та «надавачі ділових послуг» [6].

Це означає, що на місцевому рівні є досвідчені суб'єкти, котрі можуть виконувати вищезгадану політику. Фінансові інструменти на підтримку регіональної політики чітко визначені, дієві та добре забезпечені ресурсами. Це зокрема урядова макроекономічна політика і мікроекономічні стимули; структурні фонди ЄС та ініціативи Європейської комісії із забезпечення спільного фінансування; Європейський інвестиційний банк та його різноманітні інструменти, що забезпечують надання позикових коштів, підтримку акціонерного капіталу, гарантії тощо.

Хоча Україні потрібно пам'ятати, що нові держави-члени також перебувають на етапі соціально-економічного переходу, не всі вони почали з тієї позиції, що Україна, якщо вести мову про умови урбанізації, структуру економіки та обсяг державних доходів. Ці країни (зокрема Польща, Угорщина та Чехія) мали безпосередні кордони з ЄС ще з 1970-х років і отримали значний обсяг прямих іноземних інвестицій та коштів на транскордонне співробітництво. Крім того, нові держави-члени та країни-кандидати користувалися дуже значними фінансовими ресурсами (понад 1 млрд євро на рік) у рамках програм, які передували структурним фондам тощо [6]. Вони також мали доступ до кредитних коштів ЄБРР, Світового банку та двосторонніх донорів, спрямованих на підтримання великомасштабних проектів розвитку інфраструктури. Отже, масштаб розроблення політики регіонального розвитку та очікування, які надаються їй в Україні, повинні бути набагато більш інтровертивними (або інтроспективними), ніж політика та заходи, запроваджені новими державами-членами ЄС або країнами-кандидатами на вступ до ЄС.

Регіональна політика всіх нових держав-членів ЄС ґрунтується на традиційних підходах до регіонального розвитку, спрямованих на менш розвинені периферійні регіони і на регіони, що переживають сильне падіння промислового виробництва. Політика регіонального розвитку такого типу будується на понятті «соціальної справедливості».

Визначенню причин проблем розвитку і причин постійного падіння соціально-економічного статусу цих регіонів приділяється недостатньо уваги. Більшість цих країн вирішили побудувати систему фінансового стимулювання відстаючих регіонів і територій, котра, як виявилось згодом, не змогла забезпечити сталість і ефективне використання залучених коштів. Це характерно й для Європейського Союзу – варто подивитися «Звіт про гуртування» ЄС [7], де відкрито заявлено, що політика, спрямована на зменшення регіональних відмінностей, виявилася неефективною. Проте ґрунтуючись на звітах і оцінках, експерти стверджують, що політика регіонального розвитку створює середовище для соціально-економічного зростання регіонів на основі ефективного використання ресурсів, потенціалу і потужностей.

Отже, політика регіонального розвитку має враховувати типологію регіонів і передбачати надання підтримки й допомоги в ефективному поєднанні підходів до регіонального розвитку, пов'язаних із поліцентричним і орієнтованим на полюси зростання/агломерацію аспектом, та зворотну стимуляцію міст на периферії, зокрема забезпечення доступності державних послуг. Це не означає, що слід повністю ігнорувати інтереси менш розвинених територій, а означає пом'якшення тих відмінностей та причин, які можуть назавжди викривити потенціал розвитку депресивних або відсталих регіонів. Й це має бути однією з чітко поставлених цілей регіональної політики та метою національної стратегії регіонального розвитку, яка передбачатиме спеціальні пом'якшуючі механізми й заходи, головним чином щодо розбудови спроможності для ефективного використання ресурсів.

Принципи справедливості та соціального залучення диктують, щоб люди не потрапляли у не вигідне становище через те, що вони народилися в тому чи іншому місці. За принципом субсидіарності на національному рівні виконуються лише ті функції, які не можуть бути з більшою ефективністю та дієвістю виконані на нижчому рівні. На практиці це означає, що планування, складання програм, виконання та управління підтримкою регіонального розвитку починається на регіональному й місцевому рівнях, причому шляхом координування, досягнення консенсусу та процесу розстановки пріоритетів, результатом чого є багаторічний програмний документ національного рівня. Є ще один вимір цього принципу: переконання в тому, що повноваження на

прийняття рішень повинні делегуватися на найбільш відповідний рівень, означає, що громади мають право брати на себе відповідальність за власне соціально-економічне майбутнє. З такої точки зору цей принцип поєднується з принципом розширення прав і можливостей, згідно з яким делегування повноважень/децентралізація/пряма демократія розширюють права і можливості місцевих громад.

У плануванні, управлінні, виконанні, моніторингу та оцінці заходів на підтримку регіонального розвитку національні органи влади виконуватимуть лише ті дії, які не можуть бути ефективніше та дієвіше виконані на нижчому рівні. Всі заходи, програми та підпрограми на підтримку регіональної політики розробляються та виконуються відповідно до документів із планування, які розробляються на національному рівні або на рівні відповідного регіону й містять чітко визначені цілі, пріоритети та інструменти; координуються на національному рівні та рівні відповідного регіону, а також між національним рівнем та рівнем відповідного регіону [8].

Регіональна політика є багаторівневою і здійснюється органами влади центру, регіонів та органами місцевого самоврядування. Раніше основну роль у розробці й реалізації регіональної політики відігравали центральні органи виконавчої влади, нині все активнішу участь у процесах регіонального розвитку беруть органи місцевого та регіонального самоврядування, а також наднаціональні органи управління, які представляють Структурні фонди Європейського Союзу. Роль центрального уряду, що залишається головним елементом в інституційній інфраструктурі регіональної політики, все більше зводиться до розробки концептуальних засад і необхідної нормативно-правової бази. Водночас у реалізації регіональної політики зростає роль регіонального і місцевого самоврядування, приватних структур, громадських організацій, які відстоюють інтереси громад і регіонів, а також професійних структур (зокрема агентств регіонального розвитку), покликаних сприяти регіональним ініціативам, і які мають бути поза впливом як політичних інтересів, так і інтересів окремих органів влади. При цьому загальною особливістю для всіх європейських країн, яка має важливе значення для України, є чітке законодавче визначення функцій, повноважень і відповідальності кожної з інституцій, що беруть участь у

розробленні й реалізації державної регіональної політики та координації й узгодженості їх діяльності [9].

До того ж, у країнах ЄС вироблені конкретні спільні політичні принципи, необхідні для досягнення поставлених цілей в області регіональної політики, серед яких: наявність узгодженої нормативно-правової бази, обов'язкове запровадження структурних реформ, розвиток економічної структури регіону виключно на принципах ринкової економіки, запровадження механізмів регіональної політики на всій території, а не в окремих галузях чи місцевості. Суть адаптації Європейської регіональної політики для України визначається у застосуванні головних принципів регіональної політики ЄС.

Таким чином, проаналізувавши досвід європейських країн щодо реалізації державної регіональної політики, слід зазначити про необхідність створення в Україні гнучкої та стійкої системи врегулювання локальних та загальних інтересів шляхом: реформи адміністративно-територіального поділу держави; визначення ієрархії, статусу регіонів за нормами європейського міжнародного права; формування ієрархії органів регіонального самоврядування з урахуванням регіональної специфіки (як використання головних принципів таких документів, як Європейської Хартії Місцевого Самоврядування, Хартії Конгресу місцевих і регіональних влад Європи); вироблення власне механізму дії інститутів на місцевому та регіональному рівнях, вироблення механізмів їх контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Регіональний розвиток має хороший закон та не має вправних виконавців. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16738797>.
2. Брюке Ф. Форми регіоналізації в Європі // У зб.: Організація регіональної та місцевої влади: досвід держав-членів Європейського Союзу: Спеціальне доповнене видання Українськоєвропейського журналу з міжнародного та порівняльного права. – К.: Видво ТОВ «Українська консалтингова група», 2005. – 128 с.
3. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України // <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/kish.htm>
4. Максименко С. Перспективи регіональної політики України в контексті європейського досвіду // <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/maksymenko.htm>

5. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети - Аналітична доповідь. За ред. З. Варналія // <http://www.niss.gov.ua/book/Varnaly1/index.htm>
6. Санжаровський І. Агенції регіонального розвитку: досвід Польщі // <http://www.eru.org.ua>
7. Договір о Європейском Союзе (в редакції Лиссабонського договору) // Право Європейського Союзу : [сайт]. — Режим доступу : <http://eulaw.ru/treaties/teu>.
8. Пріоритети політики сплочення. — Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/investment-policy/.
9. Формування політики регіонального розвитку: досвід країн Центральної та Східної Європи в контексті вступу до ЄС / Канадське Агентство з Міжнародного Розвитку. 2006. — 142 с. — Режим доступу: http://derzhava.in.ua/Lists/2/Attachments/1857/CEE_Report_UKR1.pdf.

УДК 330.341.1

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАШИНОБУДУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**Прушківський В.Г., д.е.н.
Леховіцер В.О.***Запорізький національний технічний університет*

У статті розглянуто методичні підходи до оцінки інноваційного розвитку машинобудування в умовах євроінтеграційних процесів. Проаналізовано сучасний методичний інструментарій щодо оцінки інноваційного розвитку галузей та виділено системний, структурний, кількісно-якісний, динамічний та ситуаційний підходи. Виокремлено основні проблеми, які виникають при оцінці інноваційного розвитку машинобудування. Визначено, що інноваційний розвиток машинобудування можна оцінити у чотирьох напрямках: виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; виробництво електричного устаткування; виробництво машин та устаткування; виробництво транспортних засобів. Обґрунтовано, що такий підхід дозволяє більш точно оцінити рівень інноваційного розвитку машинобудування порівняно з існуючими підходами та виявити можливості щодо їх розвитку. Запропоновано алгоритм розрахунку інтегрального індексу інноваційного розвитку машинобудування, який має ієрархічну систему: рівень I – це узагальнювальний інтегральний індекс, рівень II – групові інтегральні індекси; рівень III – показники, що характеризують певні аспекти групових інтегральних індексів. Запропоновано індекс інтегрованості України з країнами ЄС та розроблено методику оцінки впливу євроінтеграційних процесів на інноваційний розвиток машинобудівної галузі.

Ключові слова: інноваційний розвиток, галузь, машинобудування, оцінка, методичний підхід, індекс, євроінтеграційні процеси.

UDC 330.341.1

METHODOICAL APPROACHES TO THE MECHANICAL ENGINEERING INNOVATION DEVELOPMENT ESTIMATION AMID EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES**Prushkivs'kyj V. G. PhD in Economics
Lehovitser V.O.***Zaporizhzhja National Technical University*

Methodical approaches to mechanical engineering innovation development estimation are studied in the article. Modern methodical apparatus for the branch innovation development estimation is analyzed and field, the system, structural, quantitative and

qualitative, dynamic and situational approaches are emphasized. The main problems of the mechanical engineering innovation development estimation are defined. It is specified that mechanical engineering innovation development can be estimated in four ways: manufacture of computers, electronic and optical products; production of electrical equipment; manufacture of machinery and equipment; production vehicles. It is proved that this approach allows more nearly estimation of the mechanical engineering innovation development level in comparison with existing approaches and generation of their development opportunities. Algorithm of the mechanical engineering innovation development cumulative index computation is proposed. It is a multistage system: 1st level is an integrated cumulative index, 2nd level is presented by the summary cumulative indices, 3d level is presented by the indices that characterize certain aspects of the summary cumulative indices. The index of Ukraine's integration with the EU is proposed and the methodical approach to assessing of European integration influence on mechanical engineering innovation development is work-out.

Keywords: innovation development, branch, mechanical engineering, territory, estimation, methodical approach, index, European integration processes.

Актуальність проблеми. Національна економіка України в умовах сьогодення розвивається під впливом різноманітних тенденцій, таких як євроінтеграційні та інноваційні процеси. Поширення інноваційних процесів та впровадження їх в усі сфери господарської діяльності в умовах євроінтеграції стало ще більш актуальним, оскільки українська економіка має всі підвалини для розвитку конкурентоспроможних галузей. Нині все більше підприємств усвідомлюють величезну роль інновацій в підвищенні їх економічної ефективності, посиленні конкурентних переваг, розширенні сфери бізнесу та перспектив освоєння нових ринків.

В умовах євроінтеграції України певні галузі економіки, зокрема машинобудування, мають значно нижчі конкурентні переваги порівняно з європейськими [1]. Не дивлячись на процеси розвитку «сервізації економіки» в багатьох країнах Європейського Союзу, таких як Німеччина, Франція, Чехія, саме машинобудування залишається «локомотивом» структури їх економіки. Українське машинобудування необхідно активно розглядати як потенційне для впровадження інновацій задля досягнення стратегічного розвитку, високого ступеня ефективності та конкурентоспроможності порівняно з європейськими

виробниками машинобудівної продукції. Тому актуальним завданням є питання методики оцінки інноваційного розвитку машинобудівної галузі в умовах євроінтеграційних процесів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню інноваційного розвитку машинобудування присвячено багато наукових праць, в яких визначено зміст, чинники, напрями та методи забезпечення такого типу розвитку на рівні держави, регіонів, галузей і підприємств. Вагомий внесок у розробку методичного забезпечення оцінки інноваційного розвитку машинобудування зробили такі вчені як О.С. Олійник, Є. Г. Рясних [2, с. 249], Т. Й. Товт [3, с.288], Т.М. Пілявоз [4], Д. Ю. Крамської, О. І. Колотюк [5, с.255] та ін. Вивчення та узагальнення досвіду вчених дало можливість визначити, що питання комплексної оцінки потребує подальшого науково-теоретичного обґрунтування, оскільки недостатньо дослідженими залишаються питання оцінки інноваційного розвитку машинобудівної галузі на національному рівні в умовах євроінтеграційних процесів.

Мета роботи. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка методичних підходів до оцінки інноваційного розвитку машинобудування в умовах євроінтеграційних процесів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Машинобудування – це галузь економіки, яка зайнята створенням засобів виробництва і машинних споживчих цінностей. Рівень розвитку машинобудівної галузі будь-якої країни визначає стан усіх інших галузей промисловості й усього економічного стану. Немає жодної сфери життєдіяльності людини, де не використовувалась би продукція машинобудування. Забезпечуючи машинами інші галузі господарства, машинобудування виступає як базова, прогресуюча галузь [6]. Машинобудівна галузь в Україні є провідним і досить потужним сектором промисловості, який за даними Державної служби статистики України охоплює у 2015 році 4483 підприємства (10,5 % від загальної кількості промислових підприємств), де зайнято 370,4 тис. (16,4 % від загальної кількості зайнятих в промислових видах діяльності) [7, с. 120].

Загальновідомо, що машинобудування належить до переробної промисловості. Відповідно до КВЕД-2010 [8] до нього відносять певні види діяльності, які подано в таблиці 1.

Таблиця 1 - Машинобудування в розрізі видів діяльності відповідно до КВЕД-2010

Розділ секції С «Переробна промисловість»	Назва розділу
26	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції
27	Виробництво електричного устаткування
28	Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань
29	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів
30	Виробництво інших транспортних засобів

Джерело: складено автором на основі [8]

Від рівня розвитку машинобудування залежать темпи та масштаби впровадження науково – технічних досягнень в галузях-споживачах машинобудівної продукції. У 2015 р. кількість машинобудівних підприємств, які займалися інноваційною діяльністю склала 2124 одиниць – 21 % від загальної кількості промислових підприємств, загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність – 2482541,3, що складає 32 % загальних витрат, тоді як у 2014 р. лише 25 % [9, с. 166-172]. Інтеграція України в європейський ринок свідчить про посилення в умовах зростаючої конкуренції стимулів до модернізації та інновацій в середовищі національних виробників. У цьому контексті для машинобудування важливість інноваційного розвитку переоцінити неможливо.

Розробка методичних підходів до оцінки інноваційного розвитку машинобудування в умовах євроінтеграційних процесів потребує висвітлення таких структурних елементів дослідження: 1) за якими показниками та яким чином визначається рівень інноваційного розвитку машинобудування; 2) в чому полягає сутність умов євроінтеграційних процесів та яким чином визначити вплив цих процесів на інноваційний розвиток машинобудування.

Для висвітлення першого структурного елементу нашого дослідження відзначимо, що у 2015 році Комісією з питань удосконалення методології та звітної документації Державної служби статистики України було розроблено сумарний індекс інновацій, який відображає інноваційну діяльність підприємств, регіонів, галузей та України в цілому [10]. Перевагою цієї методики є те, що вона розроблена відповідно до міжнародної методології CIS, показники, отримані в результаті обстеження, є адаптованими до стандартів європейської статистики та зіставними з даними країн Європи. Це надає можливість, використовуючи базу даних Євростату, проводити порівняння України з країнами, охопленими обстеженням інноваційної діяльності підприємств за методологією CIS.

Сумарний індекс інновацій за видами економічної діяльності дає можливість стверджувати, що машинобудування є інноваційною галуззю економіки України (табл. 2).

Таблиця 2 - Ранг підгалузей машинобудування серед всіх видів економічної діяльності

Розділ	Ранг у 2012 році	Ранг у 2014 році
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	7	5
Виробництво електричного устаткування	8	8
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	3	6
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	5	1

Джерело: складено автором на основі [9, с. 226]

Зазначимо, що серед 20 видів діяльності, підгалузі машинобудування займають досить помітні місця поряд з такими інноваційними галузями як виробництво основних фармацевтичних препаратів – 2 місце, нафтоперероблення – 3 місце, інформація та телекомунікації – 4 місце, виробництво хімічних речовин і хімічної продукції – 7 місце.

Взагалі «інноваційний розвиток машинобудування» українськими вченими розглядається на рівні підприємств, галузей, регіонів та країни в цілому [2; 3; 4; 5]. Найменш поширеною сферою для наукових досліджень є саме інноваційний розвиток машинобудування як галузі національної економіки. Важливо відзначити, що досить важко виділити демаркації при вивченні галузі національної економіки, оскільки її вивчення поєднане мікро-, мезо- і макрорівнем. Відповідно вчені [2; 3; 4; 5] трактують інноваційний розвиток галузі, акцентуючи увагу на інноваційній діяльності підприємств, як найменшої галузевої ланки, при цьому нівелюючи вивчення інших складових інноваційного розвитку, які відображають більш загальні тенденції, наприклад, таких як зміна структури галузі, напрями експортної спрямованості, диверсифікованість та спрямованість інноваційної діяльності й інші.

При вивченні наукових праць [2; 3; 4; 5; 11; 12] було виявлено цілу низку різних методик і алгоритмів оцінки системи показників розвитку різних галузей економіки або окремих видів діяльності. Систематизація цих підходів дозволяє виявити зазначити, що для оцінки розвитку певної галузі вчені найбільш часто використовують системний, структурний, кількісно-якісний, динамічний та ситуаційний підходи, суть яких подано в таблиці 3.

Таблиця 3 – Систематизація підходів до аналізу розвитку галузі

Назва підходу	Характеристика
Системний	Об'єкт дослідження представлено в якості системи, яка складається з взаємопов'язаних елементів та активно взаємодіє з навколишнім середовищем. Для дослідження обирають показники, які характеризують окремі елементи та сама систему комплексно.
Структурний	Об'єктом дослідження є структура галузі. Показники представлено у вигляді ієрархії, яка має різні рівні. На першому рівні представлені одиничні показники, на другому вони групуються у комплексні і на третьому у загальні.
Кількісно-якісний	Об'єктом дослідження є функціонування галузі через призму кількісних та якісних критеріїв. Якісні характеристики розвитку представляються використовуючи методи експертних оцінок, економіко-математичного моделювання та статистики, а кількісні - інтерпретуються через економічні показники ефективності та результативності.
Динамічний	Об'єктом дослідження є динаміка розвитку галузі. Показники створюють динамічні ряди та аналізується їх зміна протягом певного періоду.
Ситуаційний	Об'єктом дослідження є стан, сфери та перспективи галузі. Показники розвитку підбираються в залежності від поставлених цілей та задач оцінки стану та перспектив галузі.

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 4; 5; 11; 12]

Для того, щоб найбільш комплексно оцінити інноваційний розвиток машинобудування доцільно поєднати зазначені підходи.

Перспективою наших подальших досліджень є виконання двох завдань: 1) визначення видів діяльності машинобудування, тобто «полюсів інноваційності»; 2) виокремлення напрямків регулювання інноваційної діяльності машинобудування в розрізі зміни структури галузі, напрямів експорту та розвитку інноваційної діяльності. Щодо вирішення першого завдання можна використати методіку розрахунку сумарного індексу інновацій, але для вирішення другого завдання ця методіка має меншу цінність, оскільки не виокремлюються галузеві напрями інноваційного розвитку.

Ґрунтуючись на вищезазначеному вважаємо, що оцінку інноваційного розвитку галузі доречно здійснювати з урахуванням поєднання структурного, індексного та ситуаційного підходу. Для цього виокремимо чотири напрями структурного аналізу: 1 – виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; 2 – виробництво електричного устаткування; 3 – виробництво машин та устаткування, не

віднесених до інших угруповань; 4 – виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів.

Складним завданням є визначення системи показників, які дозволять в подальшому провести комплексний аналіз інноваційного розвитку машинобудування за цими чотирма напрямками. Відповідно по кожному структурному напрямку оберемо показники за такими критеріями: підприємницька активність, спрямованість інноваційної діяльності, фінансова активність, впровадження інноваційних процесів, ринковий інноваційний «стрибок» підприємств, експортна спрямованість інновацій (табл. 4).

Оснвою методики становить визначення індексу інноваційного розвитку машинобудування, який являє собою середньозважене індексів чотирьох блоків – структурних напрямів галузі.

Таблиця 4 – Система показників для оцінки інноваційного розвитку галузі машинобудування

Назва критерію	Характеристика показників
Підприємницька активність	кількість промислових підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, од.
Спрямованість інноваційної діяльності	загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності (внутрішні НДР, зовнішні НДР, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, інші зовнішні знання, інше), тис. грн.
Фінансова активність	обсяг фінансування інноваційної діяльності за джерелами (власні, з державного, місцевих та позабюджетних фондів, вітчизняних та іноземних інвесторів, кредитів, інших), тис. грн.
Впровадження інноваційних процесів	кількість промислових підприємств, що впроваджували інноваційні процеси (маловідходні, ресурсозберігаючі, впроваджували інноваційні види продукції, з них нові для ринку), од.
Ринковий інноваційний «стрибок» підприємств	відношення обсягу реалізованої інноваційної продукції до кількості промислових підприємств, що її реалізували (продукцію, що була новою для ринку і продукцію, що була новою тільки для підприємства), тис. грн./од.
Експортна спрямованість інновацій	відношення обсягу реалізованої інноваційної продукції за межі України до кількості промислових підприємств, що її реалізували, тис. грн./од.

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 4; 5; 9; 11; 12]

Для оцінки розвитку пропонуємо застосувати ієрархічну систему: рівень I – це узагальнювальний інтегральний індекс інноваційного розвитку машинобудування, рівень II – групові інтегральні індекси (індекс комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, індекс електричного устаткування, індекс машин та устаткування, не віднесених до інших угруповань, індекс транспортних засобів); рівень III – показники, що характеризують певні аспекти групових інтегральних індексів (рис. 1). Алгоритм розрахунку інтегрального індикатора полягає у виконанні трьох етапів, які подано на рис.2. Запропонований індекс використаємо для

розробки методики оцінки впливу фактору інтегрованості України з ЄС на інноваційний розвиток машинобудівної галузі.

Для висвітлення другого структурного елемента нашого дослідження розглянемо, що саме матимемо на увазі під поняттям «в умовах євроінтеграційних процесів». За змістом ці процеси не можна вважати лише міжнародною взаємодією економік України та ЄС, оскільки це насамперед процес глибокого проникнення законодавства, норм і правил ведення бізнесу, Європейського Союзу в українську економіку. Відповідно у такій якості євроінтеграційні процеси виступають переважно як фактор впливу на внутрішні процеси, які відбуваються як на рівні підприємств, галузей, регіонів, так і країни в цілому.

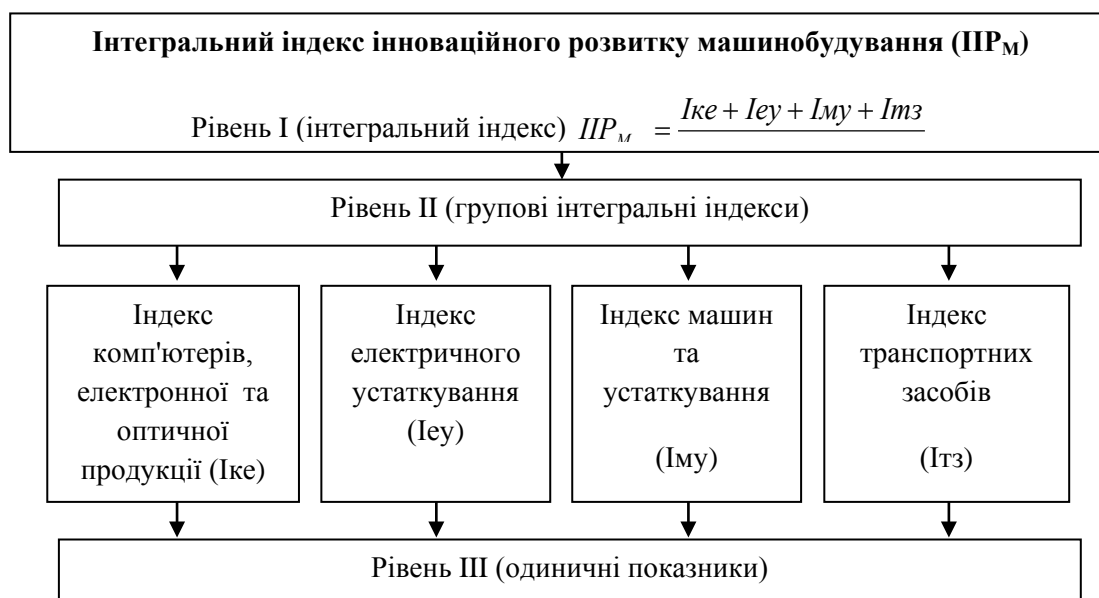

Рис. 1. Структурно-логічна схема оцінки інноваційного розвитку машинобудування
Джерело: розроблено автором

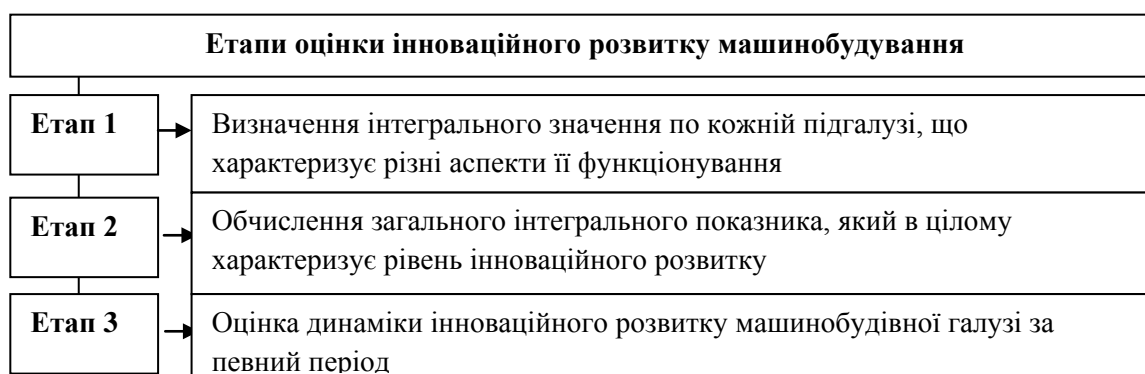

Рис. 2. Алгоритм розрахунку індексу інноваційного розвитку машинобудування
Джерело: розроблено автором

Багатьма науковцями активно досліджуються методичні підходи до оцінки інтеграційних процесів на національному рівні. Доречною є думка Р. Радзієвської, яка пропонує оцінювати ступінь інтеграції

економіки України з ЄС за допомогою «коефіцієнта інтеграції (дезінтеграції) – k_i » [13, с. 7]. Схожим підходом оцінити ступінь інтеграції на галузевому рівні з ЄС пропонує оцінювати Ю. Шевченко. «Коефіцієнт інтеграції (дезінтеграції)» визначається як відношення коефіцієнт зростання товарообороту країни з країнами об'єднання до коефіцієнту зростання загального товарообороту країни [14, с. 59]. Ваговим вкладом для оцінки євроінтеграційних умов є підхід В. Колесникова [15, с. 9], який пропонує визначати вплив євроінтеграції на розвиток сільських територій регіонів України.

Як бачимо, оцінку євроінтеграційних процесів вчені здійснюють на різних рівнях як на макро- так і мезорівні, при цьому використовують статистичну базу Державної служби статистики щодо торговельних та інвестиційних потоків, тобто звужуючи оцінку євроінтеграційних процесів до торговельно-інвестиційної взаємодії. Зазначимо, що наукова думка має й більш цінні надбання в сфері індикаторів висвітлення певних критеріїв інтеграції. Зокрема досить цікавим є підхід до розрахунку індексу євроінтеграційного поступу Поліського фонду міжнародних та регіональних досліджень [16], який пропонує розраховувати інтегральну величину на основі агрегування одиничних показників, котрі відображають прогрес у досягненні основних цілей економічної інтеграції з ЄС у регіональному вимірі. Не дивлячись на те, що фонд також в основному акцентує увагу на економічній складовій, він все ж таки найбільш повно розкриває інституційні умови, тарифні та нетарифні бар'єри, торговельні потоки за структурою товарів та послуг, інвестиційні потоки та інше.

Оскільки метою нашого дослідження є визначення впливу євроінтеграційних процесів на інноваційних розвиток машинобудівної галузі через математичні залежності (кореляційно-регресійний аналіз), то на наш погляд, доречним при оцінці євроінтеграції схилитися до «вузького» змісту, як Р. Радзієвська, Ю. Шевченко та В. Колесников. При такому теоретичному змісті євроінтеграційних процесів можна використати практично існуючу статистичну базу за певний період для здійснення математичної оцінки такого впливу.

Відповідно на основі аналізу цих методичних підходів та вдосконалюючи попередні підходи [13; 14; 15] пропонуємо розрахувати індекс інтегрованості України з ЄС за формулою:

$$I_{i\in\text{ЄС}} = \frac{EK_{m(Y\rightarrow\text{ЄС})}}{EK_{m(Y\rightarrow\text{КС})}} + \frac{EK_{n(Y\rightarrow\text{ЄС})}}{EK_{n(Y\rightarrow\text{КС})}} + \frac{IM_{m(Y\leftarrow\text{ЄС})}}{IM_{m(Y\leftarrow\text{КС})}} + \frac{IM_{n(Y\leftarrow\text{ЄС})}}{IM_{n(Y\leftarrow\text{КС})}} + \frac{ППП_{(Y\leftarrow\text{ЄС})}}{ППП_{(Y\leftarrow\text{КС})}} + \frac{ППП_{(Y\rightarrow\text{ЄС})}}{ППП_{(Y\rightarrow\text{КС})}} \quad (1)$$

де

– $EK_{m(Y\rightarrow\text{ЄС})}$, $EK_{n(Y\rightarrow\text{ЄС})}$ обсяги експорту товарів і послуг з України до ЄС;

– $EK_{m(Y\rightarrow\text{КС})}$, $EK_{n(Y\rightarrow\text{КС})}$ загальні обсяги експорту товарів і послуг з України до країн світу;

– $IM_{m(Y\leftarrow\text{ЄС})}$, $IM_{n(Y\leftarrow\text{ЄС})}$ обсяги імпорту товарів і послуг до України з ЄС;

– $IM_{m(Y\rightarrow\text{КС})}$, $IM_{n(Y\rightarrow\text{КС})}$ загальні обсяги експорту товарів і послуг до України з країн світу;

– $ППП_{(Y\leftarrow\text{ЄС})}$ обсяги прямих іноземних інвестицій з ЄС до України;

– $ППП_{(Y\rightarrow\text{ЄС})}$ обсяги прямих іноземних інвестицій з України до ЄС;

– $ППП_{(Y\leftarrow\text{КС})}$ загальні обсяги прямих іноземних інвестицій до України з країн світу;

– $ППП_{(Y\rightarrow\text{КС})}$ загальні обсяги прямих іноземних інвестицій з України до країн світу.

Отже, з огляду на зазначені індекси інноваційного розвитку машинобудування та інтегрованості України з ЄС пропонується здійснювати оцінку впливу такого фактора як євроінтеграція на інноваційний розвиток машинобудівної галузі на основі методичного підходу, який охоплює чотири етапи:

1) визначення рівня інноваційного розвитку машинобудівної галузі шляхом розрахунку індексу інноваційного розвитку машинобудування;

2) визначення рівня інтегрованості України з країнами ЄС шляхом розрахунку індексу інтегрованості України з країнами ЄС;

3) оцінка взаємозв'язку між економічними зв'язками України з ЄС та інноваційним розвитком машинобудівної галузі загалом;

4) оцінка взаємозв'язку між економічними зв'язками України з ЄС та інноваційним розвитком підгалузей машинобудування.

За результатами розрахунку кореляційної залежності між індексами можна одержати коефіцієнт кореляції, який свідчатиме про певний зв'язок або відсутність зв'язку між індикаторами. Таким чином,

це дослідження демонструє методику оцінки інноваційного розвитку машинобудування під впливом євроінтеграційних процесів.

Висновки. Результатом проведеного дослідження є розробка методичного підходу до оцінки інноваційного розвитку машинобудування шляхом алгоритму розрахунку комплексного індексу, що дає можливість оцінювати поточний стан галузі, планувати та прогнозувати розвиток, розробляти науково обґрунтовані заходи по реалізації державної промислової політики. Запропоновано методичний підхід до оцінки впливу євроінтеграції на інноваційний розвиток машинобудівної галузі. В його основу покладено алгоритм проведення аналізу, який складається з чотирьох етапів. На основі кореляційного аналізу можна визначити який зв'язок існує між інтегрованістю України з ЄС на інноваційним розвитком машинобудівної галузі, що є подальшим напрямом наукових досліджень. Результати аналізу слугуватимуть основою для удосконалення механізму розвитку машинобудування в умовах євроінтеграційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Равлик Н. В. Оцінка реального стану підприємств машинобудівної галузі України на зовнішніх та внутрішніх ринках [Електронний ресурс] / Н. В. Равлик. // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_1_31
2. Олійник О. С. Формування методичних підходів до визначення факторів інноваційного розвитку машинобудівних підприємств / О.С. Олійник, Є. Г. Рясних / Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 5(2). – С. 247–250.
3. Товт Т. Й. Методичні підходи до обґрунтування системи показників оцінювання інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств / Т. Й. Товт // Науковий вісник НЛТУ України: Зб. наук.-техн. праць. – Львів, 2011. – Вип. 21.5. – С. 287–292.
4. Пілявоз Т.М. Методологічні підходи щодо оцінювання інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Т.М. Пілявоз. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085&p=1>

5. Крамської Д. Ю. Аналіз інструментарію дослідження інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Д. Ю. Крамської, О. І. Колотюк // Бізнес Інформ. – 2013. – № 5. – С. 253–258. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_5_46
6. Системи технологій: Навчальний посібник. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 600 с.
7. Діяльність суб'єктів господарювання 2015: стат. зб. / відп. за вип. О. М. Колпакова. – Держ. служба статистики України. – К. : 2016. – 484 с.
8. Класифікація видів економічної діяльності [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2015: стат. зб. / відп. за вип. О. О. Кармазіна. – Держ. служба статистики України. – К. : 2016. – 257 с.
10. Методика розрахунку сумарного індексу інновацій від 28.12.2015 № 368 [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2015/368/met_rsii.zip
11. Войнаренко М.П. Інноваційні стратегії управління підприємством за умов глобалізації : монографія / М.П. Войнаренко, С.Г. Зінченко, С.М. Злепко, О.О. Тарута. – Хмельницький; Маріуполь : ХНУ, 2011. – 174 с.
12. Чорна М.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств : монографія / М.В. Чорна, С.В. Глухова. – Харків : ХДУХТ, 2012. – 210 с.
13. Радзиевская С. А. Вступление Украины в ЕЭП – важнейший фактор, определяющий темпы и результаты инновационного и технологического развития регионов России, Украины и других стран Евразии [Электронный ресурс]. / С.А. Радзиевская. – Режим доступа : <http://www.gosbook.ru/node/81113>
14. Шевченко Ю.О. Визначення векторів інтеграції національної сфери послуг задля ефективного управління її розвитком / Ю.О. Шевченко // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення», 11-12 квітня 2014 р. – С. 59 – 60.
15. Колесников В. І. Розвиток сільських територій регіонів України в умовах євроінтеграційних процесів : автореферат дис. ...канд. екон. наук. / В. І. Колесников ; 08.00.05 – розвиток продуктив. сил і регіон. економіка. – Київ : АМУ, 2016. – 20 с.
16. Індекс євроінтеграційного економічного поступу регіонів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pfirs.org/periodichni-doslidzhennya/indeks-evrointegratsijnogo-ekonomichnogo-postupu-regioniv-ukrajini/indeks-evrointegratsijnogo-ekonomichnogo-postupu-regioniv-ukrajini-2014.html>

УДК 005.59 : 621 (477)

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

**Пуліна Т.В., д.е.н.
Коротунова О.В., к.т.н.
Атаманюк К.В.**

Запорізький національний технічний університет

Головним завданням розвитку машинобудівного комплексу є підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на національному та світовому ринках шляхом удосконалювання основних технологічних систем згідно з вимогами науково-технічного прогресу. У статті досліджено показники інноваційної активності підприємств машинобудівного та промислового комплексів Запорізького регіону та України із застосуванням узагальнюючої функції корисності Харингтона. Проведено порівняльну оцінку інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону та України на підставі запропонованого інтегрального показника інноваційної активності підприємств. За результатами порівняльної оцінки інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу України та Запорізького регіону встановлено, що інтегральний показник інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону вище, ніж України, що свідчить про активнішу інноваційну діяльність підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону. Визначено заходи щодо активізації інноваційної діяльності машинобудівного комплексу Запорізького регіону. Серед яких потрібно відзначити необхідність удосконалення нормативно-правової бази розвитку інноваційної системи України та створення нових ринкових інститутів і механізмів.

Ключові слова: машинобудівна промисловість, інноваційна активність, машинобудівний комплекс

UDC 005.59 : 621 (477)

THE ANALYSIS OF ZAPOROZHYE REGION'S MACHINE-BUILDING COMPLEX INNOVATIVE ACTIVITY

**Pulina T., Dr.of Econ.Sc.
Korotunova E., PhD in Techn.Sc.
Atamanyuk K.**

Zaporozhye national technical university

The main task of machine-building complex development is the increase of machine-building enterprises' compatibility on the national and world markets by improving the main technological systems due to the requirements of scientific and technical

© Пуліна Т.В., д.е.н., Коротунова О.В., к.т.н., Атаманюк К.В., 2016

progress. The article researches the factors of Zaporozhye region's and Ukraine's machine-building and industrial complexes innovative activity by applying general desirability function of Harrington. The comparative evaluation of Zaporozhye region's and Ukraine's machine-building enterprises' innovative activity is conducted on the basis of the suggested integral factor of enterprises' innovative activity. Due to the results of comparative evaluation of Zaporozhye region's and Ukraine's machine-building enterprises' innovative activity, it is found out that the integral factor of Zaporozhye region's machine-building enterprises' innovative activity is higher than Ukraine's, which proves that Zaporozhye region's machine-building enterprises are innovatively more active. The measures of intensifying Zaporozhye region's machine-building complex innovative activity are determined, among which there is the necessity to improve the legal framework of Ukraine's innovative system development and form new market institutions and mechanisms.

Keywords: machine-building industry, innovative activity, machine-building complex

Актуальність проблеми. На сьогодні не існує сумнівів щодо переходу нашої держави на інноваційну модель економічного розвитку, оскільки науково-технологічні зрушення здатні не тільки забезпечити високі показники економічного зростання та конкурентоспроможність української економіки, підвищити її експортний потенціал, але й сприяти розв'язанню низки проблемних екологічних і соціальних завдань.

Упродовж 2013-2015 рр. спостерігається падіння промислового виробництва в Україні, що вказує на погіршення фінансового стану вітчизняних підприємств. Причинами такої ситуації у промисловості є втрата ринків збуту продукції, зменшення попиту на продукцію промислових підприємств, зниження платоспроможності замовників продукції, наслідком цього є зменшення грошових надходжень від реалізації продукції. Крім того, негативно впливають на рівень розвитку промислових підприємств політична нестабільність у державі та відсутність урядових програм інноваційного розвитку промислових підприємств [1].

Тому дуже важливим і актуальним є розроблення та впровадження нових організаційно-економічних механізмів, принципів і методів взаємодії науки та виробництва для ефективної реалізації заходів інноваційного розвитку машинобудівних підприємств.

Аналіз останніх наукових досліджень. В умовах переходу економіки країни на інноваційну модель розвитку дослідженням інноваційної активності господарських систем присвячено велику

кількість наукових праць, серед яких найбільш відомі роботи О.Б. Жихор, Л.М. Матросової, Л.І. Федулової, І.Ф. Федулової та ін. [2-5]. Незважаючи на значну кількість досліджень з даної тематики, питання, що пов'язані з визначенням показників інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу практично не розглядаються.

Мета статті: визначення рівня інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону.

Викладення результатів дослідження. Машинобудування України, як потужний сектор промисловості, на сьогодні розглядається як найбільший комплекс, від діяльності якого залежить конкурентоспроможність товарів і послуг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Він об'єднує 11267 підприємств, з яких 146 – великих, 1834 – середніх та 9287 – малих, які виробляють різноманітні машини і устаткування, прилади і апаратуру тощо.

Стан машинобудівного комплексу є стратегічним інтересом держави, тому що машинобудування – це одна з провідних структуроформуючих галузей не лише машинобудівного та промислового комплексів, а й усього народного господарства України. За обсягом продукції промислового виробництва та видами діяльності машинобудування посідає четверту сходинку після виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, харчової промисловості та металургії і оброблення металу.

Найважливішою складовою стратегічного розвитку машинобудівного комплексу є підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на національному та світовому ринках шляхом удосконалювання основних технологічних систем згідно з вимогами науково-технічного прогресу.

Основною проблемою розвитку машинобудівних підприємств у сучасних умовах є переведення їх на інноваційно-інвестиційний тип розвитку. Без цього неможливі інтенсифікація виробництва та подальше економічне зростання.

Одним з найбільших регіонів - товаровиробників машинобудівної промисловості є Запорізька область. Це найчисленіша галузь промисловості в регіоні, яка відображає зміни, що відбуваються за роки незалежності в процесі реформування.

Основними підприємствами машинобудування Запорізького регіону є: ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «ЗТР», ПАТ «ЗАЗ», ПрАТ «Запоріжбудмаш», КП «НВК «Іскра», ДП «Гідромаш», ПАТ «Укрграфіт», ПАТ «Перетворювач», ТОВ НВП «Ріст» тощо.

У реалізації інноваційних проектів підприємств машинобудівного комплексу області застосовують інтелектуальний потенціал наукових установ в галузі машинобудування, зокрема ЗМКБ «Прогрес», ПАТ НДІ «Перетворювач», ПАТ «Всеукраїнський інститут трансформаторобудування».

У 2015 році реалізовано низку масштабних інвестиційних проектів, які спрямовано на екологічне та енергоефективне оновлення, модернізацію виробництва та освоєння нових видів продукції, зокрема:

ПАТ «Мотор Січ» на технічне переобладнання виробництва, впровадження новітніх технологій вкладено майже 1,3 млрд. грн., на інвестиційну діяльність – 504,7 млн. грн.;

ДП «ЗМКБ «Прогрес» на технічне переоснащення інвестовано 29,4 млн. грн.; на підприємстві також реалізовано 2 інноваційні проекти: «Ефективні системи та силова установка для малого літака» (із загальним обсягом інвестицій 1102,6 тис. євро, профінансовано – 940,6 тис. євро) та «Зміцнення дисперсними оксидними частками матеріали для адитивного виготовлення жароміцних компонентів в енергетиці» (85 тис. євро та 66,6 тис. євро відповідно) [6].

Для визначення сприятливих та проблемних факторів, що впливають на інноваційний розвиток машинобудівних підприємств Запорізького регіону, оцінимо їх інноваційну активність. Дані для розрахунку інтегрального показника інноваційної активності машинобудівних підприємств Запорізького регіону наведено в (табл. 1).

Результати аналізу інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу промисловості Запорізької області в 2007-2015 рр. свідчать що, найактивнішу інноваційну діяльність спостережено в 2011-2014 рр., частка інноваційно активних підприємств зростає з 13 в 2010 до 39 в 2013-2014 р. З 2007 по 2010 рік зафіксовано значне падіння частки інноваційно активних підприємств з 22 у 2007 до 13 в 2010 році.

Слід відзначити, що упродовж 2007-2011 рр. кількість нових технологічних процесів, які впроваджено на підприємствах

машинобудівного комплексу Запорізької області, збільшилася з 208 у 2007 році до 405 у 2011 році. До того ж упродовж 2010-2013 рр. кількість маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних технологічних процесів збільшилася від 18 до 31. Проте в 2015 році спостережено зменшення впроваджених у виробництво нових видів продукції до 75.

Таблиця 1 - Дані для розрахунку інтегрального показника інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону в 2007-2015 рр.

Вихідні дані	Роки								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість ІАП (N_{ia})	22	18	14	13	37	35	39	39	25
Кількість обстежених підприємств (N)	113	122	128	128	131	110	97	117	73
Витрати на НДДКР ІАП, млн. грн. ($Z_{НДДКР}$)	34,0	47,3	49,1	52,8	132,6	51,3	125,4	102,6	111,5
Обсяги реалізованої продукції машинобудівного комплексу, млн. грн (у фактичних цінах), млн. грн. (Q_z)	15085,6	17741,6	12740,6	13391,5	17284,1	16384,8	15113,3	15509,5	19675,1
Впровадження інноваційних видів продукції ($r_{з вид}$)	80	84	86	62	380	285	239	385	297
Впроваджено прогресивних технологічних процесів (H_m)	208	240	120	149	405	44	133	101	75
Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності, млн. грн. ($D_{об}$)	56	122	83,5	108,5	235,4	166,8	210,4	202,7	268,3
Кількість найманих працівників за видами промислової діяльності, тис. осіб (Π)	69,9	69,3	56,9	53,1	55,0	52,4	49,1	47,6	41,2
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн. (V_n)	2291	4469	1390	843	923	1960	1239,7	1343,8	1425,4

Розраховано авторами за даними [7; 8; 9; 10]

Водночас упродовж 2007-2015 рр. на підприємствах машинобудівного комплексу Запорізької області зростає впровадження нової продукції з 80 в 2007 до 297 в 2015 році. При цьому варто зазначити, що за останні чотири роки серед нових видів продукції, які впроваджено на підприємствах машинобудівного комплексу Запорізької області, машини, устаткування, апарати та прилади становлять 122 найменування.

Обсяги реалізованої інноваційної продукції підприємствами машинобудівного комплексу Запорізької області щороку значно змінюються від мінімального 843,0 млн. грн. в 2010 до максимального значення 1425,4 млн. грн. в 2015 році. [7-9].

Для визначення сприятливих та проблемних факторів, що впливають на інноваційний розвиток, оцінимо інноваційну активність промислових підприємств Запорізького регіону за методиками запропонованими О.Б. Жихор та Л.М. Матросовою [2; 3]. Дані для розрахунку інтегрального показника інноваційної активності промислових підприємств Запорізького регіону наведено в (табл. 1).

Розрахунок показників інноваційної активності промислових підприємств Запорізького регіону надано в (табл. 2).

Протягом 2007-2013 рр. спостережено збільшення показників інноваційної активності промислових підприємств. Але динаміка зміни показника, що характеризує кількість нових видів промислової продукції, яка припадає на одне ІАП, є нестабільною. Зокрема, найбільше значення цього показника 11,88 у 2015, а найменше 3,64 у 2007 році. Найбільше значення середньої кількості нових технологій 13,35, виявлено в 2008, а найменше 1,26 у 2012 році. Слід відзначити, що середні інноваційні витрати на одне інноваційно-активне підприємство поступово змінювалися протягом 2007-2015 рр. від 2,55 до 10,73 млн. грн.

Варто зазначити, що більшість потужних промислових підприємств, які є основними споживачами інноваційної продукції, мають власні науково-дослідні установи або співпрацюють із провідними галузевими науково-дослідними установами України. У зв'язку з великою вартістю НДДКР окремі підприємства відмовляються від розробок та впровадження інноваційної продукції власного виробництва, пояснюючи це зниженням їх конкурентоспроможності та недостатньою фінансовою підтримкою з боку держави. Крім того, в області майже не має механізмів взаємодії між споживачем та виробником інноваційного продукту.

Для комплексної оцінки рівня інноваційної активності підприємств запропоновано використовувати інтегральний показник, який дозволяє визначити ранг інноваційної активності підприємств окремого регіону. В якості інтегрального показника ефективності запропоновано узагальнюючу функцію корисності (або шкалу Харрінгтона).

Таблиця 2 - Розрахунок показників інноваційної активності підприємств Запорізького регіону в 2007-2015 рр.

Критерії оцінки	Показники інноваційної активності підприємств	Роки								
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. Широта охоплення підприємств інноваційною діяльністю в регіоні	Питома вага ІАП в їх загальній кількості, % ($N_{ia} / N \cdot 100\%$)	19,47	14,75	10,94	10,16	28,24	31,82	40,21	33,33	34,20
	Питома вага обсягу відвантаженої інновац. продукції у загальному обсягу промислової продукції, % ($V_n / Q_z \cdot 100\%$)	15,19	25,19	10,91	6,30	5,34	11,96	8,20	8,66	7,24
2. Діапазон розподілу видів інноваційної діяльності серед інноваційно активних підприємств	Середня кількість нових видів промислової продукції, яка припадає на одне ІАП ($r_{з\ вид} / N_{ia}$)	3,64	4,67	6,14	4,77	10,27	8,14	6,13	9,87	11,88
	Середня кількість нових технологій, яка припадає на одне ІАП (H_m / N_{ia})	9,45	13,33	8,57	11,46	10,95	1,26	3,41	2,59	8,00
3. Ступень фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств, впровадженні інновації	Середній розмір інноваційних витрат на одне інноваційно-активне підприємство, тис. грн. ($D_{об} / N_{ia}$)	2,55	6,78	5,96	8,35	6,36	4,77	5,39	5,20	10,73
	Рівень забезпечення фінансуванням НДДКР, млн. грн. ($Z_{НДДКР} / N_{ia}$)	1,55	2,63	3,51	4,12	3,61	1,47	3,22	2,62	4,46

Розраховано авторами за даними [7; 8; 9; 10]

В основі цього показника є ідея перетворення натуральних значень кожного показника інноваційної активності (табл. 2.) в безрозмірний вигляд Y_{r_i} (табл. 3) з наступним визначенням часткових функцій за

шкалою Харрінгтона d_{r_i} (табл. 4) та інтегрального показника інноваційної активності регіону D (табл. 5):

$$D = \sqrt[r]{\prod_{i=1}^r d_{r_i}}, \quad d_{r_i} = e^{-e^{-y_{r_i}}}, \quad (1)$$

де: r – число показників, які використовують для оцінки інноваційної активності; d_{r_i} – часткова функція, яка визначена за шкалою Харрінгтона; y_{r_i} – показник інноваційної активності в безрозмірному вигляді

За шкалою оцінювання узагальнюючої функції корисності значення отриманих показників можуть змінюватися від 0 до 1. При цьому, якщо вони становлять від 0 до 0,37, то стан інноваційної активності підприємств поганий, від 0,37 до 0,63 - задовільний, від 0,63 до 0,80 - добрий, від 0,80 до 1,0 - відмінний.

Результати розрахунків безрозмірного вигляду показників інноваційної активності підприємств Запорізького регіону в 2007-2015 рр. наведено в (табл. 3).

Таблиця 3 - Визначення безрозмірного вигляду показників інноваційної активності підприємств Запорізького регіону в 2007-2015 рр.

Роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Yr1	0,79	0,60	0,44	0,41	1,14	1,29	1,62	1,35	1,40
Yr2	1,51	2,51	1,09	0,63	0,53	1,19	0,82	0,86	0,72
Yr3	1,05	1,35	1,77	1,38	2,97	2,35	1,77	2,85	2,26
Yr4	3,61	5,09	3,27	4,38	4,18	0,48	1,30	0,99	0,75
Yr5	0,38	1,02	0,90	1,25	0,96	0,72	0,81	0,78	1,06
Yr6	2,21	2,67	2,82	2,84	1,03	0,95	0,77	0,78	0,79

Розрахунок часткових функцій в 2007-2015 рр. наведено в (табл. 4).

Таблиця 4 - Розрахунок часткових функцій в 2007-2015 рр.

Роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
d1	0,63	0,58	0,53	0,52	0,73	0,76	0,82	0,77	0,78
d2	0,80	0,92	0,71	0,59	0,56	0,74	0,64	0,66	0,61
d3	0,70	0,77	0,84	0,78	0,95	0,91	0,84	0,94	0,90
d4	0,97	0,99	0,96	0,99	0,98	0,54	0,76	0,69	0,62
d5	0,51	0,70	0,66	0,75	0,68	0,61	0,64	0,63	0,71
d6	0,90	0,93	0,94	0,94	0,70	0,68	0,63	0,63	0,63

Розраховані інтегральні показники інноваційної активності підприємств машинобудівних комплексів Запорізького регіону та України в 2007-2015 рр. наведено в (табл. 5).

Таблиця 5 - Інтегральні показники інноваційної активності підприємств машинобудівних комплексів Запорізького регіону та України в 2007-2015 рр.

Рік	Запорізького регіону		України	
	<i>I_{ix}</i>	Зміни до попереднього року	<i>I_{ип}</i>	Зміни до попереднього року
2007	0,74	0,06	0,67	0,06
2008	0,80	0,06	0,70	0,03
2009	0,76	0,06	0,69	-0,01
2010	0,74	0,06	0,68	0,01
2011	0,75	0,06	0,69	0,01
2012	0,70	0,06	0,70	-0,02
2013	0,72	0,06	0,68	0,06
2014	0,71	0,06	0,66	-0,02
2015	0,70	0,06	0,70	0,04

Розраховано авторами за даними [7; 8; 9; 10]

За результатами аналізу даних (табл. 5) виходить, що інтегральні показники оцінки інноваційної активності машинобудівного комплексу України в 2007-2015 рр., є нестабільними і змінюються від 0,66 до 0,70. Середнє значення інтегрального показника інноваційної активності машинобудівного комплексу країни становить 0,69.

Це свідчить про «добру» здатність та готовність економічної системи підприємств машинобудівного комплексу України до ефективної інноваційної діяльності. Крім того, цей показник на 9,1% менший, ніж показник Запорізького регіону.

За даними (табл. 5) встановлено, що за дев'ять років середнє значення інтегрального показника інноваційної активності машинобудівного комплексу Запорізького регіону становить 0,76. Це свідчить про «добру» здатність та готовність економічної системи підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону до ефективної інноваційної діяльності.

У (табл. 6) наведено розрахунок інтегрального показника інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону та промислового комплексу Запорізького регіону в 2007-2015 рр.

Таблиця 6 - Інтегральні показники інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону та промислового комплексу Запорізького регіону в 2007-2015 рр.

Рік	Машинобудівного комплексу		Промислового комплексу	
	<i>Inx</i>	Зміни до попереднього року	<i>Inx</i>	Зміни до попереднього року
2007	0,74	-	0,57	0
2008	0,80	0,06	0,65	-0,06
2009	0,76	-0,02	0,62	-0,08
2010	0,74	0,03	0,66	-0,05
2011	0,75	0,01	0,77	-0,05
2012	0,70	-0,05	0,66	0,06
2013	0,72	0,02	0,72	0,06
2014	0,71	-0,01	0,74	0,04
2015	0,70	-0,01	0,72	-

Розраховано авторами за даними [7; 8; 9; 10]

За результатами аналізу даних (табл. 6) виходить, що інтегральні показники оцінки інноваційної активності промислового комплексу Запорізького регіону в 2007-2015 рр. змінюються від 0,57 до 0,77. Середнє значення інтегрального показника інноваційної активності промислового комплексу Запорізького регіону 0,68, що на 8,9 % менше за аналогічний показник інноваційної активності Запорізького машинобудівного комплексу регіону.

У (табл. 7) наведено розрахунок інтегрального показника інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону та промислового комплексу України в 2007-2015 рр.

Таблиця 7 - Інтегральні показники інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону та промислового комплексу України в 2007-2015 рр.

Рік	Інтегральний показник інноваційної активності підприємств			
	Машинобудівного комплексу Запорізького регіону		Промислового комплексу України	
	<i>Inx</i>	Зміни до попереднього року	<i>Inn</i>	Зміни до попереднього року
2007	0,74	-	0,73	0
2008	0,80	0,06	0,75	0,02
2009	0,76	-0,02	0,72	-0,03
2010	0,74	0,03	0,71	-0,01
2011	0,75	0,01	0,74	0,03
2012	0,70	-0,05	0,72	-0,02
2013	0,72	0,02	0,71	-0,01
2014	0,71	-0,01	0,71	-
2015	0,70	-0,01	0,69	-0,03

Розраховано авторами за даними [7; 8; 9; 10]

Зокрема, для України інтегральні показники інноваційної активності промислових підприємств змінюються від 0,69 до 0,74. Виявлено, що показник інноваційної активності машинобудівних підприємств Запорізького регіону на 4,0 % більше, ніж промислового комплексу

України. Це свідчить про незначне відставання інноваційної активності підприємств України від машинобудівного комплексу регіону.

Проведене оцінювання інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону свідчить про необхідність активізації інноваційної діяльності та оптимізації інноваційного потенціалу.

Оптимізації інноваційного потенціалу сприяють такі фактори:

- вдосконалення нормативно-правової бази розвитку інноваційної системи України;
- визначення і підтримка територій інноваційного розвитку;
- здійснення тиску на суб'єкти господарювання через введення санкцій на використання застарілих продукцій та технологій;
- цілеспрямована підготовка кадрів, менеджерів інноваційної діяльності;
- активне співробітництво органів влади як між собою, так і з підприємницькими, науковими і бізнес-освітніми секторами економіки;
- проведення реструктуризації підприємств на підставі реінжинірингу бізнес-процесів;
- вивчення та застосування досвіду провідних підприємств світу;
- залучення інвестицій у власні розробки, НДДКР шляхом інвестування у вигляді фінансування (цільового, предметно-орієнтованого, проблемно-спрямованого), кредитування, лізингу, фондових операцій;
- удосконалення механізмів управління інноваційною діяльністю підприємства в цілому.

Висновки. За результатами досліджень проведено порівняльну оцінку інтегральних показників оцінювання інноваційної активності підприємств машинобудівного та промислового комплексів Запорізького регіону та України протягом 2007-2015 рр. із застосуванням узагальнюючої функції корисності. Встановлено, що середнє значення цього показника для машинобудівного комплексу України становить 0,76, а регіону 0,69. Це свідчить про задовільну і добру здатність машинобудівного комплексу України і регіону до ефективної інноваційної діяльності. Встановлено, що середні значення інтегрального показника інноваційної активності промислових підприємств Запорізького регіону і України упродовж 2007...2015 рр.

становлять 0,75 і 0,73. Це свідчить про «добру» здатність і готовність економічних систем промислових підприємств Запорізького регіону і України здійснювати ефективну інноваційну діяльність.

Показано, що інтегральні показники інноваційної активності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону за період 2007-2015 рр. на 9,1 8,9 та 4,0 %, відповідно, більші, ніж показники машинобудівного комплексу України, промислового комплексу Запорізького регіону та промислового комплексу України. Це свідчить про значну активізацію інноваційної діяльності підприємств машинобудівного комплексу Запорізького регіону.

Таким чином, прискореного розвитку наукоємного машинобудівного комплексу можна досягти тільки інноваційним шляхом розвитку, який, окрім інвестицій, вимагає створення нових ринкових інститутів і механізмів, що поєднані комплексним поняттям інноваційної інфраструктури.

Одним із нових ринкових інститутів, який довів свою ефективність у багатьох країнах світу, є кластерна модель розвитку. Тому для реалізації основних конкурентних переваг Запорізької області важливе значення має формування кластерних об'єднань підприємств машинобудівного комплексу, які є новою ефективною формою мережевої організації та управління виробництвом. Це є напрямком подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Держкомстату [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Жихор О.Б. Інноваційний потенціал регіону та підходи до його оцінки О.Б. Жихор // Коммунальное хозяйство городов. – 2006. -№ 73. – С. 56-66.
3. Матросова Л.М. Формування організаційно-економічного механізму управління інноваційними процесами у промисловості./ Л.М Матросова – Луганськ: СУДУ, 2000. – 462 с.
4. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л.І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 552 с.
5. Інноваційний процес і його основні характеристики з позиції системного аналізу [Текст] / І. В. Федулова // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. - К. : Київський університет, 2010. - Вип. 23. - С. 36-48.

6. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Запорізької області на 2016 рік – Запоріжжя : Запорізька обласна державна адміністрація, 2016. – 72 с.
7. Статистичний щорічник Запорізької області за 2015 рік [ред. В. П. Головешко]. — Запоріжжя: Головне управління статистики у Зап. обл., 2016. — 459 с.
8. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність у Запорізькій області» / за ред. В. П. Головешка. – Запоріжжя : Головне управління статистики у Зап. обл., 2016. – 162 с.
9. Офіційний сайт Головного управління статистики в Запорізькій області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Офіційний сайт Держкомстату [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

УДК 331.2.331.101

ТАРИФНА СИСТЕМА В МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**Яцків М. І., к.е.н.***Львівська філія ПВНЗ «Європейський університет»***Матійчук О. І., к.е.н.***Львівський національний аграрний університет*

Досліджено використання тарифної системи в сільськогосподарських підприємствах. Це викликано тим, що наявність різних форм власності та господарювання та специфіка праці тут вимагають особливих підходів до її тарифікації та оплати. Встановлено, що найгострішими проблемами на селі є відсутність мотивації до праці. Вона виступає як важливий елемент успішного функціонування аграрного сектору економіки через усвідомлене і цілеспрямоване спонукання працівника до праці через вплив на мету його роботи. Вказано основні напрями вдосконалення тарифної системи та організації оплати праці. Рекомендується удосконалити тарифну систему на основі єдиної тарифної сітки та присвоєння кваліфікаційних розрядів і тарифікації робіт. При цьому слід дотримуватись встановленого розміру заробітної плати та інших параметрів, передбачених чинним законодавством. Зважаючи на надзвичайну значимість проблеми мотивації праці і необхідності її розв'язання, вважаємо доцільним продовжувати наукові дослідження щодо вдосконалення тарифної системи мотивації праці в сільському господарстві.

Ключові слова: тарифна система, праця, заробітна плата, ставки, мотивація, сільське господарство

UDC 331.2.331.101

THE TARIFF SYSTEM OF LABOR MOTIVATION IN THE AGRICULTURAL SECTOR**Yatskiv M. I., PhD in Economics***Lviv branch of the European University***Matiychuk O. I., PhD in Economics***Lviv National Agrarian University*

The use of the tariff system in agricultural enterprises is examined in the article. It is caused by the fact that existence of different ownership and management types and also specifics of labor require of special approaches to its charging and payment. It is established that the most acute problems in rural areas is the lack of motivation to work. It plays the role of important part of the successful agricultural sector functioning in the way of the conscious and focused employee motivation to work using the impact on the purpose of his work. There are specified the basic directions of

the tariff system improvement and labor remuneration. It is recommended to improve the tariff system basing on a single rate schedule and give qualification categories and job tariffing. Also, the established salary volume and other parameters provided by applicable law should be followed. Considering extraordinary significance of the labor motivation problem as well as solving it, it is considered that research on improving the tariff system of labor motivation in agriculture continuation is advisable.

Keywords: tariff system, labor, wages, rates, motivation, agriculture

Актуальність проблеми. З розвитком ринкових відносин в Україні і прийняттям Законів України «Про оплату праці», «Про прожитковий мінімум», «Про колективні угоди і договори» та інших законодавчих актів, створено нормативно-правову базу для організації оплати праці, що відповідає умовам ринкової економіки. Проте передача прав і обов'язків щодо застосування тарифної системи й організації оплати праці в сільськогосподарському виробництві державою підприємствам не дали бажаних результатів. Рівень заробітної плати в сільському господарстві є низьким, залишається проблемою заборгованість з виплати заробітної плати, відбувається відтік робочої сили з сільського господарства. Тому одним із пріоритетних напрямків соціальної політики на селі повинно бути реформування оплати праці, оскільки ефективна її організація – основний чинник мотивації високоефективної праці. Наявність різних форм власності та господарювання в аграрному секторі, специфіка сільськогосподарської праці вимагають особливих підходів до тарифікації та оплати праці, побудови й використання тарифної системи в організації оплати праці, мотивації трудової діяльності працівників сільського господарства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемі удосконалення тарифної системи і реформування оплати праці як складових мотивації праці в Україні присвятили дослідження і публікації такі учені-економісти, як Д.Богиня, М.Ведерніков, О.Грішнова, В.Гуляєв, Е.Лібанова, Г.Куліков, Г.Осовий, Г.Завіновська, А.Колот, А.Калина, Н.Павловська, О.Павловська, М.Семікіна, П.Саблук, О.Савицька, Усманський, С.Українець та ін. Питанням організації оплати праці в аграрному секторі економіки присвячені дослідження О.Бугуцького, О.Багрової, В.Вітвіцького, В.Дієсперова, І.Здоровцова, Е.Кулик, М.Маліка, З.Метельскої, М.Махсми, О.Онищенко, В.Павленко,

Л.Червінської, О.Шкільова, Г.Шкуріна, В.Юдіної та інших учених. Вони обґрунтували необхідність реформування оплати праці в сільськогосподарських підприємствах та посилення мотивації до підвищення трудової активності працівників.

Проте, незважаючи на всю важливість проведених досліджень з проблем тарифікації і оплати праці та вдосконалення соціально-трудова відносин на селі, основні проблеми реформування заробітної плати досі не вирішені, що проявляється у недостатній мотивації сільськогосподарської праці, недосконалості колективно-договірних засад регулювання її оплати та низькому її рівню в сільськогосподарських підприємствах.

Метою роботи є обґрунтування необхідності вдосконалення тарифної системи оплати праці на основі єдиної тарифної сітки та присвоєння кваліфікаційних розрядів і тарифікації робіт, а також розробки системи відповідних заходів для удосконалення мотивації праці в сільському господарстві.

Викладення основного матеріалу дослідження. Мотивація праці – важливий елемент успішного функціонування аграрного сектору економіки. Мотивація – це усвідомлене і цілеспрямоване спонукання працівника до праці через постійний вплив на його потреби, інтереси та цілі [1].

Потреби людини відіграють провідну роль у процесі мотивації, оскільки мотивація людей визначається широким спектром потреб, які виступають у вигляді матеріальних, трудових і статусних. Відповідно і мотивацію поділяють на матеріальну, трудову і статусну (рис.1).

Мотивація праці		
Матеріальна	Трудова	Статусна
Рівень заробітної плати та рівень її зростання	Суспільна потреба працювати	Можливість просування по службі і одержання іншої посади
Залежність рівня оплати від кількості і якості праці	Вибір професії, її престижність і конкурентоспроможність	Почуття належності до трудового колективу
Матеріальна забезпеченість грошових доходів	Вибір роботи зі стабільною зайнятістю	Суспільне визнання та оцінка виконаної роботи
Стабільність виплати заробітної плати	Сприятливі умови праці	Присвоєння та підвищення тарифних розрядів працівникам
Дієві системи додаткових матеріальних стимулів	Привабливість і творчий характер праці	Підвищення класності і майстерності та професійний ріст
Диференціація оплати в залежності від рівня кваліфікації працівників	Дисципліна праці, її організації і регулювання робочого часу	Неформальне лідерство і підвищення офіційного статусу

Рис.1. Матеріальна, трудова і статусна мотивація праці

Джерело: самостійна розробка авторів

Матеріальна мотивація – це прагнення людини до певного рівня достатку, поліпшення свого добробуту, матеріального стандарту життя, що зумовлює необхідність збільшення трудового внеску, а провідну роль у матеріальній мотивації трудової діяльності відіграє заробітна плата як основне джерело доходу. Це підтверджується тим що, оплата праці в структурі доходів населення Львівської області займає найбільшу питому вагу і становить 37,9% (табл. 1).

Разом з тим, цей показник має тенденцію до зниження і порівняно з 2005 роком знизився на 4.6 % , а порівняно з 2016 роком на 1.6%. Зросла питома вага доходів населення від прибутків та доходів від власності, тоді які доходи від соціальної допомоги залишаються майже на тому ж рівні, ріст становить тільки +0.8% .

Таблиця 1 - Динаміка структури доходів населення Львівської області, %

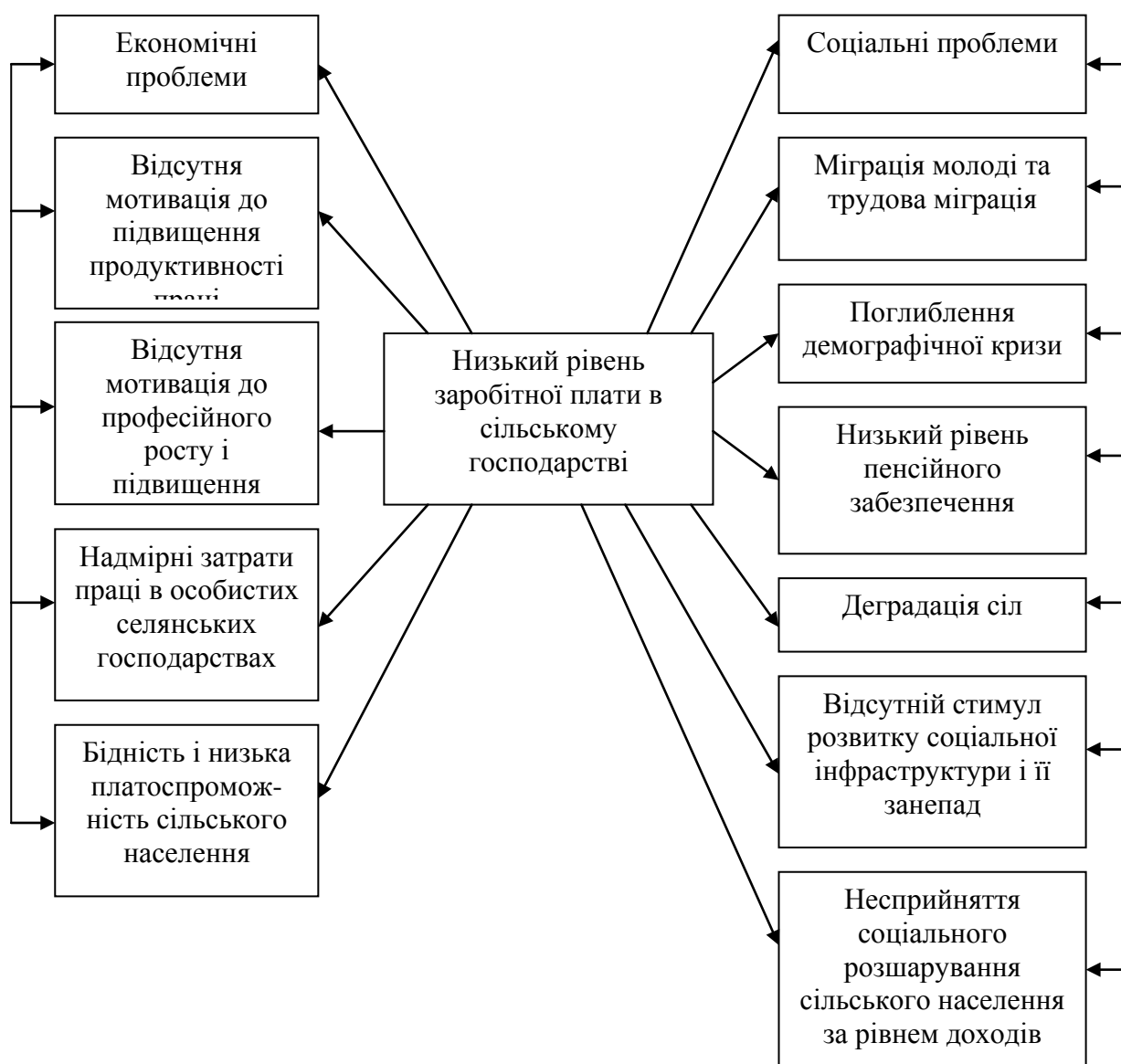
Показники	Роки						2014 р. до, %	
	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2005	2010
Всього доходів	100	100	100	100	100	100	x	x
У тому числі: заробітна плата	42,5	39,5	39,7	38,0	37,6	37,9	-4,6	-1,6
прибуток та змішаний дохід	17,0	16,5	17,8	16,5	17,3	20,0	+3,0	+3,5
доходи від власності одержані	2,4	5,9	4,8	4,6	4,6	5,0	+2,6	-0,9
соціальні допомоги та інші одержані поточні доходи	37,0	38,1	37,7	40,9	40,5	37,8	+0,8	-0,3

Джерело: розрахунки авторів за [2]

Трудова мотивація працівників насамперед пов'язується із суспільною потребою кожної людини працювати, вибором професії, місця роботи зі сприятливими умовами праці. Важливими є привабливість самої праці та її творчий характер, дисципліна праці та її організація в трудовому колективі. Неабияка роль у мотивації праці належить статусній мотивації, яка виступає внутрішнім збудником і рушійною силою поведінки. У мотивації праці тісно переплітаються матеріальна і нематеріальна мотивація. Матеріальна, трудова і статусна мотивації взаємопов'язані, вони одночасно діють у мотиваційному механізмі до високопродуктивної праці. У сучасних умовах в Україні основним мотивом до праці є рівень заробітної плати й стабільність її виплати.

Оплату праці у системі мотивації доцільно розглядати з позиції працівника і роботодавця. Для працівника оплата праці – це винагорода за виконану ним роботу і засіб задоволення потреб, а для роботодавця – затрати виробництва і засіб пливу на працівника.

Віднесення заробітної плати до найважливіших інструментів мотиваційного механізму зумовлюється тим, що заробітна плата залишається одним з основних джерел грошових доходів працівників. Вона займає найбільшу питому вагу у витратах роботодавців на робочу силу, які формуються в основному за рахунок двох складових : витрат та оплату праці та відрахувань до соціальних фондів. Рівень заробітної плати значною мірою визначає можливості повноцінного відтворення робочої сили і посилення матеріальної мотивації на основі підвищення рівня заробітної плати. Низький рівень оплати праці в сільському господарстві породжує низку економічних і соціальних проблем (рис.2).

*Рис.2. Проблеми, породжені низькою заробітною платою в сільському господарстві
Джерело: самостійна розробка авторів*

Фіксовані тарифні ставки і посадові оклади недостатньо стимулюють прагнення до вищої продуктивності праці, особливо це стосується погодинної оплати, яка недостатньо враховує особистий внесок працівників у результати праці. Одержуючи постійну гарантовану винагороду за фактично відпрацьований час, працівники за погодинної форми оплати недостатньо зацікавлені у кінцевих результатах виробництва. Тому роботодавці повинні враховувати кількість продукції, виробленої за одиницю часу, її якість та інші показники. Для цього застосовується додаткова заробітна плата, яка містить різні види доплат, надбавок і компенсацій працівникові або винагороди за кінцеві результати діяльності організації (підприємства), а також окремих структурних підрозділів.

Заробітна плата повинна бути достатньою для забезпечення нормального рівня життя, не нижчою або вищою порівняно із зарплатою інших працівників відповідного рівня кваліфікації і спеціальності, враховуючи кількість відпрацьованого часу, знання, досвід і вміння, вкладені у виконання цієї роботи, навички і рівень підготовки, які вимагаються від працівника. При цьому заробітна плата повинна бути не настільки фіксованою, щоб не можна було підвищувати регулярні виплати, змінювати її залежно від того, як змінюється рівень життя в країні, або ж підвищувати її у разі зростання ефективності та продуктивності праці працівників [3].

Для оцінки якості затраченої праці і забезпечення оптимального співвідношення між мірою праці та мірою її оплати проводиться тарифікація праці через оцінку конкретних видів праці залежно від її якості та умов. Тарифікація передбачає як оцінку якості і умови праці, так і присвоєння кваліфікаційного розряду працівникові відповідної професії і спеціальності, необхідної для виконання конкретної роботи. Загалом, якісна оцінка праці і диференціація її оплати здійснюється за допомогою тарифної системи, яка включає низку взаємопов'язаних нормативів, за допомогою яких здійснюється диференціація і регулювання рівня заробітної плати.

В організації оплати праці тарифна система виконує такі функції:

- визначення мінімального гарантованого рівня оплати праці працівників;

- обґрунтування диференціації розмірів оплати праці залежно від кваліфікації та складності виконання робіт;
- стимулювання підвищення кваліфікації працівників та поліпшення індивідуальних результатів роботи;
- розподіл загального заробітку при акордній оплаті за єдиним нарядом та на основі нормованих завдань.

Тарифна система має пряме відношення до виконання заробітною платою притаманних їй функцій – відтворювальної, стимулюючої, регулюючої, соціальної. Тарифна система через механізм реалізації на різних рівнях виконує функцію розширеного відтворення робочої сили, функцію мотивації праці, функцію регулювання ресурсного розміщення, функцію управління, функцію соціального захисту, функцію регулювання освітньо-кваліфікаційного рівня [4, с.36]

На сучасному етапі в сільськогосподарських підприємствах застосовують окремі тарифні сітки за видами виробництв (робіт) з оплати праці робітників та окремі схеми посадових окладів з оплати праці керівників, професіоналів, фахівців і технічних службовців. Для диференціації оплати різних категорій працівників використовують коефіцієнти співвідношень мінімальних гарантованих розмірів тарифних ставок робітників першого розряду. На цій основі побудовані єдині тарифні сітки (ЄТС) для окремих робітників підприємств сільського господарства, що рекомендовані Галузевою угодою.

Методичні рекомендації з розробки внутрішньовиробничих тарифних умов організації оплати праці працівників госпрозрахункових підприємств та організацій виробничої сфери передбачають декілька варіантів побудови тарифної сітки. Конкретне підприємство може прийняти один із них. Перший варіант передбачає встановлення окремих тарифних сіток для різних видів виробництв та категорій робітників і схеми посадових окладів оплати праці керівників, професіоналів, фахівців та технічних службовців.

Другий варіант передбачає встановлення окремих тарифних сіток з оплати праці робітників та ЄТС з оплати праці керівників, професіоналів, фахівців та технічних службовців. Третій варіант передбачає ЄТС з оплати праці всіх професій робітників та схему посадових окладів з оплати праці керівників, професіоналів, фахівців та

технічних службовців. Четвертий варіант передбачає ЄТС з оплати праці всіх працівників підприємства [5, с.9].

Виходячи з Галузевої угоди між Міністерством аграрної політики України, галузевими об'єднаннями підприємств та Профспілкою працівників агропромислового комплексу України сільськогосподарські підприємства Львівської області прийняли перший варіант застосування шестирозрядних тарифних сіток і схеми посадкових окладів. При цьому використовують єдині коефіцієнти міжрозрядних співвідношень на ручних роботах у рослинництві, на ручних роботах в тваринництві, для трактористів-машиністів і робітників, зайнятих на ремонтних і верстатних роботах. Диференціація в оплаті цих категорій працівників досягається застосуванням коефіцієнтів співвідношень мінімальних гарантованих розмірів тарифних ставок робітників першого розряду і мінімального розміру тарифної ставки робітника, який виконує просту некваліфіковану роботу.

Побудова тарифної системи повинна базуватись на основі ЄТС з відповідною кількістю розрядів і розмірів тарифних коефіцієнтів, які визначають складність трудового процесу. Для практичного врахування якості конкретної роботи кожний чинник і функцію необхідно розділити на кількість ступенів з врахуванням кількості розрядів ЄТС і розмірів тарифних коефіцієнтів, використовуючи аналітичний метод за бальної системи оцінки.

Найбільш виправданим є такий варіант побудови ЄТС, за якого міжрозрядна диференціація тарифних коефіцієнтів впливає на прагнення працівників і фахівців виконувати роботи і функції вищої складності. Міжрозрядне відносне зростання тарифних коефіцієнтів має складати не менше як 10%. Це так званий «порог відчутності» матеріального стимулювання праці [5, с. 26] Відносне зростання міжрозрядних коефіцієнтів менше 10% не є достатнім, оскільки не мотивує бажання працівника підвищувати свою кваліфікацію.

В організації тарифної системи поряд з тарифікацією робіт чільне місце займає встановлення кваліфікаційних розрядів робітникам та кваліфікаційних категорій фахівцям, визначення їх посадових завдань, обов'язків, відповідальності та освітньо-кваліфікаційних вимог [4, с.15]

Присвоєння і підвищення кваліфікаційного розряду повинно базуватися на об'єктивних даних з відповідною бальною оцінкою, які

заносяться до контрольної професійно-кваліфікаційної карти працівника. Використовуючи бальну оцінку попередніх даних та знання й уміння працівника на іспитах, комісія на основі шкали бальної оцінки присвоює чи підвищує кваліфікаційний розряд.

Висновки. Тарифну систему для працівників сільськогосподарських підприємств необхідно удосконалювати на основі єдиної тарифної сітки та присвоєння кваліфікаційних розрядів і тарифікації робіт. На основі чинних нормативно-правових актів доцільно розробити положення про порядок присвоєння і підвищення кваліфікаційних розрядів працівникам і переведення на роботу вищої кваліфікації, з вищою оплатою праці, що посилить роль тарифної системи як стимулюючої та регульованої основи високопродуктивної праці.

Обґрунтована диференціація оплати праці залежно від кваліфікації та складності виконуваних робіт на основі єдиної тарифної сітки стане важливим засобом стимулювання підвищення кваліфікації працівників і поліпшення індивідуальних результатів їх праці.

Досягти мотиваційного впливу на працівників за допомогою єдиної тарифної сітки можна тоді, коли міжрозрядна різниця становитиме не менше 10%, а шкала тарифних коефіцієнтів буде прогресивною і тарифний коефіцієнт кожного наступного розряду підвищуватиметься з наростанням від розряду до розряду. Тобто мотиваційного впливу на працівника щодо підвищення рівня кваліфікації можна досягти і за меншої кількості тарифних розрядів, що конкретизується на рівні окремо взятого сільськогосподарського підприємства. Особливо це доцільне у невеликих трудових колективах сільськогосподарських підприємств, фермерських господарствах, малих підприємствах, кооперативах з малою чисельністю постійних працівників. При цьому слід дотримуватись встановленого розміру мінімальної заробітної плати та інших параметрів, передбачених чинним законодавством.

Не менш важливим мотиваційним чинником для працівників є сам факт присвоєння і підвищення кваліфікаційних розрядів. При цьому змінюється статус працівника, тобто вступає в дію статусна мотивація, коли працівник бажає одержати вищий розряд не тільки для підвищення заробітку, а й для професійного і фахового росту, визнання в колективі, що проявляється в якнайповнішому виявленні потенційних можливостей працівника. Для посилення мотиваційного механізму

самого процесу присвоєння і підвищення кваліфікаційних розрядів необхідна система накопичення і збереження інформації про працівника, основою якої можуть бути контрольні професійно-кваліфікаційні карти.

Зважаючи на надзвичайну значимість проблеми мотивації праці у провідній галузі економіки України і необхідності її розв'язання, вважаємо доцільним продовжувати наукові дослідження щодо вдосконалення тарифної системи мотивації праці в сільському господарстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економічна енциклопедія. Відповід. редактор С.В. Мочерний. – К.:ВЦ «Академія», 2001. Т.3- 493с.
2. Праця у Львівській області: Статистичний збірник. – Львів: 2015.
3. Кредісов А.І. Менеджмент для керівників / А.І.Кредісов, Е.Г.Панченко, В.А.Кредісов. – К.: Знання 1999.- 556с.
4. Вітвіцький В.В. Теоретичні і практичні основи тарифікації робіт в агропромисловому комплексі: монографія / В.В. Вітвіцький. - К.: НДІ «Украгропродуктивність», 2006. -200с.
5. Лібанова Е.М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: Монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – 328 с.
6. Методичні рекомендації з розробки внутрішньовиробничих тарифних умов організації оплати праці працівників госпрозрахункових підприємств та організацій виробничої сфери. – К.: Соц інформ , 2004. -32с.
7. Саблук П.Т. Про посилення організаційної складової в управлінні аграрною економікою / Саблук П. Т., Курило Л. І. // Економіка АПК. - 2013. - № 12 - С. 12.
8. Innovation activities in agriculture: institutional aspect : monograph / [P.T. Sabluk, O.G. Shpykulyak, L.I.Kurylo and others]. – К.: IAE NNC, 2010. – 706 p.

ФІНАНСИ, ПОДАТКОВА СИСТЕМА ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 336.71

КРЕДИТНО-БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Гладинець Н.Ю., к.е.н.
Вайдич Т.І.

Мукачівський державний університет

Метою дослідження є оцінка діяльності кредитно-банківського сектору України, виявлення проблем та обґрунтування рекомендацій, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку кредитної системи. Аналіз праць науковців, які досліджували кредитно-банківську систему, дає змогу зробити висновок про відсутність єдиного підходу до розуміння даної категорії. Проведений аналіз основних показників діяльності банківської системи України виявив негативну тенденцію як щодо зменшення кількості банків, так і щодо їх фінансових результатів. У результаті дослідження встановлено, що останні роки стали одними з найтяжчих років для кредитно-банківської системи України. Різне скорочення кількості банків, які мають банківську ліцензію, було пов'язане із погіршенням платоспроможності банківських установ, недостатнім рівнем їх капіталізації та неспроможністю акціонерів забезпечити належний рівень фінансової підтримки установі. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що негативний фінансовий результат кредитно-банківської системи є наслідком впливу різноманітних факторів, зокрема дисбалансу між отриманими доходами та витратами банків, незадовільною якістю активів, що призводить до необхідності формування додаткових відрахувань у резерви, нестабільною політичною та економічною ситуацією в країні, які створюють дисбаланси та підривають довіру до всього банківського сектору. Фінансовий результат кредитно-банківської системи залежить також від підтримки ліквідності, управління банківським ризиком та його мінімізації. Встановлено, що важливими умовами забезпечення прибутковості банківського сектору є оптимізація структури доходів і витрат банків, виявлення тенденцій щодо дохідності банківських операцій, ефективне планування та прогнозування банківської діяльності.

Ключові слова: кредитно-банківська система, комерційні банки, доходи, витрати, фінансові результати

UDC 336.71

CREDIT AND BANKING SYSTEM OF UKRAINE AND FEATURES OF ITS DEVELOPMENT IN MODERN CONDITIONS

Hladynets' N., PhD in Economics
Vaydych T.

Mukachevo State University, Mukachevo

The aim of the study is to evaluate the activity of lending and banking sector in Ukraine, identification of problems and justification of recommendations aimed at

ensuring the effective development of the credit system. Analysis of the works of scientists who have studied the credit and banking system, allows drawing a conclusion about the absence of a common approach to the understanding of this category. The analysis of the basic indicators of activity of the Ukrainian banking system found a negative trend as to reduce the number of banks and their financial results. According to the research recent years have become the most difficult years for the credit and banking system of Ukraine. The sharp reduction in the number of banks with a banking license has been associated with deterioration of solvency of banking institutions, the insufficient level of capitalization and the inability of shareholders to provide an appropriate level of financial support to the institution. The analysis gives reason to believe that the negative financial result of the credit and banking system is the result of various factors, such as the imbalance between revenues and expenditures of banks, poor asset quality, which leads to the need to generate additional contributions to reserves, the unstable political and economic situation in the country, which create imbalances and undermine the credibility of the entire banking sector. The financial result of the credit and banking system is also dependent on liquidity support, bank risk management and its minimization. It has been established that an important condition to ensure profitability of the banking sector is to optimize the structure of income and expenses of banks, revealing tendency on banking profitability, effective planning and forecasting of bank activity.

Keywords: credit and banking system, commercial banks, income, expenses and financial results.

Актуальність проблеми. Кредитно-банківська система країни на сьогоднішній день є одним з найрозвинутіших елементів господарського механізму. Протягом останніх років вона знаходиться в стані структурної трансформації, це виявляється різким скороченням кількості банківських установ та підвищенням вимог до формування їх капітальної бази. Відбулися певні реформи кредитно-банківської системи, проте, незважаючи на позитивні зрушення, банківський сектор України є недосконалим і потребує подальшого розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання розвитку та функціонування кредитно-банківської системи є предметом пильної уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження понятійного апарату здійснили такі вчені, як: Івасів Б. С., Реверчук С. К., Демківський А. В., Колотуха С. М., Бандурка О.М., Глущенко В.В., Глущенко А.С. Чимало дослідників зосередили увагу на проблемах функціонування як окремих комерційних банків, так і кредитно-

банківської системи в цілому. У даному аспекті вагомими є напрацювання Б.Івасіва, І.Лютого, А.Пересади, М.Савлука, О.Терещенка, В.Ходаківської, В.Шелудько та інших вітчизняних науковців.

Стан кредитно-банківської системи в ринковій економіці багато в чому визначає траєкторію економічного розвитку країни. Однак, сучасні реалії вносять свої корективи у функціонування всієї економіки країни в цілому та банківського сектору зокрема, що обумовлює необхідність поглибленого дослідження питань щодо ролі банків в економічному розвитку країни, оцінки діяльності кредитної системи України тощо.

Метою дослідження є оцінка діяльності кредитно-банківського сектору України, виявлення проблем та обґрунтування рекомендацій, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку кредитної системи.

Для вирішення поставлених завдань у процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення та системного аналізу, що дозволило узагальнити сутність поняття «кредитна система». За допомогою економіко-математичних методів здійснено оцінку функціонування банківського сектору України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Наявність в Україні успішно функціонуючого фінансового сектору, зокрема банківського, є необхідною умовою створення ефективної ринкової економіки, завоювання міцних позицій на вітчизняному та світовому ринках. Це пов'язано з його провідним значенням у забезпеченні рівня накопичень та інвестицій, необхідних в умовах зростання та підвищення ефективності економіки [7].

Кредитна система кожної країни - це її кровоносна система, за допомогою якої відбувається переміщення грошових потоків та наповнення економіки грошовими ресурсами.

Аналіз праць науковців, які досліджували кредитно-банківську систему, дає змогу зробити висновок про відсутність єдиного підходу до розуміння даної категорії. Неоднозначність трактувань даного терміну серед фахівців зумовлює значні дискусії у наукових колах. Окремі економісти вважають, що кредитна система повинна розглядатися як сукупність кредитних відносин, форм кредиту, методів кредитування і кредитних установ, а інші акцентують увагу на визначенні кредитної системи виключно як сукупності кредитних установ країни.

Найбільш широко використовувані визначення цієї економічної категорії провідними науковцями та дослідниками наведено у табл. 1.

Таблиця 1 - Систематизована інформація для визначення сутності поняття «кредитна система»

Автор	Визначення категорії
Івасів Б. С. [1, с. 368]	Кредитна система - це сукупність кредитних відносин, форм кредиту, методів кредитування і кредитних установ, сукупність кредитних установ країни
Реверчук С. К. [2, с. 214]	Кредитна система – це сукупність кредитно-фінансових установ країни, які взаємодіють між собою у конкретний історичний період
Демківський А. В. [3, с. 329]	1) Кредитна система виступає як сукупність кредитних відносин, їх форм і методів реалізації та інститутів, за допомогою яких ці відносини функціонують; 2) Кредитна система – це сукупність банків, спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, які здійснюють мобілізацію грошових ресурсів і надають їх у позику
Колотуха С. М. [4, с. 323]	Кредитна система – це сукупність кредитно-фінансових інститутів, які акумулюють вільні грошові капітали, доходи та заощадження юридичних і фізичних осіб, надають їх у позичку позичальникам – підприємствам, уряду, особам
Бандурка О. М., Глушенко В. В., Глушенко А. С. [5, с. 153]	Кредитна система – сукупність банків і інших фінансово-кредитних інститутів, які діють на ринку позикових капіталів і здійснюють акумуляцію і мобілізацію грошового капіталу, реалізують кредитні стосунки

Джерело: узагальнено за працями [1-5]

Реверчук С.К. стверджує, що кредитна система не є сукупністю окремих елементів. На думку науковця, це, з одного боку сполучення взаємопов'язаних елементів, що мають однорідні ознаки, а з іншого – це поєднання елементів, які мають доволі чіткі відмінності в організації й функціонуванні, оскільки діяльність банків, страхових компаній, кредитних спілок та інших представників парабанківської системи суттєво відрізняється [2, с. 214].

Дослідник Демківський А. В. пропонує два визначення категорії «кредитна система». Проте, друге визначення не дає повного уявлення про економічний зміст відносин, що реалізуються у банківській і парабанківській системах, не розкриває зміст мотивів об'єднання установ у пара банківську систему. Водночас, в першому визначенні кредитна система подана як сукупність специфічних економічних відносин, яким властиві свої форми і методи кредитування, що реалізуються в спеціальних установах [3, с. 329].

Аналізуючи процеси, що відбуваються у кредитній системі, Колотуха С.М. виділяє такі передумови, які на думку автора, обумовлюють розвиток кредитної системи [4, с. 324-325]:

- концентрація і централізація банківського капіталу (невеликі банки неспроможні надати необхідні кредити суб'єктам господарювання);
- наявність певної конкуренції між кредитними інститутами;
- інтеграція діяльності банків, зумовлена потребою обслуговування міжнародних розрахунків;
- перехід банківських установ до системи електронних розрахунків у країні та за її межами;
- кореспондентські відносини (договірні відносини між банками з метою взаємного виконання операцій).

Сучасна кредитна система сформована із банківської та парабанківської системи. Інституційними елементами банківської системи є центральний банк та комерційні банки. До складу парабанківської системи входять спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи.

Головно ланкою кредитної системи будь-якої країни є банківська система. Банківська система – це законодавчо визначена чітко структурована і субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють кредитні і фінансові операції на професійній основі і функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну структуру [5, с. 333].

Банк являє собою фінансове підприємство, яке зосереджує тимчасово вільні грошові кошти, надає їх у тимчасове користування у вигляді кредитів (позик, позичок), є посередником у взаємних платежах і розрахунках між підприємствами, установами або окремими особами, регулює грошовий обіг у країні, включаючи випуск (емісію) нових грошей. Міжнародний досвід свідчить, що комерційні банки, що дають клієнтам більш різноманітні послуги високої якості, звичайно, мають перевагу перед банками з обмеженим набором послуг.

Останнім часом банківська система стикається з низкою проблем. Першочерговою проблемою для вітчизняних банків є високий рівень конкуренції з банками, які володіють значною часткою іноземного капіталу, мають стійке положення та репутацію на світовому ринку. В сучасних умовах інфляції, погіршення добробуту населення та підвищення рівня безробіття стан кредитної сфери в Україні є недостатньо стабільними. Головні наслідки такої ситуації для бізнесу в

країні – це скорочення обсягів видачі кредитів підприємствам, приватним особам та відхід з ринку кредитування низки банків [6, 271].

Значні загрози функціонуванню банківської системи несе зовнішня фінансова політика. Зростання обсягів зовнішніх запозичень і нарощування зовнішнього боргу значно послаблюють банківську систему України. Їх обслуговування і, відповідно, фінансування унеможлиблює активізацію інвестиційних процесів через нестачу фінансових ресурсів.

Вкрай малим та недостатнім для підтримки національної грошової одиниці залишаються золотовалютні резерви в Україні, нестача яких обумовлює високі девальваційні ризики, які дестабілізують банківську систему і змушують керівництво НБУ приймати іноді недостатньо виважені рішення, які, як виявляється надалі, посилюють кризову ситуацію та виявилися більш дерегулятивними, ніж регулятивними [8, 154].

Останні роки стали одними з найтяжчих років українського банківництва, про це свідчить різке скорочення кількості банків (див. табл. 2).

Таблиця 2 - Основні показники діяльності банків України у 2014-2015 рр.

Назва показника	Станом на 01.01.2015 р.	Станом на 01.01.2016 р.	Станом на 01.04.2016 р.	Відхилення 01.04.2016 р. до 01.01.2015 р., %
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	163	117	111	-31,9
З них: з іноземним капіталом	51	41	43	-15,7
У т.ч. зі 100% іноземним капіталом	19	17	17	-10,5
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	32,5	43,3	48,8	50,1

Джерело: власні розрахунки за даними [9]

Станом на 01.04.2016 р. за даними Національного банку України ліцензію на здійснення банківської діяльності мали 111 банківських установ, що на 52 установи або 31,9% менше в порівнянні з початком 2015 року. Кількість банків з іноземним капіталом зменшилась на 8 установ або 15,7%. Також скоротилася кількість банків з 100% іноземним капіталом. На початок 2016 року їх залишилося 17. Проте, впродовж аналізованого періоду зросла частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків. Так, на початок 2015 року вона складала

32,5%, на 2016 року – 43,3% а за підсумками I кварталу 2016 року – 48,8%. Таке різке скорочення кількості банків, які мають банківську ліцензію, пов'язане із погіршенням платоспроможності банківських установ, недостатнім рівнем їх капіталізації та неспроможністю акціонерів забезпечити належний рівень фінансової підтримки установі.

Одним із головних завдань для банківського сектору України є забезпечення фінансової стійкості та якісного розвитку за рахунок ефективної діяльності. У даному контексті важливо проаналізувати якісні та кількісні показники формування доходів, витрат та прибутковості банків.

Більшу частину доходів банків України становлять процентні доходи (див. табл. 3), які традиційно переважають серед доходів банків. Проте, упродовж досліджуваного періоду спостерігалось значне коливання як абсолютних, так і відносних значень даної статті доходів банківського сектору. Так, станом на 01.01.2016 р. процентні доходи склали 135145 млн. грн. (67,8% структури доходів банківської системи), на 01.04.2016 вони зменшились до 35476 млн. грн. (проте, їх частка при цьому зросла до 82,9%), а на 01.08.2016 р. зросли до 79330 млн. грн. (78,1%). Також вагому частку у структурі доходів займають комісійні доходи. Упродовж 7 місяців 2016 року спостерігалось зменшення абсолютної суми комісійних доходів з 28414 млн. грн. до 17252 млн. грн. з одночасним збільшенням при цьому їх частки з 14,3% до 17%.

Таблиця 3 - Структура доходів банків України у 2016 р.

Показники	Станом на 01.01.2016 р.		Станом на 01.04.2016 р.		Станом на 01.08.2016 р.	
	Млн. грн.	Частка, %	Млн. грн.	Частка, %	Млн. грн.	Частка, %
Процентні доходи	135145	67,8	35476	82,9	79330	78,1
Комісійні доходи	28414	14,3	7257	16,9	17252	17,0
Результати від торговельних операцій	21490	10,8	-3769	-8,8	-1508	-1,5
Інші операційні доходи	9567	4,8	2954	6,9	4164	4,1
Інші доходи	2729	1,4	468	1,1	1546	1,5
Повернення списаних активів	1848	0,9	412	1,0	823	0,8
Всього	199193	100	42798	100	101607	100

Джерело: власні розрахунки за даними [10]

Дані, наведені на рис.1 підтверджують той факт, що саме процентні та комісійні доходи відіграють найвагомішу роль у формуванні доходів банківського сектору, адже саме ці базові банківські операції і є визначальними при проведенні банківської діяльності.

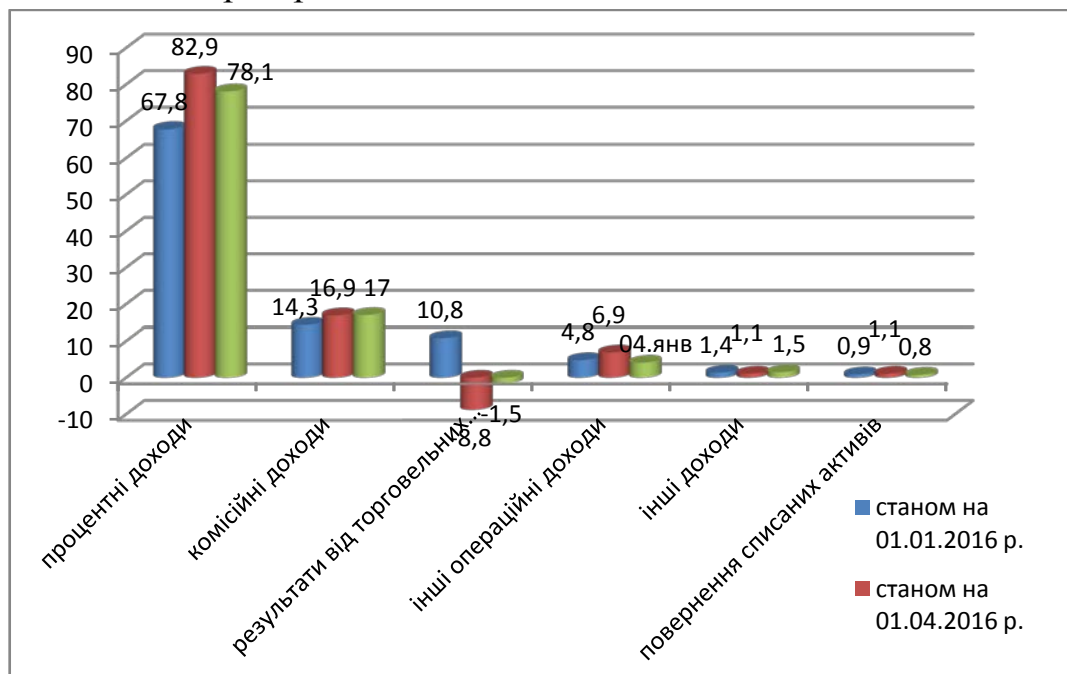

Рис. 1. Структура доходів банків України

Побудовано за даними [10]

Постатейний аналіз витрат банківського сектору показав, що основну частку витрат склали процентні витрати за коштами фізичних та юридичних осіб, а також загальні адміністративні витрати.

Таблиця 4 - Структура витрат банків України

Показники	Станом на 01.01.2016 р.		Станом на 01.04.2016 р.		Станом на 01.08.2016 р.	
	Млн. грн.	Частка, %	Млн. грн.	Частка, %	Млн. грн.	Частка, %
Процентні витрати	96079	36,1	25259	49,7	55307	49,9
Комісійні витрати	5846	2,2	1589	3,1	3804	3,4
Інші операційні витрати	12991	4,9	2688	5,3	6000	5,4
Загальні адміністративні витрати	36742	13,8	9170	19	21623	20,4
Відрахування в резерви	114541	43,1	11335	22,3	21969	19,8
Податок на прибуток	-406	-0,1	309	0,6	1176	1,1
Всього	265793	100	50809	100	110873	100

Джерело: власні розрахунки за даними [10]

З даних, наведених у табл. 3 та на рис. 2 бачимо, що структура витрат банківської системи України постійно змінюється. Так, на

початок 2016 року загальний обсяг витрат становив 265793 млн. грн., станом на 01.04.2016 р. він зменшився до 50809 млн. грн. з подальшим збільшенням до 110873 млн. грн. станом на 01.08.2016 р. Скорочення витрат відбулося за рахунок зменшення відрахувань у резерви, обсяг яких станом на 01.08.2016 р. становив 21969 млн. грн. (проти 114541 млн. грн. станом на 01.01.2016 р.). Впродовж досліджуваного періоду їх частка зменшилася майже вдвічі з 43,1% до 19,8%. Найменша частка у структурі витрат припадає на податок на прибуток та комісійні витрати.

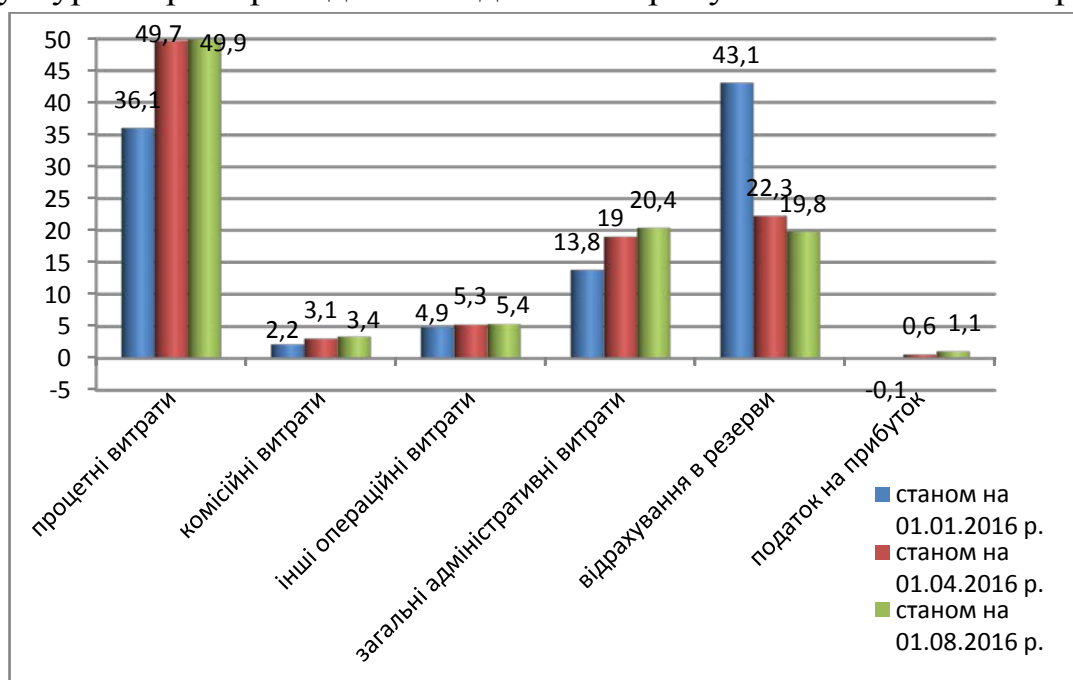

Рис. 2. Структура витрат банків України

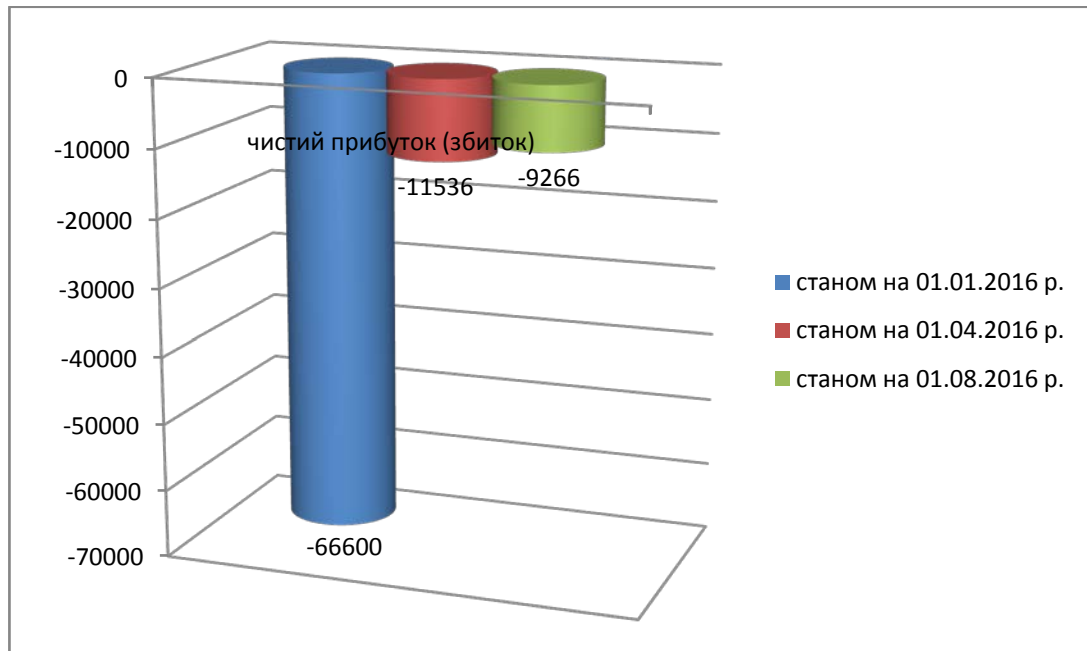
Побудовано за даними [10]

Основним показником, який узагальнює результати діяльності та свідчить про ефективність діяльності будь-якої установи, є прибуток. Прибуток – це фінансовий показник результативності діяльності як окремо взятого банку, так і банківської системи в цілому. Величина фінансового результату залежить від трьох «глобальних» компонентів: доходів, видатків і податків, сплачених до бюджету.

Фінансовий результат кредитно-банківської системи залежить від багатьох чинників. Найважливішими з них є обсяг і масштаби діяльності банків, стан та ефективність використання ресурсів, які є у їх розпорядженні, рівень доходів і витрат банків та їх співвідношення тощо.

Порівняння показників фінансових результатів банківської системи України в період з 01.01.2016 р. по 01.08.2016 р. дає можливість побачити, що банки в результаті своєї діяльності спрацювали збитково (див. рис. 3).

Так, за результатами 2015 року збиток по банківській системі складає 66600 млн. грн., поступово зменшуючись до 11536 млн. грн. станом на 01.04.2016 р. та скоротившись до 9266 млн. грн. станом на 01.08.2016 р.

*Рис. 3. Фінансовий результат банківської системи України
Побудовано за даними [10]*

Фінансовий результат кредитно-банківської системи є наслідком впливу різноманітних факторів. Це доходи і витрати банків, вплив яких на прибуток та його складові є очевидними. Це і незадовільна якість активів, що призводить до необхідності формування додаткових відрахувань у резерви. Це і нестабільна політична та економічна ситуація в країні, які створюють дисбаланси та підривають довіру до всього банківського сектору, який виявляється занадто чутливим до будь-яких найменших подразників. Фінансовий результат кредитно-банківської системи залежить також від підтримки ліквідності, управління банківським ризиком та його мінімізації.

Висновки. Отже, проведений аналіз основних показників діяльності банківської системи України дає підстави сформулювати наступні висновки. На жаль, на сьогоднішній день ми спостерігаємо негативну тенденцію як щодо зменшення кількості банків, так і щодо їх фінансових результатів.

Вважаємо, що важливими умовами забезпечення прибутковості банківського сектору є оптимізація структури доходів і витрат банків, виявлення тенденцій щодо дохідності банківських операцій, ефективного планування та прогнозування банківської діяльності.

Оскільки кредитно-банківська система України є економічно незалежною, то вона повинна функціонувати по принципу здорової конкуренції, задовольнити потреби населення і загалом національну економіку своїми послугами. Саме тому банківська система потребує фінансово надійних банківських установ, спроможних стати основою стабільного та ефективного розвитку економіки.

У даному аспекті подальші дослідження варто сконцентрувати на пошуку адекватних підходів до розв'язання проблеми забезпечення фінансової стійкості та надійності банківської системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Івасів Б.С. Гроші та кредит / Б.С. Івасів // Т.: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. – 528 с.
2. Реверчук С.К. Гроші та кредит: [Підручник] / За ред. д-ра екон. наук, проф. С.К. Реверчука // К.: Знання, 2011. – 382 с.
3. Демківський А.В. Гроші та кредит / А. В. Демківський // К.: Дакор., К.: Вира – Р., 2003. – 528 с.
4. Колотуха С.М. Гроші та кредит: [Навчальний посібник] // С. М. Колотуха, С.А. Власюк. – К.: Знання, 2012. – 495 с.
5. Бандурка О.М., Гроші і кредит. [Підручник, 2-ге вид., доп. і перероб.] / О.М. Бандурка, В. В. Глущенко, А. С. Глущенко // Л.: Магнолія 2006, 2014. – 368 с.
6. Носик О.М. Сучасні тенденції розвитку банківської системи в Україні / О.М. Носик, В. О. Загоруйко // Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку: матеріали доповідей IV наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 3 листопада 2015 р.): збірник. – Х., 2015. – С. 271-272.
7. Прімерова О.К. Інтеграція банківської системи як організаційна інновація і потреба розвитку світового фінансового ринку / О. К. Прімерова // Проблеми науки. – 2008. – № 5. – С. 31–37.
8. Рошило В.І. Ключові проблеми банківської системи в сучасних умовах / В.І. Рошило // Гроші, фінанси, кредит. – 2015. – №2 (58). – С. 153-163
9. Показники діяльності банківської системи України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/.../pdsu_u.html
10. Показники банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

УДК: 368.911: 339.13

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО
РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ****Панченко А.В., к.е.н.
Михальчишин Ю.М.***Національний університет «Львівська політехніка»*

У статті проаналізовано сучасний стан розвитку ринку страхування життя України. Охарактеризовано основні тенденції, які притаманні вітчизняному ринку, проаналізовано рейтинг лідерів ринку страхування життя за розміром страхових премій, виплат та кількістю застрахованих осіб. Досліджено обсяг світових прямих страхових премій, наведено найбільші світові компанії зі страхування життя та визначені ті, що працюють в Україні. Виокремлено зовнішні та внутрішні фактори, які стримують розвиток вітчизняного ринку страхування життя, серед найбільш значущих: недосконале низький рівень життя і доходів населення, низький попит серед юридичних осіб на послуги страхування життя, низький рівень надійності та непрозорість страхових компаній. Виділено основні напрями його удосконалення на рівні страхових компаній. Розглянуто основні чинники, що спроможні змінити ринок у довгостроковій перспективі, це зокрема: зростання лояльності та рівня сервісу при обслуговування існуючих та потенційних клієнтів, виявлення та врахування потреб населення при розробці страхових продуктів.

Ключові слова: страхова компанія, ринок страхування життя, страховики, страхові премії, страхові виплати, кількість застрахованих осіб, страхувальники

UDC: 368.911: 339.13

RESEARCH TRENDS OF DOMESTIC LIFE INSURANCE MARKET**Panchenko A., PhD in Economics
Mykhalchyshyn Y.***National university «Lvivska Politechnika»*

The modern state of the life insurance market in Ukraine is analyzed in the article. The main tendencies what inherent to domestic market have been described and rating of leaders of life-insurance market has been analyzed by the indicators of size insurance bonuses and by the amount of the insured persons. It was investigated the volume of world direct insurance bonuses, the biggest world companies of life-insurance are presented and those who have been working in Ukraine are defined. External and internal factors that restrain home life insurance market development are distinguished, among them the most meaningful are: imperfect low level of life and incomes per capita, low enterprises' demand for services of life-insurance, low level of reliability and opacity of insurance companies. The basic directions of life-insurance

market on the level of insurance companies' improvement have been distinguished. The main factors that could change this market in a long-term perspective have been considered, in particular: increasing the loyalty and the level of service for existing and potential customers, exposure and consideration the needs of population during the working out and distribution of insurance products.

Keywords: insurance company, life-insurance market, insurers, insurance bonuses, insurance payments, amount of the insured persons

Актуальність проблеми. Розвиток ринку страхування життя є важливим елементом економічної системи. Його основною метою накопичення грошових коштів, що дозволяє акумулювати значні внутрішні інвестиційні ресурси суспільства. Страхування життя має суттєву відмінність від інших ризикових видів страхування, адже кошти повертаються особі як у випадку смерті застрахованої особи, так і у випадку її дожиття до визначеної договором дати.

Нині ринок страхування життя перебуває на стадії становлення в Україні і зазнає постійних змін, що пов'язані з економічною, політичною та соціальною нестабільністю в нашій державі. У світовій практиці ринок страхування життя є важливим механізмом забезпечення соціального захисту населення та потужним інструментом нагромадження коштів для інвестування в економіку. Так, у США та розвинутих країнах Західної Європи більш ніж 90% населення мають страховий поліс. При цьому частка страхових компаній в інвестуванні економіки становить від 30 до 40%. В Україні цей показник незначний.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вивченню проблем страхування життя присвячено значну кількість наукових публікацій як українських, так і закордонних авторів. Значний внесок у дослідження ринку страхування життя викладений у працях таких науковців, як Н.М. Внукова, О.М. Залетов, О.О. Гаманкова, М.В. Мних, Я.П. Шумелда, Б.С. Юровський, Л.А. Орланюк-Малицька, В.В.Шахов. Серед закордонних науковців слід виділити напрацювання таких вчених як: Т.Є.Гварліані, С.Л. Єфімов, Є.В. Коломін, Л.І. Рейтман, Р.Т. Юлдашев та інші. Незважаючи на значну кількість досліджень, ринок страхування життя в Україні стихійно розвивається і тенденції ринку постійно змінюються. За цих умов необхідно постійно проводити моніторинг ринку, виявляти фактори що стримують його розвиток та можливості до його поступу.

Метою роботи є дослідження тенденцій розвитку українського ринку страхування життя у порівнянні із світовими тенденціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. За допомогою страхування життя можна вирішити багато важливих соціальних питань. Підтвердженням цього є світовий досвід, який демонструє нам як громадяни, що досягли пенсійного віку, можуть забезпечувати себе, отримуючи виплати за довгостроковими договорами страхування.

Розвиток ринку страхування життя в Україні відбувався досить повільно. Основною причиною цього є недовірливе ставлення громадян до послуг компаній страхування життя, в основному, через недостатньою обізнаністю українців щодо переваг страхування та низький рівень платоспроможності.

Незважаючи на негативні аспекти, протягом останніх трьох років спостерігається приріст обсягів чистих надходжень страхових платежів із страхування життя, і рівень чистих страхових виплат. Тобто розміри українського страхового ринку поступово зростають [1].

Ринок страхування життя в Україні не рівномірний. Так, через низьку платоспроможність населення та відсутність у Західному регіоні України великих промислових підприємств кількість страховиків тут невелика. Натомість у промислових центрах країни (Києві, Харкові, Дніпропетровську, Запорозжжі, Одесі) є висока концентрація страхового ринку. Більш 70% страховиків, що активно працюють у сфері страхування, знаходяться в Києві, при цьому їхня питома вага в надходженнях страхових платежів складає близько 90%.

Необхідно також відзначити, що на ринку страхування життя існує кілька лідерів, які дійсно ефективно функціонують та залучають основну частку страхових платежів. Розрив між показниками діяльності лідерів та інших страховиків є величезним.

Характерною тенденцією для українського ринку є прихід іноземних страховиків та нарощування їх потужності. Вітчизняним компаніям дуже важко конкурувати з іноземними, оскільки останні мають значний досвід роботи, володіють ефективними інструментами завоювання довіри населення та гнучкі програми страхування для споживачів послуг зростання конкуренції на ринку страхування перевагою, адже вони мають можливість обирати найкращі продукти страхування за оптимальною ціною.

Цікавою тенденцією останніх років є і використанням сучасних методів продаж страхових послуг [6], які дають позитивні результати і дозволяють укріплювати компанія свій вплив на ринку і при цьому збільшують загальну кількість застрахованих в країні.

У багатьох країнах світу добре себе зарекомендувала система взаємодоповнюючого соціального захисту населення: державне соціальне забезпечення, групове страхування співробітників підприємств, індивідуальне страхування. Страхові виплати за договорами страхування життя і пенсійного страхування в багатьох країнах світу складають основну частину валового доходу населення пенсійного віку. На частку довгострокових видів страхування в західних країнах припадає 35-78% загального обсягу страхових внесків. В Україні ж цей показник складає 0,52%. [5].

За даними дослідження SwissRe проведеного у 2015 році було згруповано низку показників, основні з яких наведено у табл.1.

Таблиця 1 - Обсяг світових прямих страхових премій за 2013-2015pp(US \$ млн.)

Рік	Страхові премії за видами страхування		Загальний обсяг страхових премій
	Страхування життя	Ризикове страхування	
2013	2 547486	2040966	4 588451
2014	2 655593	2 099118	4 754710
2015	2 533818	2 019967	4 553785

Джерело: [7]

У вибірку потрапили дані страхових ринків 147 країн світу, з них 88 надали ємну інформацію, інші часткову. Як видно з наведених даних у 2013 році відбувся незначний спад обсягів страхових премій за двох напрямками страхування. Проте слід зазначити, що протягом аналізованого періоду страхування життя акумулювало більший обсяг страхових премій, ніж ризикове. Загалом 2015 рік став найменш активним для страхового ринку.

Проаналізуємо рейтинг компаній зі страхування життя в Україні за I півріччя 2016 року за розміром страхових премій, страхових виплат та кількістю застрахованих наведено у табл. 2.

Період з 2013 року до I півріччя 2016 року характеризується зростанням страхових платежів у більшості страховиків. Причинами є те, що цим компаніям вдалось збільшити кількість клієнтів, але і при цьому спостерігаємо тенденцію знецінення гривні.

Таблиця 2 - Рейтинг вітчизняних страхових компаній із страхування згрупований за основними показниками

№	Страхові компанії	Страхові платежі, тис. грн.			
		I півріччя 2016р.	2015 р.	2014 р.	2013 р.
1.	ПрАТ «Метлайф»	277 296,00	416 540,00	319 320,00	301 774,00
2.	ПрАТ «Ренесанс життя»	175 110,00	108 248,00	260 019,00	557 884,00
3.	АТ СК «ТАС»	126 111,00	257 637,00	209 464,00	145 916,00
4.	ПрАТ СК»ПЗУ Україна страхування життя»	109 498,20	177 819,40	154 302,70	
5.	ПрАТ УАСК «АСКА-ЖИТТЯ»	76 214,00	140 358,00	183 442,00	348 349,00
Страхові виплати, тис. грн.					
1.	АТ СК «ТАС»	30 304,00	55 026,00	49 575,00	36 705,00
2.	ПрАТ СК»ПЗУ Україна страхування життя»	27 367,80	201 349,40	12 258,60	7 717,50
3.	ПрАТ «Метлайф»	26 573,00	47 249,00	43 908,00	18 378,00
4.	ПрАТ УАСК «АСКА-ЖИТТЯ»	18 272,00	22 154,00	18 908,00	15 877,00
5.	ТДВ СК «Іллічівська»	11 565,10	6 743,70	1 555,20	1 515,4
Кількість застрахованих, осіб					
1.	ПрАТ УАСК «АСКА-ЖИТТЯ»	552 352	616 736	592 456	487 726
2.	ПрАТ «Ренесанс життя»	347 671	406 204	548 557	719 255
3.	ПрАТ «Метлайф»	341 784	267 378	162 308	116 916
4.	АТ СК «ТАС»	165 542	157 423	137 113	105 428
5.	ПрАТ СК»ПЗУ Україна страхування життя»	76 123	75 060	70 698	52 016

Джерело: [3]

Деяким із страховиків, зокрема «Аска-життя» та «Ренесанс життя» видались складними 2013-2014 роки. Причин може бути кілька, найбільш вірогідними є: активність конкурентів, відсутність стратегічного плану дій в умовах кризових явищ, незбалансованість у роботі. Щодо страхових виплат, то тенденція позитивна, відбувається їх приріст. При цьому саме цей показник позитивно впливає на лояльність клієнтів і їх довіру, бо чим вищі у страховика виплати тим чеснішою вона є для страхувальників.

За даними проекту «Відкрите страхування» (інформацію розміщує Ліга страхових організацій України) діяльність деяких страхових компаній, за видами договорів страхування життя, в останні роки активізувалась (табл.3) [3].

Як видно з даних табл. 3 традиційно перевагу населення віддавало договорам страхування, за якими заощаджувалась капіталізована сума внесків.

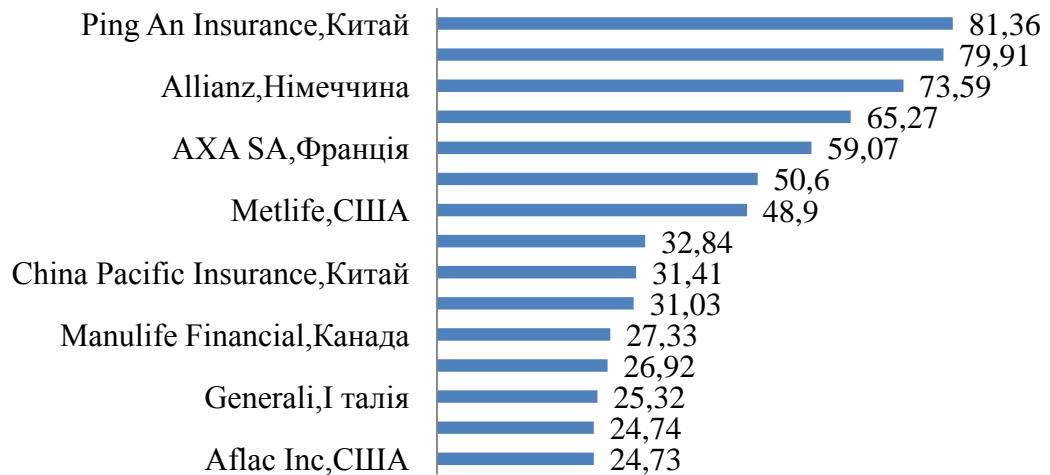
Таблиця 3 - Діяльність страхових компаній, за видами договорів страхування життя

Показники	Значення показників			
	2013р.	2014р.	2015р.	I півріччя 2016р.
За договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку				
Страхові премії, тис. грн.	22 605,5	23 886,7	8 823,30	6 268,90
Страхові виплати, тис. грн.	8 847,9	10 256,1	8 906,90	2 734,60
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	33 897	32 998	53 347	57 099
Кількість укладених договорів страхування, од.	1 143	981	76	570
За іншими договорами накопичувального страхування				
Страхові премії, тис. грн.	861 418,0	765 770,5	708 995,40	411 828,70
Страхові виплати, тис. грн.	93 202,4	141 155,8	336 450,00	113 421,10
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	339 894	267 838	200 668	248 896
Кількість укладених договорів страхування, од.	67 940	61 022	67 173	88 786
За договорами страхування життя лише на випадок смерті				
Страхові премії, тис. грн.	11 094,0	146 735,9	121 687,80	161 078,10
Страхові виплати, тис. грн.	918,4	428,4	742,80	679,80
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	53 452	86 870	77 976	48 049
Кількість укладених договорів страхування, од.	13 766	40 783	48 756	15 818
За іншими договорами страхування життя				
Страхові премії, тис. грн.	340391,8	653208,6	309 447,2	208 506,60
Страхові виплати, тис. грн.	5635,8	9357,7	10 824,10	5365,00
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	946950	1 424763	1 215 123	1 153 538
Кількість укладених договорів страхування, од.	1 026540	1 224238	357 592	194 812

Джерело: [3]

Договори страхування життя «ануїтетного» типу, тобто договори, за якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку поки лише починають завойовувати інтерес серед українців. Невисокою популярністю характеризуються й договори страхування лише на випадок смерті, котрі не передбачають часткових виплат і виплат у зв'язку із закінченням терміну дії договору.

Цікавим буде визначити, чи представлені в Україні компанії, які є лідерами на світовій арені для цього на рис. 1 наведемо провідні світові компанії зі страхування життя станом на лютий 2016 року за їх ринковою капіталізацією.

*Рис. 1. Світові компанії-лідери із страхування життя за ринковою капіталізацією, млрд. доларів США
Джерело: [8]*

Allianz (Німеччина), AXA (Франція) та Generali (Італія) компанії, які працюють на ринку України. Проте, незважаючи на провідне місце на світовому ринку страхування життя, в нашій державі ці компанії не є лідерами страхового ринку, але їх присутність засвідчує перспективність українського ринку. При цьому більшість світових лідерів у сфері страхування життя з обережністю вкладають кошти в розвиток українських філій, бо є значна кількість стримуючих факторів. Розглянемо основні зовнішні та внутрішні з позиції страховика фактори.

До зовнішніх стримуючих факторів необхідно віднести:

- недосконале нормативно-правове регулювання страхового ринку;
- нестабільну політичну та економічну ситуацію в країні;
- знецінення гривні і постійні коливання курсів;
- низький рівень життя та доходів населення;
- високий рівень недовіри населення до страхових послуг;
- низький попит серед юридичних осіб на послуги зі страхування життя;

- незначна кількість надійних інвестиційних програм для довгострокового розміщення страхових резервів.

Серед внутрішніх стримуючих факторів варто зазначити:

- недостатньо продуманий асортимент послуг;
- висока вартість послуг;
- низький рівень надійності компаній;
- низький рівень обслуговування споживачів;
- непрозорість діяльності страхових компаній.

Таким чином, ринок страхування життя в Україні має велику кількість проблем, які стосуються різних сфер та напрямків. На сьогоднішній день послуга страхування життя для пересічного громадянина України залишається далеко не першочерговою потребою і необхідно зробити ще чимало страховим компаніям і державі для популяризації і розвитку ринку страхування життя, який має величезний потенціал.

Розглянемо п'ять глобальних чинників, які на думку дослідників компанії PwC [4] спроможні змінити ринок страхування життя у перспективі до 2020 р. До них належать такі напрями розвитку:

- 1) соціальний ;
- 2) технологічний;
- 3) екологічний;
- 4) економічний;
- 5) політичний.

Характеристика зазначених векторів представлена у табл. 4.

Таблиця 4 - Характеристика векторів впливу на розвиток ринку страхування життя

Вектор впливу	Характеристика
Соціальний	Клієнти мігрують у соціальні мережі Зміна очікувань клієнтів (простота, прозорість, швидка купівля послуг) Краще знання ризиків, які їм загрожують Здоров'я (зростання загроз від вірусів, стійких до медичних препаратів)
Технологічний	Зростаюча роль інформації та можливостей її аналізу Зростання чисельності девайсів з доступом до Інтернету Прогрес у медичній галузі (телемедицина, моніторинг)
Екологічний	Кліматичні зміни та катастрофи Забруднення та негативний вплив на здоров'я
Економічний	Можливості нового зростання Інфляція/дефляція Соціальна захищеність та вигоди Партнерство бізнесу та держави Збільшення кількості населення у містах On-line дистрибуція
Політичний	Регуляторні реформи та глобалізація Геополітичні ризики Тероризм Оподаткування

Джерело: [4]

Беручи до уваги вказані вектори впливу, слід зазначити, що до 2020 року на ринку страхування життя виникне потреба у нових продуктах для пенсіонерів. Це буде зумовлено зміною ставлення населення до індивідуального страхування через екологічні фактори, державну політику та урбанізацію. Кількість населення пенсійного віку значно зросте, що викличе потребу у додаткових пенсійних рішеннях.

Ще однією тенденцією розвитку ринку стане співпраця страхових компаній і державних органів. У всіх країнах світу виникне соціального забезпечення і це дасть поштовх страховикам для розроблення додаткових програм соціального захисту населення. Відбудеться автоматизація страхування у зв'язку з доступністю медичних та особистих даних. На думку страховиків, саме максимальне використання значних обсягів даних стане головною конкурентною перевагою для компаній зі страхування життя та сприятиме збільшенню їх частки ринку [2, 4].

На нашу думку, є кілька напрямів розвитку ринку страхування життя, це зокрема:

- зростання лояльності та рівня сервісу при обслуговуванні існуючих і потенційних споживачів страхової послуги;
- проведення маркетингових досліджень страховиками, які передбачають виявлення потреб населення в певних страхових послугах;
- поступове зниження вартості страхових послуг і диференціація ціни відповідно до наповненості страхової послуги;
- підвищення професійного рівня працівників страхової компанії у сфері ведення страхової справи та обслуговування клієнтів.

Проведене дослідження засвідчило, що не зважаючи на складні економічні та політичні умови діяльності, ринок страхування життя розвивається і постійно перетворюється. При цьому поступ страхових компаній вже нині залежить від використання сучасних методів комунікації із споживачем, дієвих інструментів виявлення потреб споживачів та застосування прозорих міжнародних стандартів у роботі страховика. Ринок страхування життя має бути клієнтоорієнтований за інших обставин, компанії що переслідують інші цілі не матимуть розвитку у довгостроковій перспективі. Адже завоювати інтерес потенційних споживачів можна і рекламною компанією, проте утримувати клієнтів і здобувати їх довіру можна лише орієнтуючись на вирішення їх потреб і проблем.

Висновки. Ринок страхування життя в Україні характеризується позитивною динамікою, проте його розвиток відбувається значно повільніше, ніж це необхідно для успішного зростання економіки країни та добробуту населення. На ринку основні об'єми продаж проводять

компанії-лідери, які акумулюють левову частку страхових премій, тим самим створюючи величезний розрив між власними показниками та показниками інших страхових компаній. Також зростає активність іноземних страховиків на українському ринку страхування життя, що спричиняє зростання конкуренції та є корисним як для компаній-страховиків, так і для споживачів даних послуг.

Основною перешкодою в розвитку ринку страхування життя в Україні є недосконала нормативно-правова база з одного боку, та низький рівень добробуту і недовіра населення з іншого. Незважаючи на це вітчизняний ринок страхування життя має надзвичайно великий потенціал і тому є одним з найпривабливіших у Європі. За рахунок цього спостерігаємо тенденцію поступового проникнення світових лідерів-страховиків на вітчизняний ринок.

Загалом сьогодні обсяги страхових платежів та виплат вітчизняного ринку страхування життя поступово зростають, також збільшується і кількість застрахованих осіб. Проте порівнюючи ці показники зі світовими, можемо зазначити, що це лише вихідна точка, яка повинна стати стартом для поступового зростання українського ринку страхування життя.

Потенціал ринку страхування життя в Україні є надзвичайно великим. Необхідно усунути першочергові проблеми та визначити пріоритетні напрями його розвитку. На нашу думку розвиток ринку можливий за умов дослідження і врахування специфічних потреби вітчизняних страхувальників, бути клієнтоорієнтований і відкритим. Це дозволить збільшити довіру населення до страхових послуг і сприятиме збільшенню кількості застрахованих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Страхова справа.- 4-те вид. перероб. і доп.- К.: Знання, 2005.- 351с.
2. Козоріз Г.Г. Пріоритетні напрями модернізації страхового ринку України в умовах глобальних викликів / Г. Г. Козоріз. // Регіональна економіка. - 2013. - № 1 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2013_1_5
3. Ліга страхових організацій України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://uainsur.com/stats/life/>

4. Привалова О.М. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку страхування життя в Україні / О. М. Привалова, І. М. Привалова // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. щокварт. зб. - К. : НІСД, 2013. - № 2. - С. 178-180
5. Стаховський Д. Ринок страхування життя: проблеми залишаються/ Д. Стаховський // Галицькі контракти. – 2003. - № 5.
6. Тарасова, Н.А. Аналіз розвитку ринку страхування життя в Україні [Електронний ресурс]: Н.А. Тарасова. - Режим доступу: docs.google.com/gview?a=v&q=cache:ek6Doh0YHJYJ:www.nbu.gov/Articles/Kultnar/knp73/knp73_117. - 29.09.09.
7. Insurance Information Institute/WORLD LIFE AND NONLIFE INSURANCE IN 2015 [Електронний ресурс] — Режим доступу:<http://www.iii.org/publications/international-insurance-fact-book-2016/world-overview>
8. The Statistics Portal / LargestlifeinsurancecompaniesworldwideasofFebruary 2016, bymarketcapitalization (inbillion U.S. dollars) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/376359/largest-life-insurance-companies-by-market-cap/>

УДК 336.22+338.124

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПОДАТКОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗА ЕТАПАМИ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ**Ползікова Г.В., к.е.н.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

Завданням статті є формалізація податкових механізмів за етапами життєвого циклу фінансової кризи. Для моделювання використано принципи ситуативного підходу. Основні результати дослідницької наукової роботи полягають у розробці антикризових заходів податкової фіскальної політики та визначенні механізмів їх впливу на економіку. Визначено переваги і вади антикризових заходів податкової політики залежно від напряму впливу на податкове навантаження. У статті диференційовано механізми податкового менеджменту в умовах кризи на основі суміщеної матриці за етапами життєвого циклу підприємства (виникнення, становлення, піднесення, пік розвитку, спад активності, стрімке падіння, банкрутство) та етапами життєвого циклу кризи податкового інституційного середовища (зародження, наростання, розгортання, настання, заспокоєння, усунення). При цьому враховано типи фінансової кризи платника податків (платоспроможності, ліквідності, прибутковості, фінансової стійкості). Вони можуть бути представлені податковою реорганізацією, санацією та ліквідацією, як за власним бажанням платника податків, так і за рішенням податкового органу, яке приймається з врахуванням податкового потенціалу підприємства. Перевагою пропонованого підходу над існуючими є можливість швидкої адаптації суб'єктів податкових відносин до негативних змін зовнішнього і внутрішнього інституціонального податкового середовища.

Ключові слова: податкові механізми, диференціація, життєвий цикл, етапи, фінансова криза, політика, навантаження

UDC 336.22+338.124

DIFFERENTIATION OF TAX MECHANISMS FOR THE LIFE CYCLE OF FINANCIAL CRISIS**Polzikova G., PhD in Economics***Prydniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture*

The objective of the paper is a formalization of the tax arrangements for life-cycle stages of the financial crisis. The principles of situational approach have been used for modeling. The main results of the research scientific work lies in the development of anti-crisis measures of the tax policy and fiscal mechanisms determining their impact on the economy. The advantages and disadvantages of anti-crisis measures of the tax policy are defined, depending on the direction of the impact on the tax burden. Article has differentiated mechanisms of tax management in a crisis based on the combined

matrix stages of the life cycle of the company (the origin, formation, growth, peak development, the decline in activity, rapid decline, bankruptcy) and life stages of the crisis tax institutional environment (nucleation, growth, expansion, offensive, calm, elimination). This takes into account the types of financial crisis the taxpayer (solvency, liquidity, profitability, financial stability). They can be represented by the tax restructuring, reorganization and liquidation as on their own taxpayer and tax authority by the decision, which was adopted in view of the tax potential of the company. The advantage of the proposed approach is the ability of the existing rapid adaptation of tax relations to adverse changes in foreign and domestic institutional tax environment.

Keywords: tax mechanisms, differentiation, life cycle, stages, financial crisis, policy, load

Актуальність проблеми. У сучасних кризових умовах розвитку економіки України податки є основним важелем фіскальної політики держави і, одночасно, – потужним інструментом регулювання економічної діяльності підприємств [1, с. 399]. Утім податкова політика країни має визначатися не тільки потребами наповнення доходної частини бюджету, але й базуватися на аналізі економічного стану, орієнтуватися на довгострокові цілі стимулювання конкурентоспроможності країни, регіонів, окремих галузей національної економіки, вітчизняних виробників. Складовими частинами податкової політики держави є: дискреційна політика, яка передбачає регулювання державою доходів бюджету з метою впливу на відтворювальні процеси, недискреційна політика ґрунтується на дії вбудованих у ринкову економіку автоматичних стабілізаторів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми функціонування податкових механізмів розглядаються багатьма вченими. Удосконалення механізмів податкового менеджменту у рамках дискреційної політики залишається насущною проблемою розвитку економіки країни, що віддзеркалюється у працях багатьох учених. В. Хомутенко, А. Хомутенко дослідили євроінтеграційні процеси, які зумовили необхідність трансформації вітчизняної податкової політики і встановили, що в Україні поки що відбувається лише адаптація національного податкового правового поля до вимог ЄС [2, с. 137]. Погоджуємося із О. Молдован, що в ході реалізації податкової реформи у 2010 – 2014 рр. багато проблем залишилися невирішеними [3, с. 33]. Утім європейські країни з метою боротьби з фінансовою кризою використовували різні механізми впливу і податкові інструменти. Згідно

з даними Єврокомісії в загальному підсумку було використано близько 140 податкових заходів, прийнятих протягом 2009–2010 років, які різняться від зміни ставок податків до введення змін в режимах оподаткування та податкової бази. Більшість країн світу в кризовий період провадили комплекси заходів фіскальної політики стимулюючого характеру, що включали в себе і бюджетне стимулювання, і зменшення податкового навантаження [4, с. 201]. Високо оцінюючи науковий доробок указаних авторів, слід констатувати, що невирішеною залишається проблема диференціації механізмів податкового менеджменту в умовах кризи на основі суміщеного аналізу етапів життєвих циклів підприємства і податкового інституційного середовища.

Мета роботи - формалізація податкових механізмів за етапами життєвого циклу фінансової кризи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Фіскальна практика переконливо свідчить про те, що короткострокова тактика скорочення податків має тільки тимчасові позитивні зрушення і не вирішує стратегічної мети фінансово-господарської діяльності – максимізації прибутків. Протягом останнього часу з'явилося багато робіт, присвячених стратегічному менеджменту підприємства, зокрема Л. Чалапко успішно опрацьовано проблему вартісно-орієнтованого управління підприємством [5, с. 140]. Проте, низка запитань стратегічного податкового менеджменту підприємства залишається відкритою. У ринковій економіці діяльність суб'єктів фінансових відносин супроводжується різноманітними ризиками: фінансово-економічними, технологічними, інституціональними, соціальними, політичними.

Розвиток інституціонального податкового середовища зумовлюють еволюційні, кумулятивні та адаптивні зміни. Виникнення кризи пов'язуємо із кумулятивними змінами, які проявляються в несприятливих змінах функціонуючих норм, правил та інститутів. Вихід із кризи потребує проведення адаптивних змін, пов'язаних з процесом пристосування до мінливих умов внутрішнього і зовнішнього середовища.

Мотивом до інституціональних змін механізмів податкового менеджменту є «зовнішні шоки» та «внутрішні стимули». Кризу спричиняють саме зовнішні шоки інституціонального податкового середовища. Тому механізми антикризового податкового менеджменту мають завадити виникненню податкових інституційних пасток – стійких

неефективних податкових інституцій або норм поведінки, які мають самопідтримуючий характер. В інституціональних умовах України дія механізмів податкового менеджменту має бути орієнтована на формування такого неформального інституту як «довіра платників податків до держави», втрата якого призвела до інформаційного вакууму, ентропії зі сторони податкових органів, ускладнення процесу адміністрування; втрати мотивації сплачувати податки та збільшенню тіньового сектора економіки.

Соціально – економічні системи перебуваючи в умовах кризи, або стані порушення загальної рівноваги потребують певного типу впливу [6, с. 147]. Антикризову економічну політику держави можна визначити як комплекс заходів організаційно – правового, інституціонального, економічного характеру впливу, спрямованих на регулювання коливань економічної активності у суспільстві в періоди передкризового стану, стабілізацію та згладжування негативного впливу кризи [7]. Антикризова економічна політика держави може носити попереджувальний характер, стабілізаційний – прийняття невідкладних антикризових заходів за умови настання кризи, посткризовий – стимулювання і прискорення економічного зростання.

Заходи антикризової податкової політики залежно від фази кризи поділяють на групи, наведені у табл. 1.

Таблиця 1 - Антикризові заходи податкової фіскальної політики та механізм їх впливу на економіку

Заходи	Механізм впливу на економіку
Стимулюючі	
– зниження ставок податків на доходи фізичних осіб та ПДВ	– у фазі спаду тимчасове зниження податків, що поширюється на все населення, послаблює зниження особистих доходів та споживчих витрат, стимулює сукупний попит
– надання податкових пільг на інвестиційну та науково-дослідну діяльність	– стимулює економічне зростання
Підтримуючі	
– відстрочки та розстрочки сплати податків	– запобігає погіршенню фінансового стану платників податків
– зміни механізми й термінів перенесення збитків при розрахунку податку на прибуток підприємств	
– підвищення неоподаткованого мінімуму з податку на доходи фізичних осіб	– запобігає зниженню рівня життя малозабезпечених та незахищених верств населення
Компенсаторні	
– лібералізація прибуткового оподаткування за рахунок посилення непрямого оподаткування та оподаткування майна	– компенсує зниження податкових надходжень внаслідок погіршення ділової активності, зниження платоспроможного попиту, зростання тіньового сектору
– підвищення ставок окремих податків, що стосуються багатих верств населення: податки на розкіш, деякі акцизи, а також екологічні податки	
	– дає змогу не тільки збільшити податкові надходження до бюджету, а й регулювати диспропорції в економіці

Джерело: авторська розробка

Стимулюючі заходи спрямовані на виведення країни із кризового стану шляхом стимулювання споживчого попиту, ділової активності, інвестиційної діяльності, вони мають обмежений термін та сферу застосування; підтримуючі – спрямовані на підтримку найуразливіших верств населення та суб'єктів господарювання, що найбільше постраждали від кризи; компенсаторні – компенсують зниження надходжень до бюджету внаслідок кризи, сприяють ефективнішому використанню бюджетних коштів, усувають наявні в економіці диспропорції.

У кризовий період можуть бути впроваджені різноманітні заходи антикризової податкової політики, однак за їх економічною природою такі заходи можуть бути розділені на дві категорії (табл. 2).

Таблиця 2 - Переваги і вади антикризових заходів податкової політики залежно від напрямку впливу на податкове навантаження

Напрямок впливу	Переваги	Вади
посилення	збільшення доходів до бюджету у короткостроковому періоді	погіршення скрутного фінансового становища суб'єктів господарювання та/або громадян, а в довгостроковій перспективі спричинить істотне скорочення податкових баз
зниження	загострення проблеми бюджетного дефіциту у короткостроковому періоді	сприяння збільшенню баз оподаткування та доходів бюджету в середньостроковому періоді, що пришвидшує вихід економіки з кризового стану

Джерело: авторська розробка

Таким чином, обираючи напрям впливу інструментів антикризової податкової політики держави, необхідно враховувати такі фактори:

ступень поширення кризових явищ – темпи зниження обсягів виробництва, доходів населення, зростання безробіття, інфляції тощо;

обсяги економічного спаду в окремих секторах економіки;

ступінь розповсюдження кризових явищ у різних регіонах держави;

наявність у розпорядженні уряду фінансових резервів на подолання негативних наслідків кризи;

існування податкового боргу;

характер податкової системи – ступень прогресивності оподаткування доходів громадян і підприємств, співвідношення прямих і непрямих податків.

На діяльність платників податків впливають зовнішня макроекономічна криза (криза інституціонального середовища) та внутрішня криза, пов'язана з життєвим циклом підприємства.

Згідно концепції циклічності розвитку економічних систем, кожне підприємство розвивається за такими фазами: виникнення, становлення,

піднесення (найвища точка розвитку); етапи спаду: економічний спад, банкрутство та ліквідація [8, с. 58]. Циклічний характер проходження всіх економічних процесів обумовлює об'єктивність появи негативних тенденцій у їх розвитку. Отже, загроза фінансової кризи існує завжди: підприємство може пережити її як кінцевий етап життєвого циклу (ліквідація), так і проміжні кризові ситуації, виникнення яких можливе на будь-якій його стадії. Підвищення ймовірності кризового стану підприємства спостерігається у перехідні періоди його розвитку – між етапами життєвого циклу. У табл. 3 наведено суміщену матрицю диференціації механізмів податкового менеджменту за етапами життєвого циклу підприємства та етапами життєвого циклу кризи податкового інституційного середовища.

Таблиця 3 - Суміщена матриця диференціації механізмів податкового менеджменту за етапами життєвого циклу підприємства та етапами життєвого циклу кризи податкового інституційного середовища

Етапи життєвого циклу кризи		Життєвий цикл підприємства								
		Виникнення	Становлення	Піднесення	Пік розвитку	Спад активності		Стрімке падіння		Банкрутство
						Криза платоспроможності	Криза ліквідності	Криза прибутковості	Криза фінансової стійкості	
податкового інституційного середовища	зародження	T*	T	T	T	P*	P	C*	C	C
	наростання	T	T	T	T	P	P	C	C	C
	розгортання	P	P	P	P	C	C	C	L*	L
	настання	P	P	P	P	C	C	C	L	L
	заспокоєння	T	T	T	T	P	P	C	C	C
	усунення	T	T	T	T	P	P	C	C	C

Джерело: авторська розробка

*T– традиційні, P– реструктуризація, C– санація, L– ліквідація.

Залежно від квадранту матриці виділяють традиційні механізми податкового менеджменту, реструктуризацію, санацію, ліквідацію підприємства. При цьому слід розмежовувати категорії «реструктуризація» та «реорганізація» підприємства. Перше є ширшим за друге, оскільки реорганізація підприємства – один з етапів його реструктуризації.

Основний зміст реорганізації полягає в повній або частковій зміні власника статутного капіталу юридичної особи, а також у зміні організаційно-правової форми здійснення бізнесу. Розглядають три види

реорганізації: спрямовану на укрупнення підприємства (злиття, приєднання, поглинання); спрямовану на подрібнення підприємства (поділ, виділення); без змін розмірів підприємства (перетворення). Розрізняють горизонтальне злиття (приєднання, поглинання) та вертикальне.

Найпоширенішими формами непрямой державної фінансової підтримки санації підприємств є: податковий кредит, податкові канікули, податкові знижки, податкові вирахування, податкові пільги, реструктуризація податкової заборгованості, надання державних гарантій (поручительств), дозвіл на порушення антимонопольного законодавства.

Під реструктуризацією обов'язкових платежів розуміємо списання, відстрочення або розстрочення обов'язкових платежів податкового характеру, до яких відносимо суми податкового зобов'язання та податкового боргу платників податків.

Податковий кредит – сума, на яку платник має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду.

Податкові канікули – це відстрочка щодо сплати податку з прибутку, яка вважається типовою формою податкового стимулювання.

Податкові знижки – це податковий метод, який передбачає зменшення податкової бази або суми податку на визначені розміри. Величина знижки визначається сумою витрат платника, які законодавчо виводяться з-під оподаткування шляхом зменшення на еквівалентну величину податкової бази.

Податкові вирахування – вилучення окремих складових частин із загальної бази оподаткування з метою її зменшення. Механізм надання такого виду пільг безпосередньо проектується на об'єкт оподаткування, який зменшується. Розрізняють такі два види вирахувань – стандартні та постатейні (зменшення оподатковуваного доходу на величину витрат на благодійну діяльність, освіту, внесків до різних соціальних фондів тощо).

Фінансову кризу слід розглядати як цілий комплекс взаємопов'язаних проблем, що виникають у сфері фінансів підприємства. У зв'язку з цим пропонуємо виділити послідовні види прояву фінансової кризи. Її перші негативні ознаки з'являються у вигляді порушення платоспроможності і ліквідності і позначаються на погіршенні податкової дисципліни підприємства. Уповільнення оборотності майна та дефіцитний чистий грошовий потік підбивають основи формування прибутку підприємства. Тривала збиткова робота

підприємства, з одного боку, зменшує податкову базу з нарахування податку на прибуток. З іншого – вона призводить до зменшення власного капіталу і зростанню фінансової нестійкості.

Досудова санація – це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно–господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово–економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про банкрутство [9]. Право ініціювати процедуру досудової санації мають право боржники – платники податків та працівники ДФС як кредитор платника податків. У рамках досудової санації засновниками (учасниками, акціонерами) боржника, власником майна (органом, уповноваженим управляти майном) боржника, кредиторами боржника, іншими особами в межах заходів щодо запобігання банкрутству боржника може бути надана фінансова допомога в розмірі, достатньому для погашення грошових зобов'язань боржника перед кредиторами, у тому числі зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування і відновлення платоспроможності боржника.

Процесом санації управляють арбітражні керуючі, співпраця з якими важлива для податківців. Арбітражні керуючі відповідальні за фінансову, господарську та інвестиційну діяльність боржника, за ліквідацію або відновлення його платоспроможності, забезпечення вимог кредиторів, серед яких – і органи фіскальної служби. У разі ефективної санації підприємства платника податків продовжує наповнювати державний бюджет, у разі неефективної – ліквідується, що дозволяє зменшити загальну суму податкового боргу.

Якщо боржник визнається банкрутом, то у нього не виникає жодних додаткових зобов'язань (у тому числі зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), крім витрат, безпосередньо пов'язаних із здійсненням ліквідаційної процедури [10]. Вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) задовольняються у третю чергу. Фіктивним може бути визнано банкрутство у разі, якщо підприємство – боржник (за наявності у нього на це можливості) не задовольнило

вимоги кредиторів та зобов'язання перед бюджетом у повному обсязі на момент його звернення до господарського суду із заявою про визнання своєї неплатоспроможності [11].

Реструктуризація податкового боргу та грошових зобов'язань платника податків здійснюється контролюючими органами шляхом анулювання (прощення), розстрочення (відстрочення) податкового боргу та грошових зобов'язань. Контролюючі органи здійснюють списання, розстрочення (відстрочення) податкового боргу та грошових зобов'язань платника податку протягом 10 робочих днів з дня погодження плану реструктуризації або затвердження плану санації.

Контролюючі органи зобов'язані списати частину податкового боргу пропорційно до частини анульованих (прощених) кредиторами зобов'язань боржника відповідно до плану реструктуризації або плану санації. Розстрочення (відстрочення) або списання податкового боргу здійснюється на умовах плану реструктуризації або плану санації. Такі умови повинні бути не гіршими, ніж умови задоволення вимог інших кредиторів, визначені планом реструктуризації або планом санації. Загальний строк погашення розстроченого (відстроченого) податкового боргу не може перевищувати трьох років з дня погодження плану реструктуризації або затвердження плану санації.

Визнається безнадійним незалежно від наявності критеріїв визначення податкового боргу безнадійним, установлених у статті 101 Податкового Кодексу, та підлягає списанню контролюючими органами [12]:

податковий борг платника податків, що виник більш як за три роки до дня початку процедури фінансової реструктуризації відповідно до закону щодо фінансової реструктуризації;

податковий борг платника податків, що виник протягом трьох років до дня початку процедури фінансової реструктуризації відповідно до закону щодо фінансової реструктуризації, що списується на умовах плану реструктуризації або плану санації.

Між податковими органами і платником податків може бути укладена мирова угода з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмета позову. У разі якщо умови мирової угоди передбачають розстрочку чи відстрочку або прощення (списання) боргів чи їх частини, орган стягнення зобов'язаний погодитися із задоволенням частини вимог з податків, зборів (обов'язкових платежів) на умовах такої мирової угоди з метою забезпечення відновлення платоспроможності підприємства.

При цьому податковий борг, який виник у строк, що передував трьом повним календарним рокам до дня подання заяви про порушення справи про банкрутство до господарського суду, визнається безнадійним та списується, а податкові зобов'язання чи податковий борг, які виникли у строк протягом трьох останніх перед днем подання заяви про порушення справи про банкрутство до господарського суду календарних років, розстрочується (відстрочується) або списується на умовах мирової угоди. Зазначену мирову угоду підписує керівник відповідного органу ДФС за місцезнаходженням боржника.

Таким чином, диференціація податкових механізмів за етапами життєвого циклу кризи сприятиме підвищенню ефективності податкових методів її нейтралізації.

Висновки. Основний науковий результат статті полягає в диференціації механізмів податкового менеджменту в умовах кризи, яку формалізовано суміщеною матрицею за етапами життєвого циклу підприємства (виникнення, становлення, піднесення, пік розвитку, спад активності, стрімке падіння, банкрутство) та етапами життєвого циклу кризи податкового інституційного середовища (зародження, наростання, розгортання, настання, заспокоєння, усунення) з урахуванням типів фінансової кризи платника податків (платоспроможності, ліквідності, прибутковості, фінансової стійкості), представлені податковою реорганізацією, санацією та ліквідацією, як за власним бажанням платника податків, так і за рішенням податкового органу, яке приймається з врахуванням податкового потенціалу підприємства. Перевагою пропонованого підходу над існуючими є можливість швидкої адаптації суб'єктів податкових відносин до негативних змін зовнішнього і внутрішнього інституціонального податкового середовища.

Перспективи подальших наукових розробок у даному напрямі полягають в обґрунтуванні ризик-орієнтованих механізмів адаптивного податкового менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гурська О. М. Податковий менеджмент-механізм покращення управління підприємством / О. М. Гурська // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. – 2010. – Вип. 7(1). – С. 395–400.
2. Хомутенко В. Стратегічні орієнтири трансформації податкової політики України на шляху до євроінтеграції / В. Хомутенко, А. Хомутенко // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. – 2014. – № 3. – С. 134–140.

3. Молдован О. О. Стратегічні пріоритети реформування податкової системи України / О. О. Молдован // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 32–40.
4. Найденко О. Є. Інструментарій податкової підтримки економічного розвитку в країнах світу в умовах фінансово–економічної кризи / О. Є. Найденко, О. В. Костяна // Бізнес Інформ. – 2012. – № 10. – С. 199–204.
5. Чалапко Л. Д. Формування стратегії підприємства на принципах концепції Value Based Management / Л. Д. Чалапко // Економіка і регіон. – 2011. – № 2. – С. 137–141.
6. Дробишева, О. О. Кризові фактори та необхідність управління життєвим циклом підприємства [Текст] / О. О. Дробишева // Технічний прогрес і ефективність виробництва. Вісник національного технічного університету «ХПІ» : зб. наук. праць / відп. за вип. В. М. Луньова. – Харків, 2009. – Вип. 34. – С. 146–156.
7. Дишлева А. М. Механізм реалізації антикризової економічної стратегії держави у контексті бюджетно – податкової політики [Електронний ресурс] / А. М. Дишлева // Ефективна економіка. – 2011. – № 11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/efek_2011_11_40.pdf.
8. Дробишева, О. О. Визначення індикаторів для моніторингу кризи розвитку соціально – економічної системи [Текст] / О. В. Коваленко, О. О. Дробишева // Теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування стратегії сталого розвитку соціально-економічної системи в умовах інтеграції та глобалізації : монографія / за заг. ред. І. Ю. Швець. – Сімферополь : ДІАЙПШ, 2013. – С. 56–62.
9. Про затвердження Положення про порядок проведення санації до порушення провадження у справі про банкрутство : постанова Вищого господарського суду від 17.12.2013 № 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0015600-13>.
10. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343 –XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://consultant.parus.ua/?doc=035S2A429D>.
12. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

УДК 330.3:368.914:349.3

ЕВОЛЮЦІЯ СТРУКТУРИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**Приходченко О.Ю.***Національна металургійна академія України*

Система пенсійного забезпечення займає одне з основних місць в економічній системі держави. Її структура змінювалась відповідно до економічної та демографічної ситуації. В роботі виокремлено чотири етапи еволюції структури пенсійної системи та виділено фактори, які вплинули на хід подій. Проведено аналіз двох хвиль реформ пенсійного забезпечення у країнах Євросоюзу. На перших етапах еволюції пенсійна система розширювалась завдяки залученню більшого кола учасників. Виділені етапи показують розвиток системи пенсійного забезпечення взагалі: від мінімального державного забезпечення, поступового розвитку недержавного у вигляді різноманітних фондів до державного, яке ґрунтується на розподільчих та накопичувальних принципах, з охопленням майже всіх верств населення та системи недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсійних фондів, банків, страхових компаній. Сучасні реформи більше направлені на структурні зміни у пенсійних системах, оскільки це дозволяє диверсифікувати ризики. Визначальною рисою також є те, що реформування направлене не стільки на забезпечення учасників пенсійної системи, скільки на регулювання державними видатками.

Ключові слова: еволюція пенсійної системи, накопичувальний та солідарний рівень, пенсійні реформи

UDC 330.3:368.914:349.3

THE EVOLUTION OF THE PENSION SYSTEM STRUCTURE**Prykhodchenko O.***National Metallurgical Academy of Ukraine*

Pension system is one of the main parts of the economic system of the State. Its structure is changed in accordance with the economic and demographic situation. The paper singled out four stages of evolution of the pension system structure and highlighted the factors that influenced the course of events. The article analyzes the two waves of pension reforms in EU countries. Pension system has been expanded by attracting a larger number of participants in the early stages of the evolution. Dedicated steps show the development of the pension system in general: the minimum state support, the gradual development of private in a variety of funds to the state, based on the PAYG and funded principles, covering almost all segments of the public

and private pensions as pension funds, banks and insurance companies. Recent reforms aimed at more structural changes in the pension system, as it helps to diversify risk. The defining feature is also that the reform aimed not only at providing participants in the pension system, how to regulate public expenditure.

Keywords: evolution of the pension system, PAYG and funded levels, pension reform.

Актуальність проблеми. У сучасному світі система пенсійного забезпечення сприймається як необхідна складова економічної системи. Як соціальний інститут вона з'явилась давно, але пройшла певні стадії розвитку, перш ніж предстати перед нами у сьогоднішньому вигляді. Наразі актуальним питанням постає її ефективність та здатність виконувати поставлені функції. Тому важливе значення має те, з яких структурних елементів складається пенсійна система та які фактори це обумовлюють. До 90-х років 20 сторіччя пенсійні системи Європи забезпечували гідну старість. Але зміни у демографічних тенденціях, такі як збільшення тривалості життя разом з низькими темпами народжуваності, призвели до потреби у перегляді існуючих схем пенсійного забезпечення. Досвід проведених реформ та їх наслідків слід враховувати при подальшому реформуванні української пенсійної системи.

Аналіз останніх наукових досліджень. Історією розвитку пенсійних систем цікавляться науковці різних напрямів, оскільки охоплюються різні сфери життя. Звичайно всі питання пов'язані між собою і неможливо розглядати одні без урахування інших, все ж таки можна виділити основні теми досліджень. По-перше, пенсії є основним доходом непрацевдатних громадян, тому впливають на соціальне становище населення. Цим питанням займаються з точки зору виникнення права соціального забезпечення та його розвитку [1]. У роботі Є. Гайдара досліджується поняття бідності та зміни у поглядах на соціальні програми державного апарату [2]. По-друге, науковці проводять аналіз того, як системи пенсійного забезпечення змінювались у контекстах економічних та історичних обставин конкретних держав. Наприклад, В. Роїк розглядає світові тенденції та приводить приклад Росії [3]. Багато робіт присвячено еволюції пенсійної системи України. Особливої уваги заслуговують праці Л. Якимової де проведено дослідження економічних чинників в історичній ретроспективі та їх вплив на зародження, формування, розвиток і трансформацію пенсійної

системи України [4]. Автор описує генезис в умовах капіталістичних, соціалістичних і сучасних ринкових відносин і виділяє три періоди її еволюції. В іншій своїй роботі Л. Якимової для візуалізації змін структур пенсійних систем розроблене дерево еволюції [5]. На ньому можна споглядати характер та напрям еволюції пенсійних систем починаючи з англосаксонської моделі (моделі Беверіджа) та континентальної моделі (моделі Бісмарка). Детальна інформація щодо історичних аспектів розвитку пенсійної системи України представлена на офіційному сайті Пенсійного фонду [6]. По-третє, до систем пенсійного забезпечення входять страхові компанії, недержавні пенсійні фонди та інші фінансові інститути, тому історія їх виникнення у світі та в Україні зокрема висвітлені у низці робіт. Наприклад, О. Ткач описує прообрази нинішніх НПФ - емеритальні та страхові каси, які існували на території України та піднімає питання про внески коштів на пенсійні рахунки не тільки за рахунок роботодавця, а і працівника [7]. Останньою темою можна назвати законодавчу базу пенсійного страхування та її зміни. Багато робіт присвячено досвіду реформування систем пенсійного забезпечення, але великий обсяг даних потребує відповідного додаткового аналізу та систематизації.

Метою роботи є виокремлення етапів еволюції структури систем пенсійного забезпечення, виділення факторів, які вплинули на хід подій та аналіз наслідків реформ.

Викладення основного матеріалу дослідження. Першим етапом еволюції можна вважати систему військових пенсій в Римі. Крім цього легіонерам видавалась у майно частина захоплених земель для забезпечення старості. Отже можна виділити наступні фактори, які обумовили появу такого пенсійного забезпечення. По-перше, існувала держава, яка забезпечувала виплату пенсій. По-друге, пенсії виступали заохоченням до військової служби. По-третє, пенсії були методом соціального захисту ветеранів, які віддали роки служби державі. В даному випадку пенсії виплачувались лише до смерті ветеранів. Треба зазначити, що вже на першому етапі для пенсійного забезпечення має значення трудовий стаж, а також вік виходу на пенсію.

Перехід до нового етапу зумовив той факт, що пенсії стали виконувати функцію соціального забезпечення більш широкому колу. В Росії, як і в багатьох країнах, першими пенсійне забезпечення отримали

військові. Це були морські офіцери, яким могла бути назначена премія по старості. При чому в разі їх смерті вдові та сиротам також передбачалось утримання. Поступово пенсійна система розширювалась, але виняткове право на отримання пенсій мали ті, хто працювали на державу. На цьому етапі еволюції слід відмітити і недержавні системи соціального забезпечення. Так функціонували фонди взаємодопомоги, які організовувались гільдіями та робочими об'єднаннями.

В Середньовічній Європі функції соціального забезпечення в деякій мірі виконували такі установи як церкви, цехи, селянські громади, до яких належала людина. А також члени сімей доглядали за хворими та старими людьми. З промисловою революцією другої половини ХІХ століття розвивається і державне соціальне законодавство. Поступово приймаються закони, які регулюють економічні відносини між роботодавцями та працівниками. А також вимагається соціальна охорона робітників та службовців на випадок хвороби, інвалідності, старості тощо. Отже, економічний розвиток та соціальна свідомість зумовили можливість фінансування незахищених верств населення.

Територія сучасної України у ХІХ та на початку ХХ знаходилась під владою декількох держав: Австрії, Польщі, Російської Імперії, Румунії та Чехословаччини [8]. Тому населення на її землях підпадало під різні закони. Система пенсійного забезпечення починалась з соціального забезпечення та спочатку відносилась до робітників підприємств. Оскільки на підприємствах почали працювати не тільки чоловіки, а й жінки та діти, то забезпечувати гідні умови праці та відпочинку стало ще актуальнішим. В усіх державах формувалось обов'язкове та необов'язкове соціальне забезпечення. Перш за все почалося страхування робітників від нещасних випадків на роботі. В Австрії це визначав закон 1887 року, при чому внески сплачували роботодавці. В Польщі подібний закон прийняли лише в 1924 році. В Росії в 1912 створювались фабричні каси хворих з метою здійснення обов'язкового страхування на випадок хвороби. На Закарпатті угорський закон 1907 року про обов'язкове страхування робітників від хвороби, інвалідності й на старість діяв до 1924 року, коли прийняли подібний закон для всієї Чехословаччини. Для службовців теж вводилось обов'язкове страхування (пенсійне та інвалідне). А от для сільського населення державного страхування не передбачалось.

Створювались фонди безробіття, в них брала участь і держава у формі бюджетних дотацій. Існували також й приватні товариства, які могли здійснювати необов'язкове страхування. Наприклад, у 1899 році почало діяти Одеське товариство взаємного страхування фабрикантів та ремісників від нещасних випадків з їх робітниками і службовцями. А з 1870 р діяла емеритальна «Пенсійна каса народних вчителів і вчительок». на території Полтавської, Чернігівської, Харківської, Катеринославської, Таврійської губерній [7].

З переходом від державного забезпечення окремих категорій службовців до пенсійних механізмів, які охоплюють всіх громадян країни починається третій етап еволюції пенсійного забезпечення. У Німеччині була організована перша державна система пенсій за віком у 1889 році. Характерною рисою було те, що соціальне страхування було обов'язковим та ґрунтувалось на внесках, які фінансували як робітники так і роботодавці. Дещо інший аспект мали пенсійні системи введені в Данії та Новій Зеландії [2]. Вони були направлені на цільову допомогу бідним та фінансувались за рахунок загальних податкових доходів. Отже, з'являються такі елементи систем пенсійного забезпечення як обов'язкові внески учасників, мінімальний рівень виплат.

В СРСР єдина державна пенсійна система створювалась поступово та мала загальносвітові риси. Право громадян на матеріальне забезпечення в старості, у випадку хвороби та непрацездатності було закріплено ще Конституцією 1936 року. Але повноцінна система, яка охоплювала всі верстви населення запрацювала після прийняття двох законів, а саме Закону ССРСР «Про державні пенсії» 1956 року та Закону СРСР «Про пенсії та пособія членам колгоспів» 1964 року. У першому законі були закріплені основні принципи радянської пенсійної системи [9]. А саме ввели державні пенсії для працюючих, які мають підстави для пенсійного забезпечення (старість, інвалідність, втрата годувальника) та досягли визначеного віку з певним трудовим стажем. Розмір пенсії обчислювався із заробітку, але відрахувань із нього не передбачалось, оскільки виплата пенсій фінансувалась загальносоюзними фондами.

Ключовим фактором для розрахунку пенсій працюючих був розмір заробітної плати. Але враховувались такі фактори як вік виходу на пенсію та стаж праці. Тож повну пенсію отримували чоловіки з

шістдесяти років зі стажем праці не менш ніж двадцять п'ять років та жінки з п'ятдесяти п'яти років зі стажем не менш ніж двадцять років. Довгий строк праці на одному місці теж мав значення. Деяким категорія надавалась додаткова пенсія за вислугу років. Надбавки до пенсій працівникам надавались за безперервний стаж та у тому випадку, коли на утриманні були непрацездатні члени сім'ї.

На четвертому етапі еволюції системи пенсійного забезпечення виконують функції як гарантування певного мінімального рівня життя, так і розподілення накопичень. Пенсійні системи розвинених країн сформувались у той час, коли населення пенсійного віку складало меншу частину, ніж чисельність працюючих. Тому встановлені розміри внесків дозволяли виплачувати гідні пенсійні виплати. Це стосується як СРСР, до складу якого входила Україна, так і багатьох інших країн. Але у зв'язку з демографічними та економічними змінами постало питання оптимізації пенсійного фінансування у державах, де схеми соціального забезпечення є основним джерелом доходу пенсіонерів. Здатність солідарних систем справитись з підвищенням пенсійних видатків в результаті старіння населення є основним завданням проведення реформ.

Основний принцип, за яким будуються нові пенсійні системи, це поєднання солідарної та накопичувальної складової, так званий «пенсійний піріг». Зокрема в Україні законопроектами [10,11] встановлена трирівнева пенсійна система, а саме перший рівень – реформована солідарна, другий – накопичувальна система, яка складається з обов'язкової та добровільної частини та третій рівень – недержавне забезпечення. Отже, крім держави активну участь у соціальному захисті громадян можуть приймати підприємства через третій рівень системи. Слід зазначити, що відрахування від заробітної плати безпосередньо громадянина відрізняються в реформованих країнах, але не приділяється достатньої уваги дослідження оптимального балансу між основними учасниками пенсійної системи – держави, підприємств, робітників.

Структура державної обов'язкової пенсійної системи країни визначається наступними характеристиками. По-перше, це співвідношення накопичувальної та розподільчої системи, тобто яка частка від заробітної плати людини вноситься до особистого накопичувального рахунку, а яка до Пенсійного фонду держави. По-

друге, оскільки внески у пенсійну систему роблять і роботодавці, то структуру пенсійної системи визначає розподіл обов'язків між роботодавцем і найманим працівником. Нарешті, крім участі у державному пенсійному забезпеченні людина може приймати участь у недержавному пенсійному забезпеченні, яке пропонують недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та банки. Тобто частина отриманого людиною доходу на добровільних засадах буде відраховуватись для забезпечення доходу після досягнення пенсійного віку.

Зміна пенсійного законодавства та сприйняття його суспільством потребує особливої пенсійної філософії, а саме усвідомлення того, що людина повинна замислюватись над питанням забезпечення у літньому віці вже з початком років праці, а держава у свою чергу повинна надавати усі можливості для забезпечення гідної праці та виходу на пенсію з власними накопиченнями та правами на державний захист.

В таблиці 1 представлені узагальнені етапи еволюції структури пенсійної системи.

Таблиця 1 – Етапи еволюції структури пенсійної системи

Етапи еволюції	Структура та характерні риси	Характерні приклади
1 етап	Державна пенсія певним верствам населення	Система військових пенсій в Римі
2 етап	Державне пенсійне забезпечення більш широкому колу. Недержавні системи соціального забезпечення.	В Росії першими пенсійне забезпечення отримали морські офіцери, яким могла бути назначена премія по старості. Діяльність фондів взаємодопомоги, які організовувались гільдіями та робочими об'єднаннями
3 етап	Державні пенсійні механізми, які охоплюють всіх громадян країни. Недержавні системи соціального забезпечення. З'являються такі елементи систем пенсійного забезпечення як обов'язкові внески учасників, мінімальний рівень виплат.	У Німеччині була організована перша державна система пенсій за віком у 1889 році. В СРСР повноцінна система, яка охоплювала всі верстви.
4 етап	Державна солідарна та накопичувальна система. Недержавні системи пенсійного забезпечення. Системи пенсійного забезпечення виконують функції як гарантування певного мінімального рівня життя, так і розподілення накопичень	Сучасні пенсійні системи побудовані за принципом «пенсійного пирога», які складаються з декількох рівнів в країнах ЄС.

Розроблено на основі джерел [2, 3, 8, 9, 12]

Зміна структури пенсійних систем країн Європейського союзу детально описується у звітах [12]. Виокремлюють дві хвилі реформ систем пенсійного забезпечення. Для першої хвилі характерний акцент на зміні у конструкції внесків і накопичувальному фінансуванні. Цей період охоплює 1990- середину 2000-х. Після кризи 2008 року почалась друга хвиля реформ, характерними рисами якої є підвищення пенсійного віку та зменшення ролі накопичувальних схем в деяких країнах. Загальними рисами двох хвиль є міри по запобіганню ранньому виходу на пенсію та по збільшенню рівня зайнятості. Також слід зауважити, що реформи намагались адаптувати пенсійне забезпечення до соціальних та технологічних змін на ринку праці, зробити схеми більш прозорими та з кращими стимулами до продовження праці навіть у пенсійному віці. Наприклад, в період першої хвилі реформ Італія, Швеція, Польща і Латвія повністю змінили свої державні пенсійні схеми, які поєднували солідарні принципи та попереднє фінансування та ввели індивідуальні рахунки, на які робились внески протягом трудового життя, з яких виплачувались пенсії. Після реформ Фінляндія та Португалія залишила елементи системи з визначеними розмірами пенсій. Такі країни, як Німеччина, Франція, Іспанія і Бельгія проводила послідовність більш поступових пенсійних реформ, які привели до основних якісних змін.

Треба зазначити, що в першій хвилі реформ відбувалось наступне: підвищення необхідної кількості років стажу для отримання пенсії у повному розмірі, міри по обмеженню раннього виходу на пенсію, зрівняння пенсійного віку для чоловіків і жінок. З точки зору фінансування проводилось зміцнення зв'язку між індивідуальними матеріальними правами та внесками, розширення попереднього фінансування як методу фінансування, впровадження автоматичних механізмів балансування.

Суттєві зміни зазнали методи розрахунку пенсійних виплат. Якщо до реформ брались відносно короткі періоди з найвищими доходами, то після них стали включати більше років, або навіть весь період праці. В результаті найбільш зекономили країни, де реальна заробітна плата зросла найбільше. Але з іншого боку особи, які мали значні коливання в розмірі заробітної плати, постраждали. Такі соціальні наслідки могла б попередити валоризація минулих заробітків. Спочатку методи

валоризації, тобто переоцінки, були засновані на динаміці заробітної плати. Але у другій половині 20-го століття це перевищило інфляцію, тому врахування динаміки цін знизило базові суми.

У ряді країн (наприклад, Данія, Німеччина, Естонія, Фінляндія, Франція, Латвія і Швеція) збільшили покарання за достроковий вихід на пенсію та винагороду за трудову діяльність після досягнення стандартного пенсійного віку з метою підвищення пенсійного віку і тривалості активного робочого життя. В інших країнах (наприклад, Іспанія, Франція, Італія, Португалія) збільшили мінімальну кількість років пенсійних внесків для отримання повної пенсії. Наступною тенденцією є вирівнювання пенсійного віку для чоловіків і жінок (наприклад, Бельгія, Мальта, Сполучене Королівство).

Також треба зазначити введення механізмів в державних пенсійних схемах, які допомагають підтримувати фінансовий баланс відповідно до демографічних та економічних змін. Наприклад, Фінляндія, Італія, Польща, Португалія і Швеція враховують зростання середньої тривалості життя. У Німеччині встановлений механізм регулювання дозволяє одночасно коригувати ставки внесків, валоризацію нарахованих виплат і індексацію пенсій.

Важливим елементом в цій хвилі реформ було те, що особлива увага приділялась попередньому фінансуванню для підвищення довгострокової фінансової стійкості. Воно могло здійснюватись за рахунок резервних фондів в державних схемах, професійних пенсій або введення обов'язкових приватних схем. Так країни з традиційною системою Беверіджа зберегли (Ірландія і Нідерланди), або посилили (Данія і Сполучене Королівство) їх залежність від професійних схем для підтримки рівня доходів. А наступні країни, такі як Болгарія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина та Швеція, додали обов'язкові приватні повністю фінансовані схеми пенсій до своїх пенсійних систем.

Увага до накопичувальних пенсійних схем була спричинена тим, що вони вважаються набагато менше чутливими до змін коефіцієнтів народжуваності і розмірів когорти, тому що кожна когорта робить збереження для своєї власної пенсії, активи завжди будуть відповідати розміру когорти і проблеми забезпечення стійкості, обумовлених переходом від великої народжуваності до низької можна було б уникнути.

Але заміна частини державної розподільчої схеми на накопичувальне фінансування несе значні витрати через подвійну проблему оплати: активні покоління оплачують поточні пенсії та повинні зберігати на свої власні. У той час як частина внесків соціального страхування перераховується на нові індивідуальні рахунки, пенсії тих, хто вже вийшов на пенсію повинні бути сплачені протягом багатьох років на основі попередніх правил. Для того, щоб фінансувати перехід доходів соціального забезпечення в приватні ощадні рахунки, уряди повинні знизити витрати і / або підвищити доходи за рахунок аналогічних сум, або дефіциту. Оскільки країни Центральної та Східної Європи передбачали більш високі темпи зростання в результаті вступу до Європейського Союзу і одноразові доходи від продажу державних підприємств, то уряди очікували кошти, щоб покрити витрати перехідного періоду.

Хоча у звітах 2008 року покладались оптимістичні плани на майбутню роль накопичувальних схем, але ці очікування піддалися сумніву після краху фінансових ринків, що різко скоротило балансову вартість активів пенсійних фондів по всій Європі. Фінансова криза перетворилася в економічну і кризу суверенного боргу, тому багато країн були змушені переглянути свої політики, що дало поштовх другій хвилі пенсійних реформ з більш жорсткими короткостроковими ефектами і більш середньо- і довгостроковими змінами в пенсійному забезпеченні.

Можна виділити чотири аспекти, в яких друга хвиля вона помітно відрізнялася від першої: зупинилося і в деякій мірі скоротилося накопичувальне фінансування; зменшення розміру пенсій, що виплачуються; підняття пенсійного віку і пропозиції пов'язати його зі змінами тривалості життя і надання Євросоюзу набагато більшої і безпосередню ролі в національних пенсійних реформах. Однією з основних задач другої хвилі пенсійних реформ було стримування витрат різними заходами. Найбільш незвичний аспект реформ, прийнятих під час кризи стало введення заходів зі скорочення витрат, що впливають на поточних пенсіонерів.

Фіскальні обмеження також змусили держави-члени переглянути вартість державної підтримки приватних пенсій. Деякі з країн системи Беверіджа відреагували шляхом скорочення податкових пільг для інвалідів. Більшість держав-членів з обов'язковими приватними пенсійними фондами

знизила частку податків на соціальне забезпечення, що виділяються на індивідуальні пенсійні накопичення. Деякі країни йдуть шляхом скасування обов'язкових внесків і повернення більшої частини заощаджень в державну схему або бюджету.

У 2015 в доповіді Комітету з економічної політики говориться, що за базовим сценарієм припущень середні пенсійні витрати в 28 країнах ЄС не може бути в 2060 році вище, ніж в 2013, навіть незважаючи на різке зростання частки населення у віці 65 років і старше [12]. Прогнозовані витрати, які розраховані за законодавством, прийнятому в кінці 2014 року, припускають вищий ефективний вік виходу на пенсію і рівень зайнятості літніх працівників і показують, що в той час як багато країн матимуть нижчі витрати в 2060, ніж сьогодні, деякі держави-члени можуть відчувати значне збільшення їх витрат. Пропозиції жінкам і чоловікам відкласти їх вихід на пенсію будуть мати важливе значення для більшості країн ЄС, але необхідні також відповідні механізми захисту для тих, хто не в змозі продовжувати працю.

Зміни українського законодавства стосуються також структури системи пенсійного забезпечення у відношенні відрахувань в солідарну пенсійну систему. Сума внесків в Пенсійний фонд України змінювалась впродовж його існування. Найвища ставка внеску в фонд соціального страхування (61% на фонд оплати труда) для госпрозрахункових підприємств була введена постановою ВР України від 6 грудня 1991 р [13]. Введений в 2011 році єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, який складав для роботодавця від 36,76% до 49,7 % від суми заробітної плати в залежності від класу професійного ризику виробництва, по-перше, зменшився до 22% у 2016 році, по-друге, не передбачає утримання із заробітної плати працівників, а лише нарахування на фонд оплати праці [6]. Зменшення тягаря для підприємств зроблене з метою підвищення розміру заробітної плати, тобто бази нарахувань, оскільки без цього дефіцит солідарного пенсійного фонду тільки збільшиться. Збільшення ж заробітної плати дасть змогу не лише розраховувати на більшу пенсію із солідарної системи, але і відраховувати у накопичувальну. Але другий і третій рівень пенсійної системи в Україні не зможе добре працювати без відповідного розвитку фінансового ринку та економіки взагалі.

Висновки. На перших етапах еволюції пенсійна система розширювалась завдяки залученню більшого кола учасників. Її структура змінювалась відповідно до економічних факторів та демографічної ситуації. Виокремлені чотири етапи показують розвиток системи пенсійного забезпечення взагалі: від мінімального державного забезпечення, поступового розвитку недержавного у вигляді різноманітних фондів до державного, яке ґрунтується на розподільчих та накопичувальних принципах, з охопленням майже всіх верств населення та системи недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсійних фондів, банків, страхових компаній. Сучасні реформи більше направлені на структурні зміни у пенсійних системах, оскільки це дозволяє диверсифікувати ризики. Визначальною рисою також є те, що реформування направлене не стільки на забезпечення учасників пенсійної системи, скільки на регулювання державними видатками. На відміну від більш ранніх хвиль реформ, реформи з 2008 року, як правило, не переслідували перехід від солідарних до накопичувальних пенсійних схем. Подальша еволюція структури пенсійного забезпечення буде залежати від результатів проведених реформ та стану економічної та демографічної ситуації взагалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н.Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – С. 60.
2. Гайдар Е. Т. История пенсий: становление и кризис системы социальной защиты в современном мире [Электронный ресурс] / Е. Т. Гайдар // Вестник Европы. – 2003. – № 9, 10. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2003/10/gaid2.html>.
3. Роик В. Эволюция пенсионных систем: мировые тенденции и опыт России / В. Роик // Человек и труд. – 2008. – № 8, 9.
4. Якимова Л.П. Еволюція пенсійних систем індустріально розвинених країн: тенденції, закономірності, проблеми / Л.П. Якимова // Проблеми розвитку та трансформаційні механізми становлення ринкової економіки в Україні, її регіонах та на підприємствах: зб. наук. праць / ДонДУУ. — Донецьк: ДонДУУ, 2009. — Т.Х. (Економіка; вип. 138). — С. 46 — 60.
5. Якимова Л.П. Еволюція пенсійних систем: аналіз, моделювання, прогноз : Монографія / Л.П. Якимова // За наук. ред. проф. В.М. Даніча. – Алчевськ : ДонДТУ, 2013. – 358 с.

6. Історичні аспекти розвитку пенсійної системи, передумови та мета створення Пенсійного фонду [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. – Режим доступу :<http://www.pfu.gov.ua>.
7. Ткач О. Й. Уроки пенсійної історії / О. Й. Ткач // Пенсія. – 2005. – № 3, 4. – С. 27–29, 32–34.
8. Система пенсійного забезпечення в Україні. Історичний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sde.org.ua/pokrova/item/1536-pension-1.html>
9. Пенсии в СССР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pfr.pba.su/Content/Read/52>
10. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
11. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
12. The 2015 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU. Volume I & Volume II [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>
13. Постанова ВР України «Про порядок введення в дію Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 06.12.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

УДК 336.77:336.713

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ**Халатур С. М., к.е.н.****Бровко Л.І.,к.е.н.****Халатур О.В.***Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет*

У статті розглянуто сучасний стан управління кредитним портфелем банку, а також основні операції та елементи управління кредитним портфелем у комерційному банку. Проведений аналіз цього процесу з метою виявлення позитивних рис та вивчення можливостей покращення управління кредитним портфелем банку в Україні. Досягнення поставленої мети здійснювалося за допомогою сукупності наукових методів: порівняння, історичного і логічного, системного підходу. Найбільш поширеними і дієвими економічними інструментами в зарубіжних країнах є пільгові банківські кредити; податкові пільги; стимулювання капітальних вкладень, що спрямовуються на будівництво житла. Проаналізовані питання функціонування банків і ресурсозабезпечення економіки України в умовах дефіциту фінансових ресурсів. На основі чого визначено необхідність покращення управління кредитним портфелем банку для стабілізації економіки і кредитування реального сектору. Розкрито значимість і перспективи розвитку кредитного портфеля банків в Україні, яка призведе до активізації кредитування реального сектору вітчизняної економіки та стабілізації банківської системи країни.

Ключові слова: кредит; кредитний портфель; управління; кредитний ризик; методи управління кредитним ризиком

UDC 336.77:336.713

MANAGEMENT OF CREDIT PORTFOLIO OF THE BANK**Khalatur S., PhD in Economics****Brovko L., PhD in Economics****Khalatur O.***Dnipropetrovsk state agrarian-economic university*

The article discusses the current state of management of credit portfolio of the bank, as well as the basic operations and elements of credit portfolio management in commercial bank. There is done the analysis of this process with the aim of identifying positive traits to explore the possibilities of improving the credit portfolio management of bank in Ukraine. This goal is achieved through the totality of scientific methods: comparison, historical and logical, systemic approach. The most common and effective economic instruments in foreign countries are preferential bank loans; tax incentives; the stimulation of capital investments allocated for the construction of

© Халатур С. М., к.е.н., Бровко Л.І.,к.е.н., Халатур О.В., 2016

housing. There are analyzed the problems of the functioning of banks and resourcing of the Ukrainian economy in the conditions of shortage of financial resources, on the basis of which it is identified the need for improved management of credit portfolio of the bank to stabilize the economy and lending to the real sector. There is revealed the significance and prospects of development of the credit portfolio of banks in Ukraine, which will lead to increase the lending of the real sector of the domestic economy and to stabilize the banking system of the country.

Keywords: credit; credit portfolio management; credit risk; methods of credit risk management.

Актуальність проблеми. Кредитування є основним видом діяльності для більшості комерційних банків. Кредитний портфель зазвичай є найбільшим активом і основним джерелом банків. Проте він також є одним з найбільших джерел ризику для безпеки і фінансової стійкості банку. Умови пільгових кредитів, погане управління ризиками портфеля або слабкість в економіці, проблеми кредитного портфеля історично є основною причиною банківських втрат і невдач. Ефективне управління кредитним портфелем та кредитними функціями банку - основоположне значення для безпеки банку. Управління кредитним портфелем - це процес, при якому ризики, які притаманні кредитному процесу керовані і контрольовані. Тому оцінка сучасного стану процесу управління кредитним портфелем є важливою і актуальною, а також є основою наглядової діяльності. Оцінка включає аналіз управління кредитним портфелем, дій керівництва банку необхідних для виявлення та управління ризиками протягом кредитного процесу. Оцінка фокусується на тому, що управління робить, щоб визначити питання, перш ніж вони стануть проблемами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань організації кредитної діяльності комерційних банків присвячено значну кількість праць вчених-економістів, що характеризує важливе місце даної проблеми у числі пріоритетів банківської діяльності та обґрунтуванні шляхів її оптимізації. Суттєві надбання у дослідженні цих питань належать таким вченим як Байбікова Э.Р., Васюренко О.В., Мусієнко О. М., Маслова А. Ю., Демчук Н.І., Мазур І.М., Вишнякова І.В., Пархоменко Ю.В., Диба О.М., Дмитришин М.В., Панчак Н.В., Корнєєв В., Криклій О.А., Крухмаль О.В., Олійник О.О. та інші [1-9].

Відзначаючи безсумнівну цінність та значимість проведених наукових досліджень, потрібно вказати, що невіршеними частинами загальної проблеми, яким присвячується дана стаття, є недостатня увага, приділена основним засадам управління кредитним портфелем комерційного банку та напрямам оптимізації цієї роботи банківського менеджменту, особливо у нестабільних умовах ринкової економіки.

Мета статті – обґрунтування напрямів підвищення ефективності управління кредитним портфелем комерційного банку у нестабільних умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Ідентифікація та управління ризиками серед групи кредитів може бути не менш важливим, ніж ризик, властивий окремим кредитам. Менеджери кредитного портфеля зосереджують велику частину своїх зусиль на оцінці продуктивності кредитів. Хоча ці заходи продовжують бути основою управління кредитним портфелем, аналіз минулих кредитних проблем, які пов'язані з певними видами кредитів, сільськогосподарськими кредитами, кредитуванням нерухомості тощо, стало зрозуміло, що портфельні менеджери повинні робити більше. Традиційна практика, орієнтована на кінцеві показники діяльності якості кредитів, такі як правопорушення, ризик, оцінка тенденцій. Встановлено, що ці показники не дають достатньо часу для коригувальних дій, коли виникає системна проблема збільшення ризику.

Ефективне управління кредитним портфелем починається з нагляду за ризиками в індивідуальні кредити. Розумного вибору ризику є життєво важливим для підтримки вигідний кредит якість. Тому історична акцент на контролі за якістю індивідуальний схвалення кредитів та управління продуктивністю кредити як і раніше щоб мати важливе значення. Але відкрили більш досконалі технології та інформаційні системи двері на більш ефективні методи управління. Менеджер портфеля може тепер отримати ранні ознаки посилення ризику на основі більш всеосяжного вид кредитного портфеля. На рис. 1 показана динаміка кредитів, наданих резидентам України.

Саме кредитування приносить фінансово-кредитним установам значну частину прибутків. Зміни у динаміці величини кредитного портфеля банків України у період з 2002 по 2015 рр., які наведені на рис. 1, свідчать про зростаючий попит на кредити у суб'єктів господарської діяльності та стрімке збільшення обсягів кредитування потреб

вітчизняної економіки. Так, за підсумками діяльності у 2015 р. кредитні вкладення вітчизняних банків становили 981627 млн. грн., що дещо менше порівняно з 2014 роком – 1020667 млн. грн. Отже, динаміка кредитних вкладень комерційних банків України свідчить, що обсяги кредитування поступово зростають в абсолютних і у відносних показниках. На рис. 2 проаналізована динаміка величини кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, за видами економічної діяльності станом на 29.06.2016 р.

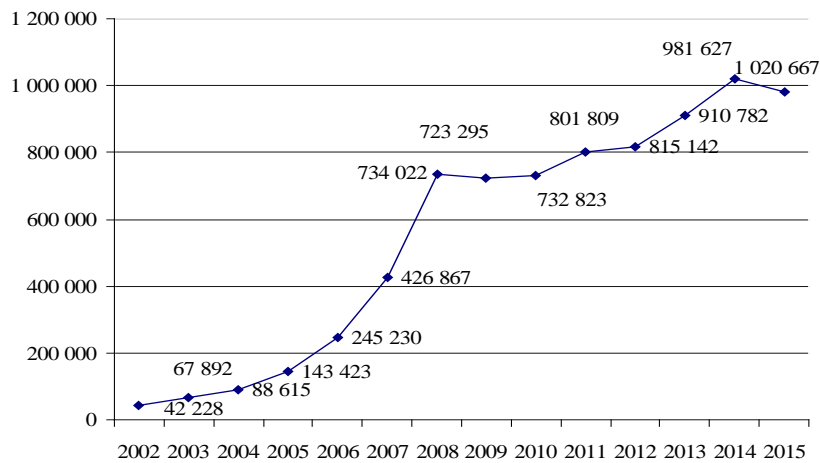

Рис. 1 Динаміка кредитів, наданих резидентам України, млн. грн.
Складено на основі [10]

Найбільша сума кредитів надана підприємствам оптової та роздрібної торгівлі (271 998 млн. грн.), підприємствам переробної промисловості (197 613 млн. грн.), сільськогосподарським підприємствам (56 477 млн. грн.).

Рис. 2 Кредити, надані нефінансовим корпораціям, за видами економічної діяльності, станом на 29.06.2016 р., млн. грн.
Складено на основі [10]

Відповідно до рис. 3 найбільша величина прострочених кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, за видами економічної діяльності належить також підприємствам переробної промисловості (93406 млн. грн.), підприємствам оптової та роздрібною торгівлі (49096 млн. грн.), підприємствам, які займаються нерухомістю (17504 млн. грн.).

Рис. 3 Прострочені кредити, надані нефінансовим корпораціям, за видами економічної діяльності на 28.08.2016, млн. грн.

Складено на основі [10]

Управляючи своїми кредитними портфелями, банкіри повинні розуміти не тільки небезпеку, що витікає за кожним кредитом, а також те, що ризики окремих кредитів і кредитних портфелів взаємопов'язані. Ці взаємозв'язки можуть помножити ризик у багато разів. До недавнього часу лише деякі банки використовували сучасні концепції управління ризиком кредитного портфелю. Зараз багато банків аналізують вид кредитного портфеля за сегментами і в цілому, розглядають відносини між сегментами кредитного портфеля, а також серед кредитів. Ця практика надає керівництву більш повну картину діяльності банку, профіль кредитного ризику і більшу кількість інструментів для аналізу і контролю ризику.

Визначено дев'ять елементів, які повинні бути частиною процесу управління кредитним портфелем. Ці елементи доповнюються іншими фундаментальними принципами управління кредитними ризиками, такими як андеррайтинг, комплексний фінансовий аналіз, адекватна оцінка методів і практики кредитної документації та внутрішнього контролю. Розглянемо ці елементи:

- 1) оцінка з кредитної культури,
- 2) цілі і толерантність до ризику обмеження,
- 3) оцінка інформаційних систем управління,
- 4) сегментування та диверсифікація ризиків,
- 5) аналіз кредитів, виданих іншими кредиторами,
- 6) політика андеррайтингу,
- 7) портфелі зі стрес-тестування,
- 8) незалежні та ефективні функції управління,
- 9) аналіз портфеля ризик/винагорода компроміс.

Кожен з цих елементів має велике значення для ефективного управління портфелем. Більшою чи меншою мірою, кожен з них вказує на важливість взаємозв'язків між кредитними портфелями. Їх увага зосереджена не на окремих угодах, а на групі однорідних угод і на перевірці цілісності процесу. Кожна практика сама по собі, додає розмір кредиту в управління портфеля, але їх значення підсилюється, коли вони використовуються спільно; більш того, відсутність якого-небудь одного з цих елементів буде зменшувати ефективність інших.

Всі банки повинні мати основні принципи управління кредитним портфелем в певній формі. Однак, необхідність оформлення різних елементів, складність процесу буде залежати від величини банку, складності його кредитного портфелю, видів кредитних ризиків, які він бере на себе. Наприклад, банк може реалізувати ці принципи менш формальним, менш структурованим чином, ніж великий банк і досягти ефективного процесу управління кредитним портфелем.

Експерт несе відповідальність за визначення, чи є у банку ефективний процес управління кредитним портфелем. Це включає в себе визначення ризиків, пов'язаних з кредитною діяльністю банку чітко визначені і належним чином доведені до відома вищого менеджменту і Ради директорів, при необхідності, будь прийняті відповідні коригувальні дії.

Ризик - це потенційні події, очікувані або неочікувані, які можуть мати негативний вплив на доходи і капітал банку. Є дев'ять категорій ризику банківського нагляду та управління кредитним портфелем: кредитний, процентний, ліквідності, ціни, валютний, операційний, стратегічний та ділової репутації. Банки в міжнародних операціях стикаються також з ризиком країни та ризик переказу. Ці ризики не є

взаємовиключними; будь-який продукт або послуга можуть відкрити доступ різним ризикам. Для аналізу та обговорення, однак необхідно ідентифікувати та оцінювати ризики окремо.

Основною проблемою при управлінні ризиками є розуміння взаємозв'язків дев'ять факторів ризику. Часто, ризики будуть позитивно або негативно корелювати один з одним. Дії або події впливають на корелювання ризиків аналогічно. Наприклад, зниження рівня проблемних активів необхідно зменшити не лише при кредитному ризику, а також при ризику ліквідності та репутаційному ризику. Коли два ризики мають негативну кореляцію, зниження одного виду ризику може збільшити інший. Наприклад, банк може знизити загальний кредитний ризик за рахунок розширення своїх іпотечних кредитів, а не комерційних кредитів, тільки ознайомитися з процентним ризиком злетіти за процентною чутливістю і диспозитивністю іпотеки. Кредитування може викрити доходи банку і капітал. Тому важливо, щоб менеджер розумів всі ризики вбудовані в кредитний портфель та їх потенційний вплив на банківську установу.

Збільшення або зменшення кредитних зобов'язань може мати серйозні наслідки для банку. Зі стратегічної точки зору, будь-яке підвищення зобов'язань може негативно вплинути на здатність банку підтримувати і розвивати клієнтську базу, якщо це сприймається як ненадійний кредитор у складній ситуації на кредитному ринку. Репутація банку може також страждати, якщо це сприймається, як небажання підтримувати потреби громад кредит. Враховуючи ці додаткові ризики, менеджмент банку має ретельно оцінити наслідки скорочення ліній кредитування.

Висновки. Проведене дослідження свідчить про необхідність забезпечення всеохоплюючого управління позичковими операціями та кредитним портфелем банку, а ще оптимізації організаційних можливостей управління кредитним портфелем з точки зору розподілу активних зобов'язань. Впровадження сучасних способів управління кредитним портфелем банку має можливість значно збільшити ефективність функціонування банківських установ і активізувати кредитний процес, спрямований на нарощування інвестицій в реальний сектор економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Байбикова Э. Р. Деятельность международных банков развития во II полугодии 2014 г. / Э. Р. Байбикова // Евразийская экономическая интеграция.– № 1 (26). – 2015. – С. 161-164.
2. Васюренко О.В. Ресурсна складова в управлінні кредитно-інвестиційною діяльністю банків [Текст]: монографія / О. В. Васюренко, О. М. Мусієнко, А. Ю. Маслова. - Дніпропетровськ : Форест, 2015. - 206 с.
3. Демчук Н.І. Фінансовий менеджмент у банку навчальний посібник / Н.І. Демчук, І.М. Мазур, І.В. Вишнякова, Дніпро «Пороги». – 2016. 299с.
4. Демчук Н.І. Кредитна політика банку в умовах фінансової кризи / Н.І. Демчук, Ю.В. Пархоменко. Матеріали 21 міжвузівської студентської наукової конференції // «Сучасні тенденції в розвитку банківської системи та фінансових ринків України», 24 березня 2016 р., Дніпропетровськ, С.168-170.
5. Диба О. М. Фінансово-кредитне забезпечення інноваційного розвитку економіки [Текст] : монографія / О. М. Диба; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». - Київ : КНЕУ, 2015. - 387 с.
6. Дмитришин М.В. Удосконалення політики управління кредитним портфелем ПАТ КБ «Приватбанк» на основі SWOT-аналізу кредитного портфелю комерційного банку / М.В.Дмитришин, Н.В. Панчак //Економічний вісник університету | Випуск № 28/1. – 2016. С. 165-171
7. Корнеєв В. Інституційна роль банків розвитку у формуванні кредитних передумов стабілізації економіки України / В. Корнеєв // Вісник ТНЕУ № 1, 2016 р. С. 99-109.
8. Криклій О.А. Система управління проблемними кредитами в банку / Криклій О.А., Крухмаль О.В. // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 5(155). – С. 409-415.
9. Олійник О.О. Розвиток фінансово-кредитної системи аграрного сектору економіки України [Текст]: монографія / О.О. Олійник, В. В.Адаменко, Л. М. Олійник; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - Київ : Компринт, 2015. - 409 с.
10. Сайт Національного банку України: електронний ресурс. //Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОСТОРОВО - КЛАСТЕРНИЙ БІЗНЕС

УДК 331.103.15

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ПЕРСОНАЛУ В КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Василичев Д.В., к.е.н., доц.
Гречко С.В.

Запорізький національний технічний університет

У статті розглянуто проблеми та особливості застосування сучасних методів оцінки персоналу в комунальних підприємствах, та проведено аналіз їх позитивних рис та недоліків. Актуальність вивчення питань, пов'язаних з оцінкою персоналу в комунальних підприємствах, обумовлена інтересом до вирішення проблеми підвищення ефективності управління персоналом. Наведено, що традиційні методи оцінки є непристосованими до застосування у нестабільних зовнішніх умовах, в яких функціонують вітчизняні підприємства. Аналіз застосованої на конкретних підприємствах оцінки персоналу дає змогу побачити, що більшість керівників комунальних підприємств використовують застарілі методи в оцінці, що не дає змоги в повній мірі оцінити здібності та професіоналізм персоналу. Існує безліч сучасних методів оцінки персоналу, які допомагають оцінити параметри діяльності працівників. Також в статті представлено класифікацію методів оцінки персоналу, напрямками якої є: об'єкти, які оцінюють діяльність; джерела, на яких ґрунтується оцінка; способи проведення процедури оцінки і вибору кращого чи гіршого показника; критерії оцінки; суб'єкти; за мірою охоплення; за періодами. Для оцінки персоналу на комунальних підприємствах запропоновано застосувати декілька сучасних методів оцінки персоналу КРІ (Метод ключових показників ефективності), Асесмент-центр (Центр оцінки), МВО (Метод управління за цілями). Ці методи можуть бути застосовані для різних категорій персоналу, допоможуть найкраще розкрити особисті критерії і якості кожного працівника.

Ключові слова: оцінка персоналу, критерії оцінки персоналу, класифікація процедури оцінки, сучасні методи оцінки персоналу

UDC 331.103.15

RESEARCH OF MODERN METHODS OF STAFF ASSESSMENT IN MUNICIPAL UTILITIES ENTERPRISES

Vasylychev D.V., PhD in Economics
Hrechko S.V.

Zaporizhzhay national technical university

The problems and peculiarities of application the modern methods of assessment personnel in utilities are described in the article and their positive and negative features were analysed. The relevance of studying the issues related to assessment the

staff in municipal utilities enterprises, is stipulated by the interest to the resolving problems of efficiency of staff management. It has been shown that traditional evaluation methods are unsuitable for use in unstable conditions of national enterprises performance. The analysis applied to specific business personnel evaluation allows to see that the majority of municipal utilities enterprises managers are still using outdated methods in the evaluation, which makes it difficult to fully estimate the skill and professionalism of the staff. Meanwhile there are many of modern methods of personnel evaluation that help to assess the parameters of the staff performance. The article also presents the classification of the methods of staff evaluation, which are: objects which evaluate the activities; sources on which the assessment is based; methods of evaluation procedure and selection of the best (or the worst) indicator; evaluation criteria; subjects; indication the scope of coverage; indication the periods. To evaluate the staff in municipal utilities enterprises it has been proposed use some modern methods of personnel evaluation: KPI (Key Performance Indicators), Assessment center, MBO (Management by Objectives). These methods can be applied to different categories of staff to help uncover the best personal criteria and the quality of each employee.

Keywords: staff evaluation, criteria of staff evaluation, classification, assessment procedures, modern methods of personnel assessment

Актуальність проблеми. В Україні недостатньо уваги на підприємствах приділяється оцінюванню персоналу. Персонал є головним ресурсом будь-якої організації. Саме від його професійного розвитку, рівня кваліфікації, здібностей та вмінь залежить розвиток та ефективність роботи підприємства. Але, на жаль, відсутність програм розвитку персоналу, його стимулювання до професійного навчання і незацікавленість керівництва у професійному розвитку співробітників є великою проблемою на даний час.

У зв'язку з цим проблема ефективного управління персоналом, і в першу чергу оцінювання персоналу підприємств ЖКГ, набуває особливої актуальності. Досить складно лише за документами про освіту визначити здібності персоналу до праці та його професіоналізм. Тому на підприємствах застосовують оцінку персоналу, яка служить критерієм професійних здібностей персоналу, показує особисті якості та перспективні можливості співробітників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, методи, моделі та механізми оцінки персоналу підприємств розглядаються в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, таких, як: Е. Брайан, Е. Борисова, Н.Д. Виноградський, В.М. Гриньова, Г.А. Дмитренко, Г. Десслер,

А.П. Єгоршин, А.Л. Злотніков, А.М. Колот, О.В. Крушельницька, А.Я. Кібанов, А.М. Карякін, В.Ю. Корнюшин, В.О. Лук'янихін, В.В. Матвеев, Т.М.Максименко, Д.П.Мельничук, І.П. Мігус, Л.Г. Миронова, В.О. Новак, Д. Ульріх, А.М. Омаров, В.О. Петюх, В. П. Пугачев, В. А. Сорока, С.АЧерненко та інші [6, с. 46-50].

Питання оцінки персоналу стоїть надзвичайно гостро, а необхідність його вирішення та реалізації вже ні у кого не викликає сумнівів. Проте, незважаючи на пильну увагу до цієї проблеми зазначених авторів, залишаються дискусійними питання пошуку оптимального методу оцінювання персоналу для комунальних підприємств.

Метою написання даної статті є висвітлення сучасних підходів, щодо застосування методів оцінки персоналу в комунальних підприємствах України.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розвитку підприємств важливе місце займає питання оцінки персоналу. Застосовувані в більшості компаній заходи щодо оцінки діяльності персоналу недостатні і дуже вузькі. Найчастіше вони зводяться до оцінки при прийнятті на роботу та проведення атестації співробітників із подальшими заходами щодо визначення потреби в навчанні.

Під оцінкою персоналу звичайно розуміють цілеспрямоване порівняння певних характеристик (професійно-кваліфікаційного рівня, ділових якостей, результатів праці) працівників з відповідними параметрами, вимогами, еталонами [1, с.8-18].

Основними цілями оцінки персоналу є [2, с.416]:

- адміністративна, яка полягає в прийнятті кадрових рішень на об'єктивній і регулярній основі (розміщення кадрів, їх переміщення та оплата праці);
- інформативна – забезпечення керівників необхідними даними про кількісний та якісний склад персоналу;
- мотиваційна – орієнтація працівників на покращення трудової діяльності в потрібному для організації напрямку.

Залежно від цілей, на думку багатьох вчених, оцінювання персоналу вирішує такі завдання:

- забезпечення зворотного зв'язку між працівниками та керівництвом;
- пошук засобів для закріплення в організації потрібних спеціалістів;
- розробка ефективної системи мотивації трудової діяльності;

- одержання психологічного портрету потрібних спеціалістів;
- планування кар'єри та просування працівників по службі;
- визначення рівня компетентності спеціалістів;
- визначення міри задоволення і зацікавленості працівників в організації.

Критерії оцінки персоналу — це основні вимоги, яким повинен відповідати працівник. На думку авторів, повинні бути виділені 5 основних критеріїв оцінки[3, с. 15-19.]:

1) якість роботи (робота виконується без помилок, акуратно і ретельно).

2) обсяг робіт(робота виконується в запланованому обсязі).

3) присутність на роботі, дисципліна (у робочий час зайнятий роботою, рідкісні пропуски з поважної причини, обумовлені заздалегідь).

4) лояльність до організації (шанобливе ставлення до організації).

5) готовність до співробітництва всередині підприємства.

Оцінювання персоналу – дуже складна управлінська проблема. Слід відзначити, що в теоретичному та методичному планах це питання недостатньо розроблене. На практиці застосовують безліч методів, способів оцінювання, які дають різні за об'єктивністю результати. Зазначимо, що і в закордонній практиці відсутні ідеальні методики оцінювання персоналу, а науковці та практики нерідко дотримуються протилежних думок щодо доцільності застосування тих чи інших методів оцінювання персоналу, рівня їх об'єктивності[5, с. 501].

Процедура оцінки забезпечує зворотний зв'язок з персоналом, виконує мотиваційну функцію і сприяє підвищенню віддачі в роботі. Вона значною мірою залежить від її цілей і можливостей одержати необхідні матеріали для проведення самої оцінки, тому процедуру оцінки можна класифікувати за декількома напрямками, які наведено у таблиці 1:

Для оцінки персоналу в організації застосовуються різні методи. Багато методів оцінки, які використовуються сьогодні, склалися ще за минулі десятиліття. Розроблення ефективних методів оцінки персоналу є однією з найважливіших завдань сучасного менеджменту. Від правильного вибору методу оцінки залежить успішність системи стимулювання, а отже, – ступінь задоволеності працівників і в кінцевому підсумку, економічні показники підприємства. Існують традиційні та нетрадиційні методи оцінки персоналу.

Таблиця 1 – Напрями класифікації процедури оцінки

Напрямки оцінки	Класифікаційні ознаки
За об'єктами, які оцінюють діяльність	– складність, ефективність, якість, ставлення до них; – досягнення цілей, кількісний та якісний результат, індивідуальний внесок у загальні підсумки підприємства; – наявність у працівників тих чи інших особистих якостей
За джерелами, на яких ґрунтується оцінка	– документи, на основі яких можна дати оцінку з ймовірністю, як вважають спеціалісти; – результат співбесіди; – графологічна експертиза
За способами проведення процедури оцінки і вибору кращого чи гіршого показника	– інтерв'ю; – метод експертних оцінок
За критеріями оцінки	– оптимальний результат; – середній результат; – низький результат
За суб'єктами	– претендент чи працюючий; – члени спеціальної комісії; – керівники, колеги
За мірою охоплення	– усі працівники; – виробничий персонал, менеджери; – претенденти на вакантну посаду
За періодами	– за календарний рік; – за час роботи на підприємстві; – за час роботи на посаді

Джерело [11]

Традиційні методи:

- 1) сфокусовані на окремому працівнику, оцінюючи його поза організаційним контекстом.
- 2) ґрунтуються виключно на оцінці співробітника керівником.
- 3) орієнтовані в минуле і не враховують довгострокові перспективи розвитку організації і співробітника.

Можна виділити декілька напрямів у розвитку нетрадиційних методів[4, с.120] :

- 1) нові методи атестації розглядають робочу групу як основну одиницю організації, роблять акцент на оцінку працівника його колегами і здатність працювати в групі.
- 2) оцінка окремого працівника і робочої групи проводиться з урахуванням результатів роботи всієї організації.
- 3) до уваги береться не тільки успішне виконання сьогоденних функцій, скільки здатність до професійного розвитку і освоєння нових професій і навичок.

В сучасних умовах достатньо складно розробити збалансовану систему оцінок, щодо її об'єктивності, простоти, зручності і зрозумілості, досить складно. Тому, пропонується розглянути порівняльну таблицю особливостей існуючих сучасних методів оцінювання персоналу підприємств які наведені таблиці 2.

Таблиця 2 – Особливості методів оцінювання персоналу

Метод	Переваги методу	Недоліки методу	Предмет оцінки	Мета оцінки
360°	Дозволяє виявити наскільки ефективно працівник виконує свої обов'язки, визначити його сильні та слабкі сторони	Отримані дані щодо професійних компетенцій працівника не можуть вважатися достовірними контексту	Особливості поведінки працівника	Отримані результати можливо використовувати для розробки стратегій мотивації та розвитку персоналу
Атестація	Керівник може не мати спеціальної освіти та ресурсів при проведенні атестації	Не враховуються особисті якості працівника, які впливають на результат його праці, потенціал, яким він володіє	Кваліфікація, знання, вміння	Оцінити інтегральний стан персоналу підприємства, визначити потребу в навчанні, підвищенні кваліфікації
Метод асесмент центру	Висока об'єктивність результатів, пов'язана із особистою незацікавленістю тих, хто проводить процедуру	Висока вартість проведення груп та методу. Потребує значних затрат робочого часу працівників. Результат залежать від кваліфікації оцінювача	Визначення особистих якостей працівника, та його потенціалу	Формування кадрового резерву. Визначення необхідності навчання та перекваліфікації працівників
Метод управління за цілями	Дозволяє перейти від щоденного виконання посадових обов'язків до усвідомленої роботи, спрямованої на досягнення результату	Оцінюються тільки ступінь виконання ключових завдань, що обмежує об'єктивність оцінки	Ступінь виконання працівником ключових завдань	Оцінити мотивацію персоналу підприємства
Аналіз людських ресурсів (HRA)	Дозволяє виявити прихильність працівника підприємства	Отримані дані щодо лояльності працівника не можуть вважатися достовірними на 100%	Оцінка персоналу проводиться анонімно	Прихильність працівників до підприємства
Метод оцінки за ключовими показниками ефективності діяльності (КРІ)	1. Зниження ризику суб'єктивізму. 2. Зменшення кількості конфліктів. 3. Позитивно сприймається персоналом.	Визначення (створення) показників ефективності – дуже трудомісткий процес, який вимагає від учасників проекту ґрунтовні знання предметної області, досвіду, творчого підходу та неоптимістичних ідей	Суворе дотримання вертикальної моделі планування складу критеріїв оцінки	Результати праці

Джерело [7]

Розглянувши детальніше таблицю 2 можемо зробити висновок, що оцінка персоналу надає керівництву комунальних підприємств інформацію, необхідну для прийняття обґрунтованих рішень щодо підвищення, переведення, звільнення або навчання працівників. Хоча, на сьогоднішній день немає універсальної методики оцінки для кожного робітника, за допомогою розглянутих методів можна максимально ефективно оцінити кожну категорію працівників та не допускати помилок при проведенні оцінювання.

Висновки. Для підвищення ефективності оцінювання персоналу комунальних підприємств необхідно:

- поширення сучасних методів оцінки на всі категорії персоналу;
- розширення доступу персоналу до результатів його оцінки;
- активне включення персоналу в процес його оцінки через залучення до самоаналізу діяльності і розробки заходів з поліпшення роботи;
- розширення кола оцінювачів, у ролі яких, крім безпосереднього керівника, часто виступають вищі менеджери, колеги по роботі, підлеглі, споживачі результатів праці.

В практиці оцінки персоналу комунальних підприємств найчастіше використовується такий метод, як атестація.

На основі проведеного дослідження пропонується застосовувати декілька сучасних методів оцінки персоналу КРІ, Асесмент-центр, МВО (Management by Objectives). Ці методи можуть бути застосовані для різних категорій персоналу, що допоможе найкраще розкрити особисті критерії і якості кожного працівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сорока В.А. Оценка персонала / В.А. Сорока // Управление персоналом. – 2009. - № 5. – С. 8-18.
2. Пугачев В.П. Руководство персоналом: учебник / В. П. Пугачев. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 416 с.
3. Борисова Е. Критерии оценки персонала / Е. Борисова // Персонал-микс. – 2005. - № 2. – С. 15-19.
4. Корнюшин В.Ю. Оценка и аттестация персонала: учебный курс (учебно-метод. комплекс) / В.Ю. Корнюшин. – М.: МИЭМП, 2010. – 120 с.
5. Управління персоналом: навчальний посібник для студ. вищих навчальних закладів / М. Д. Виноградський, С. В. Беляєва, А. М. Виноградська та ін. - К. : Центр навчальної літератури, 2006. - 501 с.
6. Менеджмент персоналу: Навч. посіб. / В.М. Данюк, В.М. Петюх, С.О.Цимбалюк та ін.; За заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. – К.: КНЕУ, 2005. – 398 с.
7. Миронова Л.Г. Сучасні методи оцінювання персоналу підприємств / Л.Г. Миронова // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – № 214. – С. 46-50
8. Крушельницька О.В. Управління персоналом: Навчальний посібник / О.В.Крушельницька, Д.П.Мельничук. – К.: Кондор, 2003. – 296 с.
9. Лук'янихін В.О. Менеджмент персоналу: Навч. посіб. / В.О.Лук'янихін. – Суми: ВТД „Університетська книга», 2004. – 592 с.
10. Десслер Г. Управление персоналом. Учеб.Пособие / Г. Десслер //Пер. с англ. Под общ.ред. И.М. Степнова. – М.: БИНОМ, 2004. – 799 с.
11. Мігус І.П. Сучасні підходи до оцінки персоналу суб'єктів господарювання з позицій економічної безпеки / І.П. Мігус, С.А. Черненко // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2013. – №10. – С. 20- 22.

УДК 631.15:658.87

**ДІАГНОСТИКА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УПРАВЛІННІ
ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ****Мілаш І.В., к.е.н.***Харківський державний університет харчування та торгівлі*

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю проведення глибокої комплексної діагностики впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси підприємств торгівлі як основи управління витратами господарських суб'єктів галузі. Метою статті є проведення діагностики впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси підприємств торгівлі в системі управління витратами. У процесі дослідження використано метод системно-матричного діагностичного аналізу впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси підприємств, який дозволяє розподілити повноваження ефективних дій, виявити невідповідності та розбіжності, визначити стратегію згладжування негативного впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси діяльності підприємств торгівлі з метою мінімізації витрат. Отримані результати можуть бути використані в процесі обґрунтованого ухвалення управлінських рішень щодо витрат в системі управління витратами господарських суб'єктів торговельної галузі.

Ключові слова: діагностика, фактори зовнішнього середовища, витрати, управління витратами, підприємства торгівлі

UDC 631.15:658.87

**DIAGNOSTICS OF ENVIRONMENT IN A MANAGEMENT BY THE
EXPENSES OF TRADE ENTERPRISES****Milash I.V., Ph.D in Economics***Kharkiv State University of Food Technology and Trade*

Research actuality is conditioned by the necessity of realization of deep complex diagnostics of influence of factors of environment on the internal economic processes of trade enterprises as government bases by the charges of managing subjects of industry. The aim of the article is realization of diagnostics of influence of factors of environment on the internal economic processes of trade enterprises in control system by charges. In the process of research the method of system-matrix diagnostic analysis of influence of factors of environment is used on the internal economic processes of enterprises, that allows to distribute plenary powers of effective actions, find out disparities and divergences, define strategy of smoothing out of negative influence of factors of environment on the internal economic processes of activity of trade enterprises with the purpose of minimization of charges. The got results can be drawn on in the process of reasonable acceptance of administrative decisions in relation to charges in control system by the charges of managing subjects of trade industry.

Keywords: diagnostics, factors of environment, expense, management by expenses, trade enterprises.

Актуальність проблеми. У наш час витрати для будь-якого підприємства, зокрема й торговельного, набули особливого значення. Це пов'язано із тим, що посилення конкуренції, зміна технологій і купівельного попиту населення істотно обмежили можливості підприємств торгівлі щодо отримання високого прибутку за рахунок підвищення рівня цін. За таких умов основним засобом підвищення прибутковості діяльності підприємства стає управління його витратами, роль якого постійно зростає.

Управління витратами відноситься до найбільш важливих сфер діяльності торговельного підприємства, оскільки величина, динаміка і рівень витрат характеризують не лише ефективність торгово-технологічних процесів і управління, а й визначають рівень прибутковості, конкурентоспроможності та можливості розвитку господарського суб'єкта. Крім того, витрати підприємства значною мірою залежать від впливу факторів зовнішнього середовища, яке є дуже динамічним і рухливим. Це, у свою чергу, викликає необхідність проведення діагностики зовнішнього середовища функціонування підприємств торгівлі як основи ухвалення обґрунтованих управлінських рішень в системі управління витратами господарюючих суб'єктів торговельної галузі. У зв'язку із цим діагностика зовнішнього середовища набуває особливої актуальності в управлінні витратами підприємств торгівлі, оскільки дозволяє підвищити ефективність управління підприємствами.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проведений аналіз наукових праць множини сучасних зарубіжних і вітчизняних дослідників з проблематики управління витратами підприємств [1–9] свідчить, що переважна більшість науковців і практиків зосереджують свою основну увагу на дослідженні лише внутрішньо-економічних процесів і механізмів формування витрат господарських суб'єктів торговельної галузі, не беручи при цьому до уваги і не враховуючи наявності істотного впливу зовнішнього середовища, в якому функціонують підприємства торгівлі та яке, у свою чергу, безпосередньо впливає на показники, зокрема витрати, і результати їх господарської діяльності. Даний аспект здебільшого залишається поза увагою науковців, що, у свою чергу, викликає необхідність проведення поглибленого комплексного дослідження, тобто діагностики, впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси підприємств торгівлі як основи управління витратами господарських суб'єктів галузі.

Мета роботи полягає в проведенні діагностики впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси підприємств торгівлі в системі управління витратами господарських суб'єктів галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішнє середовище надає значного впливу на витрати і результати діяльності підприємств торгівлі. У зв'язку з цим важливим моментом дослідження є виявлення залежності впливу показників, які кількісно описують стан зовнішнього середовища підприємств, на основні показники, що характеризують внутрішнє середовище торговельних підприємств. Це дозволить намітити стратегічні цілі розвитку підприємств торгівлі за мінімального характеру часового інтервалу.

З цією метою скористаємося методом системно-матричного діагностичного аналізу впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси підприємств, який дозволяє розподілити повноваження ефективних дій, виявити невідповідності та розбіжності, визначити стратегію згладжування негативного впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішньогосподарські процеси діяльності підприємств торгівлі з метою мінімізації витрат. При цьому слід зазначити, що точнішою діагностикою впливу зовнішнього середовища на внутрішнє середовище з впровадженням будь-якої стратегії в діяльність торговельного підприємства і одночасним подальшим аналізом може виступати матриця залежностей. У такій матриці зібрані найбільш важливі показники внутрішнього середовища підприємства і зовнішнього середовища, елементами якого є відношення виділених показників за стовпцем до вихідного показника за рядком (таблиця 1).

Про тенденції та зміни в господарській діяльності підприємств торгівлі свідчить динаміка таких початкових параметрів (показників), як кількість підприємств галузі, чисельність працівників підприємств галузі, розмір торгової площі, обсяг реалізованих товарів (послуг), вартість основних засобів і нематеріальних активів, вартість оборотних активів підприємств торгівлі тощо.

Зовнішнє середовище торговельного підприємства характеризується динамікою наступних початкових параметрів: кількістю капітальних інвестицій у підприємства торгівлі, обсягом

Таблиця 1 - Вихідні показники для проведення системно-матричного діагностичного аналізу впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси підприємств торгівлі України 2013-2015 рр.

Групи показників	№ показника	Показники	Одиниці виміру	Умовні позначення	Значення за роками			Індекси зміни	
					2013	2014	2015	2014/2013	2015/2014
Внутрішньогалузеві показники підприємств торгівлі	1	Кількість підприємств торгівлі на кінець року	Од.	КП	103798	110414	93936	1,064	0,851
	2	Кількість працівників підприємств торгівлі	Тис. осіб	ЧП	1193,4	1156,0	992,8	0,969	0,859
	3	Торгова площа підприємств торгівлі	Тис. м ²	ТП	9294,5	9418,7	7752,9	1,013	0,823
	4	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств торгівлі	Млн. 20брн..	ОР	1623609,6	1612134,4	1595904,0	0,993	0,990
	5	Залишкова вартість основних засобів та нематеріальних активів підприємств торгівлі на кінець року	Млн. 20брн..	ОЗ	81575,0	87698,9	85899,7	1,075	0,979
	6	Оборотні активи підприємств торгівлі на кінець року	Млн. 20брн..	ОА	914972,8	930514,9	968579,8	1,017	1,041
Показники зовнішнього середовища	7	Капітальні інвестиції в підприємства торгівлі	Млн. 20брн..	КІ	24858,4	22379,5	20715,7	0,900	0,926
	8	Обсяг кредитів, наданих підприємствам торгівлі на кінець року	Млн. 20брн..	КР	220524,0	280793,0	335189,0	1,273	1,194
	9	Доходи населення	Млрд. 20брн..	ДН	1457,9	1548,7	1531,1	1,062	0,989
	10	Індекс споживчих цін	%	ІСЦ	99,8	100,5	124,9	1,007	1,243
	11	Індекс цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами	%	ІЦ _{прод}	106,8	97,1	124,3	0,909	1,280
	12	Індекс цін виробників промислової продукції	%	ІЦ _{пром}	100,3	101,7	131,8	1,014	1,296

Розроблено за [10-11]

кредитів, що надані підприємствам торгівлі, величиною доходів населення, індексом споживчих цін, індексом цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами, індексом цін виробників промислової продукції.

Позитивним моментом системно-матричного аналізу є оперативність і точність результату, миттєве виявлення проблеми або ризику, а також можливостей і впливу одного фактору на іншій. Кожний показник матриці пов'язаний відносинами залежності з іншими, що сприяє збалансованості протидіючих рівнів управління.

Оскільки будь-яке підприємство являє собою єдиний організм (систему) із загальним рівнем розвитку економіки держави в цілому, де всі процеси взаємозв'язані й одні надають впливу на інші, доцільним є виявлення і аналіз впливу кожного фактору.

На жаль, за досліджуваний період часу 2013-2015 рр. переважна більшість моментів, що відбулися в аналізованій сфері, є негативними. Серед них: істотне зменшення кількості підприємств торгівлі за даними на кінець року (на 14,9% лише за останній рік дослідження), відповідно, поступове зменшення кількості працівників підприємств галузі (на 14,1% за рік) та доволі суттєве зниження розмірів торгової площі суб'єктів господарювання торгівлі (на 17,7% протягом 2014-2015 рр.).

Також до негативних внутрішньогалузевих моментів діяльності підприємств торгівлі слід віднести поступове незначне скорочення обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) в фактичних цінах (на 1,0% за останній рік дослідження) і зниження залишкової вартості основних засобів та нематеріальних активів підприємств торгівлі (на 2,1% за рік). Як позитивний момент досліджуваної сфери, слід відзначити лише деяке поступове зростання вартості оборотних активів підприємств торгівлі (на 4,1% за 2014-2015 рр.), але даний факт більшою мірою зумовлений зростанням цін на товари.

Отже, відбувається скорочення наявного ресурсного потенціалу підприємств торгівлі, свідченням чого є скорочення чисельності працівників, зменшення торгових площ, зниження вартості основних засобів і нематеріальних активів.

Виявлені моменти внутрішньогалузевого стану підприємств торгівлі відбуваються на фоні загальних, переважно негативних, змін у зовнішньому середовищі їх функціонування, що проявляються у

зменшенні протягом 2013-2015 рр. розміру капітальних інвестицій в підприємства торгівлі (на 7,4% лише за останній рік досліджуваного періоду), зростанні обсягу кредитів, що надані підприємствам галузі (на 19,4% за 2014-2015 рр.), зменшенні фактичних доходів населення (на 1,1% за рік), щорічному зростанні індексу споживчих цін (лише за останній рік на 1,243), індексу цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами (на 1,28 за рік) та індексу цін виробників промислової продукції (на 1,296 за рік).

Індексні матриці динаміки цільових показників (елементів) за період 2013-2015 рр., а також результати впливу індексної матриці за період дослідження представлені в таблицях 2–5.

Аналіз результатів розрахунку індексних матриць свідчить про зміну кожного початкового параметра під впливом множини факторів.

Розглянувши перший сектор даних таблиць, що розміщується у лівому верхньому квадраті матриць і свідчать про взаємний вплив внутрішніх факторів один на одного, можна відзначити наступне.

Так, за протягом останніх років досліджуваного періоду (2014-2015 рр.) в підприємствах торгівлі в цілому відбулися як позитивні, так і негативні зміни. Всі позитивні внутрішньогалузеві моменти, на нашу думку, можна розділити на дві категорії: перші, - пов'язані зі зростанням наявного ресурсного потенціалу підприємств торгівлі, другі, - свідчать про підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу господарських суб'єктів торговельної галузі. Відповідно, свідченням першої групи позитивних змін є зростання на 14,0% фондоозброєності праці в торгівлі, підвищення на 16,4% товарообороту у розрахунку в середньому на одне підприємство торгівлі, збільшення на 15,1% середньої вартості основних засобів і нематеріальних активів на одне торговельне підприємство, підвищення на 22,4% середньої вартості оборотних активів господарських суб'єктів галузі, збільшення на 0,9% середньої кількості працівників підприємств торгівлі, підвищення на 19,0% середньої вартості основних фондів у розрахунку на 1 м² торгової площі тощо.

Таблиця 2 - Індексна матриця динаміки цільових елементів за 2013-2014 рр.

Вихідні параметри		КП	ЧП	ТП	ОР	ОЗ	ОА	КІ	КР	ДН	ІСЦ	ІЦ _{прод}	ІЦ _{пром}
		<i>j=1</i>	<i>j=2</i>	<i>j=3</i>	<i>j=4</i>	<i>j=5</i>	<i>j=6</i>	<i>j=7</i>	<i>j=8</i>	<i>j=9</i>	<i>j=10</i>	<i>j=11</i>	<i>j=12</i>
КП	<i>i=1</i>	1,000	1,098	1,050	1,071	0,989	1,046	1,182	0,835	1,001	1,056	1,170	1,049
ЧП	<i>i=2</i>	0,911	1,000	0,956	0,976	0,901	0,952	1,076	0,761	0,912	0,962	1,065	0,955
ТП	<i>i=3</i>	0,953	1,046	1,000	1,021	0,943	0,996	1,126	0,796	0,954	1,006	1,115	0,999
ОР	<i>i=4</i>	0,933	1,025	0,980	1,000	0,924	0,976	1,103	0,780	0,935	0,986	1,092	0,979
ОЗ	<i>i=5</i>	1,011	1,110	1,061	1,083	1,000	1,057	1,194	0,844	1,012	1,068	1,182	1,060
ОА	<i>i=6</i>	0,956	1,050	1,004	1,024	0,946	1,000	1,130	0,799	0,957	1,010	1,119	1,003
КІ	<i>i=7</i>	0,846	0,929	0,888	0,907	0,837	0,885	1,000	0,707	0,847	0,894	0,990	0,888
КР	<i>i=8</i>	1,197	1,314	1,257	1,282	1,184	1,252	1,414	1,000	1,199	1,264	1,400	1,256
ДН	<i>i=9</i>	0,999	1,097	1,048	1,070	0,988	1,045	1,180	0,834	1,000	1,055	1,168	1,048
ІСЦ	<i>i=10</i>	0,947	1,040	0,994	1,014	0,937	0,990	1,119	0,791	0,948	1,000	1,108	0,993
ІЦ _{прод}	<i>i=11</i>	0,855	0,939	0,897	0,916	0,846	0,894	1,010	0,714	0,856	0,903	1,000	0,897
ІЦ _{пром}	<i>i=12</i>	0,953	1,047	1,001	1,021	0,943	0,997	1,126	0,796	0,955	1,007	1,115	1,000

Розраховано автором

Таблиця 3 - Індексна матриця динаміки цільових елементів за 2014-2015 рр.

Вихідні параметри		КП	ЧП	ТП	ОР	ОЗ	ОА	КІ	КР	ДН	ІСЦ	ІЦ _{прод}	ІЦ _{пром}
		<i>j=1</i>	<i>j=2</i>	<i>j=3</i>	<i>j=4</i>	<i>j=5</i>	<i>j=6</i>	<i>j=7</i>	<i>j=8</i>	<i>j=9</i>	<i>j=10</i>	<i>j=11</i>	<i>j=12</i>
КП	<i>i=1</i>	1,000	0,991	1,034	0,859	0,869	0,817	0,919	0,713	0,861	0,685	0,665	0,656
ЧП	<i>i=2</i>	1,009	1,000	1,043	0,868	0,877	0,825	0,928	0,719	0,869	0,691	0,671	0,663
ТП	<i>i=3</i>	0,968	0,958	1,000	0,832	0,840	0,791	0,889	0,690	0,833	0,662	0,643	0,635
ОР	<i>i=4</i>	1,164	1,153	1,203	1,000	1,011	0,951	1,069	0,829	1,001	0,797	0,773	0,764
ОЗ	<i>i=5</i>	1,151	1,140	1,190	0,989	1,000	0,941	1,058	0,821	0,991	0,788	0,765	0,756
ОА	<i>i=6</i>	1,224	1,212	1,265	1,051	1,063	1,000	1,125	0,872	1,053	0,838	0,813	0,803
КІ	<i>i=7</i>	1,088	1,078	1,125	0,935	0,945	0,889	1,000	0,775	0,936	0,745	0,723	0,714
КР	<i>i=8</i>	1,403	1,390	1,450	1,206	1,219	1,147	1,290	1,000	1,207	0,961	0,933	0,921
ДН	<i>i=9</i>	1,162	1,151	1,201	0,999	1,009	0,950	1,068	0,828	1,000	0,795	0,772	0,763
ІСЦ	<i>i=10</i>	1,461	1,447	1,510	1,255	1,269	1,194	1,343	1,041	1,257	1,000	0,971	0,959
ІЦ _{прод}	<i>i=11</i>	1,505	1,491	1,555	1,293	1,307	1,230	1,383	1,072	1,295	1,030	1,000	0,988
ІЦ _{пром}	<i>i=12</i>	1,523	1,509	1,574	1,309	1,323	1,245	1,400	1,086	1,311	1,043	1,012	1,000

Розраховано автором

Таблиця 4 - Результати впливу індексної матриці за 2013-2014 рр.

Вихідні параметри		КП	ЧП	ТП	ОР	ОЗ	ОА	КІ	КР	ДН	ІСЦ	Щ _{прод}	Щ _{пром}
		<i>j=1</i>	<i>j=2</i>	<i>j=3</i>	<i>j=4</i>	<i>j=5</i>	<i>j=6</i>	<i>j=7</i>	<i>j=8</i>	<i>j=9</i>	<i>j=10</i>	<i>j=11</i>	<i>j=12</i>
КП	<i>i=1</i>	–	9,8 ↑	5,0 ↑	7,1 ↑	-1,1 ↓	4,6 ↑	18,2 ↑	-16,5 ↓	0,1 ↑	5,6 ↑	17,0 ↑	4,9 ↑
ЧП	<i>i=2</i>	-8,9 ↓	–	-4,4 ↓	-2,4 ↓	-9,9 ↓	-4,8 ↓	7,6 ↑	-23,9 ↓	-8,8 ↓	-3,8 ↓	6,5 ↑	-4,5 ↓
ТП	<i>i=3</i>	-4,7 ↓	4,6 ↑	–	2,1 ↑	-5,7 ↓	-0,4 ↓	12,6 ↑	-20,4 ↓	-4,6 ↓	0,6 ↑	11,5 ↑	-0,1 ↓
ОР	<i>i=4</i>	-6,7 ↓	2,5 ↑	-2,0 ↓	–	-7,6 ↓	-2,4 ↓	10,3 ↑	-22,0 ↓	-6,5 ↓	-1,4 ↓	9,2 ↑	-2,1 ↓
ОЗ	<i>i=5</i>	1,1 ↑	11,0 ↑	6,1 ↑	8,3 ↑	–	5,7 ↑	19,4 ↑	-15,6 ↓	1,2 ↑	6,8 ↑	18,2 ↑	6,0 ↑
ОА	<i>i=6</i>	-4,4 ↓	5,0 ↑	0,4 ↑	2,4 ↑	-5,4 ↓	–	13,0 ↑	-20,1 ↓	-4,3 ↓	1,0 ↑	11,9 ↑	0,3 ↑
КІ	<i>i=7</i>	-15,4 ↓	-7,1 ↓	-11,2 ↓	-9,3 ↓	-16,3 ↓	-11,5 ↓	–	-29,3 ↓	-15,3 ↓	-10,6 ↓	-1,0 ↓	-11,2 ↓
КР	<i>i=8</i>	19,7 ↑	31,4 ↑	25,7 ↑	28,2 ↑	18,4 ↑	25,2 ↑	41,4 ↑	–	19,9 ↑	26,4 ↑	40,0 ↑	25,6 ↑
ДН	<i>i=9</i>	-0,1 ↓	9,7 ↑	4,8 ↑	7,0 ↑	-1,2 ↓	4,5 ↑	18,0 ↑	-16,6 ↓	–	5,5 ↑	16,8 ↑	4,8 ↑
ІСЦ	<i>i=10</i>	-5,3 ↓	4,0 ↑	-0,6 ↓	1,4 ↑	-6,3 ↓	-1,0 ↓	11,9 ↑	-20,9 ↓	-5,2 ↓	–	10,8 ↑	-0,7 ↓
Щ _{прод}	<i>i=11</i>	-14,5 ↓	-6,1 ↓	-10,3 ↓	-8,4 ↓	-15,4 ↓	-10,6 ↓	1,0 ↑	-28,6 ↓	-14,4 ↓	-9,7 ↓	–	-10,3 ↓
Щ _{пром}	<i>i=12</i>	-4,7 ↓	4,7 ↑	0,1 ↑	2,1 ↑	-5,7 ↓	-0,3 ↓	12,6 ↑	-20,4 ↓	-4,5 ↓	0,7 ↑	11,5 ↑	–

Розраховано автором

Таблиця 5 - Результати впливу індексної матриці за 2014-2015 рр.

Вихідні параметри		КП	ЧП	ТП	ОР	ОЗ	ОА	КІ	КР	ДН	ІСЦ	Щ _{прод}	Щ _{пром}
		<i>j=1</i>	<i>j=2</i>	<i>j=3</i>	<i>j=4</i>	<i>j=5</i>	<i>j=6</i>	<i>j=7</i>	<i>j=8</i>	<i>j=9</i>	<i>j=10</i>	<i>j=11</i>	<i>j=12</i>
КП	<i>i=1</i>	–	-0,9 ↓	3,4 ↑	-14,1 ↓	-13,1 ↓	-18,3 ↓	-8,1 ↓	-28,7 ↓	-13,9 ↓	-31,5 ↓	-33,5 ↓	-34,4 ↓
ЧП	<i>i=2</i>	0,9 ↑	–	4,3 ↑	-13,2 ↓	-12,3 ↓	-17,5 ↓	-7,2 ↓	-28,1 ↓	-13,1 ↓	-30,9 ↓	-32,9 ↓	-33,7 ↓
ТП	<i>i=3</i>	-3,2 ↓	-4,2 ↓	–	-16,8 ↓	-16,0 ↓	-20,9 ↓	-11,1 ↓	-31,0 ↓	-16,7 ↓	-33,8 ↓	-35,7 ↓	-36,5 ↓
ОР	<i>i=4</i>	16,4 ↑	15,3 ↑	20,3 ↑	–	1,1 ↑	-4,9 ↓	6,9 ↑	-17,1 ↓	0,1 ↑	-20,3 ↓	-22,7 ↓	-23,6 ↓
ОЗ	<i>i=5</i>	15,1 ↑	14,0 ↑	19,0 ↑	-1,1 ↓	–	-5,9 ↓	5,8 ↑	-17,9 ↓	-0,9 ↓	-21,2 ↓	-23,5 ↓	-24,4 ↓
ОА	<i>i=6</i>	22,4 ↑	21,2 ↑	26,5 ↑	5,1 ↑	6,3 ↑	–	12,5 ↑	-12,8 ↓	5,3 ↑	-16,2 ↓	-18,7 ↓	-19,7 ↓
КІ	<i>i=7</i>	8,8 ↑	7,8 ↑	12,5 ↑	-6,5 ↓	-5,5 ↓	-11,1 ↓	–	-22,5 ↓	-6,4 ↓	-25,5 ↓	-27,7 ↓	-28,6 ↓
КР	<i>i=8</i>	40,3 ↑	39,0 ↑	45,0 ↑	20,6 ↑	21,9 ↑	14,7 ↑	29,0 ↑	–	20,7 ↑	-3,9 ↓	-6,7 ↓	-7,9 ↓
ДН	<i>i=9</i>	16,2 ↑	15,1 ↑	20,1 ↑	-0,1 ↓	0,9 ↑	-5,0 ↓	6,8 ↑	-17,2 ↓	–	-20,5 ↓	-22,8 ↓	-23,7 ↓
ІСЦ	<i>i=10</i>	46,1 ↑	44,7 ↑	51,0 ↑	25,5 ↑	26,9 ↑	19,4 ↑	34,3 ↑	4,1 ↑	25,7 ↑	–	-2,9 ↓	-4,1 ↓
Щ _{прод}	<i>i=11</i>	50,5 ↑	49,1 ↑	55,5 ↑	29,3 ↑	30,7 ↑	23,0 ↑	38,3 ↑	7,2 ↑	29,5 ↑	3,0 ↑	–	-1,2 ↓
Щ _{пром}	<i>i=12</i>	52,3 ↑	50,9 ↑	57,4 ↑	30,9 ↑	32,3 ↑	24,5 ↑	40,0 ↑	8,6 ↑	31,1 ↑	4,3 ↑	1,2 ↑	–

Розраховано автором

Що стосується підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств торгівлі, то даний факт підтверджується зростанням на 1,1% фондівіддачі, підвищенням на 15,3% продуктивності праці персоналу, зниженням на 13,2% трудомісткості товарообороту, зменшенням на 1,1% фондомісткості товарообороту, зростання на 20,3% середнього товарообороту на 1 м² торговельної площі.

Однак, поряд із цим, відбулися й деякі негативні моменти, серед яких: зменшення на 3,2% середнього розміру торгової площі на одне підприємство торгівлі, зростання на 5,1% середнього розміру оборотних активів, що авансуються на 1 грн. товарообороту, зниження на 4,9% коефіцієнта оборотності оборотних активів підприємств галузі тощо.

Четвертий сектор індексної матриці, що розташований у правому нижньому квадраті матриць, свідчить про вплив показників зовнішнього середовища один на одного.

Так, за даними таблиць 4–5 наочно видно, що зростання індексу цін виробників промислових товарів негативно впливає на зміну індексу цін виробників сільськогосподарської продукції: зі зростанням першого показника відбувається збільшення іншого показника на 1,2%. Відповідно, підвищення цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами призводить до зростання індексу споживчих цін на 3,0%. У свою чергу, зростання доходів населення спричиняє до збільшення на 20,5% індексу споживчих цін, на 22,8% індексу цін реалізації сільськогосподарської продукції та на 23,7% індексу цін виробників промислової продукції.

Важливим моментом є позитивний вплив індексу цін виробників промислових товарів і сільськогосподарської продукції на зростання інвестицій в основний капітал підприємств торгівлі, відповідно, на 40,0% і 38,3%. Це, у свою чергу, призводить до збільшення вартості основних засобів і нематеріальних активів підприємств торгівлі у розрахунку на одиницю торгової площі. Наочно видимий диспаритет цін, з одного боку, між сільськогосподарською і промисловою продукцією, з іншого боку, - цінами споживчих товарів, а також відношення до торговельної галузі як до сполучної ланки між галузями народного господарства України, що забезпечує баланс між виробництвом і споживанням товарів, а також значення торгівлі для розвитку національного господарства та всієї економіки держави.

Другий і третій сектори індексної матриці, що розташовані у верхньому правому та нижньому лівому квадратах матриць, розкривають вплив показників зовнішнього середовища на внутрішні показники торговельних підприємства, і навпаки.

Цікавим видається дія окремих факторів на показник капітальних інвестицій в основний капітал торговельних підприємств. Позитивного впливу тут надають вартість основних засобів і матеріальних активів підприємств торгівлі (їх зростання призводить до збільшення капітальних інвестицій на 5,8% за період 2014-2015 рр.), обсяг реалізованої продукції (товарооборот) (на 6,9%) і вартість оборотних активів підприємств торгівлі (на 12,5%). Отже, зростання обсягу товарообороту підприємств торгівлі є забезпеченням зростання вартості основних фондів.

Разом із тим, збільшення інвестицій в основний капітал позитивно позначається на вартості основних засобів торговельних підприємств (зростання на 5,5% за період 2014-2015 рр.), оборотних активів підприємств галузі (на 11,1%) і на обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств торгівлі (на 6,5%), - третій сектор матриці. Дана закономірність є логічною й обґрунтованою, оскільки збільшення капітальних інвестицій призводить до відповідного зростання обсягу і вартості ресурсів торговельних підприємств. Крім того, прибуток є основним власним джерелом інвестицій у збільшення обсягів основних засобів. Разом із тим, зниження обсягу товарообороту підприємств торгівлі відбувається як наслідок того, що зростання капітальних інвестицій не призводить до збільшення торгових площ, що є в наявності, і торговельного обладнання як найбільш активної частини основних засобів підприємств галузі.

Це підтверджується зниженням кількості підприємств торгівлі та розміру торгової площі, відповідно, на 8,8% і 12,5% зі зростанням капітальних інвестицій. Підприємства торгівлі не в змозі з наявною матеріально-технічною базою вести навіть просте відтворення основних засобів, що позначається негативно на обсязі реалізації продукції (товарів, послуг).

За аналізований період часу скорочується загальний наявний ресурсний потенціал торговельної галузі: кількість підприємств, кількість працівників торгівлі, торгова площа, вартість основних засобів.

Дані індексної матриці свідчать про те, що зростання цих показників негативно впливає на індекс споживчих цін (зниження на 31,5%, 30,9%, 33,8% і 21,2%, відповідно), а також цін виробників сільськогосподарської продукції (зниження на 33,5%, 32,9%, 35,7% і 23,5%, відповідно) та цін виробників промислової продукції (зниження на 34,4%, 33,7%, 36,5% і 24,4%, відповідно). Тобто скорочення торговельними підприємствами обсягів діяльності щодо реалізації продукції (товарів, послуг) призводить вимушено до зростання цін на продукти харчування і сировину для промисловості, а збільшення ресурсного потенціалу, за інших незмінних умов, призводитиме до зворотної залежності – споживчі ціни на продукцію, товари, послуги знижуватимуться.

Зміна індексу споживчих цін, а також цін виробників сільськогосподарської та промислової продукції у бік зростання, за умов зростання доходів населення, призводить до зацікавленості торговельних підприємств у збільшенні кількості господарських суб'єктів галузі, магазинів і торгових площ, до повернення підприємців до зацікавленої праці в торгівлі і зростання чисельності працівників торговельної сфери бізнесу, а також до зростання забезпеченості основними засобами, оскільки згладжується диспаритет між споживчими цінами і цінами виробників сільськогосподарської та промислової продукції. Зростання ж кількості магазинів і торгових площ впливає на індекс цін виробників сільськогосподарської та промислової продукції у бік зниження, що надає можливість торговельним підприємствам закуповувати необхідні для реалізації товари не за завищеними цінами.

Останній етап нашого дослідження дозволяє оцінити підсумки проведеного системно-матричного аналізу діагностичного впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси торговельних підприємств. У нашому випадку, згідно проведених розрахунків, величина індексу склала 98,43% або 0,9843, що є дуже високим результатом.

Висновки. Результати проведеної нами діагностики впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси підприємств торгівлі, що здійснена основі застосування методів системно-матричного діагностичного аналізу, можуть бути використані в процесі обґрунтованого ухвалення управлінських рішень щодо витрат

в системі управління витратами господарських суб'єктів торговельної галузі. Крім того, в цілому отримані результати свідчать, що зроблені нами висновки мають високу вірогідність і можуть бути використані при визначенні стратегії згладжування негативного впливу факторів зовнішнього середовища на внутрішні господарські процеси підприємств торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біла О.Г. Управління витратами підприємства: теорія та практика : монографія / О.Г. Біла, І.Л. Боднарюк, Т.В. Мединська // Львів : Видавництво ЛКА, 2012. – 200 с.
2. Великий Ю.М. Управління витратами підприємства : монографія / Ю.М. Великий, В.В. Прохорова, Н.В. Сабіна. – Х. : ИНЖЕК, 2009. – 192 с.
3. Мілаш І.В. Стратегічне управління витратами підприємств роздрібної торгівлі : монографія / І.В. Мілаш, А.В. Красноусов. – Х. : ХДУХТ, 2015. – 286 с.
4. Партин Г.О. Управління витратами підприємства : концептуальні засади, методи та інструментарій : монографія / Г.О. Партин. – К. : УБС НБУ, 2008. – 219 с.
5. Управління затратами підприємства : монографія / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов, Л.Ю. Хлап'юнов, Г.А. Макухін. – К. : Лібра, 2007. – 320 с.
6. Фролова Л.В. Механізм управління поточними витратами торговельних підприємств : монографія / Л.В. Фролова, К.С. Хаврова. – Донецьк : Ноулідж, 2010. – 211 с.
7. Шанк Дж. Стратегическое управление затратами : новые методы увеличения конкурентоспособности / Дж. Шанк, В. Говиндараджан. – СПб. : Бизнес-Микро, 1999. – 288 с.
8. Шим Джей К. Методы управления стоимостью и анализа затрат / Джей К. Шим, Джоэл Г. Сигел. – М. : Филинь, 1996. – 344 с.
9. Фандель Г. Теорія виробництва і витрат / Г. Фандель. – К. : Таксон, 2000. – 520 с.
10. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

УДК 658.012.2

**ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТАТНЬОГО РІВНЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ****Судакова О.І., к.т.н.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури***Медведовська Т.П., к.пед.н.***Національний гірничий університет***Загорюк Ю.Г.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури***Головянко К.М.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

Запобігання негативному впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх загроз можливо шляхом забезпечення своєчасної реакції на них і створення умов для безпечного розвитку через ефективне управління економічною безпекою в рамках загальної системи управління підприємством. Для підвищення ефективності управління і забезпечення необхідного рівня економічної безпеки для підтримки життєво важливих функцій підприємства і реалізації його потенціалу було розроблено теоретичні положення щодо управління стійкістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку. Основою забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства як підприємницької структури є підтримка його сталого і максимально ефективного функціонування в даний час і нагромадження достатнього потенціалу для збалансованого розвитку і стабільного зростання в майбутньому. При цьому сталість розглядається як здатність системи зберігати рух наміченою траєкторією, тобто підтримувати намічений режим функціонування. Управління рівнем економічної безпеки підприємства вимагає значних організаційних зусиль і здійснення визначених витрат, що обумовлює необхідність виділення спеціальної підсистеми (підрозділу) в організаційній структурі, дії якої повинні полягати в ранньому виявленні несподіваних змін як усередині, так і поза підприємством і швидкому реагуванні на них. Це може бути досягнуто в результаті взаємодії проєктованої системи з цільовими підсистемами системи управління і логістичною системою підприємства, побудованою на основі кібернетичних принципів регулювання.

Ключові слова: управління рівнем економічної безпеки, економічна безпека розвитку підприємства, система управління економічною безпекою підприємства, спеціалізований підрозділ, управління стійкістю роботи підприємства.

UDC 658.012.2

BASIS FOR ENSURING ADEQUATE SECURITY OF THE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES**Sudakova O., Candidate of Engineering Sciences***Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture***Medvedovska T., Candidate of Pedagogic Sciences***National Mining University***Zagoriuk J.***Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture***Holovianko K.***Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Prevention of the negative impact of external and internal threats is possible by providing a timely response to them, and arrangement of conditions for the safe development through the effective management of economic security in the common enterprise management system. To increase the efficiency of management and provide the necessary level of economic security, to support the vital functions of the enterprise and the realization of its potential, theoretical principles concerning the management stability of the enterprise to ensure economic security have been developed. The basis for ensuring a sufficient level of economic security of the enterprise as a business structure is the support of its stable and most effective functioning and building up a sufficient capacity for balanced development and sustainable growth in the future. In such case consistency is considered as the system's ability to keep the intended path of movement, it means, to maintain the intended mode of operation. Level of management of economic security of the enterprise requires considerable organizational efforts and the implementation of certain expenses, which makes the need for a special subsystem (units) in the organizational structure, the action of which has to lie in the fact of the early detection of unexpected changes, both inside and outside the enterprise and current response to them. This can be achieved by the interaction between designed system, target subsystems and logistics enterprise system constructed on the basis of cybernetic regulatory guidelines.

Keywords: the management of economic security, the economic security of the enterprise development, management system of economic safety of the enterprise, a specialized unit, management of stability of the enterprise.

Актуальність теми. Підвищення агресивності зовнішнього середовища призвело до виникнення нових загроз і посилення їх впливу на результативність діяльності підприємств. Тому, в сучасних умовах, для національних підприємств, особливу актуальність набули питання забезпечення економічної безпеки саме процесів їх розвитку, що вимагає якісно нового підходу до ідентифікації сутності економічної безпеки. Її

варто розглядати не тільки як забезпечення стану найкращого використання ресурсів по запобіганню загроз підприємству, але і як створення умов стабільного, ефективного функціонування й одержання прибутку. Саме підтримка сталості процесів розвитку і буде основою для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Сьогодні в науковій літературі значна увага приділяється питанню економічної безпеки підприємств. Вагомий вклад у дослідження, пов'язані з проблемами економічної безпеки, зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці: Безугла Н. С., Бойкевич О. Р., Васильців Т. Г., Веретенникова Г. Б., Грунін О. А., Грунін С. О., Жаліло Я. А., Іванов А. В., Кірієнко А. В., Качалов Р. М., Клейнер Г. Б., Козаченко Г. В., Кузенко Т. Б., Ліпкан В. А., Пригунов В. Я., Соснін А. С., Шаваєв А. Г., Шликов В. В., Ярочкін В. І., Ячменьова В. М. та ін. [1-10].

Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених показують, що для підприємства більш важливим є не уникнення загрози взагалі, а вміння її вчасно і точно передбачити для того, щоб вжити необхідних заходів. Це стосується як підприємств, що знаходяться у кризовому стані, так і успішно працюючих підприємств.

Однак залишилася невирішена проблема – забезпечення достатнього рівня економічної безпеки розвитку підприємств (ЕБРП) в умовах нестабільного економічного середовища, що й зумовило вибір теми даної статті.

Мета роботи. Розробка теоретичних основ забезпечення достатнього рівня економічної безпеки розвитку підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Економічну безпеку підприємства визначають як стале (у рамках критичних обмежень) положення стосовно зовнішніх і внутрішніх змін фінансово-господарського середовища, не пов'язаним з форс-мажорними обставинами [7]. Економічна безпека підприємства також визначається як стан динамічної сталості, виробничих, організаційних, інформаційних, юридичних та інших відносин і зв'язків компанії, її матеріальних і інтелектуальних ресурсів, що гарантує стабільність функціонування підприємства, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток [3]. Її варто розглядати не тільки як забезпечення стану найкращого використання

ресурсів по запобіганню загроз підприємству, але і як створення умов стабільного, ефективного функціонування й одержання прибутку. Саме підтримка сталості процесів розвитку і буде основою для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Основою для забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства як підприємницької структури є підтримка його сталого і максимально ефективного функціонування на даний час і нагромадження достатнього потенціалу для збалансованого розвитку і стабільного зростання в майбутньому, що обумовлює необхідність детального вивчення питань управління рівнем сталості підприємства.

У широкому сенсі проблема сталості підприємства визначається стабільністю навколишнього економічного середовища і, як ринкова категорія, відбиває зміст його стану в ринковому середовищі. Сама ж сталість виступає однією з найважливіших характеристик поведінки відособленої, автономно функціонуючої системи щодо тих зовнішніх умов, у яких вона знаходиться.

Саме тому головна мета формування організаційно-управлінського механізму забезпечення економічної безпеки підприємства складається у створенні внутрішніх і почасти зовнішніх умов тих, котрі піддаються регулюванню з боку економічних суб'єктів для сталого функціонування і розвитку підприємства в гармонічній взаємодії із соціально-економічним, технологічним і природним середовищем.

У зв'язку з цим підприємство доцільно розглядати як своєрідний системний інтегратор – цілісний економічний суб'єкт, що поєднує в часі й у просторі різноманітні соціально-економічні процеси, і який отримує ефект шляхом використання системних мультиплікативних ефектів. При цьому підприємство виступає як відносно стала, цілісна і відмежована від навколишнього середовища самостійна соціально-економічна система, яка інтегрує в часі і просторі процеси виробництва (реалізації) продукції і відтворення ресурсів. Сполучною ланкою між цими процесами є потенціал підприємства – сукупність ресурсів і можливостей, що визначають характеристики його розвитку при зміні навколишнього середовища.

Забезпечення сталості підприємства вимагає такої організації його виробничо-господарської діяльності, яка дозволяє забезпечити стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до збурень навколишнього і внутрішнього середовища.

Управління рівнем економічної безпеки підприємства вимагає значних організаційних зусиль і здійснення певних витрат, що обумовлює необхідність виділення спеціальної підсистеми в організаційній структурі, дії якої полягатимуть в завчасному виявленні несподіваних змін як усередині, так і поза підприємством, і швидкому реагуванні на них, забезпеченні створення системи збору оперативної інформації, формуванні аналітичних звітів для керівництва тощо. Усе це може бути досягнуте в результаті взаємодії проектованої системи з цільовими підсистемами системи управління і логістичною системою підприємства, побудованою на основі кібернетичних принципів регулювання.

Для реалізації цієї функції на підприємстві необхідні значні організаційні зусилля, витрати часу й інших ресурсів. На наш погляд, її здійснення найбільш доцільне за допомогою виділення спеціалізованого підрозділу в організаційній структурі рис. 1. Основним призначенням представленого контуру регулювання діяльності є виявлення як неузгодженості між фактичними й очікуваними значеннями, так і неконтрольованих змін у внутрішньому середовищі та зовнішньому оточенні підприємства. У результаті можуть бути виявлені істотні відхилення рівня показників, що характеризують рівень сталості, а також його відповідність галузі безпеки. Це вимагатиме від механізму ЕБРП здійснення регулюючих впливів і передбачених заходів. Регулювання являє собою процес, у ході якого регульований параметр x вимірюється і порівнюється з параметром w . При відхиленні цих величин друг від друга регулятор через підсистему регулювання сталості впливає регулюючою величиною $v(t)$ на логістичну систему для того, щоб забезпечити виконання умови $x(t) = w(t)$.

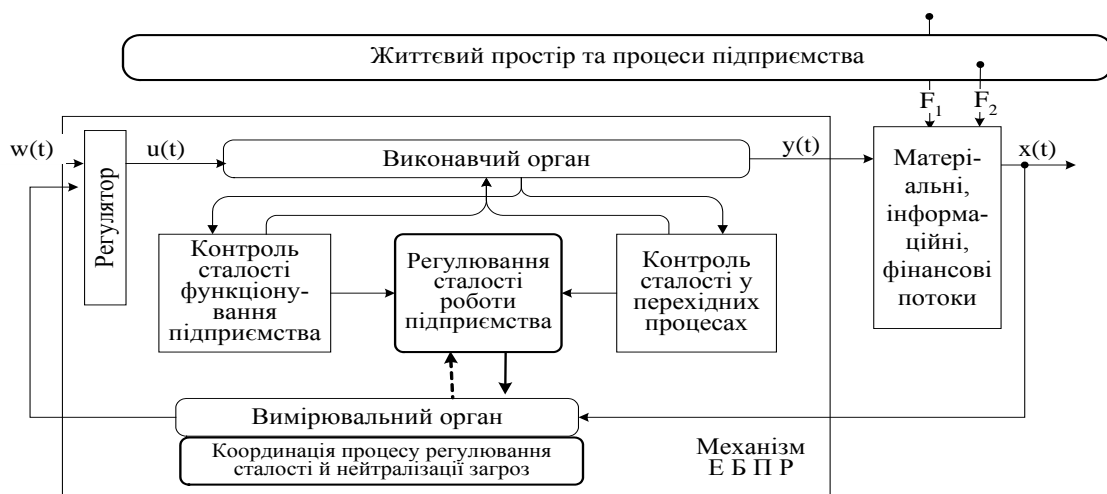

Рис. 1. Схема регулювання сталості роботи і перехідних процесів підприємства [9]

Підсистема регулювання сталості повинна будуватись за ієрархічним принципом, а сам процес управління може протікати на двох супідрядних рівнях – виконавчому і координуючому. На виконавчому рівні проводяться контроль і регулювання сталості функціонування підприємства. На цьому ж рівні задаються умови для безпечного здійснення перехідних процесів і підтримки заданого рівня стабільності майбутньої діяльності.

Контроль сталості діяльності підприємства складається у виявленні загроз безпеки в межах життєвого простору підприємства і тенденцій небажаного розвитку подій з метою наступної нейтралізації можливих негативних наслідків, до яких вони можуть привести. Суть цього процесу складається у своєчасному виявленні істотної зміни рівня сталості функціонування підприємства, оцінці можливості виникнення криз у майбутній діяльності, визначенні фактора, який спричинив появу загрози для безпеки.

Регулювання сталості роботи підприємства складається в підготовці і реалізації за допомогою механізму ЕБРП заходів, цілю яких – зниження небезпеки прийняття помилкового рішення і зменшення можливих негативних наслідків небажаного розвитку подій.

На координуючому рівні проводиться узгодження роботи всіх ланок підсистеми регулювання сталості роботи відповідно до прийнятого механізму управління, рівнем економічної безпеки розвитку підприємства, цільовими настановами. Процедури регулювання сталості необхідно організувати, визначивши терміни проведення робіт, форму й обсяг надання результатів, задати склад і порядок виконання процедур аналізу й оцінки рівня сталості, підготувати необхідну нормативну і довідкову інформацію, ініціювати заходи щодо підвищення рівня сталості роботи, довести вироблені пропозиції до відома керівництва підприємства, а після їх затвердження організувати реалізацію цих заходів.

Мета механізму забезпечення сталої роботи – розробка і першочергова реалізація заходів, спрямованих на нейтралізацію найбільш небезпечних явищ, що приводять до кризового стану. Важливо вчасно знайти початкове економічне явище, що сигналізує про появу першої ознаки можливої зміни стану підприємства, утрати його сталості. Оскільки зовнішнє середовище підприємства динамічне і зазначені явища можуть відбутися в будь-який момент, необхідно

постійне очікування сигналів про кризу, що насувається. Установити всі можливі варіанти сигналів практично неможливо, оскільки не можна врахувати все різноманіття обставин, формуючих зовнішнє середовище. Однак найбільш істотні джерела і характер подібних сигналів можуть бути визначені. Кожний із сигналів можна оцінити з використанням методів експертних оцінок. Їх сила оцінюється в діапазоні від мінус 5 балів (висока небезпека) через 0 (відсутність впливу) до плюс 5 балів (висока можливість).

Аналіз можливостей і небезпек зовнішнього середовища для підприємства дозволить прогнозувати зміни зовнішнього середовища і розробляти сценарії майбутнього розвитку підприємства з урахуванням основних характеристик середовища.

Умова підтримки сталого стану економічної безпеки вимагає забезпечення здатності системи по закінченню перехідних процесів розвитку можливості повернення в задане стаціонарне (рівноважне) стан. При цьому необхідно виділити додаткову умову економічної незалежності підприємства, коли система після несприятливих відхилень повертається в безпечний стан в основному за рахунок власних ресурсів.

Для мінімізації витрат на здійснення регулюючих заходів, оцінку негативного впливу факторів загроз доцільно проводити за допомогою табл. 1, де в укрупненому виді співвідноситься імовірність виникнення ризикової події і хід її впливу на рівень безпеки.

Таблиця 1 – Матриця оцінки ступеня впливу загроз на рівень безпеки [9]

Ступінь негативного впливу фактора-загрози на рівень безпеки підприємства		Імовірність події		
		Низька	Середня	Висока
Слабкий	Можливий прояв загроз навряд чи приведе до порушення календарного графіка, бюджету або погіршенню якості продукту	Низька	Середня	Середня
Середній	Можливі незначні порушення в господарській діяльності або погіршення якості продукту	Низька	Висока	Висока
Сильний	Можливі значні порушення в процесах функціонування підприємства	Середня	Висока	Критична

У загальному виді вибір реакції повинний ґрунтуватися на аналізі впливу і часу прояву відхилень підконтрольних для механізму ЕБРП показників. Строго говорячи, відхилення можуть бути не обов'язково пов'язані з неприємностями. Так, до ризикових подій відносяться і

бажані, але незаплановані події (можливості). Відповідно, і зміни будуть носити позитивний характер.

Однак управління безпекою вимагає більш детального розгляду негативних відхилень і факторів загроз. Відповідно і реакцію на негативні відхилення варто диференціювати в залежності від розміру відхилення. У даному випадку доцільне застосування табл. 2. (авторська розробка).

Таблиця 2 – Значимість відхилень показників для вироблення відповідної реакції

Значимість 1	Характеристика 2
Управління ризиками	Загрози ще не наступили, але існує можливість виникнення небажаних і незапланованих подій, що можуть привести до того, що цілі розвитку (одна чи декілька) не будуть досягнуті. При цьому основна задача механізму ЕБРП – запобігти неприємності до її виникнення
Управління проблемами	Загрози проявилися і необхідно з'ясувати їх походження, ступінь впливу на підприємство і потенціал розвитку, способи подолання; основна задача механізму ЕБРП – забезпечити можливість виконання планових завдань
Управління змінами	Загрози виявилися досить серйозними і подолати їх без збитку для результативності діяльності не вдалося. Основна задача механізму ЕБРП – модифікація раніше погоджених продуктів і послуг, термінів виконання і вартості робіт, управлінських і технологічних процесів

Ризики, проблеми, зміни тісно пов'язані між собою і повинні розглядатися механізмом ЕБРП як реакція на виниклі неузгодженості. Повному циклу управління відхиленнями (рис. 2) відповідає послідовне проходження всіх трьох стадій: від превентивного реагування до зміни напрямків діяльності (у випадку значних загроз).

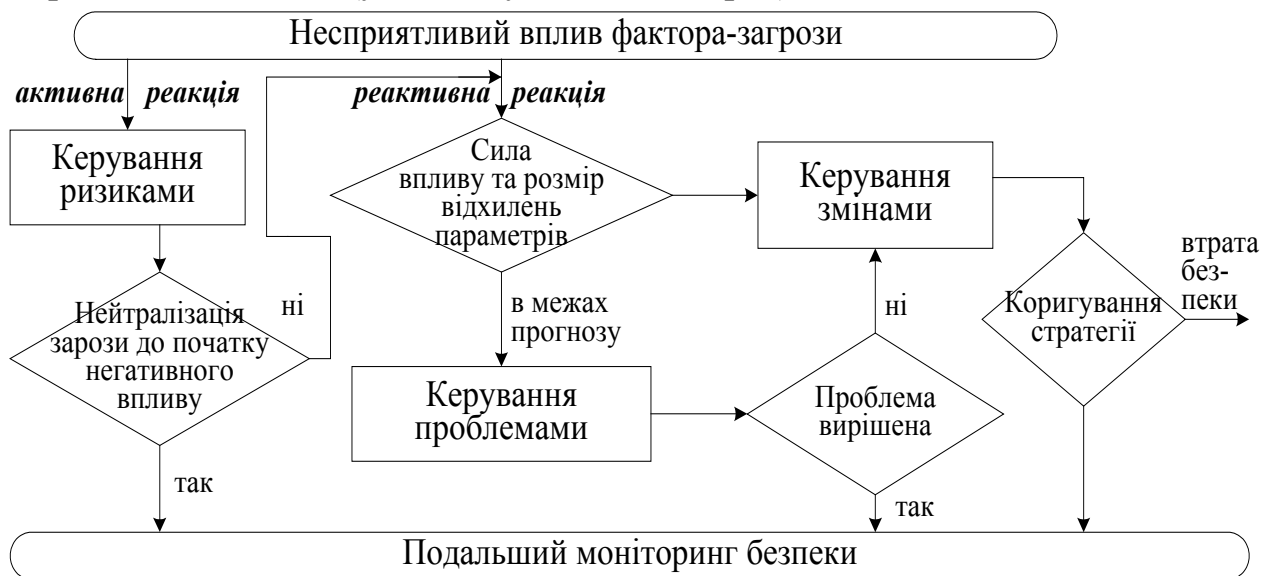

Рис. 2. Загальна схема управління відхиленнями
Розроблено автором

При формуванні механізму ЕБРП необхідно відобразити формальну сторону нейтралізації загроз, тобто процедури, що регламентують основні етапи роботи з ризиками: ідентифікація ризиків, моніторинг і аналіз ризиків, розробка, планування і реалізація заходів щодо протидії ризикам, шаблони документів, що відбивають процес роботи з ризиками, розподіл робіт виконавців. З усього різноманіття методів протидії загрозам повинні бути відібрані ті з них, що адекватні важливості функціональної сфери, на яку спрямована загроза. Критерієм вибору способу реакції повинна виступати вартість реалізації управлінських процедур. При цьому, крім оцінки ступеня впливу загрози (див. табл. 2), необхідно враховувати і пріоритетність реакції (табл. 3).

Ступінь використання формальних процедур нейтралізації загроз повинна відповідати специфіці механізму ЕБРП, його масштабу і складності. З погляду ваги наслідків зміни і важливості реакції на загрозу можна запропонувати класифікацію, приведену на рис. 3.

*Таблиця 3 - Матриця пріоритетів нейтралізації факторів-загроз
Розроблено автором*

Ступінь впливу загрози на процес функціонування підприємства		Терміновість нейтралізації загрози		
		Нетермінова	Першочергова	Невідкладна
Слабкий	Навряд чи приведе до порушення господарської діяльності	Несуттєва	Незначна	Важлива
Середній	Можливе порушення плинності процесу функціонування підприємства	Незначна	Важлива	Особливо важлива
Сильний	Можливі значні порушення виробничо-господарської діяльності, збільшення вартості або погіршення якості продукції	Важлива	Особливо важлива	Особливо важлива

ТЯЖКІСТЬ ВТРАТ		ВАЖЛИВІСТЬ РЕАКЦІЇ	
Характеристика	Назва	Назва	Характеристика
Враховані в плані управління функціонування механізму ЕБРП	Планові втрати	Особливо важливі	Вимагають негайного вирішення із залученням усіх необхідних ресурсів
Незначні незаплановані витрати	Допустимі втрати	Важливі проблеми	Вимагають термінового рішення із залученням усіх доступних ресурсів
Значні незаплановані витрати	Небажані втрати	Незначні проблеми	Вимагають рішення в рамках наявних ресурсів без збитку для інших робіт
Незаплановані витрати, що є неприйнятними для одного або декількох підрозділів підприємства	Неприпустимі втрати	Несуттєві проблеми	Жодні дії щодо вирішення проблеми не здійснюються до зміни її пріоритету

*Рис. 3. Класифікація ваги наслідків і важливості реакції на загрозу
Розроблено автором*

У процесі розробки керуючих впливів, пов'язаних із протидією факторам-загрозам, що знижують рівень сталості, необхідно враховувати обмеження на ресурси, терміни, якісні характеристики напрямку діяльності (функціональної сфери). Для цього варто визначити ступінь впливу тих чи інших змін на величину ймовірних втрат, що виникають при реалізації цих змін. Обмеження на зміни за ресурсами, часом, продуктами можуть бути в різному ступені твердими. У залежності від цього можлива розробка стандартних процедур регулювання сталості і безпеки роботи.

Висновки. Для підвищення ефективності управління і забезпечення необхідного рівня економічної безпеки для підтримки життєво важливих функцій підприємства і реалізації його потенціалу було розроблено теоретичні положення щодо управління стійкістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку. Основою забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства як підприємницької структури є підтримка його сталого і максимально ефективного функціонування в даний час і нагромадження достатнього потенціалу для збалансованого розвитку і стабільного зростання в майбутньому. При цьому сталість розглядається як здатність системи зберігати рух наміченою траєкторією, тобто підтримувати намічений режим функціонування.

Управління рівнем економічної безпеки підприємства вимагає значних організаційних зусиль і здійснення визначених витрат, що обумовлює необхідність виділення спеціальної підсистеми (підрозділу) в організаційній структурі, дії якої повинні полягати в ранньому виявленні несподіваних змін як усередині, так і поза підприємством і швидкому реагуванні на них. Це може бути досягнуто в результаті взаємодії проектованої системи з цільовими підсистемами системи управління і логістичною системою підприємства, побудованою на основі кібернетичних принципів регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойкевич О. Р. Оцінка характеристик зовнішнього середовища у контексті формування системи економічної безпеки підприємства / О. Р. Бойкевич // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2009. – Вип. 252, т. 4. – С. 866-871.

2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
3. Веретенникова Г. Б. Економічна безпека підприємства: планування й організація / Г. Б. Веретенникова. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 136 с.
4. Дубицький Д. П. Методологічні особливості оцінки економічної безпеки підприємства та аналізу зовнішньоекономічної діяльності / Д. П. Дубицький // Прометей : регіон. зб. наук. пр. з економіки / Дон. економіко-гуманітар. ін.-т, Мін-во освіти і науки України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2009. – Вип. 3 (30). – С. 157-160.
5. Камышникова Э. В. Методы формирования комплексной оценки уровня экономической безопасности предприятия / Э. В. Камышникова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12. – С. 87–92.
6. Капітула С. В. Методика оцінки інвестиційної безпеки підприємства / С. В. Капітула, А. М. Турило // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2 (80). – С. 140 – 143.
7. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. – Київ : Либра, 2003. – 280 с.
8. Пекна Г. Б. Вибір вектора регіонального інтеграційного розвитку України з позиції забезпечення економічної безпеки / Г. Б. Пекна // Вчені записки / Ун-т економіки та права «КРОК». – К., 2011. – Вип. 25. – Київ, 2011. – С. 100-108.
9. Судакова О. І. Управління стійкістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку / О.І. Судакова, О.Л. Герасимова, К.А.Гуркова, А.Р. Гаврилюк // Економічний простір: Збірник наукових праць. - №112. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2016. – С. 168-176
10. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства / І. Шевченко // Наука молода. – 2010. – № 10. – С. 178-181.

УДК: 005. 591. 6: 330. 341. 1: 658 (477)

**ІННОВАЦІЙНІ ПРОЕКТИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА
ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЗА
УМОВ ЗМІННОСТІ ЧИННИКІВ ОТОЧУЮЧОГО СЕРЕДОВИЩА**

**Швець Ю. О., к.е.н.
Малига Д.А.**

Запорізький національний університет

Стаття присвячена дослідженню інноваційних проектів, аналізу їх впровадження та оцінці впливу на функціонування промислових підприємств. Були розглянуті основні теоретичні підходи вітчизняних і зарубіжних вчених стосовно впровадження інноваційних проектів на промислових підприємствах України. У роботі проаналізовано основні ознаки впровадження інноваційних проектів. Досліджено результати впровадження інноваційних проектів та основні перешкоди, які постають під час впровадження інноваційних проектів. Також в статті досліджені основні тенденції впровадження інноваційних проектів на промислових підприємствах України. Визначено перелік загроз зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на процеси впровадження інноваційних проектів. На основі проведених досліджень визначено вплив інноваційних проектів на промислові підприємства, а також запропоновано основні шляхи покращення впровадження інноваційних проектів задля стимулювання підприємництва та забезпечення його функціонування та розвитку.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційні проекти, інноваційні ризики, управління ризиками

UDC: 005. 591. 6: 330. 341. 1: 658 (477)

**INNOVATIVE PROJECTS: THEORY AND PRACTICE OF
IMPLEMENTATION AT INDUSTRIAL ENTERPRISES IN
CONDITIONS OF VARIABILITY OF ENVIRONMENTAL FACTORS**

**Shvets, Y.O., PhD in Economics
Malyha, D.A.**

Zaporizhzhya national University

The article investigates innovative products, analysis of their implementation and evaluation of the impact on the functioning of industrial enterprises. The main theoretical approaches of domestic and foreign scientist concerning the implementation of innovative projects at industrial enterprises of Ukraine have been considered. In the study the main features of innovative projects implementation were analyzed. The results of implementation of innovative projects and main obstacles, that arising during the implementation of innovative projects were studied. Also in the article the main tendencies of innovative projects investigation at industrial enterprises

© Швець Ю. О., к.е.н., Малига Д.А., 2016

of Ukraine have been investigated. The list of internal and external environmental threats that influence the processes of implementing innovative projects was defined. On the basis of the studies it was identified the influence of innovative projects on industrial enterprises and provides the main ways to improve the implementation of innovative projects to stimulate entrepreneurship and ensure its functioning and development.

Keywords: innovations, innovative activity, innovative projects, innovation risk, risk management

Актуальність проблеми. За сучасних умов розвитку, вплив таких факторів, як євроінтеграційний процес, закриття доступу до основного російського ринку збуту, формують проблеми щодо конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на європейському ринку збуту. Передумовою підвищення рівня конкурентоспроможності продукції та налагодження зовнішньо - економічної діяльності є інноваційні технології виробництва. Впровадження інноваційних технологій дозволить збільшити ефективність виробничого процесу шляхом збільшення кількісних та якісних показників продукції, що сприятиме налагодженню розвитку підприємства. Інновації є формою реальних інвестицій, які здійснюються в процесі інвестиційної діяльності підприємства, що підтверджує актуальність даного питання щодо необхідності вивчення інноваційних проектів та результатів їх впровадження на промислових підприємствах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розробки та впровадження інноваційних проектів на виробництво промислових підприємств, було розглянуто такими відомими вченими: Ж. Говоруха, І. Кульнева, Л. Федулова, О. Алейнікова, І. Зятковський, С. Ковальчук, Є. Лазарева, Ю. Шипуліна, І. Бланк, О. Цогла П. Шаповалов та ін. Проте в умовах стрімкого розвитку ринкової економіки, появи нових кризових ситуацій, промислові підприємства не мають змоги спрямовувати значні фінансові ресурси на реалізацію інноваційних проектів. Тому даний напрям потребує нових подальших досліджень з питань оптимізації впровадження інноваційних проектів та подолання основних загроз під час їх реалізації з метою забезпечення функціонування та розвитку підприємства.

Метою статті є дослідження підходів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо теорії впровадження інноваційних проектів на промислових підприємствах, визначення ознаки впровадження їх на практиці.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», інноваційний проект – комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційної продукції [1].

Трактування сутності поняття інноваційний проект є багатограним, тому доцільно розглянути основні підходи вчених до його визначення.

Таблиця 1 - Основні підходи вчених щодо трактування поняття інноваційний проект

№ п/п	Вчений	Тлумачення поняття «інноваційний проект»
1	Шапіро В. Д.	«Під проектом розуміється процес цілеспрямованої зміни технічної чи соціально-економічної системи, що переводить її з одного стану в інший» [8].
2	Фельдманн Ж.-Ф.	«Проект – це послідовність дій, що вимагає залучення декількох учасників; проект повинен бути разовим; він повинен мати загальну мету, яка може бути описана як свідоме зміна сформованої ситуації» [12, с. 234].
3	Глущенко В. І.	«Спосіб реалізації інновації, який характеризується системною єдністю: по-перше, комплексу взаємопов'язаних і спрямованих на досягнення певного набору цілей заходів і дій; по-друге, сукупності організаційно-правових, розрахунково-фінансових, конструкторських, технологічних і методичних документів; по-третє, процесу інвестування ресурсів в одержання продукту» [8].
4	Новіков В. С.	«Порядок визначення цілей і завдань для створення або впровадження окремого інноваційного продукту» [3].
5	Попова С. Л.	«Система взаємопов'язаних цілей і програм їхнього досягнення, що являють комплекс науково-дослідних, дослідно-конструкторських, виробничих, організаційних, фінансових, комерційних й інших заходів, відповідним чином організованих, оформлених комплектом проектною документації і забезпечуючи ефективне вирішення конкретного науково-технічного завдання, вираженого в кількісних показниках і приводить до інновації» [5, с. 20].
6	Шаповалов П. С.	«Намічений до планомірного здійснення, об'єднаний єдиною метою і приурочений до певного часу комплекс робіт та заходів щодо створення, виробництва та просування на ринок нових високотехнологічних продуктів із зазначенням виконавців, використовуваних ресурсів і їх джерел» [9, с. 9-10].

Джерело: [8; 12, с. 234; 3; 5, с. 20; 9, с. 9-10]

З огляду на це можна стверджувати, що інноваційний проект передбачає розробку, виробництво і реалізацію нового інноваційного продукту. Варто зауважити, що передумовою впровадження інноваційного проекту є розробка етапів формування проекту.

Першою стадією є зародження ідеї та адаптації її до виробництва. На цій стадії формується модель інноваційного проекту на основі результатів проведення науково-дослідних робіт. До основних питань що постають на цьому етапі є визначення потенційних споживачів, термінів проекту, можливих видатків, потенційного прибутку від інновації [6, с. 90].

Другою стадією інноваційного проекту є розробка. На цій стадії відбувається вирішення питання про спосіб досягнення мети та цілей інноваційного проекту. Здійснюється аналіз альтернативних шляхів досягнення мети проекту, формується план проекту, відбувається затвердження витрат та їх джерел, й проходить процес наймання висококваліфікованих фахівців, зазвичай на конкурсній основі, і завершується ця стадія оформленням контрактної документації

Третьою стадією є реалізація проекту. Характеризується виконанням поставлених і затверджених на другій стадії робіт. Відбувається контроль за планом, зокрема за термінами проекту та вже використаними ресурсами. Відбувається коригування можливих відхилень і регулювання ходу інноваційного проекту [6, с. 91].

Ми вважаємо, що найважливішим фактором впровадження інноваційного проекту є висококваліфіковані фахівці, бо саме ідея, яка зароджується у фахівців, доводиться ними до оптимальних опцій, є основним елементом інновацій. Без фахівця ідея може зовсім не з'явитися або у процесі аналізу отримати неефективний план, що призведе до зниження ефективності процесу реалізації проекту. Тому висококваліфіковані фахівці є необхідною умовою для ефективного впровадження інноваційного проекту.

Фахівців з інноваційних проектів називають інноваційними менеджерами. Вони займаються пошуком нововведень, складанням інноваційного портфелю підприємства на проведення науково-дослідницьких робіт та розробок, керують науковими колективами. Даний фахівець має постійний зв'язок з керівництвом підприємства. Особливістю такого зв'язку є те, що саме керівництво несе відповідальність за ефективність науково-дослідницьких робіт.

Вибір методу планування і контролю особливо важливий при колективних дослідницьких проектах. Головне у плануванні робіт з інноваційного проекту – це безперервне підтримання стратегії проекту з урахуванням змін, що відбуваються на шляху до досягнення цілей. У проекті планується предметна область (результати проекту, їх характеристики і комплекс робіт), вартість, час виконання всього проекту та його окремих етапів, якість, витрати, ризику, обсяг поставок [9, с. 95].

Доцільно визначити, що процес впровадження інноваційних проектів базується на наступних принципах:

– принцип планування – інноваційний проект має чіткий план реалізації;

– принцип гнучкості – передбачає здатність планів реагувати на вплив непередбачуваних явищ, та ризиків [7, с. 76].;

– принцип узгодженості;

– принцип еластичності – характеризується властивістю зберігати необхідні резерви при оптимальних рішеннях, та визначати альтернативні варіанти;

– принцип системності – врахування зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на процес впровадження інноваційних проектів;

– принцип комплексності – врахування у процесі інноваційного проекту окремих аспектів його реалізації, таких як технологічного, організаційного, фінансового, трудового, екологічного, соціального та ін.;

– принцип об'єктивності – використання актуальної і достовірної інформації при розробці та впровадженні інноваційного проекту, яка враховує зміну внутрішніх і зовнішніх факторів інноваційного середовища [7, с. 76-77].

Основним документом, який відображає втілення принципу планування інноваційного проекту є бізнес-план. Бізнес-план інноваційного проекту формується на співвідношення досягнення поставленої мети та її окупності. Варто відзначити, що за мету інноваційного проекту ставлять одержання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Існують такі види інноваційних проектів:

1. Популярним та найкращим результатом інноваційного проекту є поява нового інноваційного продукту, аналогів якого нема у конкурентів. Поява такого продукту, принесе стабільний дохід та відрив від конкурентів, можливість виходу на нові ринки, та інші позитивні елементи. Проте такий інноваційний проект має значні витрати та інвестиційні видатки, а також значні ризики. Серед основних ризиків виділяють зниження рентабельності власного капіталу та рентабельності інвестицій [9, с. 85 – 86].

2. Другим популярним інноваційним проектом є модернізація та використання нового технічного обладнання або нової технології виробництва. Цей інноваційний проект, потребує значних поточних

інвестиційних витрат. Результатами такого інноваційного проекту буде збільшення ефективності виробництва, збільшення ефективності використання сировини і матеріалів, а також завдяки новітньому автоматичному обладнанню можна заощадити на персоналі, енергетичних ресурсах і збільшити не тільки якість продукції, але й її кількість. Основними ризиками виступають довгостроковий термін окупності, ймовірність виходу з ладу обладнання тощо [9, с. 86 – 87].

Доцільно розглянути основні джерела фінансування інноваційних проектів, до яких відносять:

- власні кошти підприємства та її внутрішньогосподарські резерви;
- позикові кошти (кредитні лінії, короткострокові та довгострокові банківські кредити, тощо);
- кошти від продажу акцій або одержані у вигляді пайових та інших внесків членів трудових колективів, громадян, юридичних осіб;
- кошти, що перебувають у централізованому володінні об'єднань підприємств кошти позабюджетних фондів;
- кошти Державного бюджету;
- кошти іноземних інвесторів [10, с. 102-103].

Одночасно розробка та реалізація інноваційного проекту залежить не лише від обсягу фінансових ресурсів але й від впливу ризиків.

Передумовою зменшення негативної дії ризиків на проект є управління ризиками. Управління ризиками інноваційних проектів припускає рішення наступних завдань:

- виявлення ризиків;
- оцінку ризиків (частоту виникнення, масштаби і наслідки ризиків); вплив на потенційні ризики;
- контроль ризиків (збір та аналіз інформації про що виникають у процесі реалізації проекту ризики, дії та ін.)

В разі настання ризикової ситуації доцільно визначити основні варіанти її вирішення. Варіанти прийняття рішень в умовах ризикової ситуації [9, с. 97]:

- ухилення від ризику – суб'єкт, який приймає рішення, прагне максимально уникнути можливих ризиків, тому він готовий нести великі витрати на різні заходи з контролю і страхівки ризиків;

– переваги ризику – суб'єкт охоче йде назустріч ризику, він приймає лише мінімальні заходи по його страхуванню і готовий сам нести відповідальність за його наслідки;

– байдужість до ризику – суб'єкт, який приймає рішення, прагне до оптимізації витрат на ризик і намагається зважено застосовувати різні інструменти і методи страхування та ліквідації ризику.

Управління ризиками дозволить підвищити прибутковість та надійність інноваційного проекту. Однак за сучасних умов розвитку управління ризиками є неефективним, що можна прослідкувати за динамікою впровадження інноваційних проектів.

Таблиця 2 - Впровадження інноваційних проектів на промислових підприємствах України за 2011-2015 рр.

Показники	2012	2013	2014	2015
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	13,6	13,6	12,1	15,2
Впроваджено нових технологічних процесів	2188	1576	1743	1217
у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	554	502	447	458
Впроваджено у виробництво інноваційних видів продукції, найменувань:	3403	3138	3661	3136
з них нові види техніки	942	809	1314	966
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	3,3	3,3	2,5	1,4

Джерело: [4]

Для наглядного аналізу динаміки впровадження інноваційних проектів доцільно побудувати графік.

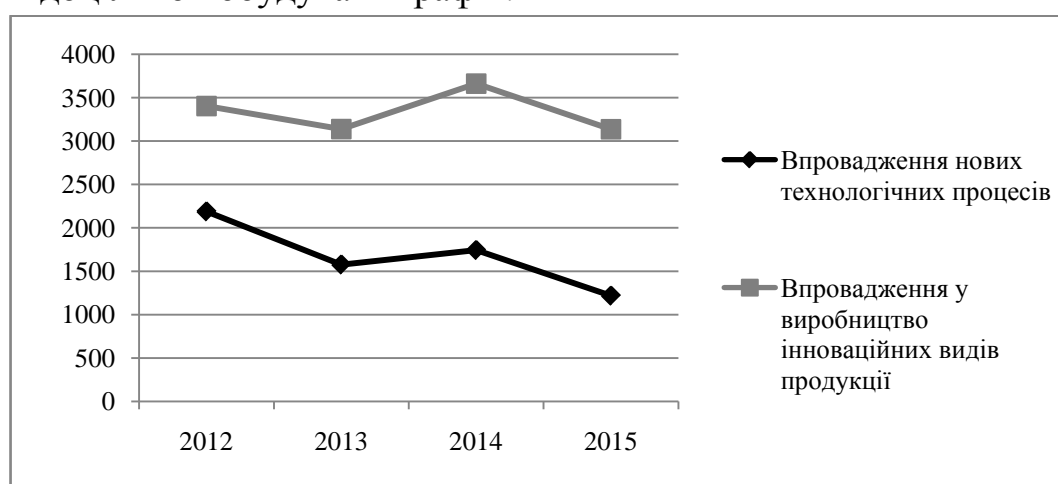

Рис. 1. Динаміка впровадження інноваційних проектів на промислових підприємствах України в період за 2012-2015 рр.

Джерело: [4]

Відповідно до результатів отриманого дослідження, слід відзначити, що питома вага підприємств, які впроваджують інноваційні проекти за 2015 р. у порівнянні з 2014 р. збільшилася на 3,1 %, що свідчить про ріст тенденції зацікавленості підприємств в залученні інновацій.

Проте слід відзначити, що кількість впроваджених інноваційних проектів з новими технологіями та виробництвом інноваційних продуктів зменшилися й досягли свого мінімуму за 4 роки. На нашу думку, на такі результати вплинула економічна нестабільність, політична криза, загострення ситуації у Донецькій та Луганській області. Вплив цих факторів відбився у втраті важливих ринків збуту для промислових підприємств та переорієнтації їх на інші зовнішні ринки, зокрема європейський. На даний момент більшість промислових підприємств України перебувають на межі банкрутства. Основними перешкодами на шляху впровадження інноваційних проектів є:

- застаріла організаційна структура, яка не відповідає вимогам інноваційного розвитку;
- недостатність фінансування наукових досліджень і можливість використання інноваційних розробок;
- недосконале стимулювання інноваційної діяльності з боку держави;
- неефективність законодавчого регулювання інноваційної діяльності;
- загострення політичної обстановки;
- погіршення добробуту населення.

Визначення необхідності впровадження інновацій та глибини змін прийнято проводити за трьома основними напрямками [3]:

1. Визначається, задоволенням підприємства динамікою своїх результатів господарської діяльності та станом фінансових ресурсів.

2. Визначається конкурентоспроможність підприємства за показниками задоволення споживачів, тобто за методом семантичного позиціонування.

3. Керівництвом підприємства визначається, яку конкурентну позицію планує зайняти на ринку дане підприємство: зберігати чинну позицію чи змінювати на іншу.

На основі проведеного аналізу динаміки впровадження інноваційних проектів доцільно привести можливі шляхи покращення впровадження інноваційних проектів:

- впровадження інноваційних проектів повинне повною мірою базуватися на досвіді промислово – розвинених країн;

- потрібно ввести фінансування з державного бюджету на найкращі науково – дослідницькі та дослідно – конструкторські розробки, які будуть визначатися на конкурсній основі [12, с. 236];

- розглянути можливість придбання за кордоном ліцензій, найновішого обладнання, технологій, які необхідні для здійснення інновацій;

- залучення науково – технічного персоналу до творчості. Тобто сформувані необхідні умови для персоналу, які допоможуть розкрити творчий потенціал робітників [12, с. 236];

- потрібно знайти джерела недержавного фінансування інноваційних процесів. Ця умова передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату, який багато в чому залежить від державної політики.

Проте варто відзначити, що впровадження інноваційних проектів переслідують такі загрози:

- порушення визначених строків інноваційного проекту, внаслідок порушення термінів постачання необхідних матеріалів та сировини, форс-мажори, до яких відносять економічні, політичні, природні явища [6, с. 91];

- недостатня кваліфікація персоналу, яка може привести, насамперед до помилок у документації, у плануванні проекту, знизити очікуване значення проекту, тощо;

- розрив контрактів з контрагентами;

- неефективне і нецільове використання коштів спрямованих на інноваційний проект;

- спекулятивне використання наданих державних пільг на інноваційні проекти [6, с. 92].

Висновки. Успішне втілення інноваційних проектів сприяє розвитку вітчизняних промислових підприємств, який проявиться у зміцненні конкурентної спроможності підприємств на зовнішніх ринках.

Інноваційний проект являє сукупність таких елементів, як розробка, виробництво і реалізація нового інноваційного продукту. Впровадження інноваційного проекту проходить у 3 етапи – формування ідеї, розробка проекту і реалізація проекту. Прослідкувавши за динамікою впровадження інноваційних проектів промислових підприємств в Україні відзначимо, що за останні 4 роки помітні тенденції до зниження інноваційної активності. У 2015 р. були зафіксовані мінімальні значення щодо впровадження інноваційних проектів. На основі аналізу були запропоновані шляхи покращення впровадження інноваційних проектів, серед яких: використання досвіду розвинутих країн; держана підтримка найкращих інноваційних розробок; залучення до творчості персоналу; пошук недержавних джерел фінансування. На впровадження інноваційних проектів, впливають такі загрози, як: некваліфікований персонал; порушення домовленостей з контрагентами з приводу постачання сировинних матеріалів; форс-мажори. У цілому було розкрито основні проблеми впровадження інноваційних проектів, за умови подолання яких, будуть створені можливості щодо реалізації даних проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-15 від 05.12.2012 р, [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
2. Компанієць Ю. С. Особливості впровадження інноваційних проектів на підприємстві / Ю.С. Компанієць, А.Г. Балдинюк // ВТЕІ КНТЕУ. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=33667>
3. Марчук Н. О. Визначення можливих напрямків інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Н. О. Марчук, О. В. Лапін // Електронне науково фахове видання «Ефективна економіка». – 2014. – №12. – Режим доступу – <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3647>.
4. Наука та інновації / [Електронний ресурс] / Державна статистика України. – Режим доступу :<http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Бухта В. Проблеми інвестиційно-інноваційної привабливості промислових підприємств України у конкурентному середовищі / В. Бухта // Галицький економічний вісник. – Тернопіль: ТНТУ, 2014. – Т. 46. – № 3. – С. 20–28.
6. Дегтярьова С. А. Розвиток інноваційної та інвестиційної діяльності підприємств у сучасних умовах / С. А. Дегтярьова // Вісник ОНУ ім. Мечникова І.І. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2/3. – С. 90–93.

7. Кадол Л. В. Принципи формування інноваційної політики підприємства / Л.В. Кадол, Л. М. Кравчук // Науковий вісник ХДУ. – 2016. – Вип. 17. – С. 76–79.
8. Гамідуллаєв Р. Б. Аналіз теоретичних підходів до визначення терміна «інноваційний проект / Р. Б. Гамідуллаєв // [Електронний ресурс] / Науковий сайт. – 2012. – Режим доступу –<http://www.be5.biz/ekonomika1/r2012/2781.htm>
9. Ільєнкова С. Д. Інноваційний менеджмент: підручник / С. Д. Ільєнкова. – [3 вид. перероб. і доп.] – М. :Юнити-Дана, 2010. – 335 с.
10. Гринько Т. В. Аналіз потенціалу інноваційного розвитку в промисловості України / Т. В. Гринько // Вісник серія «Економіка». –Дніпро. ДНУ ім. О. Гончара. – 2010. – Вип.4(2). – С. 10–16.
11. Симоненко Д. С. Основні підходи, щодо визначення сутності та джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України / Д. С. Симоненко // Вісник соціально економічних досліджень. –2012. – Вип. 4(47). – С.98–104.
12. Чайка І.В. Проблеми та шляхи покращення фінансування інноваційних програм та проектів України/ І.В. Чайка//Сталий розвиток економіки. – 2013 – №1 - С. 234-237.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Засновник фахового видання з економіки – державний вищий навчальний заклад Придніпровська державна академія будівництва та архітектури (ПДАБА).

Свідоцтво про державну реєстрацію в Мінюсті України № 12699–1583Р від 17.05.2007р.

Фахова реєстрація: *Наказ МОНУ №1081 від 29.09.2014р.*

Редакційну колегію очолює завідувача кафедри міжнародної економіки, д.е.н., проф. Ю.В. ОРЛОВСЬКА.

До складу редколегії входять провідні вчені по різних напрямкам економічної науки: д.т.н., заслужений діяч науки і техніки України Большаков В. І., д.е.н. Божанова В. Ю., д.е.н. Вакульчик О. М., д.е.н. Верхоглядова Н. І., д.е.н. Дубницький В.І., д.е.н. Задоя А.О., д.е.н. Залунін В.Ф., д.е.н. Іванов С.В., д.е.н. Коломицева О. В., д.е.н. Максимова Т. С., д.е.н. Поповиченко І. В., д.е.н. Стукало Н.В., д.е.н. Уманець Т.В., д.е.н. Чимшит С.І., д.е.н. Чужиков В.І., д.е.н. Шейнфілде М.

Термін публікації матеріалів складає 3 місяці з дня їх надходження до редакційної колегії. Статті, відхилені рецензентами та редакційною колегією, повертаються авторам для доопрацювання.

До публікації в збірник наукових праць «Економічний простір» приймаються матеріали, що стосуються результатів оригінальних науково–економічних досліджень і розробок.

Мова – українська, російська або англійська.

Наукові статті, що публікуються в журналі «Економічний простір», організовуються редколегією в блоки, які містять декілька статей одного достатньо загального і значущого тематичного напрямку

- МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ;
- ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ;
- ФІНАНСИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНО – БУДІВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ;
- ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОСТОРОВО – КЛАСТЕРНИЙ БІЗНЕС;
- РОЗБУДОВА ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ;
- ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ;
- СТАЛИЙ РОЗВИТОК, ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА.

Блоки можуть змінюватися за рішенням редакційної колегії.

Кожна стаття супроводжується рецензією доктора економічних наук. Статті авторів, що мають вчений ступінь доктора економічних наук, не рецензуються.

Редакція журналу залишає за собою право скорочення отриманих матеріалів і внесення в них редакційних змін. Зміни в статтях узгоджуються з представниками авторського колективу.

Редакція може публікувати статті в порядку обговорення, не розділяючи точки зору авторів. Автори опублікованих статей несуть відповідальність за точність приведених фактів, статистичних даних, власних імен і інших відомостей, а також за зміст матеріалів, що не підлягають відкритій публікації.

СТРУКТУРА СТАТТІ

Стаття повинна складатися з логічно взаємопов'язаних розділів, озаглавлених згідно нижченаведеної схеми:

УДК

Назва статті

ПІБ автору (авторів) з зазначенням наукового ступеню, місце роботи (повністю).

Анотація – розширена, мінімум 900 знаків (від 0,5 до 1 сторінки) українською та англійською мовами.

Ключові слова та словосполучення – від 5 до 10 – українською та англійською мовами.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими науково–практичними завданнями.

Аналіз останніх наукових досліджень з досліджуваної проблеми та (ОБОВ'ЯЗКОВО!) визначення питань, що не вирішені.

Мета роботи.

Викладення основного матеріалу дослідження з науковим авторським обґрунтуванням отриманих результатів.

Висновки (висновки та перспективи подальших наукових розробок в даному напрямі).

Список використаних джерел – мінімум 8 одиниць.

ДО СТАТТІ ДОДАЮТЬСЯ:

(для виконання вимог міжнародних наукометричних баз даних):

1) засвідчена печаткою установи рецензія доктора економічних наук – скан.копія;

2) МЕТАДАНИ на трьох мовах – англійській, українській та російській:

прізвище, ім'я, по–батькові автора (–ів),

назва статті,

анотація обсягом не менше 900 знаків,

ключові слова та словосполучення – від 5 до 10,

вчений ступінь і вчене звання автора (–ів),

місце роботи та посада кожного з авторів,

номери службового, домашнього або мобільного телефонів,

поштова адреса,

адреса електронної пошти кожного з авторів – ОБОВ'ЯЗКОВО!

Стаття та авторська справка надсилаються електронною поштою на адресу редакції

Важливо: назва файлу зі статтю – прізвища авторів; назва файлу з МЕТАДАНИМИ – прізвища авторів зі словом «метадані»; в темі листа обов'язково вказувати прізвища авторів В одному електронному листі має бути тільки одна стаття!

ВИМОГИ ДО МАТЕРІАЛІВ, ЩО НАДАЮТЬСЯ У СЕКТОР КОМП'ЮТЕРНОГО МАКЕТУВАННЯ

– Обсяг статті – від десяти сторінок комп'ютерного набору у форматі А4. Міжрядковий інтервал 1,5. Шрифт Times New Roman, розмір (кегель) – 14. Абзац–10мм.Поля з усіх боків повинні складати 25 мм.

– Рисунки і таблиці набираються шрифтом Times New Roman №12 з одинарним міжрядковим інтервалом. Рисунки, діаграми і таблиці створюються з використанням чорно–білої гамми. Використання кольору не допускається!

– Формули набираються за допомогою редактора формул Microsoft Equation і нумерувати в круглих дужках, наприклад: (2).

– Список літератури повинен містити відомості з доступних читачам джерел і бути оформлений згідно діючим стандартам. Посилання в тексті на літературу подаються в прямих дужках, наприклад: [12].

Кількість літературних джерел– не менше вісьмох!

– Підрядкові примітки не дозволяються.

Більш детальну інформацію щодо надання статей до редакції збірника «Економічний простір» можна отримати на сайті: www.eprostir.dp.ua, e–mail: eprostir@gmail.com, або в робочі дні з 9.00 до 16.00 за телефоном (096) 559–20–18 Олена Миколаївна.

Наукове видання

Економічний Простір

Збірник наукових праць

№114

Українською, російською та англійською мовами

*Комп'ютерну верстку та друк виконано
в редакційно-видавничому відділі ПДАБА*

Відповідальний редактор *Орловська Ю.В.*
Технічний редактор *Вовк М.С.*

Підписано до друку 27.10.2016 р.
Формат 60x84 1/16. Цифровий друк.
Умов.друк.арк. 15 Тираж 200 прим.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
Україна, 49600, м. Дніпропетровськ,
вул. Чернишевського, 24–А, офіс В–500
www.eprostir.dp.ua, e-mail: eprostir@gmail.com